๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

มชฺฌิมนิกาเย

มชฺฌิมปณฺณาสปาฬิ

๑. คหปติวโคฺค

๑. กนฺทรกสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา จมฺปายํ วิหรติ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ๚ อถ โข เปโสฺส [เปโย (ก.)] จ หตฺถาโรหปุโตฺต กนฺทรโก จ ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เปโสฺส หตฺถาโรหปุโตฺต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ๚ กนฺทรโก ปน ปริพฺพาชโก ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิ๚ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ [สาราณียํ (สี. สฺยา. กํ ปี.)] วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิ๚ เอกมนฺตํ ฐิโต โข กนฺทรโก ปริพฺพาชโก ตุณฺหีภูตํ ตุณฺหีภูตํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ , โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม, ยาวญฺจิทํ โภตา โคตเมน สมฺมา ภิกฺขุสโงฺฆ ปฎิปาทิโต! เยปิ เต, โภ โคตม, อเหสุํ อตีตมทฺธานํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตปิ ภควโนฺต เอตปรมํเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฎิปาเทสุํ – เสยฺยถาปิ เอตรหิ โภตา โคตเมน สมฺมา ภิกฺขุสโงฺฆ ปฎิปาทิโต๚ เยปิ เต, โภ โคตม, ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตปิ ภควโนฺต เอตปรมํเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฎิปาเทสฺสนฺติ – เสยฺยถาปิ เอตรหิ โภตา โคตเมน สมฺมา ภิกฺขุสโงฺฆ ปฎิปาทิโต’’ติ๚

๒. ‘‘เอวเมตํ , กนฺทรก, เอวเมตํ, กนฺทรก๚ เยปิ เต, กนฺทรก, อเหสุํ อตีตมทฺธานํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตปิ ภควโนฺต เอตปรมํเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฎิปาเทสุํ – เสยฺยถาปิ เอตรหิ มยา สมฺมา ภิกฺขุสโงฺฆ ปฎิปาทิโต๚ เยปิ เต, กนฺทรก, ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตปิ ภควโนฺต เอตปรมํเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฎิปาเทสฺสนฺติ – เสยฺยถาปิ เอตรหิ มยา สมฺมา ภิกฺขุสโงฺฆ ปฎิปาทิโต๚

‘‘สนฺติ หิ, กนฺทรก, ภิกฺขู อิมสฺมิํ ภิกฺขุสเงฺฆ อรหโนฺต ขีณาสวา วุสิตวโนฺต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสํโยชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา๚ สนฺติ หิ, กนฺทรก, ภิกฺขู อิมสฺมิํ ภิกฺขุสเงฺฆ เสกฺขา สนฺตตสีลา สนฺตตวุตฺติโน นิปกา นิปกวุตฺติโน; เต จตูสุ [นิปกวุตฺติโน จตูสุ (สี.)] สติปฎฺฐาเนสุ สุปฺปติฎฺฐิตจิตฺตา [สุปฎฺฐิตจิตฺตา (สี. ปี. ก.)] วิหรนฺติ๚ กตเมสุ จตูสุ? อิธ, กนฺทรก, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; จิเตฺต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺส’’นฺติ๚

๓. เอวํ วุเตฺต, เปโสฺส หตฺถาโรหปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภเนฺต, อพฺภุตํ, ภเนฺต! ยาว สุปญฺญตฺตา จิเม, ภเนฺต, ภควตา จตฺตาโร สติปฎฺฐานา สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสก

ปริเทวานํ [โสกปริทฺทวานํ (สี. ปี.)] สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยายฯ มยมฺปิ หิ, ภนฺเต, คิหี โอทาตวสนา กาเลน กาลํ อิเมสุ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปฺปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหรามฯ อิธ มยํ, ภนฺเต, กาเย กายานุปสฺสิโน วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาวญฺจิทํ, ภนฺเต, ภควา เอวํ มนุสฺสคหเน เอวํ มนุสฺสกสเฏ เอวํ มนุสฺสสาเฐยฺเย วตฺตมาเน สตฺตานํ หิตาหิตํ ชานาติฯ คหนเญฺหตํ, ภนฺเต, ยทิทํ มนุสฺสา; อุตฺตานกเญฺหตํ, ภนฺเต, ยทิทํ ปสโวฯ อหญฺหิ, ภนฺเต, ปโหมิ หตฺถิทมฺมํ สาเรตุํฯ ยาวตเกน อนฺตเรน จมฺปํ คตาคตํ กริสฺสติ สพฺพานิ ตานิ สาเฐยฺยานิ กูเฏยฺยานิ วงฺกยฺยานิ ชิมฺหยฺยานิ ปาตุกริสฺสติฯ อมฺหากํ ปน, ภนฺเต, ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา อญฺญถาว กาเยน สมุทาจรนฺติ อญฺญถาว วาจาย อญฺญถาว เนสํ จิตฺตํ โหติฯ อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาวญฺจิทํ, ภนฺเต, ภควา เอวํ มนุสฺสคหเน เอวํ มนุสฺสกสเฏ เอวํ มนุสฺสสาเฐยฺเย วตฺตมาเน สตฺตานํ หิตาหิตํ ชานาติฯ คหนเญฺหตํ, ภนฺเต, ยทิทํ มนุสฺสา; อุตฺตานกเญฺหตํ, ภนฺเต, ยทิทํ ปสโว''ติฯ

๔. ''เอวเมตํ, เปสฺส, เอวเมตํ, เปสฺสฯ คหนเญฺหตํ , เปสฺส, ยทิทํ มนุสฺสา; อุตฺตานกเญฺหตํ, เปสฺส, ยทิทํ ปสโวฯ จตฺตาโรเม, เปสฺส, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม จตฺตาโร? อิธ, เปสฺส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; อิธ ปน, เปสฺส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ปรนฺตโป โหติ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; อิธ ปน, เปสฺส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ; อิธ ปน, เปสฺส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป โหติ นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฎฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต [สีติภูโต (สี. ปี. ก.)] สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ อิเมสํ, เปสฺส, จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ กตโม เต ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตี''ติ?

''ยฺวายํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อยํ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โยปายํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต , อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โยปายํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โย จ โข อยํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฎฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ – อยเมว [อยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เม ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตี''ติฯ

๕. ''กสฺมา ปน เต, เปสฺส, อิเม ตโย ปุคฺคลา จิตฺตํ นาราเธนฺตี''ติ? ''ยฺวายํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อตฺตานํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ – อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โยปายํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส ปรํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ – อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โยปายํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ

[สุขกาเม ทุกฺขปฏิกฺกูเล (สี. ปี.)] อาตาเปติ ปริตาเปติ – อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โย จ โข อยํ, ภนฺเต, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา [วิหรติฯ อิมินา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วิหรติ; โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ เนว อาตาเปติ น ปริตาเปติ – อิมินา [วิหรติฯ อิมินา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธติฯ หนฺท, จ ทานิ มยํ, ภนฺเต, คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา''ติฯ ''ยสฺสทานิ ตฺวํ, เปสฺส, กาลํ มญฺญสี''ติฯ อถ โข เปโสฺส หตฺถาโรหปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

๖. อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเต เปเสฺส หตฺถาโรหปุตฺเต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, เปโสฺส หตฺถาโรหปุตฺโต; มหาปญฺโญ, ภิกฺขเว, เปโสฺส หตฺถาโรหปุตฺโตฯ สเจ, ภิกฺขเว, เปโสฺส หตฺถาโรหปุตฺโต มุหุตฺตํ นิสีเทยฺย ยาวสฺสาหํ อิเม จตฺตาโร ปุคฺคเล วิตฺถาเรน วิภชิสฺสามิ [วิภชามิ (สี. ปี.)], มหตา อตฺเถน สํยุตฺโต อภวิสฺสฯ อปิ จ, ภิกฺขเว, เอตฺตาวตาปิ เปโสฺส หตฺถาโรหปุตฺโต มหตา อตฺเถน สํยุตฺโต''ติฯ ''เอตสฺส, ภควา, กาโล, เอตสฺส, สุคต, กาโล, ยํ ภควา อิเม จตฺตาโร ปุคฺคเล วิตฺถาเรน วิภเชยฺยฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี''ติฯ ''เตน หิ, ภิกฺขเว, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๗. ''กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร หตฺถาปเลขโน [หตฺถาวเลขโน (สฺยา. กํ.)] นเอหิภทฺทนฺติโก นติฏฺฐภทฺทนฺติโก [นเอหิภทนฺติโก, นติฏฺฐภทนฺติโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; นาภิหฏํ น อุทฺทิสฺสกตํ น นิมนฺตนํ สาทิยติ; โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ น กโฬปิมุขา [ขโฬปิมุโข (สี.)] ปฏิคฺคณฺหาติ น เอฬกมนฺตรํ น ทณฺฑมนฺตรํ น มุสลมนฺตรํ น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ น คพฺภินิยา น ปายมานาย น ปุริสนฺตรคตาย น สงฺกิตฺตีสุ น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจาริณี; น มจฺฉํ น มํสํ น สุรํ น เมรยํ น ถุโสทกํ ปิวติฯ โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก…เป.… สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก; เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ…เป.… สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ; เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ…เป.… สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ – อิติ เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกํ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติฯ โส สากภกฺโข วา โหติ, สามากภกฺโข วา โหติ, นีวารภกฺโข วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ, หฏภกฺโข วา โหติ, กณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ; วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชีฯ โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินมฺปิ ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, วากจีรมฺปิ ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาฬกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุลูกปกฺขมฺปิ ธาเรติ; เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ, เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต, อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิตฺโต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กเปฺปติ [ปสฺส ม. นิ. ๑.๑๕๕ มหาสีหนาทสุตฺต]; สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ – อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

๘. “กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล โอรพฺภิโก โหติ สูกริโก สากุณิโก มาควิโก ลุทฺโท มจฺฉฆาตโก โจโร โจรฆาตโก โคฆาตโก พนฺธนาคาริโก เย วา ปนเญฺญปิ เกจิ กุรูรกมฺมนฺตาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

๙. “กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ราชา วา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิโตฺต พฺราหฺมโณ วา มหาสาโลฯ โส ปุรตฺถิเมน นครสฺส นวํ สนฺถาคารํ [สนฺธาคารํ (ฏีกา)] การาเปตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา ขราชินํ นิวาเสตฺวา สปฺปิเตเลน กายํ อพฺภญฺชิตฺวา มควิสาเณน ปิฎฺฐึ กณฺฑุวมาโน นวํ สนฺถาคารํ ปวิสติ สทฺธึ มเหสิยา พฺราหฺมเณน จ ปุโรหิเตนฯ โส ตตฺถ อนนฺตรหิตาย ภูมิยา หริตุปลิตฺตาย เสยฺยํ กเปฺปติฯ เอกิสฺสาย คาวิยา สรูปวจฺฉาย ยํ เอกสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน ราชา ยาเปติ, ยํ ทุติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน มเหสี ยาเปติ, ยํ ตติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน พฺราหฺมโณ ปุโรหิโต ยาเปติ , ยํ จตุตฺถสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน อคฺคึ ชุหติ, อวเสเสน วจฺฉโก ยาเปติฯ โส เอวมาห – ‘เอตฺตกา อุสภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา วจฺฉตรา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา วจฺฉตริโย หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อชา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อุรพฺภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, (เอตฺตกา อสฺสา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย) [( ) นตฺถิ สี. ปี. โปตฺถเกสุ], เอตฺตกา รุกฺขา ฉิชฺชนฺตุ ยูปตฺถาย, เอตฺตกา ทพฺภา ลูยนฺตุ พริหิสตฺถายา’ติ [ปริหึสตฺถาย (ก.)]ฯ เยปิสฺส เต โหนฺติ ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา รุทมานา ปริกมฺมานิ กโรนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

๑๐. “กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฎฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฎิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควาฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺจาชาโตฯ โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฎิลภติฯ โส เตน สทฺธาปฎิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฎิสญฺจิกฺขติ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อโพฺภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติ ฯ โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย, มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย, อปฺปํ วา ญาติปริวฎฺฎํ ปหาย , มหนฺตํ วา ญาติปริวฎฺฎํ ปหาย, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา, กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ

๑๑. “โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปโนฺน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฎิวิรโต โหติ นิหิตทโณฺฑ นิหิตสโตฺถ, ลชฺชี ทยาปโนฺน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติฯ อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฎิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฎิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุน

า คามธมฺมาฯ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย – อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสํหิตํฯ โส พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ, เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา; นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ; มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ; อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ; ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; ทาสิทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; หตฺถิควสฺสวฬวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ; ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ; กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ; ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ; อุโกฺกฏนวญฺจนนิกติสาจิโยคา [สาวิโยคา (สฺยา. กํ. ก.) สาจิ กุฏิลปริยาโย] ปฏิวิรโต โหติ; เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๙๓ จูฬหตฺถิปโทปเม]ฯ

“โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติฯ เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโรว เฑติ; เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ ฯ โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

๑๒. “โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป…. ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป…. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป…. มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อพฺยาเสกสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

“โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ

๑๓. “โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, (อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต,) [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๙๖ จูฬหตฺถิปโทปเม] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ

ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิเชฺฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ, พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิโตฺต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ; ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิโทฺธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ; อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ; วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิโจฺฉ วิหรติ อกถํกถี กุสเลสุ ธเมฺมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติฯ

‘‘โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ; สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

๑๔. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ วิวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกเปฺป – ‘อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺน’ติฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

๑๕. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ

๑๖. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชา

นาติฯ ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ฯ โส อตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

กนฺทรกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. อฏฺฐกนาครสุตฺตํ

๑๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา อานโนฺท เวสาลิยํ วิหรติ เพลุวคามเก [เวฬุวคามเก (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ เตน โข ปน สมเยน ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ปาฏลิปุตฺตํ อนุปฺปตฺโต โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร เยน กุกฺกุฏาราโม เยน อญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘กหํ นุ โข, ภเนฺต, อายสฺมา อานโนฺท เอตรหิ วิหรติ? ทสฺสนกามา หิ มยํ ตํ อายสฺมนฺตํ อานนฺท’’นฺติฯ ‘‘เอโส, คหปติ, อายสฺมา อานโนฺท เวสาลิยํ วิหรติ เพลุวคามเก’’ติฯ อถ โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ปาฏลิปุเตฺต ตํ กรณียํ ตีเรตฺวา เยน เวสาลี เยน เพลุวคามโก เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ

๑๘. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘อตฺถิ นุ โข, ภเนฺต อานนฺท, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน เอกธโมฺม อกฺขาโต ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตเญฺจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ , อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาตี’’ติ?

‘‘อตฺถิ โข, คหปติ, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน เอกธโมฺม อกฺขาโต ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตเญฺจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาตี’’ติฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต อานนฺท, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน เอกธโมฺม อกฺขาโต ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตเญฺจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาตี’’ติ?

๑๙. ‘‘อิธ, คหปติ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อิทมฺปิ ปฐมํ ฌานํ อภิสงฺขตํ

อภิสเญฺจตยิตํฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺม’นฺติ ปชานาติฯ โส ตตฺถ ฐิโต อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติฯ โน เจ อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, คหปติ, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอกธมฺโม อกฺขาโต ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตเญฺจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

๒๐. ‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ...เป.... ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อิทมฺปิ โข ทุติยํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ... อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา...เป.... ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อิทมฺปิ โข ตติยํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ...เป.... อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ...เป.... จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อิทมฺปิ โข จตุตฺถํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ... อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ [จตุตฺถึ (สี. ปี.)]ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน [อพฺยาปชฺเฌน (สี. สฺยา. ปี.), อพฺยาปชฺชน (ก.) องฺคุตฺตรติกนิปาตฏีกา โอโลเกตพฺพา] ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยมฺปิ โข เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ อภิสงฺขตา อภิสเญฺจตยิตาฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺม’นฺติ ปชานาติฯ โส ตตฺถ ฐิโต...เป.... อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา...เป.... มุทิตาสหคเตน เจตสา...เป.... อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยมฺปิ โข อุเปกฺขาเจโตวิมุตฺติ อภิสงฺขตา อภิสเญฺจตยิตาฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺม’นฺตนฺตฺติ ปชานาติฯ โส ตตฺถ ฐิโต... อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยมฺปิ โข อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติ อภิสงฺขตา อภิสเญฺจตยิตาฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺม’นฺติ ปชานาติฯ โส ตตฺถ ฐิโต...เป.... อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยมฺปิ โข วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติ อภิสงฺขตา อภิสเญฺจตยิตาฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺม’นฺติ ปชานาติฯ โส ตตฺถ ฐิโต…เป.… อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาติฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปติ, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยมฺปิ โข อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ อภิสงฺขตา อภิสเญฺจตยิตาฯ ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺม’นฺติ ปชานาติฯ โส ตตฺถ ฐิโต อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติฯ โน เจ อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, คหปติ, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน เอกธโมฺม อกฺขาโต ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตเญฺจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ อนุปาปุณาตี’’ติฯ

๒๑. เอวํ วุเตฺต, ทสโม คหปติ อฎฺฐกนาคโร อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘เสยฺยถาปิ, ภเนฺต อานนฺท, ปุริโส เอกํว นิธิมุขํ คเวสโนฺต สกิเทว เอกาทส นิธิมุขานิ อธิคเจฺฉยฺย; เอวเมว โข อหํ, ภเนฺต, เอกํ อมตทฺวารํ คเวสโนฺต สกิเทว [สกึ เทว (ก.)] เอกาทส อมตทฺวารานิ อลตฺถํ ภาวนายฯ เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, ปุริสสฺส อคารํ เอกาทสทฺวารํ, โส ตสฺมิํ อคาเร อาทิเตฺต เอกเมเกนปิ ทฺวาเรน สกฺกุเณยฺย อตฺตานํ โสตฺถิํ กาตุํ; เอวเมว โข อหํ, ภเนฺต, อิเมสํ เอกาทสนฺนํ อมตทฺวารานํ เอกเมเกนปิ อมตทฺวาเรน สกฺกุณิสฺสามิ อตฺตานํ โสตฺถิํ กาตุํฯ อิเมหิ นาม, ภเนฺต, อญฺญติตฺถิยา อาจริยสฺส อาจริยธนํ ปริเยสิสฺสนฺติ, กิมงฺคํ [กิํ (สี. ปี.)] ปนาหํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปูชํ น กริสฺสามี’’ติ ! อถ โข ทสโม คหปติ อฎฺฐกนาคโร ปาฎลิปุตฺตกญฺจ เวสาลิกญฺจ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิ, เอกเมกญฺจ ภิกฺขุํ ปเจฺจกํ ทุสฺสยุเคน อจฺฉาเทสิ, อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ ติจีวเรน อจฺฉาเทสิ, อายสฺมโต จ อานนฺทสฺส ปญฺจสตวิหารํ การาเปสีติฯ

อฎฺฐกนาครสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. เสขสุตฺตํ

๒๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมิํ นิโคฺรธาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน กาปิลวตฺถวานํ [กปิลวตฺถุวาสีนํ (ก.)] สกฺยานํ นวํ สนฺถาคารํ อจิรการิตํ โหติ อนชฺฌาวุฎฺฐํ [อนชฺฌาวุตฺถํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตนฯ อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อิธ, ภเนฺต, กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ นวํ สนฺถาคารํ อจิรการิตํ [อจิรการิตํ โหติ (สฺยา. กํ. ก.)] อนชฺฌาวุฎฺฐํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตนฯ ตํ, ภเนฺต, ภควา ปฐมํ ปริภุญฺชตุฯ ภควตา ปฐมํ ปริภุตฺตํ ปจฺฉา กาปิลวตฺถวา สกฺยา ปริภุญฺชิสฺสนฺติฯ ตทสฺส กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติ ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน นวํ สนฺถาคารํ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สพฺพสนฺถริํ สนฺถาคารํ [สพฺพสนฺถริํ สนฺถตํ (ก.)] สนฺถริตฺวา อาสนานิ ปญฺญเปตฺวา อุทกมณิกํ อุปฎฺฐเปตฺวา เตลปฺปทีปํ อาโรเปตฺ

วา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘สพฺพสนฺถรึ สนฺถตํ, ภนฺเต, สนฺถาคารํ, อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, อุทกมณิโก อุปฏฺฐาปิโต, เตลปฺปทีโป อาโรปิโตฯ ยสฺสทานิ, ภนฺเต , ภควา กาลํ มญฺญตี’’ติฯ อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน เยน สนฺถาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารํ ปวิสิตฺวา มชฺฌิมํ ถมฺภํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิฯ ภิกฺขุสโงฺฆปิ โข ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารํ ปวิสิตฺวา ปจฺฉิมํ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ, ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ กาปิลวตฺถวาปิ โข สกฺยา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารํ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมํ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปจฺฉิมาภิมุขา นิสีทิํสุ, ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ อถ โข ภควา กาปิลวตฺถเว สเกฺย พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘ปฏิภาตุ ตํ, อานนฺท, กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ เสโข ปาฏิปโท [ปฏิปโท (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ ปิฏฺฐิ เม อาคิลายติ; ตมหํ อายมิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข ภควา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏิํ ปญฺญาเปตฺวา ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปสิ, ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย, สโต สมฺปชาโน, อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวาฯ

๒๓. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท มหานามํ สกฺกํ อามเนฺตสิ – ‘‘อิธ , มหานาม, อริยสาวโก สีลสมฺปโนฺน โหติ, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, ชาคริยํ อนุยุโตฺต โหติ, สตฺตหิ สทฺธเมฺมหิ สมนฺนาคโต โหติ, จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีฯ

๒๔. ‘‘กถญฺจ, มหานาม , อริยสาวโก สีลสมฺปโนฺน โหติ? อิธ, มหานาม, อริยสาวโก สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ เอวํ โข, มหานาม, อริยสาวโก สีลสมฺปโนฺน โหติฯ

‘‘กถญฺจ, มหานาม, อริยสาวโก อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ? อิธ, มหานาม, อริยสาวโก จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา…เป.… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา…เป.… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติ ฯ เอวํ โข, มหานาม, อริยสาวโก อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติฯ

‘‘กถญฺจ, มหานาม, อริยสาวโก โภชเน มตฺตญฺญู โหติ? อิธ, มหานาม, อริยสาวโก ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – ‘เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย; ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหิํสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย ฯ อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา’ติฯ เอวํ โข, มหานาม, อริยสาวโก โภชเน มตฺตญฺญู โหติฯ

‘‘กถญฺจ, มหานาม, อริยสาวโก ชาคริยํ อนุยุโตฺต โหติ? อิธ, มหานาม, อริยสาวโก ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีห

เสยฺยํ กเปฺปติ, ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย, สโต สมฺปชาโน, อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ เอวํ โข, มหานาม, อริยสาวโก ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติฯ

๒๕. ‘‘กถญฺจ, มหานาม, อริยสาวโก สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ? อิธ, มหานาม, อริยสาวโก สทฺโธ โหติ, สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ หิริมา โหติ, หิรียติ กายทุจฺจริเตน วจีทุจฺจริเตน มโนทุจฺจริเตน, หิรียติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยาฯ โอตฺตปฺปี โหติ, โอตฺตปฺปติ กายทุจฺจริเตน วจีทุจฺจริเตน มโนทุจฺจริเตน, โอตฺตปฺปติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยาฯ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจโยฯ เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา [พหู สุตา (?)] โหนฺติ ธาตา [ธตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฺปฏิวิทฺธาฯ อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย, ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ สติมา โหติ, ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต, จิรกตมฺปิ จิรภาสิตมฺปิ สริตา อนุสฺสริตาฯ ปญฺญวา โหติ, อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต, อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ เอวํ โข, มหานาม, อริยสาวโก สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติฯ

๒๖. ‘‘กถญฺจ , มหานาม, อริยสาวโก จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี? อิธ, มหานาม, อริยสาวโก วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; ปีติยา จ วิราคา…เป.… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอวํ โข, มหานาม, อริยสาวโก จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีฯ

๒๗. ‘‘ยโต โข, มหานาม, อริยสาวโก เอวํ สีลสมฺปนฺโน โหติ, เอวํ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, เอวํ โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, เอวํ ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติ, เอวํ สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ, เอวํ จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, อยํ วุจฺจติ, มหานาม, อริยสาวโก เสโข ปาฏิปโท อปุจฺจณฺฑตาย สมาปนฺโน, ภโพฺพ อภินิพฺภิทาย, ภโพฺพ สโมฺพธาย, ภโพฺพ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมายฯ เสยฺยถาปิ, มหานาม, กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วา ตานาสฺสุ กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานิ สมฺมา ปริเสทิตานิ สมฺมา ปริภาวิตานิ, กิญฺจาปิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา น เอวํ อิจฺฉา อุปฺปเชฺชยฺย – ‘อโห วติเม กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิเชฺชยฺยุ’นฺติ, อถ โข ภพฺพาว เต กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺชิตุํฯ เอวเมว โข, มหานาม, ยโต อริยสาวโก เอวํ สีลสมฺปนฺโน โหติ, เอวํ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, เอวํ โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, เอวํ ชาคริยํ อนุยุตฺโต โหติ, เอวํ สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ, เอวํ จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี

อกสิรลาภี, อยํ วุจฺจติ, มหานาม, อริยสาวโก เสโข ปาฏิปโท อปุจฺจณฺฑตาย สมาปนฺโน , ภพฺโพ อภินิพฺภิทาย, ภพฺโพ สโมฺพธาย, ภพฺโพ อนุตฺตรสฺส โยคกฺเขมสฺส อธิคมายฯ

๒๘. ‘‘ส โข โส, มหานาม, อริยสาวโก อิมํเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, อยมสฺส ปฐมาภินิพฺภิทา โหติ กุกฺกุฎจฺฉาปกเสฺสว อณฺฑโกสมฺหาฯ

‘‘ส โข โส, มหานาม, อริยสาวโก อิมํเย อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ, อยมสฺส ทุติยาภินิพฺภิทา โหติ กุกฺกุฎจฺฉาปกเสฺสว อณฺฑโกสมฺหาฯ

‘‘ส โข โส, มหานาม, อริยสาวโก อิมํเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยมสฺส ตติยาภินิพฺภิทา โหติ กุกฺกุฎจฺฉาปกเสฺสว อณฺฑโกสมฺหาฯ

๒๙. ‘‘ยมฺปิ [ยมฺปิ โข (ก.)], มหานาม, อริยสาวโก สีลสมฺปนฺโน โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ; ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ; ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ; ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก ชาคริยํ อนุยุโตฺต โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ; ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก สตฺตหิ สทฺธเมฺมหิ สมนฺนาคโต โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ; ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฎฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึฯ

‘‘ยญฺจ โข, มหานาม, อริยสาวโก อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชาย; ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ, อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชายฯ ยมฺปิ, มหานาม, อริยสาวโก อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชายฯ

‘‘อยํ วุจฺจติ, มหานาม, อริยสาวโก วิชฺชาสมฺปนฺโน อิติปิ จรณสมฺปนฺโน อิติปิ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน อิติปิฯ

๓๐. ‘‘พฺรหฺมุนาเปสา, มหานาม, สนงฺกุมาเรน คาถา ภาสิตา –

‘ขตฺติโย เสโฎฺฐ ชเนตสฺมึ, เย โคตฺตปฎิสาริโน;
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน, โส เสโฎฺฐ เทวมานุเส’ติฯ

‘‘สา โข ปเนสา, มหานาม, พฺรหฺมุนา สนงฺกุมาเรน คาถา สุคีตา โน ทุคฺคีตา, สุภาสิตา โน ทุพฺภาสิตา, อตฺถสํหิตา โน อนตฺถสํหิตา, อนุมตา ภควตา’’ติฯ

อถ โข ภควา อุฏฺฐหิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘สาธุ สาธุ, อานนฺท, สาธุ โข ตฺวํ, อานนฺท, กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ เสขํ ปาฏิปทํ อภาสี’’ติฯ

อิทมโวจายสฺมา อานนฺโทฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อตฺตมนา กาปิลวตฺถวา สกฺยา อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

เสขสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. โปตลิยสุตฺตํ

๓๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ วิหรติ อาปณํ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อาปณํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อาปเณ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เยนญฺญตโร วนสณฺโฑ เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ ตํ วนสณฺฑํ อโชฺคาเหตฺวา [อโชฺคเหตฺวา (สี. สฺยา. กํ.), อโชฺคาหิตฺวา (ปี. ก.)] อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ โปตลิโยปิ โข คหปติ สมฺปนฺนนิวาสน ปาวุรโณ [ปาปุรโณ (สี. สฺยา. กํ.)] ฉตฺตุปาหนาหิ [ฉตฺตุปาหโน (ก.)] ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกม มาโน อนุวิจรมาโน เยน โส วนสณฺโฑ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ วนสณฺฑํ อโชฺคาเหตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข โปตลิยํ คหปติํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สํวิชฺชนฺติ โข, คหปติ, อาสนานิ; สเจ อากงฺขสิ นิสีทา’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, โปตลิโย คหปติ ‘‘คหปติวาเทน มํ สมโณ โคตโม สมุทาจรตี’’ติ กุปิโต อนตฺตมโน ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา…เป.… ตติยมฺปิ โข ภควา โปตลิยํ คหปติํ เอตทโวจ – ‘‘สํวิชฺชนฺติ โข, คหปติ, อาสนานิ; สเจ อากงฺขสิ นิสีทา’’ติฯ ‘‘เอวํ วุตฺเต, โปตลิโย คหปติ คหปติวาเทน มํ สมโณ โคตโม สมุทาจรตี’’ติ กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ตยิทํ, โภ โคตม, นจฺฉนฺนํ, ตยิทํ นปฺปติรูปํ, ยํ มํ ตฺวํ คหปติวาเทน สมุทาจรสี’’ติฯ ‘‘เต หิ เต, คหปติ, อาการา, เต ลิงฺคา , เต นิมิตฺตา ยถา ตํ คหปติสฺสา’’ติฯ ‘‘ตถา หิ ปน เม, โภ โคตม, สเพฺพ กมฺมนฺตา ปฏิกฺขิตฺตา, สเพฺพ โวหารา สมุจฺฉินฺนา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน เต, คหปติ, สเพฺพ กมฺมนฺตา ปฏิกฺขิตฺตา, สเพฺพ โวหารา สมุจฺฉินฺนา’’ติ? ‘‘อิธ เม, โภ โคตม, ยํ อโหสิ ธนํ วา ธญฺญํ วา รชตํ วา ชาตรูปํ วา สพฺพํ ตํ ปุตฺตานํ ทายชฺชํ นิยฺยาตํ, ตตฺถาหํ อโนวาที อนุปวาที ฆาสจฺฉาทนปรโม วิหรามิฯ เอวํ โข เม [เอวญฺจ เม (สฺยา.), เอวํ เม (ก.)], โภ โคตม, สเพฺพ กมฺมนฺตา ปฏิกฺขิตฺตา, สเพฺพ โวหารา สมุจฺฉินฺนา’’ติฯ ‘‘อญฺญถา โข ตฺวํ, คหปติ, โวหารสมุเจฺฉทํ วทสิ, อญฺญถา จ ปน อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉโท โหตี’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน, ภนฺเต, อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉโท โหติ? สาธุ เม, ภนฺเต , ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉโท โหตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, คหปติ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โปตลิโย คหปติ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ

๓๒. ภควา เอตทโวจ – ‘‘อฏฺฐ โข อิเม, คหปติ, ธมฺมา อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉทาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม อฏฺฐ? อปาณาติปาตํ นิสฺสาย ปาณาติปาโต ปหาตโพฺพ; ทินฺนาทานํ นิสฺสาย อทินฺนาทานํ ปหาตพฺพํ; สจฺจวาจํ [สจฺจํ วาจํ (สฺยา.)] นิสฺสาย มุสาวาโท ปหาตโพฺพ; อปิสุณํ วาจํ นิสฺสาย ปิสุณา วาจา ปหาตพฺพา; อคิทฺธิโลภํ นิสฺสาย คิทฺธิโลโภ ปหาตโพฺพ; อนินฺทาโรสํ นิสฺสาย นินฺทาโรโส ปหาตโพฺพ; อโกฺกธูปายาสํ นิสฺสาย โกธูปายาโส ปหาตโพฺพ; อนติมานํ นิสฺสาย อติมาโน ปหาตโพฺพฯ อิเม โข, คหปติ, อฏฺฐ ธมฺมา สํขิเตฺตน วุตฺตา, วิตฺถาเรน อวิภตฺตา, อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉทาย สํวตฺตนฺตี’’ติฯ ‘‘เย เม [เย เม

ปน (สฺยา. ก.)], ภเนฺต, ภควตา อฏฺฐ ธมฺมา สํขิเตฺตน วุตฺตา, วิตฺถาเรน อวิภตฺตา, อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉทาย สํวตฺตนฺติ, สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา อิเม อฏฺฐ ธเมฺม วิตฺถาเรน [วิตฺถาเรตฺวา (ก.)] วิภชตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติฯ ''เตน หิ, คหปติ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ติ โข โปตลิโย คหปติ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๓๓. '''อปาณาติปาตํ นิสฺสาย ปาณาติปาโต ปหาตโพฺพ'ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ ปาณาติปาตี อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว [อหเญฺจ (?)] โข ปน ปาณาติปาตี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย ปาณาติปาตปจฺจยา, อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู [อนุวิจฺจ วิญฺญู (สี. สฺยา. ปี.)] ครเหยฺยุํ ปาณาติปาตปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา ปาณาติปาตปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ ปาณาติปาโตฯ เย จ ปาณาติปาตปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ'ฯ 'อปาณาติปาตํ นิสฺสาย ปาณาติปาโต ปหาตโพฺพ'ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๓๔. '''ทินฺนาทานํ นิสฺสาย อทินฺนาทานํ ปหาตพฺพ'นฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ อทินฺนาทายี อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน อทินฺนาทายี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย อทินฺนาทานปจฺจยา, อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ อทินฺนาทานปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา อทินฺนาทานปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ อทินฺนาทานํฯ เย จ อทินฺนาทานปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา อทินฺนาทานา ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ'ฯ 'ทินฺนาทานํ นิสฺสาย อทินฺนาทานํ ปหาตพฺพ'นฺติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๓๕. '''สจฺจวาจํ นิสฺสาย มุสาวาโท ปหาตโพฺพ'ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ มุสาวาที อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน มุสาวาที อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย มุสาวาทปจฺจยา, อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ มุสาวาทปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา มุสาวาทปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ มุสาวาโท ฯ เย จ มุสาวาทปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, มุสาวาทา ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ'ฯ 'สจฺจวาจํ นิสฺสาย มุสาวาโท ปหาตโพฺพ'ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๓๖. '''อปิสุณํ วาจํ นิสฺสาย ปิสุณา วาจา ปหาตพฺพา'ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ ปิสุณวาโจ อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน ปิสุณวาโจ อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย ปิสุณวาจาปจฺจยา , อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ ปิสุณวาจาปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา ปิสุณวาจาปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ ปิสุณา วาจาฯ เย จ ปิสุณวาจาปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ'ฯ 'อปิสุณํ วาจํ นิสฺสาย ปิสุณา วาจา ปหาตพฺพา'ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๓๗. ‘‘‘อคิทฺธิโลภํ นิสฺสาย คิทฺธิโลโภ ปหาตพฺโพ’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ คิทฺธิโลภี อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน คิทฺธิโลภี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย คิทฺธิโลภปจฺจยา, อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ คิทฺธิโลภปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา คิทฺธิโลภปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ คิทฺธิโลโภฯ เย จ คิทฺธิโลภปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, คิทฺธิโลภา ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ’ฯ ‘อคิทฺธิโลภํ นิสฺสาย คิทฺธิโลโภ ปหาตพฺโพ’ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๓๘. ‘‘‘อนินฺทาโรสํ นิสฺสาย นินฺทาโรโส ปหาตพฺโพ’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ นินฺทาโรสี อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน นินฺทาโรสี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย นินฺทาโรสปจฺจยา, อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ นินฺทาโรสปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา นินฺทาโรสปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ นินฺทาโรโสฯ เย จ นินฺทาโรสปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อนินฺทาโรสิสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ’ฯ ‘อนินฺทาโรสํ นิสฺสาย นินฺทาโรโส ปหาตพฺโพ’ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๓๙. ‘‘‘อโกฺกธูปายาสํ นิสฺสาย โกธูปายาโส ปหาตพฺโพ’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ โกธูปายาสี อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน โกธูปายาสี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย โกธูปายาสปจฺจยา , อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ โกธูปายาสปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา โกธูปายาสปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ โกธูปายาโสฯ เย จ โกธูปายาสปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อโกฺกธูปายาสิสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ’ฯ ‘อโกฺกธูปายาสํ นิสฺสาย โกธูปายาโส ปหาตพฺโพ’ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๔๐. ‘‘‘อนติมานํ นิสฺสาย อติมาโน ปหาตพฺโพ’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? อิธ, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘เยสํ โข อหํ สํโยชนานํ เหตุ อติมานี อสฺสํ, เตสาหํ สํโยชนานํ ปหานาย สมุเจฺฉทาย ปฏิปโนฺนฯ อหเญฺจว โข ปน อติมานี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย อติมานปจฺจยา, อนุวิจฺจาปิ มํ วิญฺญู ครเหยฺยุํ อติมานปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา อติมานปจฺจยาฯ เอตเทว โข ปน สํโยชนํ เอตํ นีวรณํ ยทิทํ อติมาโนฯ เย จ อติมานปจฺจยา อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อนติมานิสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ’ฯ ‘อนติมานํ นิสฺสาย อติมาโน ปหาตพฺโพ’ติ – อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

๔๑. ‘‘อิเม โข, คหปติ, อฎฺฐ ธมฺมา สํขิเตฺตน วุตฺตา, วิตฺถาเรน วิภตฺตา [อวิภตฺตา (สฺยา. ก.)], เย อริยสฺส วินเย โวหารสมุเจฺฉทาย สํวตฺตนฺติ; น เตฺวว ตาว อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุเจฺฉโท โหตี’’ติฯ

‘‘ยถา กถํ ปน, ภเนฺต, อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุเจฺฉโท โหติ? สาธุ เม, ภเนฺต, ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา

สพฺพํ โวหารสมุจฺเฉโท โหตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, คหปติ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โปตลิโย คหปติ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

กามาทีนวกถา

๔๒. ‘‘เสยฺยถาปิ , คหปติ, กุกฺกุโร ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโต โคฆาตกสูนํ ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺสฯ ตเมนํ ทโกฺข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา อฏฺฐิกงฺกลํ สุนิกฺกนฺตํ นิกฺกนฺตํ นิมฺมํสํ โลหิตมกฺขิตํ อุปสุเมฺภยฺย [อุปจฺฉุเภยฺย (สี. ปี.), อุปจฺฉูเภยฺย (สฺยา. กํ.), อุปจฺจุเมฺภยฺย (ก.)]ฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, อปิ นุ โข โส กุกฺกุโร อมุํ อฏฺฐิกงฺกลํ สุนิกฺกนฺตํ นิกฺกนฺตํ นิมฺมํสํ โลหิตมกฺขิตํ ปเลหโนฺต ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยํ ปฏิวิเนยฺยา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’?

‘‘อทุญฺหิ, ภเนฺต, อฏฺฐิกงฺกลํ สุนิกฺกนฺตํ นิกฺกนฺตํ นิมฺมํสํ โลหิตมกฺขิตํฯ ยาวเทว ปน โส กุกฺกุโร กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติฯ เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา [พหูปายาสา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา ตํ อภินิวเชฺชตฺวา, ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสูปาทานา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๓. ‘‘เสยฺยถาปิ, คหปติ, คิโชฺฌ วา กโงฺก วา กุลโล วา มํสเปสิํ อาทาย อุฑฺฑีเยยฺย [อุฑฺฑเยยฺย (สฺยา. ปี.)]ฯ ตเมนํ คิชฺฌาปิ กงฺกาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตเจฺฉยฺยุํ วิสฺสเชฺชยฺยุํ [วิราเชยฺยุํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, สเจ โส คิโชฺฌ วา กโงฺก วา กุลโล วา ตํ มํสเปสิํ น ขิปฺปเมว ปฏินิสฺสเชฺชยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา ตํ อภินิวเชฺชตฺวา ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสูปาทานา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๔. ‘‘เสยฺยถาปิ, คหปติ, ปุริโส อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ อาทาย ปฏิวาตํ คเจฺฉยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, สเจ โส ปุริโส ตํ อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ น ขิปฺปเมว ปฏินิสฺสเชฺชยฺย ตสฺส สา อาทิตฺตา ติณุกฺกา หตฺถํ วา ทเหยฺย พาหุํ วา ทเหยฺย อญฺญตรํ วา อญฺญตรํ วา องฺคปจฺจงฺคํ [ทเหยฺยฯ อญฺญตรํ วา องฺคปจฺจงฺค (สี. ปี.)] ทเหยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ

“เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ติณุกฺกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา…เป.… ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๕. “เสยฺยถาปิ , คหปติ, องฺคารกาสุ สาธิกโปริสา, ปูรา องฺคารานํ วีตจฺจิกานํ วีตธูมานํฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฺปฏิกฺกูโลฯ ตเมนํ เทฺว พลวนฺโต ปุริสา นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุํ อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, อปิ นุ โส ปุริโส อิติจิติเจว กายํ สนฺนาเมยฺยา”ติ?

“เอวํ, ภนฺเต”ฯ

“ตํ กิสฺส เหตุ”?

“วิทิตญฺหิ , ภนฺเต, ตสฺส ปุริสสฺส อิมญฺจาหํ องฺคารกาสุํ ปปติสฺสามิ, ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉิสฺสามิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺข”นฺติฯ “เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา…เป.… ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๖. “เสยฺยถาปิ , คหปติ, ปุริโส สุปินกํ ปเสฺสยฺย อารามรามเณยฺยกํ วนรามเณยฺยกํ ภูมิรามเณยฺยกํ โปกฺขรณิรามเณยฺยกํฯ โส ปฏิพุโทฺธ น กิญฺจิ ปฏิปเสฺสยฺย [ปเสฺสยฺย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สุปินกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติ…เป.… ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๗. “เสยฺยถาปิ, คหปติ, ปุริโส ยาจิตกํ โภคํ ยาจิตฺวา ยานํ วา [ยานํ (สฺยา. กํ. ปี.)] โปริเสยฺยํ [โปโรเสยฺยํ (สี. ปี. ก.), โอโรเปยฺย (สฺยา. กํ.)] ปวรมณิกุณฺฑลํฯ โส เตหิ ยาจิตเกหิ โภเคหิ ปุรกฺขโต ปริวุโต อนฺตราปณํ ปฏิปเชฺชยฺยฯ ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘โภคี วต, โภ, ปุริโส, เอวํ กิร โภคิโน โภคานิ ภุญฺชนฺตี’ติฯ ตเมนํ สามิกา ยตฺถ ยเตฺถว ปเสฺสยฺยุํ ตตฺถ ตเตฺถว สานิ หเรยฺยุํฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, อลํ นุ โข ตสฺส ปุริสสฺส อญฺญถตฺตายา”ติ?

“เอวํ, ภนฺเต”ฯ

“ตํ กิสฺส เหตุ”?

“สามิโน หิ, ภนฺเต, สานิ หรนฺตี”ติฯ “เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติ…เป.… ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๘. “เสยฺยถาปิ, คหปติ, คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร ติโพฺพ วนสโณฺฑฯ ตตฺรสฺส รุโกฺข สมฺปนฺนผโล จ อุปปนฺนผโล [อุปฺปนฺนผโล (สฺยา.)] จ, น จสฺสุ กานิจิ ผลานิ ภูมิยํ ปติตานิฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ผลตฺถิโก ผลคเวสี ผลปริเยสนํ จรมาโนฯ โส ตํ วนสณฺฑํ อโชฺฌคาเหตฺวา ตํ รุกฺขํ ปเสฺสยฺย สมฺปนฺนผลญฺจ อุปปนฺนผลญฺจฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ โข รุโกฺข สมฺปนฺนผโล จ อุปปนฺนผโล จ, นตฺถิ จ กานิจิ ผลานิ ภูมิยํ ปติตานิฯ ชานามิ โข ปนาหํ รุกฺขํ อาโรหิตุํ [อารุหิตุํ (สี.)]ฯ ยํนูนาหํ อิมํ รุกฺขํ อาโรหิตฺวา ยาวทตฺถญฺจ ขาเทยฺยํ อุจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺย’นฺติฯ โส ตํ รุกฺขํ อาโรหิตฺวา ยาวทตฺถญฺจ ขาเทยฺย อุจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺยฯ อถ ทุติโย ปุ

ริโส อาคจฺฉยฺย ผลตฺถิโก ผลคเวสี ผลปริเยสนํ จรมาโน ติณฺหํ กุฐาริํ [กุธาริํ (สฺยา. กํ. ก.)] อาทายฯ โส ตํ วนสณฺฑํ อโชฺคาเหตฺวา ตํ รุกฺขํ ปเสฺสยฺย สมฺปนฺนผลญฺจ อุปปนฺนผลญฺจฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ โข รุกฺโข สมฺปนฺนผโล จ อุปปนฺนผโล จ, นตฺถิ จ กานิจิ ผลานิ ภูมิยํ ปติตานิฯ น โข ปนาหํ ชานามิ รุกฺขํ อาโรหิตุํฯ ยํนูนาหํ อิมํ รุกฺขํ มูลโต เฉตฺวา ยาวทตฺถญฺจ ขาเทยฺยํ อุจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺย’นฺติฯ โส ตํ รุกฺขํ มูลโตว ฉินฺทยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, อมุโก [อสุ (สี. ปี.)] โย โส ปุริโส ปฐมํ รุกฺขํ อารูฬฺโห สเจ โส น ขิปฺปเมว โอโรเหยฺย ตสฺส โส รุกฺโข ปปตโนฺต หตฺถํ วา ภเญฺชยฺย ปาทํ วา ภเญฺชยฺย อญฺญตรํ วา อญฺญตรํ วา องฺคปจฺจงฺคํ ภเญฺชยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคเจฺฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺข’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘เอวเมว โข, คหปติ, อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิโยฺย’ติฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา ตํ อภินิวเชฺชตฺวา ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสูปาทานา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ ตเมวูเปกฺขํ ภาเวติฯ

๔๙. ‘‘ส โข โส, คหปติ, อริยสาวโก อิมํเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ อาคมฺม อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

‘‘ส โข โส, คหปติ, อริยสาวโก อิมํเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ อาคมฺม ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ

‘‘ส โข โส, คหปติ, อริยสาวโก อิมํเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ อาคมฺม อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ เอตฺตาวตา โข, คหปติ, อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุเจฺฉโท โหติฯ

๕๐. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, ยถา อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุเจฺฉโท โหติ, อปิ นุ ตฺวํ เอวรูปํ โวหารสมุเจฺฉทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสสี’’ติ? ‘‘โก จาหํ, ภเนฺต, โก จ อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุเจฺฉโท! อารกา อหํ, ภเนฺต, อริยสฺส วินเย สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุเจฺฉทาฯ มยญฺหิ, ภเนฺต, ปุเพฺพ อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก อนาชานีเยว สมาเน อาชานียาติ อมญฺญิมฺห, อนาชานีเยว สมาเน อาชานียโภชนํ โภชิมฺห, อนาชานีเยว สมาเน อาชานียฐาเน ฐปิมฺห; ภิกฺขู ปน มยํ, ภเนฺต, อาชานีเยว สมาเน อนาชานียาติ อมญฺญิมฺห, อาชานีเยว สมาเน อนาชานียโภชนํ โภชิมฺห, อาชานีเยว สมาเน อนาชานียฐาเน ฐปิมฺห; อิทานิ ปน มยํ, ภเนฺต, อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก อนาชานีเยว สมาเน อนาชานียาติ ชานิสฺสาม, อนาชานีเยว สมาเน อนาชานียโภชนํ โภเชสฺสาม, อนาชานีเยว สมาเน อนาชานียฐาเน ฐเปสฺสามฯ ภิกฺขู ปน มยํ, ภเนฺต, อาชานีเยว สมาเน อาชานียาติ ชานิสฺสาม อาชานีเยว สมาเน อาชานียโภชนํ โภเชสฺสาม, อาชานีเยว สมาเน อาชานียฐาเน ฐเปสฺสามฯ อชเนสิ วต เม, ภเนฺต, ภควา สมเณสุ สมณเปฺปมํ, สมเณสุ สมณปฺปสาทํ, สมเณสุ สมณคารวํฯ อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต ! เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เต

ลปโชฺชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โข, ภเนฺต, ภควตา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ

โปตลิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. ชีวกสุตฺตํ

๕๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ ชีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวเนฯ อถ โข ชีวโก โกมารภโจฺจ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชีวโก โกมารภโจฺจ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สุตํ เมตํ, ภเนฺต – 'สมณํ โคตมํ อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺติ [อารมฺภนฺติ (ก.)], ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺสกตํ [อุทฺทิสฺสกฏํ (สี. ปี.)] มํสํ ปริภุญฺชติ ปฏิจฺจกมฺม'นฺติฯ เย เต, ภเนฺต, เอวมาหํสุ – 'สมณํ โคตมํ อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺติ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺสกตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฏิจฺจกมฺม'นฺติ, กจฺจิ เต, ภเนฺต, ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตี''ติ?

๕๒. ''เย เต, ชีวก, เอวมาหํสุ – 'สมณํ โคตมํ อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺติ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺสกตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฏิจฺจกมฺม'นฺติ น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ จ มํ เต อสตา อภูเตนฯ ตีหิ โข อหํ, ชีวก, ฐาเนหิ มํสํ อปริโภคนฺติ วทามิฯ ทิฏฺฐํ, สุตํ, ปริสงฺกิตํ – อิเมหิ โข อหํ, ชีวก , ตีหิ ฐาเนหิ มํสํ อปริโภคนฺติ วทามิฯ ตีหิ โข อหํ, ชีวก, ฐาเนหิ มํสํ ปริโภคนฺติ วทามิฯ อทิฏฺฐํ, อสุตํ, อปริสงฺกิตํ – อิเมหิ โข อหํ, ชีวก, ตีหิ ฐาเนหิ มํสํ ปริโภคนฺติ วทามิฯ

๕๓. ''อิธ, ชีวก, ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติฯ โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรติฯ ตเมนํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อุปสงฺกมิตฺวา สฺวาตนาย ภเตฺตน นิมเนฺตติฯ อากงฺขมาโนว [อากงฺขมาโน (สฺยา. กํ.)], ชีวก, ภิกฺขุ อธิวาเสติ ฯ โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ตสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมติ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทติฯ ตเมนํ โส คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิสติฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – 'สาธุ วต มายํ [มํ + อยํ = มายํ] คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิเสยฺยาติ! อโห วต มายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อายติมฺปิ เอวรูเปน ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิเสยฺยา'ติ – เอวมฺปิสฺส น โหติฯ โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อคถิโต [อคธิโต (สฺยา. กํ. ก.)] อมุจฺฉิโต อนโชฺฌปโนฺน [อนชฺฌาปโนฺน (สฺยา. กํ. ก.)] อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ชีวก , อปิ นุ โส ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธาย วา เจเตติ, ปรพฺยาพาธาย วา เจเตติ, อุภยพฺยาพาธาย วา เจเตตี''ติ?

''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ

''นนุ โส, ชีวก, ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อนวชฺชํเยว อาหารํ อาหาเรตี''ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเตฯ สุตํ เมตํ, ภนฺเต – ‘พฺรหฺมา เมตฺตาวิหารี’ติฯ ตํ เม อิทํ, ภนฺเต, ภควา สกฺขิทิฏฺโฐ; ภควา หิ, ภนฺเต, เมตฺตาวิหารี’’ติฯ ‘‘เยน โข, ชีวก, ราเคน เยน โทเสน เยน โมเหน พฺยาปาทวา อสฺส โส ราโค โส โทโส โส โมโห ตถาคตสฺส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต [อนภาวกโต (สี. ปี.), อนภาวํคโต (สฺยา. กํ.)] อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ สเจ โข เต, ชีวก, อิทํ สนฺธาย ภาสิตํ อนุชานามิ เต เอต’’นฺติฯ ‘‘เอตเทว โข ปน เม, ภนฺเต, สนฺธาย ภาสิตํ’’ [ภาสิตนฺติ (สฺยา.)]ฯ

๕๔. ‘‘อิธ, ชีวก, ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติฯ โส กรุณาสหคเตน เจตสา…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป.… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ ตเมนํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อุปสงฺกมิตฺวา สฺวาตนาย ภตฺเตน นิมนฺเตติฯ อากงฺขมาโนว, ชีวก, ภิกฺขุ อธิวาเสติฯ โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา นิเวสนํ เตนุปสงฺกมติ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทติฯ ตเมนํ โส คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิสติฯ ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘สาธุ วต มายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิเสยฺยาติ! อโห วต มายํ คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อายติมฺปิ เอวรูเปน ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิเสยฺยา’ติ – เอวมฺปิสฺส น โหติฯ โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺโฌปนฺโน อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปฺปญฺญ ปริภุญฺชติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ชีวก, อปิ นุ โส ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธาย วา เจเตติ, ปรพฺยาพาธาย วา เจเตติ, อุภยพฺยาพาธาย วา เจเตตี’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘นนุ โส, ชีวก, ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อนวชฺชํเยว อาหารํ อาหาเรตี’’ติ?

‘‘เอวํ, ภนฺเตฯ สุตํ เมตํ, ภนฺเต – ‘พฺรหฺมา อุเปกฺขาวิหารี’ติฯ ตํ เม อิทํ, ภนฺเต, ภควา สกฺขิทิฏฺโฐ; ภควา หิ, ภนฺเต, อุเปกฺขาวิหารี’’ติฯ ‘‘เยน โข, ชีวก, ราเคน เยน โทเสน เยน โมเหน วิเหสวา อสฺส อรติวา อสฺส ปฏิฆวา อสฺส โส ราโค โส โทโส โส โมโห ตถาคตสฺส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมฯ สเจ โข เต, ชีวก, อิทํ สนฺธาย ภาสิตํ, อนุชานามิ เต เอต’’นฺติฯ ‘‘เอตเทว โข ปน เม, ภนฺเต, สนฺธาย ภาสิตํ’’ฯ

๕๕. ‘‘โย โข, ชีวก, ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภติ โส ปญฺจหิ ฐาเนหิ พหุํ อปุญฺญํ ปสวติฯ ยมฺปิ โส, คหปติ, เอวมาห – ‘คจฺฉถ, อมุกํ นาม ปาณํ อาเนถา’ติ, อิมินา ปฐเมน ฐาเนน พหุํ อปุญฺญํ ปสวติฯ ยมฺปิ โส ปาโณ คลปฺปเวฐเกน [คลปฺปเวธเกน (พหูสุ)] อานียมาโน ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน พหุํ อปุญฺญํ ปสวติฯ ยมฺปิ โส เอวมาห – ‘คจฺฉถ อิมํ ปาณํ อารภถา’ติ, อิมินา ตติเยน ฐาเนน พหุํ อปุญฺญํ ปสวติฯ ยมฺปิ โส ปาโณ อารภิยมาโน ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ , อิมินา จตุเตฺถน ฐาเนน พหุํ อปุญฺญํ ปสวติฯ ยมฺปิ โส ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อกปฺปิเยน อาสาเทติ, อิมินา ปญฺจเมน ฐาเนน พหุํ อปุญฺญํ ปสวติฯ โย โข, ชีวก, ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภติ โส อิเมหิ ปญฺจหิ ฐาเนหิ พหุํ อปุญฺญํ ปสวตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ชีวโก โกมารภจฺโจ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! กปฺปิยํ วต, ภนฺเต, ภิกฺขู อาหารํ อาหาเรนฺติ ; อนวชฺชํ วต, ภนฺเต, ภิกฺขู อาหารํ อาหาเรนฺติฯ อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต...เป.... อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

ชีวกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. อุปาลิสุตฺตํ

๕๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเนฯ เตน โข ปน สมเยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต [นาถปุโตฺต (สี.), นาตปุโตฺต (ปี.)] นาฬนฺทายํ ปฏิวสติ มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธิํฯ อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ นาฬนฺทายํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน ปาวาริกมฺพวนํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข ทีฆตปสฺสิํ นิคณฺฐํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘สํวิชฺชนฺติ โข, ตปสฺสิ [ทีฆตปสฺสิ (สฺยา. กํ. ก.)], อาสนานิ; สเจ อากงฺขสิ นิสีทา’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ทีฆตปสฺสิํ นิคณฺฐํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กติ ปน, ตปสฺสิ, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต กมฺมานิ ปญฺญเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา’’ติ?

‘‘น โข, อาวุโส โคตม, อาจิณฺณํ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ‘กมฺมํ, กมฺม’นฺติ ปญฺญเปตุํ; ‘ทณฺฑํ, ทณฺฑ’นฺติ โข, อาวุโส โคตม, อาจิณฺณํ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปญฺญเปตุ’’นฺติฯ

‘‘กติ ปน, ตปสฺสิ, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต ทณฺฑานิ ปญฺญเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา’’ติ?

‘‘ตีณิ โข, อาวุโส โคตม, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต ทณฺฑานิ ปญฺญเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยาติ, เสยฺยถิทํ – กายทณฺฑํ, วจีทณฺฑํ, มโนทณฺฑ’’นฺติฯ

‘‘กิํ ปน, ตปสฺสิ, อญฺญเทว กายทณฺฑํ, อญฺญํ วจีทณฺฑํ, อญฺญํ มโนทณฺฑ’’นฺติ?

‘‘อญฺญเทว , อาวุโส โคตม, กายทณฺฑํ, อญฺญํ วจีทณฺฑํ, อญฺญํ มโนทณฺฑ’’นฺติฯ

‘‘อิเมสํ ปน, ตปสฺสิ, ติณฺณํ ทณฺฑานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ กตมํ ทณฺฑํ นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา , ยทิ วา กายทณฺฑํ, ยทิ วา วจีทณฺฑํ, ยทิ วา มโนทณฺฑ’’นฺติ?

‘‘อิเมสํ โข, อาวุโส โคตม, ติณฺณํ ทณฺฑานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ กายทณฺฑํ นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺฑํ, โน ตถา มโนทณฺฑ’’นฺติฯ

‘‘กายทณฺฑนฺติ, ตปสฺสิ, วเทสิ’’?

‘‘กายทณฺฑนฺติ, อาวุโส โคตม, วทามิ’’ฯ

‘‘กายทณฺฑนฺติ, ตปสฺสิ, วเทสิ’’?

‘‘กายทณฺฑนฺติ, อาวุโส โคตม, วทามิ’’ฯ

‘‘กายทณฺฑนฺติ, ตปสฺสิ, วเทสิ’’?

‘‘กายทณฺฑนฺติ, อาวุโส โคตม, วทามี’’ติฯ

อิติห ภควา ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ ยาวตติยกํ ปติฏฺฐาเปสิฯ

๕๗. เอวํ วุตฺเต, ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ตฺวํ ปนาวุโส โคตม, กติ ทณฺฑานิ ปญฺญเปสิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา’’ติ?

‘‘น โข, ตปสฺสิ, อาจิณฺณํ ตถาคตสฺส ‘ทณฺฑํ, ทณฺฑ’นฺติ ปญฺญเปตุํ; ‘กมฺมํ, กมฺม’นฺติ โข, ตปสฺสิ, อาจิณฺณํ ตถาคตสฺส ปญฺญเปตุ’’นฺติ?

‘‘ตฺวํ ปนาวุโส โคตม, กติ กมฺมานิ ปญฺญเปสิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา’’ติ?

‘‘ตีณิ โข อหํ, ตปสฺสิ, กมฺมานิ ปญฺญเปมิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, เสยฺยถิทํ – กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, มโนกมฺม’’นฺติฯ

‘‘กึ ปนาวุโส โคตม, อญฺญเทว กายกมฺมํ, อญฺญํ วจีกมฺมํ, อญฺญํ มโนกมฺม’’นฺติ?

‘‘อญฺญเทว, ตปสฺสิ, กายกมฺมํ, อญฺญํ วจีกมฺมํ, อญฺญํ มโนกมฺม’’นฺติฯ

‘‘อิเมสํ ปนาวุโส โคตม, ติณฺณํ กมฺมานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ กตมํ กมฺมํ มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญเปสิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, ยทิ วา กายกมฺมํ, ยทิ วา วจีกมฺมํ, ยทิ วา มโนกมฺม’’นฺติ?

‘‘อิเมสํ โข อหํ, ตปสฺสิ, ติณฺณํ กมฺมานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ มโนกมฺมํ มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญเปมิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา กายกมฺมํ, โน ตถา วจีกมฺม’’นฺติฯ

‘‘มโนกมฺมนฺติ, อาวุโส โคตม, วเทสิ’’?

‘‘มโนกมฺมนฺติ, ตปสฺสิ, วทามิ’’ฯ

‘‘มโนกมฺมนฺติ, อาวุโส โคตม, วเทสิ’’?

‘‘มโนกมฺมนฺติ, ตปสฺสิ, วทามิ’’ฯ

‘‘มโนกมฺมนฺติ , อาวุโส โคตม, วเทสิ’’?

‘‘มโนกมฺมนฺติ, ตปสฺสิ, วทามี’’ติฯ

อิติห ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ ภควนฺตํ อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ ยาวตติยกํ ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต เตนุปสงฺกมิฯ

๕๘. เตน โข ปน สมเยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต มหติยา คิหิปริสาย สทฺธึ นิสิโนฺน โหติ พาลกินิยา ปริสาย อุปาลิปมุขายฯ อทฺทสา โข นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ เอตทโวจ – ‘‘หนฺท, กุโต นุ ตฺวํ, ตปสฺสิ, อาคจฺฉสิ ทิวา ทิวสฺสา’’ติ? ‘‘อิโต หิ โข อหํ, ภเนฺต, อาคจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกา’’ติฯ ‘‘อหุ ปน เต, ตปสฺสิ, สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป’’ติ ? ‘‘อหุ โข เม, ภเนฺต, สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน เต, ตปสฺสิ, อหุ สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป’’ติ? อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ ยาวตโก อโหสิ ภควตา สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส อาโรเจสิฯ เอวํ วุเตฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ สาธุ, ตปสฺสิ! ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุสาสนํ อาชานเนฺตน เอวเมว ทีฆตปสฺสินา นิคเณฺฐน สมณสฺส โคตมสฺส พฺยากตํฯ กิญฺหิ โสภติ ฉโว มโนทโณฺฑ อิมสฺส เอวํ โอฬาริกสฺส กายทณฺฑสฺส อุปนิธาย! อถ โข กายทโณฺฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทโณฺฑ, โน ตถา มโนทโณฺฑ’’ติฯ

๕๙. เอวํ วุเตฺต, อุปาลิ คหปติ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สาธุ สาธุ, ภเนฺต ทีฆตปสฺสี [ตปสฺสี (สี. ปี.)]! ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุสาสนํ อาชานเนฺตน เอวเมวํ ภทเนฺตน ตปสฺสินา สมณสฺส โคตมสฺส พฺยากตํฯ กิญฺหิ โสภติ ฉโว มโนทโณฺฑ อิมสฺส เอวํ โอฬาริกสฺส กายทณฺฑสฺส อุปนิธาย! อถ โข กายทโณฺฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทโณฺฑ, โน ตถา มโนทโณฺฑฯ หนฺท จาหํ, ภเนฺต, คจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปสฺสามิฯ สเจ เม สมโณ โคตโม ตถา ปติฏฺฐหิสฺสติ ยถา ภทเนฺตน ตปสฺสินา ปติฏฺฐาปิตํ; เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส ทีฆโลมิกํ เอฬกํ โลเมสุ คเหตฺวา อากเฑฺฒยฺย ปริกเฑฺฒยฺย สมฺปริกเฑฺฒยฺย, เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิ ฯ เสยฺยถาปิ นาม พลวา โสณฺฑิกากมฺมกาโร มหนฺตํ โสณฺฑิกากิลญฺชํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิปิตฺวา กเณฺณ คเหตฺวา อากเฑฺฒยฺย ปริกเฑฺฒยฺย สมฺปริกเฑฺฒยฺย, เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิฯ เสยฺยถาปิ นาม พลวา โสณฺฑิกาธุโตฺต วาลํ [ถาลํ (ก.)] กเณฺณ คเหตฺวา โอธุเนยฺย นิทฺธุเนยฺย นิโปฺผเฏยฺย [นิจฺฉาเทยฺย (สี. ปี. ก.), นิโจฺจเฏยฺย (ก.), นิโปฺปเฐยฺย (สฺยา. กํ.)], เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ โอธุนิสฺสามิ นิทฺธุนิสฺสามิ นิโปฺผเฏสฺสามิ ฯ เสยฺยถาปิ นาม กุญฺชโร สฏฺฐิหายโน คมฺภีรํ โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา สาณโธวิกํ นาม กีฬิตชาตํ กีฬติ, เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ สาณโธวิกํ มเญฺญ กีฬิตชาตํ กีฬิสฺสามิฯ หนฺท จาหํ, ภเนฺต, คจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปสฺสามี’’ติฯ ‘‘คจฺฉ ตฺวํ, คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปหิฯ อหํ วา หิ, คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยํ, ทีฆตปสฺสี วา นิคโณฺฐ, ตฺวํ วา’’ติฯ

๖๐. เอวํ วุเตฺต, ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘น โข เมตํ, ภเนฺต, รุจฺจติ ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยฯ สมโณ หิ, ภเนฺต, โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวเฏฺฏตี’’ติฯ ‘‘อฏฺฐานํ โข เอตํ, ตปสฺสิ, อนวกาโส ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยฯ ฐานญฺจ โข

เอตํ วิชฺชติ ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยฯ คจฺฉ, ตฺวํ, คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปหิฯ อหํ วา หิ, คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยํ, ทีฆตปสฺสี วา นิคโณฺฐ, ตฺวํ วา''ติฯ ทุติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี…เป…. ตติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ''น โข เมตํ, ภเนฺต, รุจฺจติ ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยฯ สมโณ หิ, ภเนฺต, โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวเฏฺฏตี''ติฯ ''อฏฺฐานํ โข เอตํ, ตปสฺสิ , อนวกาโส ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยฯ ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยฯ คจฺฉ ตฺวํ, คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปหิฯ อหํ วา หิ, คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยํ, ทีฆตปสฺสี วา นิคโณฺฐ, ตฺวํ วา''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ติ โข อุปาลิ คหปติ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน ปาวาริกมฺพวนํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อุปาลิ คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อาคมา นุ ขฺวิธ, ภเนฺต, ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ''ติ?

''อาคมา ขฺวิธ, คหปติ, ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ''ติฯ

''อหุ โข ปน เต, ภเนฺต, ทีฆตปสฺสินา นิคเณฺฐน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป''ติ?

''อหุ โข เม, คหปติ, ทีฆตปสฺสินา นิคเณฺฐน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป''ติฯ

''ยถา กถํ ปน เต, ภเนฺต, อหุ ทีฆตปสฺสินา นิคเณฺฐน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโป''ติ?

อถ โข ภควา ยาวตโก อโหสิ ทีฆตปสฺสินา นิคเณฺฐน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ อุปาลิสฺส คหปติสฺส อาโรเจสิฯ

๖๑. เอวํ วุเตฺต, อุปาลิ คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สาธุ สาธุ, ภเนฺต ตปสฺสี! ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุสาสนํ อาชานเนฺตน เอวเมวํ ทีฆตปสฺสินา นิคเณฺฐน ภควโต พฺยากตํฯ กิญฺหิ โสภติ ฉโว มโนทโณฺฑ อิมสฺส เอวํ โอฬาริกสฺส กายทณฺฑสฺส อุปนิธาย? อถ โข กายทโณฺฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทโณฺฑ, โน ตถา มโนทโณฺฑ''ติฯ ''สเจ โข ตฺวํ, คหปติ, สเจฺจ ปติฏฺฐาย มเนฺตยฺยาสิ สิยา โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป''ติฯ ''สเจฺจ อหํ, ภเนฺต, ปติฏฺฐาย มเนฺตสฺสามิ; โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป''ติฯ

๖๒. ''ตํ กึ มญฺญสิ, คหปติ, อิธสฺส นิคโณฺฐ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน สีโตทกปฏิกฺขิโตฺต อุโณฺหทกปฏิเสวีฯ โส สีโตทกํ อลภมาโน กาลงฺกเรยฺยฯ อิมสฺส ปน, คหปติ, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต กตฺถูปปตฺตึ ปญฺญเปตี''ติ?

''อตฺถิ, ภเนฺต, มโนสตฺตา นาม เทวา ตตฺถ โส อุปปชฺชตี''ติฯ

''ตํ กิสฺส เหตุ''?

''อสุ หิ, ภเนฺต , มโนปฏิพโทฺธ กาลงฺกโรตี''ติฯ

“มนสิ กโรหิ, คหปติ [คหปติ คหปติ มนสิ กโรหิ (สี. สฺยา. กํ.), คหปติ มนสิ กโรหิ (ก.), คหปติ คหปติ (ปี.)], มนสิ กริตฺวา โข, คหปติ, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ภาสิตา โข ปน เต, คหปติ, เอสา วาจา – ‘สเจฺจ อหํ, ภเนฺต, ปติฏฺฐาย มเนฺตสฺสามิ, โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป’”ติฯ “กิญฺจาปิ, ภเนฺต, ภควา เอวมาห, อถ โข กายทโณฺฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทโณฺฑ, โน ตถา มโนทโณฺฑ”ติฯ

๖๓. “ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ , อิธสฺส นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต จาตุยามสํวรสํวุโต สพฺพวาริวาริโต สพฺพวาริยุโตฺต สพฺพวาริธุโต สพฺพวาริผุโฎฯ โส อภิกฺกมโนฺต ปฏิกฺกมโนฺต พหู ขุทฺทเก ปาเณ สงฺฆาตํ อาปาเทติฯ อิมสฺส ปน, คหปติ, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต กํ วิปากํ ปญฺญเปตี”ติ?

“อสเญฺจตนิกํ, ภเนฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต โน มหาสาวชฺชํ ปญฺญเปตี”ติฯ

“สเจ ปน, คหปติ, เจเตตี”ติ?

“มหาสาวชฺชํ, ภเนฺต, โหตี”ติฯ

“เจตนํ ปน, คหปติ, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต กิสฺมิํ ปญฺญเปตี”ติ?

“มโนทณฺฑสฺมิํ, ภเนฺต”ติฯ

“มนสิ กโรหิ, คหปติ , มนสิ กริตฺวา โข, คหปติ, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ภาสิตา โข ปน เต, คหปติ, เอสา วาจา – ‘สเจฺจ อหํ, ภเนฺต, ปติฏฺฐาย มเนฺตสฺสามิ; โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป’”ติฯ “กิญฺจาปิ, ภเนฺต, ภควา เอวมาห, อถ โข กายทโณฺฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทโณฺฑ, โน ตถา มโนทโณฺฑ”ติฯ

๖๔. “ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, อยํ นาฬนฺทา อิทฺธา เจว ผีตา จ พหุชนา อากิณฺณมนุสฺสา”ติ?

“เอวํ, ภเนฺต, อยํ นาฬนฺทา อิทฺธา เจว ผีตา จ พหุชนา อากิณฺณมนุสฺสา”ติฯ

“ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, อิธ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุกฺขิตฺตาสิโกฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ ยาวติกา อิมิสฺสา นาฬนฺทาย ปาณา เต เอเกน ขเณน เอเกน มุหุเตฺตน เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, ปโหติ นุ โข โส ปุริโส ยาวติกา อิมิสฺสา นาฬนฺทาย ปาณา เต เอเกน ขเณน เอเกน มุหุเตฺตน เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กาตุ”นฺติ?

“ทสปิ, ภเนฺต, ปุริสา, วีสมฺปิ, ภเนฺต, ปุริสา, ติํสมฺปิ, ภเนฺต, ปุริสา, จตฺตารีสมฺปิ, ภเนฺต, ปุริสา, ปญฺญาสมฺปิ, ภเนฺต, ปุริสา นปฺปโหนฺติ ยาวติกา อิมิสฺสา นาฬนฺทาย ปาณา เต เอเกน ขเณน เอเกน มุหุเตฺตน เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กาตุํฯ กิญฺหิ โสภติ เอโก ฉโว ปุริโส”ติ!

“ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ , อิธ อาคเจฺฉยฺย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปโตฺตฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ อิมํ นาฬนฺทํ เอเกน มโนปโทเสน ภสฺมํ กริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญ

สิ, คหปติ, ปโหติ นุ โข โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อิมํ นาฬนฺทํ เอเกน มโนปโทเสน ภสฺมํ กาตุ''นฺติ ?

''ทสปิ, ภนฺเต, นาฬนฺทา, วีสมฺปิ นาฬนฺทา, ตึสมฺปิ นาฬนฺทา, จตฺตารีสมฺปิ นาฬนฺทา, ปญฺญาสมฺปิ นาฬนฺทา ปโหติ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต เอเกน มโนปโทเสน ภสฺมํ กาตุํฯ กิญฺหิ โสภติ เอกา ฉวา นาฬนฺทา''ติ!

''มนสิ กโรหิ, คหปติ, มนสิ กริตฺวา โข, คหปติ, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ภาสิตา โข ปน เต, คหปติ, เอสา วาจา – 'สเจฺจ อหํ, ภนฺเต, ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ; โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป''' ติฯ

''กิญฺจาปิ, ภนฺเต, ภควา เอวมาห, อถ โข กายทโณฺฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทโณฺฑ, โน ตถา มโนทโณฺฑ''ติฯ

๖๕. ''ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, สุตํ เต ทณฺฑกีรญฺญํ [ทณฺฑการญฺญํ (สี. ปี.)] กาลิงฺคารญฺญํ มชฺฌารญฺญํ [เมชฺฌารญฺญํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูต''นฺติ?

''เอวํ, ภนฺเต, สุตํ เม ทณฺฑกีรญฺญํ กาลิงฺคารญฺญํ มชฺฌารญฺญํ มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูต''นฺติฯ

''ตํ กิํ มญฺญสิ, คหปติ, กินฺติ เต สุตํ เกน ตํ ทณฺฑกีรญฺญํ กาลิงฺคารญฺญํ มชฺฌารญฺญํ มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูต''นฺติ?

''สุตํ เมตํ, ภนฺเต, อิสีนํ มโนปโทเสน ตํ ทณฺฑกีรญฺญํ กาลิงฺคารญฺญํ มชฺฌารญฺญํ มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูต''นฺติฯ

''มนสิ กโรหิ, คหปติ, มนสิ กริตฺวา โข, คหปติ, พฺยากโรหิฯ น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํฯ ภาสิตา โข ปน เต, คหปติ, เอสา วาจา – 'สเจฺจ อหํ, ภนฺเต, ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ; โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป''' ติฯ

๖๖. ''ปุริเมเนวาหํ , ภนฺเต, โอปเมฺมน ภควโต อตฺตมโน อภิรทฺโธฯ อปิ จาหํ อิมานิ ภควโต วิจิตฺรานิ ปญฺหปฏิภานานิ โสตุกาโม, เอวาหํ ภควนฺตํ ปจฺจนีกํ กาตพฺพํ อมญฺญิสฺสํฯ อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต! เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ

๖๗. ''อนุวิจฺจการํ โข, คหปติ, กโรหิ, อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตี''ติฯ ''อิมินาปาหํ, ภนฺเต, ภควโต ภิโยฺยโสมตฺตาย อตฺตมโน อภิรทฺโธ ยํ มํ ภควา เอวมาห – 'อนุวิจฺจการํ โข, คหปติ, กโรหิ, อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตี'ติฯ มญฺหิ, ภนฺเต, อญฺญติตฺถิยา สาวกํ ลภิตฺวา เกวลกปฺปํ นาฬนฺทํ ปฏากํ ปริหเรยฺยุํ – 'อุปาลิ อมฺหากํ คหปติ สาวกตฺตํ อุปคโต'ติฯ อถ จ ปน มํ ภควา เอวมาห – 'อนุวิจฺจการํ โข,

คหปติ, กโรหิ, อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตี’ติฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ทุติยมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

๖๘. ‘‘ทีฆรตฺตํ โข เต, คหปติ, นิคณฺฐานํ โอปานภูตํ กุลํ เยน เนสํ อุปคตานํ ปิณฺฑกํ ทาตพฺพํ มเญฺญยฺยาสี’’ติฯ ‘‘อิมินาปาหํ, ภนฺเต, ภควโต ภิโยฺยโสมตฺตาย อตฺตมโน อภิรทฺโธ ยํ มํ ภควา เอวมาห – ‘ทีฆรตฺตํ โข เต, คหปติ, นิคณฺฐานํ โอปานภูตํ กุลํ เยน เนสํ อุปคตานํ ปิณฺฑกํ ทาตพฺพํ มเญฺญยฺยาสี’ติฯ สุตํ เมตํ, ภนฺเต, สมโณ โคตโม เอวมาห – ‘มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ, นาเญฺญสํ ทานํ ทาตพฺพํ; มยฺหเมว สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ, นาเญฺญสํ สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ; มยฺหเมว ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาเญฺญสํ ทินฺนํ มหปฺผลํ; มยฺหเมว สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาเญฺญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผล’นฺติฯ อถ จ ปน มํ ภควา นิคเณฺฐสุปิ ทาเน สมาทเปติฯ อปิ จ, ภนฺเต, มยเมตฺถ กาลํ ชานิสฺสามฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ตติยมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

๖๙. อถ โข ภควา อุปาลิสฺส คหปติสฺส อนุปุพฺพิํ กถํ [อานุปุพฺพีกถํ (สี.), อานุปุพฺพิกถํ (ปี.), อนุปุพฺพิกถํ (สฺยา. กํ. ก.)] กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ, กามานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, เนกฺขเมฺม อานิสํสํ ปกาเสสิฯ ยทา ภควา อญฺญาสิ อุปาลิํ คหปติํ กลฺลจิตฺตํ มุทุจิตฺตํ วินีวรณจิตฺตํ อุทคฺคจิตฺตํ ปสนฺนจิตฺตํ, อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา ตํ ปกาเสสิ – ทุกฺขํ, สมุทยํ, นิโรธํ, มคฺคํฯ เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธํ วตฺถํ อปคตกาฬกํ สมฺมเทว รชนํ ปฏิคฺคเณฺหยฺย, เอวเมว อุปาลิสฺส คหปติสฺส ตสฺมิํเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – ‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’นฺติฯ อถ โข อุปาลิ คหปติ ทิฏฺฐธโมฺม ปตฺตธโมฺม วิทิตธโมฺม ปริโยคาฬฺหธโมฺม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปโตฺต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘หนฺท จ ทานิ มยํ, ภนฺเต, คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา’’ติฯ ‘‘ยสฺสทานิ ตฺวํ, คหปติ, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ

๗๐. อถ โข อุปาลิ คหปติ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน สกํ นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โทวาริกํ อามเนฺตสิ – ‘‘อชฺชตคฺเค, สมฺม โทวาริก, อาวรามิ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฎํ ทฺวารํ ภควโต ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํฯ สเจ โกจิ นิคโณฺฐ อาคจฺฉติ ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ – ‘ติฎฺฐ, ภนฺเต, มา ปาวิสิฯ อชฺชตคฺเค อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตฯ อาวฎํ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฎํ ทฺวารํ ภควโต ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ ฯ สเจ เต, ภนฺเต, ปิณฺฑเกน อโตฺถ, เอเตฺถว ติฎฺฐ, เอเตฺถว เต อาหริสฺสนฺตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โทวาริโก อุปาลิสฺส คหปติสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ

๗๑. อโสฺสสิ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ – ‘‘อุปาลิ กิร คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต’’ติฯ อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ เยน นิคโณฺฐ นาฎปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฎปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต, อุปาลิ กิร คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต’’ติฯ ‘‘อฎฺฐานํ โข เอตํ, ตปสฺสิ , อนวกาโส ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยฯ ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยา’’ติ ฯ ทุติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ…เป.… ตติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ นิคณฺฐํ นาฎปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต …เป.… อุปาลิสฺส คหปติสฺส สา

วกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยา’’ติฯ ‘‘หนฺทาหํ, ภเนฺต, คจฺฉามิ ยาว ชานามิ ยทิ วา อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต ยทิ วา โน’’ติฯ ‘‘คจฺฉ ตฺวํ, ตปสฺสิ, ชานาหิ ยทิ วา อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต ยทิ วา โน’’ติฯ

๗๒. อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ เยน อุปาลิสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข โทวาริโก ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ เอตทโวจ – ‘‘ติฏฺฐ, ภเนฺต, มา ปาวิสิฯ อชฺชตเคฺค อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตฯ อาวฏํ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฏํ ทฺวารํ ภควโต ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ ฯ สเจ เต, ภเนฺต, ปิณฺฑเกน อโตฺถ, เอเตฺถว ติฏฺฐ, เอเตฺถว เต อาหริสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘น เม, อาวุโส, ปิณฺฑเกน อโตฺถ’’ติ วตฺวา ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา เยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํเยว โข, ภเนฺต, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตฯ เอตํ โข เต อหํ, ภเนฺต, นาลตฺถํ น โข เม, ภเนฺต, รุจฺจติ ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยฯ สมโณ หิ, ภเนฺต, โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนิํ มายํ ชานาติ ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวเฎฺฏตีติฯ อาวโฎฺฏ โข เต, ภเนฺต, อุปาลิ คหปติ สมเณน โคตเมน อาวฏฺฏนิยา มายายา’’ติฯ ‘‘อฎฺฐานํ โข เอตํ, ตปสฺสิ, อนวกาโส ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยฯ ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํเยว, ภเนฺต…เป.… อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคโณฺฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สจฺจํเยว โข, ภเนฺต…เป.… อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคเจฺฉยฺยา’’ติฯ ‘‘หนฺท จาหํ , ตปสฺสิ, คจฺฉามิ ยาว จาหํ สามํเยว ชานามิ ยทิ วา อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต ยทิ วา โน’’ติฯ

อถ โข นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธิํ เยน อุปาลิสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข โทวาริโก นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ติฏฺฐ, ภเนฺต, มา ปาวิสิฯ อชฺชตเคฺค อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตฯ อาวฏํ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฏํ ทฺวารํ ภควโต ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํฯ สเจ เต, ภเนฺต, ปิณฺฑเกน อโตฺถ, เอเตฺถว ติฏฺฐ, เอเตฺถว เต อาหริสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, สมฺม โทวาริก, เยน อุปาลิ คหปติ เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา อุปาลิํ คหปติํ เอวํ วเทหิ – ‘นิคโณฺฐ, ภเนฺต, นาฏปุโตฺต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธิํ พหิทฺวารโกฎฺฐเก ฐิโต; โส เต ทสฺสนกาโม’’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข โทวาริโก นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน อุปาลิ คหปติ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อุปาลิํ คหปติํ เอตทโวจ – ‘‘นิคโณฺฐ, ภเนฺต, นาฏปุโตฺต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธิํ พหิทฺวารโกฎฺฐเก ฐิโต; โส เต ทสฺสนกาโม’’ติฯ ‘‘เตน หิ, สมฺม โทวาริก, มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อาสนานิ ปญฺญเปหี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข โทวาริโก อุปาลิสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อาสนานิ ปญฺญเปตฺวา เยน อุปาลิ คหปติ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อุปาลิํ คหปติํ เอตทโวจ – ‘‘ปญฺญตฺตานิ โข, ภเนฺต, มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อาสนานิฯ ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสี’’ติฯ

๗๓. อถ โข อุปาลิ คหปติ เยน มชฺฌิมา ทฺวารสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ยํ ตตฺถ อาสนํ อคฺคญฺจ เสฎฺฐญฺจ อุตฺตมญฺจ ปณีตญฺจ ตตฺถ สามํ นิสีทิตฺวา โทวาริกํ อามเนฺตสิ – ‘‘เตน หิ, สมฺม โทวาริก, เยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอวํ วเทหิ – ‘อุปาลิ, ภเนฺต, คหปติ เอวมาห – ปวิส กิร, ภเนฺต, สเจ อากงฺขสี’’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โทวาริโก อุปาลิสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อุปาลิ, ภนฺเต, คหปติ เอวมาห – ‘ปวิส กิร, ภนฺเต, สเจ อากงฺขสี’’’ติฯ อถ โข นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึ เยน มชฺฌิมา ทฺวารสาลา เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข อุปาลิ คหปติ – ยํ สุทํ ปุเพฺพ ยโต ปสฺสติ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวาน ตโต ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ยํ ตตฺถ อาสนํ อคฺคญฺจ เสฏฺฐญฺจ อุตฺตมญฺจ ปณีตญฺจ ตํ อุตฺตราสเงฺคน สมฺมชฺชิตฺวา [ปมชฺชิตฺวา (สี. ปี.)] ปริคฺคเหตฺวา นิสีทาเปติ โส – ทานิ ยํ ตตฺถ อาสนํ อคฺคญฺจ เสฏฺฐญฺจ อุตฺตมญฺจ ปณีตญฺจ ตตฺถ สามํ นิสีทิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สํวิชฺชนฺติ โข, ภนฺเต, อาสนานิ; สเจ อากงฺขสิ, นิสีทา’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต อุปาลึ คหปตึ เอตทโวจ – ‘‘อุมฺมโตฺตสิ ตฺวํ, คหปติ, ทโตฺตสิ ตฺวํ, คหปติ! ‘คจฺฉามหํ, ภนฺเต, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามี’ติ คนฺตฺวา มหตาสิ วาทสงฺฆาเฏน ปฏิมุโกฺก อาคโตฯ เสยฺยถาปิ, คหปติ, ปุริโส อณฺฑหารโก คนฺตฺวา อุพฺภเตหิ อเณฺฑหิ อาคเจฺฉยฺย, เสยฺยถา วา ปน คหปติ ปุริโส อกฺขิกหารโก คนฺตฺวา อุพฺภเตหิ อกฺขีหิ อาคเจฺฉยฺย; เอวเมว โข ตฺวํ, คหปติ, ‘คจฺฉามหํ, ภนฺเต, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามี’ติ คนฺตฺวา มหตาสิ วาทสงฺฆาเฏน ปฏิมุโกฺก อาคโตฯ อาวโฎฺฎสิ โข ตฺวํ, คหปติ, สมเณน โคตเมน อาวฎฺฎนิยา มายายา’’ติฯ

๗๔. ‘‘ภทฺทิกา, ภนฺเต, อาวฎฺฎนี มายา; กลฺยาณี, ภนฺเต, อาวฎฺฎนี มายา; ปิยา เม, ภนฺเต, ญาติสาโลหิตา อิมาย อาวฎฺฎนิยา อาวเฎฺฎยฺยุํ; ปิยานมฺปิ เม อสฺส ญาติสาโลหิตานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย; สเพฺพ เจปิ, ภนฺเต, ขตฺติยา อิมาย อาวฎฺฎนิยา อาวเฎฺฎยฺยุํ; สเพฺพสานมฺปิสฺส ขตฺติยานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย; สเพฺพ เจปิ, ภนฺเต, พฺราหฺมณา…เป.… เวสฺสา…เป.… สุทฺทา อิมาย อาวฎฺฎนิยา อาวเฎฺฎยฺยุํ; สเพฺพสานมฺปิสฺส สุทฺทานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย; สเทวโก เจปิ, ภนฺเต, โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อิมาย อาวฎฺฎนิยา อาวเฎฺฎยฺยุํ; สเทวกสฺสปิสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติฯ เตน หิ, ภนฺเต, อุปมํ เต กริสฺสามิฯ อุปมาย ปิเธกเจฺจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติฯ

๗๕. ‘‘ภูตปุพฺพํ , ภนฺเต, อญฺญตรสฺส พฺราหฺมณสฺส ชิณฺณสฺส วุฑฺฒสฺส มหลฺลกสฺส ทหรา มาณวิกา ปชาปตี อโหสิ คพฺภินี อุปวิชญฺญาฯ อถ โข, ภนฺเต, สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘คจฺฉ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, อาปณา มกฺกฎจฺฉาปกํ กิณิตฺวา อาเนหิ, โย เม กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสตี’ติฯ เอวํ วุเตฺต, โส พฺราหฺมโณ ตํ มาณวิกํ เอตทโวจ – ‘อาคเมหิ ตาว, โภติ, ยาว วิชายติฯ สเจ ตฺวํ, โภติ, กุมารกํ วิชายิสฺสสิ, ตสฺสา เต อหํ อาปณา มกฺกฎจฺฉาปกํ กิณิตฺวา อาเนสฺสามิ, โย เต กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสติฯ สเจ ปน ตฺวํ, โภติ, กุมาริกํ วิชายิสฺสสิ, ตสฺสา เต อหํ อาปณา มกฺกฎจฺฉาปิกํ กิณิตฺวา อาเนสฺสามิ, ยา เต กุมาริกาย กีฬาปนิกา ภวิสฺสตี’ติฯ ทุติยมฺปิ โข, ภนฺเต, สา มาณวิกา…เป.… ตติยมฺปิ โข, ภนฺเต, สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘คจฺฉ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, อาปณา มกฺกฎจฺฉาปกํ กิณิตฺวา อาเนหิ, โย เม กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสตี’ติฯ อถ โข, ภนฺเต, โส พฺราหฺมโณ ตสฺสา มาณวิกาย สารโตฺต ปฏิพทฺธจิโตฺต อาปณา มกฺกฎจฺฉาปกํ กิณิตฺวา อาเนตฺวา ตํ มาณวิกํ เอตทโวจ – ‘อยํ เต, โภติ, อาปณา มกฺกฎจฺฉาปโก กิณิตฺวา อานีโต, โย เต กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสตี’ติฯ เอวํ วุเตฺต, ภนฺเต, สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘คจฺฉ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, อิมํ มกฺกฎจฺฉาปกํ อาทาย เยน รตฺตปาณิ รชตปุโตฺต เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา รตฺตปาณึ รชกปุตฺตํ เอวํ วเทหิ – อิจฺฉามหํ, สมฺม รตฺตปาณิ, อิมํ มกฺกฎจฺฉาปกํ ปีตาวเลปนํ นาม รงฺคชาตํ รชิตํ อาโกฎิตปจฺจาโกฎิตํ อุภโตภาควิมฎฺฐ’นฺติฯ

‘‘อถ โข, ภนฺเต, โส พฺราหฺมโณ ตสฺสา มาณวิกาย สารโตฺต ปฏิพทฺธจิโตฺต ตํ มกฺกฏจฺฉาปกํ อาทาย เยน รตฺตปาณิ รชกปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา รตฺตปาณึ รชกปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘อิจฺฉามหํ, สมฺม รตฺตปาณิ, อิมํ มกฺกฏจฺฉาปกํ ปีตาวเลปนํ นาม รงฺคชาตํ รชิตํ อาโกฏิตปจฺจาโกฏิตํ อุภโตภาควิมฏฺฐ’นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, ภนฺเต, รตฺตปาณิ รชกปุโตฺต ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘อยํ โข เต, มกฺกฏจฺฉาปโก รงฺคกฺขโม หิ โข, โน อาโกฏนกฺขโม , โน วิมชฺชนกฺขโม’ติฯ เอวเมว โข, ภนฺเต, พาลานํ นิคณฺฐานํ วาโท รงฺคกฺขโม หิ โข พาลานํ โน ปณฺฑิตานํ, โน อนุโยคกฺขโม, โน วิมชฺชนกฺขโมฯ อถ โข, ภนฺเต, โส พฺราหฺมโณ อปเรน สมเยน นวํ ทุสฺสยุคํ อาทาย เยน รตฺตปาณิ รชกปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา รตฺตปาณึ รชกปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘อิจฺฉามหํ, สมฺม รตฺตปาณิ, อิมํ นวํ ทุสฺสยุคํ ปีตาวเลปนํ นาม รงฺคชาตํ รชิตํ อาโกฏิตปจฺจาโกฏิตํ อุภโตภาควิมฏฺฐ’นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, ภนฺเต, รตฺตปาณิ รชกปุโตฺต ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘อิทํ โข เต, ภนฺเต, นวํ ทุสฺสยุคํ รงฺคกฺขมเญฺจว อาโกฏนกฺขมญฺจ วิมชฺชนกฺขมญฺจา’ติฯ เอวเมว โข, ภนฺเต, ตสฺส ภควโต วาโท อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส รงฺคกฺขโม เจว ปณฺฑิตานํ โน พาลานํ, อนุโยคกฺขโม จ วิมชฺชนกฺขโม จา’’ติฯ

‘‘สราชิกา โข, คหปติ, ปริสา เอวํ ชานาติ – ‘อุปาลิ คหปติ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวโก’ติฯ กสฺส ตํ, คหปติ, สาวกํ ธาเรมา’’ติ? เอวํ วุเตฺต, อุปาลิ คหปติ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เตน หิ, ภนฺเต, สุโณหิ ยสฺสาหํ สาวโก’’ติ –

๗๖. ‘‘ธีรสฺส วิคตโมหสฺส, ปภินฺนขีลสฺส วิชิตวิชยสฺส;
อนีฆสฺส สุสมจิตฺตสฺส, วุทฺธสีลสฺส สาธุปญฺญสฺส;
เวสมนฺตรสฺส [เวสฺสนฺตรสฺส (สี. ปี.)] วิมลสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘อกถํกถิสฺส ตุสิตสฺส, วนฺตโลกามิสสฺส มุทิตสฺส;
กตสมณสฺส มนุชสฺส, อนฺติมสารีรสฺส นรสฺส;
อโนปมสฺส วิรชสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘อสํสยสฺส กุสลสฺส, เวนยิกสฺส สารถิวรสฺส;
อนุตฺตรสฺส รุจิรธมฺมสฺส, นิกฺกงฺขสฺส ปภาสกสฺส [ปภาสกรสฺส (สี. สฺยา. ปี.)];
มานจฺฉิทสฺส วีรสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘นิสภสฺส อปฺปเมยฺยสฺส, คมฺภีรสฺส โมนปตฺตสฺส;
เขมงฺกรสฺส เวทสฺส, ธมฺมฏฺฐสฺส สํวุตตฺตสฺส;
สงฺคาติคสฺส มุตฺตสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘นาคสฺส ปนฺตเสนสฺส, ขีณสํโยชนสฺส มุตฺตสฺส;
ปฏิมนฺตกสฺส [ปฏิมนฺตสฺส (ก.)] โธนสฺส, ปนฺนธชสฺส วีตราคสฺส;
ทนฺตสฺส นิปฺปปญฺจสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘อิสิสตฺตมสฺส อกุหสฺส, เตวิชฺชสฺส พฺรหฺมปตฺตสฺส;
นฺหาตกสฺส [นหาตกสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] ปทกสฺส, ปสฺสทฺธสฺส วิทิตเวทสฺส;
ปุรินฺททสฺส สกฺกสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘อริยสฺส ภาวิตตฺตสฺส, ปตฺติปตฺตสฺส เวยฺยากรณสฺส;
สติมโต วิปสฺสิสฺส, อนภินตสฺส โน อปนตสฺส;
อเนชสฺส วสิปฺปตฺตสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ ฯ

‘‘สมุคฺคตสฺส [สมฺมคฺคตสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] ฌายิสฺส, อนนุคตนฺตรสฺส สุทฺธสฺส;
อสิตสฺส หิตสฺส [อปฺปหีนสฺส (สี. ปี.), อปฺปภีตสฺส (สฺยา.)], ปวิวิตฺตสฺส อคฺคปฺปตฺตสฺส;
ติณฺณสฺส ตารยนฺตสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘สนฺตสฺส ภูริปญฺญสฺส, มหาปญฺญสฺส วีตโลภสฺส;
ตถาคตสฺส สุคตสฺส, อปฺปฏิปุคฺคลสฺส อสมสฺส;
วิสารทสฺส นิปุณสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิฯ

‘‘ตณฺหจฺฉิทสฺส พุทฺธสฺส, วีตธูมสฺส อนุปลิตฺตสฺส;
อาหุเนยฺยสฺส ยกฺขสฺส, อุตฺตมปุคฺคลสฺส อตุลสฺส;
มหโต ยสคฺคปตฺตสฺส, ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมี’’ติฯ

๗๗. ‘‘กทา สญฺญูฬฺหา ปน เต, คหปติ, อิเม สมณสฺส โคตมสฺส วณฺณา’’ติ? ‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นานาปุปฺผานํ มหาปุปฺผราสิ , ตเมนํ ทกฺโข มาลาการเนฺตวาสี วา วิจิตฺตํ มาลํ คเนฺถยฺย; เอวเมว โข, ภนฺเต, โส ภควา อเนกวโณฺณ อเนกสตวโณฺณฯ โก หิ, ภนฺเต, วณฺณารหสฺส วณฺณํ น กริสฺสตี’’ติ? อถ โข นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ภควโต สกฺการํ อสหมานสฺส ตเตฺถว อุณฺหํ โลหิตํ มุขโต อุคฺคจฺฉีติ [อุคฺคญฺฉิ (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ

อุปาลิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. กุกฺกุรวติกสุตฺตํ

๗๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกลิเยสุ วิหรติ หลิทฺทวสนํ นาม โกลิยานํ นิคโมฯ อถ โข ปุโณฺณ จ โกลิยปุโตฺต โควติโก อเจโล จ เสนิโย กุกฺกุรวติโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ อเจโล ปน เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา กุกฺกุโรว ปลิกุชฺชิตฺวา [ปลิกุณฺฐิตฺวา (สฺยา. กํ.), ปลิคุณฺฐิตฺวา (ก.)] เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อยํ , ภนฺเต, อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ทุกฺกรการโก ฉมานิกฺขิตฺตํ โภชนํ ภุญฺชติฯ ตสฺส ตํ กุกฺกุรวตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย’’ติ? ‘‘อลํ, ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก…เป.… ตติยมฺปิ โข ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อยํ, ภนฺเต, อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ทุกฺกรการโก ฉมานิกฺขิตฺตํ โภชนํ ภุญฺชติฯ ตสฺส ตํ กุกฺกุรวตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย’’ติ?

๗๙. ‘‘อทฺธา โข เต อหํ, ปุณฺณ, น ลภามิฯ อลํ, ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ; อปิ จ ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิฯ อิธ, ปุณฺณ, เอกโจฺจ กุกฺกุรวตํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, กุกฺกุรสีลํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, กุกฺกุรจิตฺตํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ , กุกฺกุราก

ปฺปํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํฯ โส กุกฺกุรวตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, กุกฺกุรสีลํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, กุกฺกุรจิตฺตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, กุกฺกุรากปฺปํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา กุกฺกุรานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติฯ สเจ โข ปนสฺส เอวํทิฏฺฐิ โหติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติ, สาสฺส [สายํ (ก.)] โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส [มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส (สี.)] โข อหํ, ปุณฺณ, ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิติ โข, ปุณฺณ, สมฺปชฺชมานํ กุกฺกุรวตํ กุกฺกุรานํ สหพฺยตํ อุปเนติ, วิปชฺชมานํ นิรย’’นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิฯ

อถ โข ภควา ปุณฺณํ โกลิยปุตฺตํ โควติกํ เอตทโวจ – ‘‘เอตํ โข เต อหํ, ปุณฺณ, นาลตฺถํฯ อลํ, ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภนฺเต, เอตํ โรทามิ ยํ มํ ภควา เอวมาห; อปิ จ เม อิทํ, ภนฺเต, กุกฺกุรวตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํฯ อยํ, ภนฺเต, ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโกฯ ตสฺส ตํ โควตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย’’ติ? ‘‘อลํ, เสนิย, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข อเจโล เสนิโย…เป.… ตติยมฺปิ โข อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อยํ, ภนฺเต, ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโกฯ ตสฺส ตํ โควตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย’’ติ?

๘๐. ‘‘อทฺธา โข เต อหํ, เสนิย, น ลภามิฯ อลํ, เสนิย, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ; อปิ จ ตฺยาหํ พฺยากริสฺสามิฯ อิธ, เสนิย, เอกโจฺจ โควตํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, โคสีลํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, โคจิตฺตํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, ควากปฺปํ [คฺวากปฺปํ (ก.)] ภาเวติ ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํฯ โส โควตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, โคสีลํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, โคจิตฺตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ, ควากปฺปํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อโพฺพกิณฺณํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา คุนฺนํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติฯ สเจ โข ปนสฺส เอวํทิฏฺฐิ โหติ – ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’ติ , สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหํ, เสนิย, ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ – นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วาฯ อิติ โข, เสนิย, สมฺปชฺชมานํ โควตํ คุนฺนํ สหพฺยตํ อุปเนติ, วิปชฺชมานํ นิรย’’นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิฯ

อถ โข ภควา อเจลํ เสนิยํ กุกฺกุรวติกํ เอตทโวจ – ‘‘เอตํ โข เต อหํ, เสนิย , นาลตฺถํฯ อลํ, เสนิย, ติฏฺฐเตตํ; มา มํ เอตํ ปุจฺฉี’’ติฯ ‘‘นาหํ, ภนฺเต, เอตํ โรทามิ ยํ มํ ภควา เอวมาห; อปิ จ เม อิทํ, ภนฺเต, โควตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํฯ เอวํ ปสโนฺน อหํ, ภนฺเต, ภควติ; ปโหติ ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุํ ยถา อหํ เจวิมํ โควตํ ปชเหยฺยํ, อยเญฺจว อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ตํ กุกฺกุรวตํ ปชเหยฺยา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, ปุณฺณ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๘๑. ‘‘จตฺตาริมานิ, ปุณฺณ, กมฺมานิ มยา สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? อตฺถิ, ปุณฺณ, กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ; อตฺถิ, ปุณฺณ, กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ; อตฺถิ, ปุณฺณ, กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ; อตฺถิ, ปุณฺณ, กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ, กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ ฯ

‘‘กตมญฺจ, ปุณฺณ, กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ? อิธ, ปุณฺณ, เอกโจฺจ สพฺยาพชฺฌํ [สพฺยาปชฺฌํ (สี. สฺยา. กํ.)] กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยา

พชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ โส สพฺยาพชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ สพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาพชฺฌา ผสฺสา ผุสนฺติฯ โส สพฺยาพเชฺฌหิ ผเสฺสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน สพฺยาพชฺฌํ เวทนํ เวเทติ เอกนฺตทุกฺขํ, เสยฺยถาปิ สตฺตา เนรยิกา ฯ อิติ โข, ปุณฺณ, ภูตา ภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ; ยํ กโรติ เตน อุปปชฺชติ, อุปปนฺนเมนํ ผสฺสา ผุสนฺติฯ เอวํปาหํ, ปุณฺณ, 'กมฺมทายาทา สตฺตา'ติ วทามิฯ อิทํ วุจฺจติ, ปุณฺณ, กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํฯ

''กตมญฺจ, ปุณฺณ, กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ? อิธ, ปุณฺณ, เอกโจฺจ อพฺยาพชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ โส อพฺยาพชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, อพฺยาพชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, อพฺยาพชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา อพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ อพฺยาพชฺฌํ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ อพฺยาพชฺฌา ผสฺสา ผุสนฺติฯ โส อพฺยาพเชฺฌหิ ผเสฺสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน อพฺยาพชฺฌํ เวทนํ เวเทติ เอกนฺตสุขํ, เสยฺยถาปิ เทวา สุภกิณฺหาฯ อิติ โข , ปุณฺณ, ภูตา ภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ; ยํ กโรติ เตน อุปปชฺชติ, อุปปนฺนเมนํ ผสฺสา ผุสนฺติฯ เอวํปาหํ, ปุณฺณ, 'กมฺมทายาทา สตฺตา'ติ วทามิฯ อิทํ วุจฺจติ, ปุณฺณ, กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํฯ

''กตมญฺจ, ปุณฺณ, กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ? อิธ, ปุณฺณ, เอกโจฺจ สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติฯ โส สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ อภิงฺขริตฺวา, สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาพชฺฌาปิ อพฺยาพชฺฌาปิ ผสฺสา ผุสนฺติฯ โส สพฺยาพเชฺฌหิปิ อพฺยาพเชฺฌหิปิ ผเสฺสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน สพฺยาพชฺฌมฺปิ อพฺยาพชฺฌมฺปิ เวทนํ เวเทติ โวกิณฺณสุขทุกฺขํ, เสยฺยถาปิ มนุสฺสา เอกเจฺจ จ เทวา เอกเจฺจ จ วินิปาติกาฯ อิติ โข, ปุณฺณ, ภูตา ภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ; ยํ กโรติ เตน อุปปชฺชติฯ อุปปนฺนเมนํ ผสฺสา ผุสนฺติฯ เอวํปาหํ, ปุณฺณ, 'กมฺมทายาทา สตฺตา'ติ วทามิฯ อิทํ วุจฺจติ, ปุณฺณ, กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํฯ

''กตมญฺจ , ปุณฺณ, กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ, กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ? ตตฺร, ปุณฺณ, ยมิทํ กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา, ยมิทํ [ยมฺปิทํ (สี. ปี.)] กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา, ยมิทํ [ยมฺปิทํ (สี. ปี.)] กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา – อิทํ วุจฺจติ, ปุณฺณ, กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ, กมฺมกฺขยาย สํวตฺตตีติฯ อิมานิ โข, ปุณฺณ, จตฺตาริ กมฺมานิ มยา สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานี''ติฯ

๘๒. เอวํ วุเตฺต, ปุโณฺณ โกลิยปุโตฺต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต! เสยฺยถาปิ, ภเนฺต…เป…. อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ อเจโล ปน เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต! เสยฺยถาปิ, ภเนฺต…เป…. ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ, ภเนฺต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท''นฺติฯ ''โย โข, เสนิย , อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุป

สมฺปทํ โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติฯ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ, อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวายฯ อปิ จ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตา''ติฯ

''สเจ, ภนฺเต, อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทํ เต จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย, อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิฯ จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ, อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา''ติฯ อลตฺถ โข อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา เสนิโย เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา'ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา เสนิโย อรหตํ อโหสีติฯ

กุกฺกุรวติกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. อภยราชกุมารสุตฺตํ

๘๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข อภโย ราชกุมาโร เยน นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อภยํ ราชกุมารํ นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต เอตทโวจ – ''เอหิ ตฺวํ, ราชกุมาร, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปหิฯ เอวํ เต กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิสฺสติ – 'อภเยน ราชกุมาเรน สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ มหิทฺธิกสฺส เอวํ มหานุภาวสฺส วาโท อาโรปิโต'''ติฯ ''ยถา กถํ ปนาหํ, ภนฺเต, สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ มหิทฺธิกสฺส เอวํ มหานุภาวสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามี''ติ? ''เอหิ ตฺวํ, ราชกุมาร, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอวํ วเทหิ – 'ภาเสยฺย นุ โข, ภนฺเต, ตถาคโต តํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา'ติ? สเจ เต สมโณ โคตโม เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากโรติ – 'ภาเสยฺย, ราชกุมาร, ตถาคโต ตํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา'ติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ – 'อถ กิญฺจรหิ เต, ภนฺเต, ปุถุชฺชเนน นานากรณํ? ปุถุชฺชโนปิ หิ ตํ วาจํ ภาเสยฺย ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา'ติฯ สเจ ปน เต สมโณ โคตโม เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากโรติ – 'น, ราชกุมาร, ตถาคโต ตํ วาจํ ภาเสยฺย ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา'ติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ – 'อถ กิญฺจรหิ เต, ภนฺเต, เทวทตฺโต พฺยากโต – ''อาปายิโก เทวทตฺโต, เนรยิโก เทวทตฺโต, กปฺปฏฺโฐ เทวทตฺโต, อเตกิจฺโฉ เทวทตฺโต''ติ? ตาย จ ปน เต วาจาย เทวทตฺโต กุปิโต อโหสิ อนตฺตมโน'ติฯ อิมํ โข เต, ราชกุมาร, สมโณ โคตโม อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ น สกฺขิติ โอคิลิตุํฯ เสยฺยถาปิ นาม ปุริสสฺส อโยสิงฺฆาฏกํ กณฺเฐ วิลคฺคํ, โส เนว สกฺกุเณยฺย อุคฺคิลิตุํ น สกฺกุเณยฺย โอคิลิตุํ; เอวเมว โข เต, ราชกุมาร, สมโณ โคตโม อิมํ อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ น สกฺขิติ โอคิลิตุ''นฺติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข อภโย ราชกุมาโร นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ

๘๔. เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺส โข อภยสฺส ราชกุมารสฺส สูริยํ [สุริยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อุโลฺลเกตฺวา เอตทโหสิ – ''อกาโล โข อชฺช ภควโต วาทํ อาโรเปตุํ ฯ เสฺว ทานาหํ สเก นิเวสเน ภควโต วาทํ อาโรเปสฺสามี''ติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย

อตฺตจตุตฺโถ ภตฺต''นฺติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข อภโย ราชกุมาโร ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน อภยสฺส ราชกุมารสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ

๘๕. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ภาเสยฺย นุ โข, ภนฺเต, ตถาคโต ตํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา''ติ? ''น เขฺวตฺถ, ราชกุมาร, เอกํเสนา''ติฯ ''เอตฺถ, ภนฺเต, อนสฺสุํ นิคณฺฐา''ติฯ ''กิํ ปน ตฺวํ, ราชกุมาร, เอวํ วเทสิ – 'เอตฺถ , ภนฺเต, อนสฺสุํ นิคณฺฐา'''ติ? ''อิธาหํ, ภนฺเต, เยน นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มํ, ภนฺเต, นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต เอตทโวจ – 'เอหิ ตฺวํ, ราชกุมาร, สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปหิฯ เอวํ เต กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคจฺฉิสฺสติ – อภเยน ราชกุมาเรน สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ มหิทฺธิกสฺส เอวํ มหานุภาวสฺส วาโท อาโรปิโต'ติฯ เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภนฺเต, นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจํ – 'ยถา กถํ ปนาหํ , ภนฺเต, สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ มหิทฺธิกสฺส เอวํ มหานุภาวสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามี'ติ? 'เอหิ ตฺวํ, ราชกุมาร, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอวํ วเทหิ – ภาเสยฺย นุ โข, ภนฺเต, ตถาคโต ตํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ? สเจ เต สมโณ โคตโม เอวํ ปุโฏฺฐ เอวํ พฺยากโรติ – ภาเสยฺย, ราชกุมาร, ตถาคโต ตํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ – อถ กิญฺจรหิ เต, ภนฺเต, ปุถุชฺชเนน นานากรณํ? ปุถุชฺชโนปิ หิ ตํ วาจํ ภาเสยฺย ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติฯ สเจ ปน เต สมโณ โคตโม เอวํ ปุโฏฺฐ เอวํ พฺยากโรติ – น, ราชกุมาร, ตถาคโต ตํ วาจํ ภาเสยฺย ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ – อถ กิญฺจรหิ เต, ภนฺเต, เทวทโตฺต พฺยากโต – อาปายิโก เทวทโตฺต, เนรยิโก เทวทโตฺต, กปฺปโฏฺฐ เทวทโตฺต, อเตกิโจฺฉ เทวทโตฺตติ? ตาย จ ปน เต วาจาย เทวทโตฺต กุปิโต อโหสิ อนตฺตมโนติฯ อิมํ โข เต, ราชกุมาร, สมโณ โคตโม อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ น สกฺขิติ โอคิลิตุํฯ เสยฺยถาปิ นาม ปุริสสฺส อโยสิงฺฆาฏกํ กเณฺฐ วิลคฺคํ, โส เนว สกฺกุเณยฺย อุคฺคิลิตุํ น สกฺกุเณยฺย โอคิลิตุํ; เอวเมว โข เต, ราชกุมาร, สมโณ โคตโม อิมํ อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุโฏฺฐ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ น สกฺขิติ โอคิลิตุ'''นฺติฯ

๘๖. เตน โข ปน สมเยน ทหโร กุมาโร มโนฺท อุตฺตานเสยฺยโก อภยสฺส ราชกุมารสฺส อเงฺก นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข ภควา อภยํ ราชกุมารํ เอตทโวจ – ''ตํ กิํ มญฺญสิ, ราชกุมาร, สจายํ กุมาโร ตุยฺหํ วา ปมาทมนฺวาย ธาติยา วา ปมาทมนฺวาย กฏฺฐํ วา กฐลํ [กถลํ (ก.)] วา มุเข อาหเรยฺย, กินฺติ นํ กเรยฺยาสี''ติ? ''อาหเรยฺยสฺสาหํ, ภนฺเตฯ สเจ, ภนฺเต, น สกฺกุเณยฺยํ อาทิเกเนว อาหตฺตุํ [อาหริตุํ (สฺยา. กํ.)], วาเมน หเตฺถน สีสํ ปริคฺคเหตฺวา [ปคฺคเหตฺวา (สี.)] ทกฺขิเณน หเตฺถน วงฺกงฺคุลิํ กริตฺวา สโลหิตมฺปิ อาหเรยฺยํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถิ เม, ภนฺเต, กุมาเร อนุกมฺปา''ติฯ ''เอวเมว โข, ราชกุมาร, ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา, น ตํ ตถาคโต วาจํ ภาสติฯ ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา, ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสติฯ ยญฺจ โข ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา, ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจาย เวยฺยากรณายฯ ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา, น ตํ ตถาคโต วาจํ ภาสติฯ ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ

อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสติฯ ยญฺจ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา, ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจาย เวยฺยากรณายฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถิ, ราชกุมาร, ตถาคตสฺส สเตฺตสุ อนุกมฺปา’’ติฯ

๘๗. ‘‘เยเม, ภเนฺต, ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ, ปุเพฺพว นุ โข, เอตํ, ภเนฺต , ภควโต เจตโส ปริวิตกฺกิตํ โหติ ‘เย มํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปุจฺฉิสฺสนฺติ เตสาหํ เอวํ ปุโฎฺฐ เอวํ พฺยากริสฺสามี’ติ, อุทาหุ ฐานโสเวตํ ตถาคตํ ปฎิภาตี’’ติ?

‘‘เตน หิ, ราชกุมาร, ตเญฺญเวตฺถ ปฎิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, ราชกุมาร, กุสโล ตฺวํ รถสฺส องฺคปจฺจงฺคาน’’นฺติ?

‘‘เอวํ, ภเนฺต, กุสโล อหํ รถสฺส องฺคปจฺจงฺคาน’’นฺติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ราชกุมาร, เย ตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘กิํ นามิทํ รถสฺส องฺคปจฺจงฺค’นฺติ? ปุเพฺพว นุ โข เต เอตํ เจตโส ปริวิตกฺกิตํ อสฺส ‘เย มํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปุจฺฉิสฺสนฺติ เตสาหํ เอวํ ปุโฎฺฐ เอวํ พฺยากริสฺสามี’ติ, อุทาหุ ฐานโสเวตํ ปฎิภาเสยฺยา’’ติ?

‘‘อหญฺหิ, ภเนฺต, รถิโก สญฺญาโต กุสโล รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานํฯ สพฺพานิ เม รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานิ สุวิทิตานิฯ ฐานโสเวตํ มํ ปฎิภาเสยฺยา’’ติ ฯ

‘‘เอวเมว โข, ราชกุมาร, เย เต ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ, ฐานโสเวตํ ตถาคตํ ปฎิภาติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? สา หิ, ราชกุมาร, ตถาคตสฺส ธมฺมธาตุ สุปฺปฎิวิทฺธา ยสฺสา ธมฺมธาตุยา สุปฺปฎิวิทฺธตฺตา ฐานโสเวตํ ตถาคตํ ปฎิภาตี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป…. อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

อภยราชกุมารสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ อฎฺฐมํฯ

๙. พหุเวทนียสุตฺตํ

๘๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามেฯ อถ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ เยนายสฺมา อุทายี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘กติ นุ โข, ภเนฺต อุทายิ, เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติ? ‘‘ติโสฺส โข, ถปติ [คหปติ (สฺยา. กํ. ปี.)], เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ถปติ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายิํ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ภเนฺต อุทายิ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา; เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนาฯ ยายํ, ภเนฺต, อทุกฺขมสุขา เวทนา สนฺตสฺมิํ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปติํ เอตทโวจ – ‘‘น โข, คหปติ, เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ถปติ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข ปญฺจกโงฺค

ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ภนฺเต อุทายิ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา; เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนาฯ ยายํ, ภนฺเต , อทุกฺขมสุขา เวทนา สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ถปติ, เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตาฯ สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา – อิมา โข, ถปติ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘น โข, ภนฺเต อุทายิ, ติโสฺส เวทนา วุตฺตา ภควตา, เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนาฯ ยายํ, ภนฺเต, อทุกฺขมสุขา เวทนา สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา’’ติฯ เนว โข สกฺขิ อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ สญฺญาเปตุํ น ปนาสกฺขิ ปญฺจกโงฺค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ สญฺญาเปตุํฯ

๘๙. อโสฺสสิ โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมโต อุทายิสฺส ปญฺจกเงฺคน ถปตินา สทฺธึ อิมํ กถาสลฺลาปํฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ยาวตโก อโหสิ อายสฺมโต อุทายิสฺส ปญฺจกเงฺคน ถปตินา สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ เอวํ วุตฺเต, ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘สนฺตเญฺญว โข, อานนฺท, ปริยายํ ปญฺจกโงฺค ถปติ อุทายิสฺส นาพฺภนุโมทิ, สนฺตเญฺญว จ ปน ปริยายํ อุทายี ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส นาพฺภนุโมทิฯ เทฺวปานนฺท, เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน , ติโสฺสปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, ปญฺจปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, ฉปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, อฎฺฐารสปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, ฉตฺตึสปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, อฎฺฐสตมฺปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยนฯ เอวํ ปริยายเทสิโต โข, อานนฺท, มยา ธโมฺมฯ เอวํ ปริยายเทสิเต โข, อานนฺท, มยา ธเมฺม เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ น สมนุชานิสฺสนฺติ น สมนุมญฺญิสฺสนฺติ น สมนุโมทิสฺสนฺติ เตสเมตํ ปาฎิกงฺขํ – ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหริสฺสนฺติฯ เอวํ ปริยายเทสิโต โข, อานนฺท, มยา ธโมฺมฯ เอวํ ปริยายเทสิเต โข, อานนฺท, มยา ธเมฺม เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ สมนุชานิสฺสนฺติ สมนุมญฺญิสฺสนฺติ สมนุโมทิสฺสนฺติ เตสเมตํ ปาฎิกงฺขํ – สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหริสฺสนฺติ’’ฯ

๙๐. ‘‘ปญฺจ โข อิเม, อานนฺท, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป.… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา…เป.… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา…เป.… กายวิเญฺญยฺยา โผฎฺฐพฺพา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา – อิเม โข, อานนฺท, ปญฺจ กามคุณาฯ ยํ โข, อานนฺท, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฎิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ อิทํ วุจฺจติ กามสุขํฯ

‘‘โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย – ‘เอตปรมํ สตฺตา สุขํ โสมนสฺสํ ปฎิสํเวเทนฺตี’ติ, อิทมสฺส นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย – ‘เอตปรมํ สตฺตา สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ, อิทมสฺส นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป…. ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย…เป….ฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา…เป…. ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย…เป….ฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา…เป…. จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย…เป….ฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา, ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา, นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย…เป….ฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย…เป….ฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย…เป….ฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

“โย โข, อานนฺท, เอวํ วเทยฺย – ‘เอตปรมํ สตฺตา สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ, อิทมสฺส นานุชานามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ กตมญฺจานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ? อิธานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจฯ

๙๑. “ฐานํ โข ปเนตํ, อานนฺท, วิชฺชติ ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุํ – ‘สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมโณ โคตโม อาห; ตญฺจ สุขสฺมึ ปญฺญเปติฯ ตยิทํ กึสุ, ตยิทํ กถํสู’ติ? เอวํวาทิโน, อานนฺท, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา – ‘น โข, อาวุโส,

ภควา สุขํเยว เวทนํ สนฺธาย สุขสฺมึ ปญฺญเปติ; อปิ จ, อาวุโส, ยตฺถ ยตฺถ สุขํ อุปลพฺภติ ยหึ ยหึ ตํ ตํ ตถาคโต สุขสฺมึ ปญฺญเปตี’’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

พหุเวทนียสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. อปณฺณกสุตฺตํ

๙๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน สาลา นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา – ‘‘สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ สาลํ อนุปฺปตฺโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ อถ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุ; สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ อเปฺปกเจฺจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ

๙๓. เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข สาเลยฺยเก พฺราหฺมณคหปติเก ภควา เอตทโวจ – ‘‘อตฺถิ ปน โว, คหปตโย, โกจิ มนาโป สตฺถา ยสฺมึ โว อาการวตี สทฺธา ปฏิลทฺธา’’ติ? ‘‘นตฺถิ โข โน, ภเนฺต, โกจิ มนาโป สตฺถา ยสฺมึ โน อาการวตี สทฺธา ปฏิลทฺธา’’ติฯ ‘‘มนาปํ โว, คหปตโย, สตฺถารํ อลภเนฺตหิ อยํ อปณฺณโก ธโมฺม สมาทาย วตฺติตโพฺพฯ อปณฺณโก หิ, คหปตโย, ธโมฺม สมตฺโต สมาทิโนฺน, โส โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ กตโม จ, คหปตโย, อปณฺณโก ธโมฺม’’?

๙๔. ‘‘สนฺติ , คหปตโย, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ; นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ [สุกฏทุกฺกฏานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก; นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา; นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา; นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา [สมคฺคตา (ก.)] สมฺมา ปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ เตสํเยว โข, คหปตโย, สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทาฯ เต เอวมาหํสุ – ‘อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ; อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก; อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก; อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา; อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา; อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมา ปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติฯ ตํ กึ มญฺญถ, คหปตโย – ‘นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทา’’’ติ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ

๙๕. ‘‘ตตฺร, คหปตโย, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ…เป.… เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติ เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ? ยมิทํ [ยทิทํ (ก.)] กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํ – อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม อภินิวชฺเชตฺวา [อภินิพฺพเชฺชตฺวา (สฺยา. กํ.), อภินิพฺพิชฺชิตฺวา (ก.)] ยมิทํ [ยทิทํ (ก.)] กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ – อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ปสฺสนฺติ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ สนฺตํเยว ปน ปรํ โลกํ ‘นตฺถิ ปโร โลโก’ ติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ; สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘นตฺถิ ปโร โลโก’ติ สงฺกปฺเปติ; สฺวาสฺส โหติ มิจฺฉาสงฺกปฺโปฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘นตฺถิ ปโร โลโก’ติ วาจํ ภาสติ; สาสฺส โหติ มิจฺฉาวาจาฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘นตฺถิ ปโร โลโก’ติ อาห; เย เต อรหนฺโต ปรโลกวิทุโน เตสมยํ ปจฺจนีกํ กโรติฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘นตฺถิ ปโร โลโก’ติ ปรํ สญฺญาเปติ [ปญฺญาเปติ (ก.)]; สาสฺส โหติ อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ [อสฺสทฺธมฺมปญฺญตฺติ (ก.)]ฯ ตาย จ ปน อสทฺธมฺมสญฺญตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติฯ อิติ ปุพฺเพว โข ปนสฺส สุสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, ทุสฺสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – อยญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา อริยานํ ปจฺจนีกตา อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ อตฺตุกฺกํสนา ปรวมฺภนาฯ เอวมสฺสิเม [เอวํ’สิ’เม’ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺร , คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สเจ โข นตฺถิ ปโร โลโก เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา โสตฺถิมตฺตานํ กริสฺสติ; สเจ โข อตฺถิ ปโร โลโก เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติฯ กามํ โข ปน มาหุ ปโร โลโก, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ; อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห – ทุสฺสีโล ปุริสปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิ นตฺถิกวาโท’ติฯ สเจ โข อตฺเถว ปโร โลโก, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กลิคฺคโห – ยญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติฯ เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม ทุสฺสมตฺโต สมาทินฺโน, เอกํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ กุสลํ ฐานํฯ

๙๖. ‘‘ตตฺร , คหปตโย, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อตฺถิ ทินฺนํ…เป.… เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตี’ติ เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ? ยมิทํ กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ – อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม อภินิวชฺเชตฺวา ยมิทํ กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํ – อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปสฺสนฺติ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโก’ ติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโก’ติ สงฺกปฺเปติ; สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโปฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโก’ติ วาจํ ภาสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาวาจาฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโก’ติ อาห; เย เต อรหนฺโต ปรโลกวิทุโน เตสมยํ น ปจฺจนีกํ กโรติฯ สนฺตํเยว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโก’ติ ปรํ สญฺญาเปติ; สาสฺส โหติ สทฺธมฺมสญฺญตฺติฯ ตาย จ ปน สทฺธมฺมสญฺญตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติฯ อิติ ปุพฺเพว โข ปนสฺส ทุสฺสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, สุสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – อยญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา อริยานํ อปจฺจนีกตา สทฺธมฺมสญฺญตฺติ อนตฺตุกฺกํสนา อปรวมฺภนาฯ เอวมสฺสิเม อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยาฯ

“ตตฺร, คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สเจ โข อตฺถิ ปโร โลโก , เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติฯ กามํ โข ปน มาหุ ปโร โลโก, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ; อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ ปาสํโส – สีลวา ปุริสปุคฺคโล สมฺมาทิฏฺฐิ อตฺถิกวาโท’ติฯ สเจ โข อตฺเถว ปโร โลโก, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กฏคฺคโห – ยญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ ปาสํโส, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติฯ เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม สุสมตฺโต สมาทิโนฺน, อุภยํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ อกุสลํ ฐานํฯ

๙๗. “สนฺติ, คหปตโย, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต [ปาณมติมาปยโต (สี. ปี.), ปาณมติปาตาปยโต (สฺยา. กํ.), ปาณมติปาปยโต (ก.)], อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต; กโรโต น กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต, ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต, ปจโนฺต ปาเจโนฺต; นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต; นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน [สจฺจวาเจน (ก.)] นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติฯ เตสํเยว โข, คหปตโย, สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทา เต เอวมาหํสุ – ‘กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต; กโรโต กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต, ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต, ปจโนฺต ปาเจโนฺต; อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต; อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน อตฺถิ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติฯ ตํ กึ มญฺญถ, คหปตโย, นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทา”ติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ

๙๘. “ตตฺร, คหปตโย, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต; กโรโต น กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต…เป.… ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติ เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ? ยมิทํ กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํ – อิเม ตโย กุสเล ธเมฺม อภินิวเชฺชตฺวา ยมิทํ กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ – อิเม ตโย อกุสเล ธเมฺม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ปสฺสนฺติ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขเมฺม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘นตฺถิ กิริยา’ติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ; สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘นตฺถิ กิริยา’ติ สงฺกเปฺปติ; สฺ

วาสฺส โหติ มิจฺฉาสงฺกปฺโปฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘นตฺถิ กิริยา’ติ วาจํ ภาสติ; สาสฺส โหติ มิจฺฉาวาจาฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘นตฺถิ กิริยา’ติ อาห, เย เต อรหนฺโต กิริยวาทา เตสมยํ ปจฺจนีกํ กโรติฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘นตฺถิ กิริยา’ติ ปรํ สญฺญาเปติ; สาสฺส โหติ อสทฺธมฺมสญฺญตฺติฯ ตาย จ ปน อสทฺธมฺมสญฺญตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติฯ อิติ ปุพฺพว โข ปนสฺส สุสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, ทุสฺสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – อยญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา อริยานํ ปจฺจนีกตา อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ อตฺตุกฺกํสนา ปรวมฺภนาฯ เอวมสฺสิเม อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺร, คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สเจ โข นตฺถิ กิริยา, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา โสตฺถิมตฺตานํ กริสฺสติ; สเจ โข อตฺถิ กิริยา เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติฯ กามํ โข ปน มาหุ กิริยา, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ; อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิเฏฺฐว ธเมฺม วิญฺญูนํ คารยฺโห – ทุสฺสีโล ปุริสปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิ อกิริยวาโท’ติฯ สเจ โข อตฺเถว กิริยา, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กลิคฺคโห – ยญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม วิญฺญูนํ คารยฺโห, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติฯ เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธโมฺม ทุสฺสมตฺโต สมาทิโนฺน, เอกํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ กุสลํ ฐานํฯ

๙๙. ‘‘ตตฺร, คหปตโย, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘กโรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิโลฺลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต; กโรโต กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต, ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต, ปจโนฺต ปาเจโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต, ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน อตฺถิ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติ เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ? ยมิทํ กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ , มโนทุจฺจริตํ – อิเม ตโย อกุสเล ธเมฺม อภินิวเชฺชตฺวา ยมิทํ กายสุจฺจริตํ, วจีสุจฺจริตํ, มโนสุจฺจริตํ – อิเม ตโย กุสเล ธเมฺม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปสฺสนฺติ หิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขเมฺม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘อตฺถิ กิริยา’ ติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘อตฺถิ กิริยา’ติ สงฺกเปฺปติ; สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโปฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘อตฺถิ กิริยา’ติ วาจํ ภาสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาวาจาฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘อตฺถิ กิริยา’ติ อาห; เย เต อรหโนฺต กิริยวาทา เตสมยํ น ปจฺจนีกํ กโรติฯ สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ ‘อตฺถิ กิริยา’ติ ปรํ สญฺญาเปติ; สาสฺส โหติ สทฺธมฺมสญฺญตฺติฯ ตาย จ ปน สทฺธมฺมสญฺญตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ อิติ ปุพฺพว โข ปนสฺส ทุสฺสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, สุสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – อยญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา อริยานํ อปจฺจนีกตา สทฺธมฺมสญฺญตฺติ อนตฺตุกฺกํสนา อปรวมฺภนาฯ เอวมสฺสิเม อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺร, คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สเจ โข อตฺถิ กิริยา, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติฯ กามํ โข ปน มาหุ กิริยา, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ; อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิเฏฺฐว ธเมฺม

วิญฺญูนํ ปาสํโส – สีลวา ปุริสปุคฺคโล สมฺมาทิฏฺฐิ กิริยวาโท’ติฯ สเจ โข อเตฺถว กิริยา, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กฏคฺคโห – ยญฺจ ทิเฏฺฐว ธเมฺม วิญฺญูนํ ปาสํโส, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติฯ เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธโมฺม สุสมตฺโต สมาทิโนฺน, อุภยํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ อกุสลํ ฐานํฯ

๑๐๐. ‘‘สนฺติ , คหปตโย, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สํกิเลสาย; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สํกิลิสฺสนฺติฯ นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วีริยํ [วิริยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม; สเพฺพ สตฺตา สเพฺพ ปาณา สเพฺพ ภูตา สเพฺพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา นิยติสํคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติฯ เตสํเยว โข, คหปตโย, สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทาฯ เต เอวมาหํสุ – ‘อตฺถิ เหตุ, อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สํกิเลสาย; สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สํกิลิสฺสนฺติฯ อตฺถิ เหตุ, อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา; สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ อตฺถิ พลํ, อตฺถิ วีริยํ, อตฺถิ ปุริสถาโม, อตฺถิ ปุริสปรกฺกโม; น สเพฺพ สตฺตา สเพฺพ ปาณา สเพฺพ ภูตา สเพฺพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา [อตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สเพฺพ สตฺตา... สวสา สพลา สวีริยา (สฺยา. กํ. ก.)] นิยติสํคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติฯ ตํ กึ มญฺญถ, คหปตโย, นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทา’ติ? ‘เอวํ, ภเนฺต’ฯ

๑๐๑. ‘‘ตตฺร , คหปตโย, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สํกิเลสาย; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สํกิลิสฺสนฺติฯ นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วีริยํ, นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม; สเพฺพ สตฺตา สเพฺพ ปาณา สเพฺพ ภูตา สเพฺพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา นิยติสํคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ? ยมิทํ กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํ – อิเม ตโย กุสเล ธเมฺม อภินิวเชฺชตฺวา ยมิทํ กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ – อิเม ตโย อกุสเล ธเมฺม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? น หิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ปสฺสนฺติ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขเมฺม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘นตฺถิ เหตู’ ติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ; สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘นตฺถิ เหตู’ติ สงฺกเปฺปติ ; สฺวาสฺส โหติ มิจฺฉาสงฺกโปฺปฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘นตฺถิ เหตู’ติ วาจํ ภาสติ; สาสฺส โหติ มิจฺฉาวาจาฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘นตฺถิ เหตู’ติ อาห; เย เต อรหโนฺต เหตุวาทา เตสมยํ ปจฺจนีกํ กโรติฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘นตฺถิ เหตู’ติ ปรํ สญฺญาเปติ; สาสฺส โหติ อสทฺธมฺมสญฺญตฺติฯ ตาย จ ปน อสทฺธมฺมสญฺญตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วเมฺภติฯ อิติ ปุเพฺพว โข ปนสฺส สุสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, ทุสฺสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – อยญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกโปฺป มิจฺฉาวาจา อริยานํ ปจฺจนีกตา อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ อตฺตานุกฺกํสนา ปรวมฺภนาฯ เอวมสฺสิเม อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺร, คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สเจ โข นตฺถิ เหตุ, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา โสตฺถิมตฺตานํ กริสฺสติ; สเจ โข อตฺถิ เหตุ, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติฯ กามํ โข ปน มาหุ เหตุ, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ; อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิเฏฺฐว ธเมฺม วิญฺญูนํ คารโยฺห – ทุสฺสีโล ปุริสปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิ อเหตุกวาโท’ติฯ สเจ โข อเตฺถว

เหตุ, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กลิคฺคโห – ยญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติฯ เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม ทุสฺสมตฺโต สมาทินฺโน, เอกํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ กุสลํ ฐานํฯ

๑๐๒. ‘‘ตตฺร, คหปตโย, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อตฺถิ เหตุ, อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สํกิเลสาย; สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สํกิลิสฺสนฺติฯ อตฺถิ เหตุ, อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา; สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ อตฺถิ พลํ, อตฺถิ วีริยํ, อตฺถิ ปุริสถาโม, อตฺถิ ปุริสปรกฺกโม; น สเพฺพ สตฺตา สเพฺพ ปาณา สเพฺพ ภูตา สเพฺพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา นิยติสํคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ? ยมิทํ กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํ – อิเม ตโย อกุสเล ธเมฺม อภินิวเชฺชตฺวา ยมิทํ กายสุจริตํ, วจีสุจริตํ, มโนสุจริตํ – อิเม ตโย กุสเล ธเมฺม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปสฺสนฺติ หิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขเมฺม อานิสํสํ โวทานปกฺขํฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘อตฺถิ เหตู’ ติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘อตฺถิ เหตู’ติ สงฺกเปฺปติ; สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกโปฺปฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘อตฺถิ เหตู’ติ วาจํ ภาสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาวาจาฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘อตฺถิ เหตู’ติ อาห, เย เต อรหโนฺต เหตุวาทา เตสมยํ น ปจฺจนีกํ กโรติฯ สนฺตํเยว โข ปน เหตุํ ‘อตฺถิ เหตู’ติ ปรํ สญฺญาเปติ; สาสฺส โหติ สทฺธมฺมสญฺญตฺติฯ ตาย จ ปน สทฺธมฺมสญฺญตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ อิติ ปุเพฺพว โข ปนสฺส ทุสฺสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, สุสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – อยญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกโปฺป สมฺมาวาจา อริยานํ อปจฺจนีกตา สทฺธมฺมสญฺญตฺติ อนตฺตุกฺกํสนา อปรวมฺภนาฯ เอวมสฺสิเม อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยาฯ

‘‘ตตฺร, คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สเจ โข อตฺถิ เหตุ, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติฯ กามํ โข ปน มาหุ เหตุ, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ; อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเฐว ธเมฺม วิญฺญูนํ ปาสํโส – สีลวา ปุริสปุคฺคโล สมฺมาทิฏฺฐิ เหตุวาโท’ติฯ สเจ โข อตฺถิ เหตุ , เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กฏคฺคโห – ยญฺจ ทิฏฺเฐว ธเมฺม วิญฺญูนํ ปาสํโส, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติฯ เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธโมฺม สุสมตฺโต สมาทินฺโน, อุภยํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ อกุสลํ ฐานํฯ

๑๐๓. ‘‘สนฺติ, คหปตโย, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปา’ติฯ เตสํเยว โข, คหปตโย, สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทาฯ เต เอวมาหํสุ – ‘อตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปา’ติฯ ตํ กึ มญฺญถ, คหปตโย, นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทา’’ติ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘ตตฺร , คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – เย โข เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปา’ติ, อิทํ เม อทิฏฺฐํ; เยปิ เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปา’ติ, อิทํ เม อวิทิตํฯ อหเญฺจว [อหเญฺจ (?)] โข ปน อชานโนฺต อปสฺสโนฺต เอกํเสน อาทาย โวหเรยฺยํ – อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ, น เมตํ อสฺส ปติรูปํฯ เย โข เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘นตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปา’ติ, สเจ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, ฐานเมตํ วิชฺชติ – เย เต เทวา รูปิโน มโนมยา, อปณฺณกํ เม ตตฺรูปปตฺติ ภวิสฺสติฯ เย ปน เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘อตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปา’ติ, สเจ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ,

ฐานเมตํ วิชฺชติ – เย เต เทวา อรูปิโน สญฺญามยา, อปณฺณกํ เม ตตฺรูปปตฺติ ภวิสฺสติฯ ทิสฺสนฺติ โข ปน รูปาธิกรณํ [รูปการณา (ก.)] ทณฺฑาทาน-สตฺถาทาน-กลห-วิคฺคห-วิวาท-ตุวํตุวํ-เปสุญฺญ-มุสาวาทาฯ 'นตฺถิ โข ปเนตํ สพฺพโส อรูเป'''ติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย รูปานํเยว นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ

๑๐๔. ''สนฺติ, คหปตโย, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติฯ เตสํเยว โข, คหปตโย, สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทาฯ เต เอวมาหํสุ – 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติฯ ตํ กิํ มญฺญถ, คหปตโย, นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทา''ติ? ''เอวํ, ภนฺเต''ฯ ''ตตฺร, คหปตโย, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติ, อิทํ เม อทิฏฺฐํ; เยปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติ, อิทํ เม อวิทิตํฯ อหเญฺจว โข ปน อชานนฺโต อปสฺสนฺโต เอกํเสน อาทาย โวหเรยฺยํ – อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ, น เมตํ อสฺส ปติรูปํฯ เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติ, สเจ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, ฐานเมตํ วิชฺชติ – เย เต เทวา อรูปิโน สญฺญามยา อปณฺณกํ เม ตตฺรูปปตฺติ ภวิสฺสติฯ เย ปน เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติ, สเจ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, ฐานเมตํ วิชฺชติ – ยํ ทิเฏฺฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ฯ เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติ, เตสมยํ ทิฏฺฐิ สาราคาย [สราคาย (สฺยา. กํ.)] สนฺติเก, สํโยคาย สนฺติเก, อภินนฺทนาย สนฺติเก, อโชฺฌสานาย สนฺติเก, อุปาทานาย สนฺติเกฯ เย ปน เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธ'ติ, เตสมยํ ทิฏฺฐิ อสาราคาย สนฺติเก, อสํโยคาย สนฺติเก, อนภินนฺทนาย สนฺติเก, อนโชฺฌสานาย สนฺติเก, อนุปาทานาย สนฺติเก'''ติฯ โส อิติ ปฏิสงฺขาย ภวานํเยว นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ

๑๐๕. ''จตฺตาโรเม, คหปตโย, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม จตฺตาโร? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺตฯ อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ปรนฺตโป โหติ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺตฯ อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺตฯ อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป โหติ นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต; โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ

๑๐๖. ''กตโม จ, คหปตโย, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต ? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร หตฺถาปเลขโน…เป.… [วิตฺถาโร ม. นิ. ๒.๖-๗ กนฺทรกสุเตฺต] อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, คหปตโย, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺตฯ

''กตโม จ, คหปตโย, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต? อิธ, คหปตโย, เอกโจฺจ ปุคฺคโล โอรพฺภิโก โหติ สูกริโก…เป.… เย วา ปนเญฺญปิ เกจิ กุรูรกมฺมนฺตาฯ อยํ วุจฺจติ, คหปตโย, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺตฯ

‘‘กตโม จ, คหปตโย, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, คหปตโย, เอกจฺโจ ปุคฺคโล ราชา วา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต…เป…. เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา รุทมานา ปริกมฺมานิ กโรนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, คหปตโย, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

‘‘กตโม จ, คหปตโย, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ? อิธ, คหปตโย, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ…เป…. โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ…เป…. ตติยํ ฌานํ… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป…. อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต…เป…. ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติฯ โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป…. ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยํ วุจฺจติ, คหปตโย, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คเต’’ติฯ

อปณฺณกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

คหปติวโคฺค นิฏฺฐิโต ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กนฺทรนาครเสขวโต จ, โปตลิโย ปุน ชีวกภโจฺจ;
อุปาลิทมโถ กุกฺกุรอภโย, พหุเวทนียาปณฺณกโต ทสโมฯ

๒. ภิกฺขุวโคฺค

๑. อมฺพลฏฺฐิกราหุโลวาทสุตฺตํ

๑๐๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ราหุโล อมฺพลฏฺฐิกายํ วิหรติฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน อมฺพลฏฺฐิกา เยนายสฺมา ราหุโล เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน อาสนํ ปญฺญาเปสิ, อุทกญฺจ ปาทานํฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลสิฯ อายสฺมาปิ โข ราหุโล ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ

๑๐๘. อถ โข ภควา ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ อุทกาธาเน ฐเปตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ – ‘‘ปสฺสสิ โน ตฺวํ, ราหุล, อิมํ ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ อุทกาธาเน ฐปิต’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวํ ปริตฺตกํ โข, ราหุล, เตสํ สามญฺญํ เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชา’’ติฯ อถ โข ภควา ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ ฉฑฺเฑตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ – ‘‘ปสฺสสิ โน ตฺวํ, ราหุล, ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ ฉฑฺฑิต’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวํ ฉฑฺฑิตํ โข, ราหุล, เตสํ สามญฺญํ เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชา’’ติฯ อถ โข ภควา ตํ อุทกาธานํ นิกฺกุชฺชิตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ – ‘‘ปสฺสสิ โน ตฺวํ, ราหุล, อิมํ อุทกาธานํ นิกฺกุชฺชิต’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวํ นิกฺกุชฺชิตํ โข, ราหุล, เตสํ สามญฺญํ เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชา’’ติฯ อถ โข ภควา ตํ อุทกาธานํ อุกฺกุชฺชิตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ – ‘‘ปสฺสสิ โน ตฺวํ, ราหุล, อิมํ อุทกาธานํ ริตฺตํ ตุจฺฉ’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวํ ริตฺตํ ตุจฺฉํ โข, ราหุล, เตสํ สามญฺญํ เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชาติฯ เสยฺยถาปิ, ราหุล, รโญฺญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูฬฺหวา [อุพฺพูฬฺหวา (สี. ปี.)] อภิชาโต สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปุริเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, สีเสนปิ กมฺมํ กโรติ, กเณฺณหิปิ กมฺมํ กโรติ, ทนฺเตหิปิ กมฺมํ กโรติ, นงฺคุเฏฺฐนปิ กมฺมํ กโรติ; รกฺขเตว โสณฺฑํฯ ตตฺถ หตฺถาโรหสฺส เอวํ โหติ – ‘อยํ โข รโญฺญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูฬฺหวา อภิชาโต สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ…เป.… นงฺคุเฏฺฐนปิ กมฺมํ กโรติ; รกฺขเตว โสณฺฑํ ฯ อปริจฺจตฺตํ โข รโญฺญ นาคสฺส ชีวิต’นฺติฯ ยโต โข, ราหุล, รโญฺญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูฬฺหวา อภิชาโต สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ…เป.… นงฺคุเฏฺฐนปิ กมฺมํ กโรติ, โสณฺฑายปิ กมฺมํ กโรติ, ตตฺถ หตฺถาโรหสฺส เอวํ โหติ – ‘อยํ โข รโญฺญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูฬฺหวา อภิชาโต สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปุริเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, สีเสนปิ กมฺมํ กโรติ, กเณฺณหิปิ กมฺมํ กโรติ, ทนฺเตหิปิ กมฺมํ กโรติ, นงฺคุเฏฺฐนปิ กมฺมํ กโรติ, โสณฺฑายปิ กมฺมํ กโรติฯ ปริจฺจตฺตํ โข รโญฺญ นาคสฺส ชีวิตํฯ นตฺถิ ทานิ กิญฺจิ รโญฺญ นาคสฺส อกรณีย’นฺติฯ เอวเมว โข, ราหุล, ยสฺส กสฺสจิ สมฺปชานมุสาวาเท นตฺถิ ลชฺชา, นาหํ ตสฺส กิญฺจิ ปาปํ อกรณียนฺติ วทามิฯ ตสฺมาติห เต, ราหุล, ‘หสฺสาปิ น มุสา ภณิสฺสามี’ติ – เอวญฺหิ เต, ราหุล, สิกฺขิตพฺพํฯ

๑๐๙. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ราหุล, กิมตฺถิโย อาทาโส’’ติ? ‘‘ปจฺจเวกฺขณโตฺถ, ภนฺเต’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ราหุล, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กาเยน กมฺมํ กตฺตพฺพํ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วาจาย กมฺมํ กตฺตพฺพํ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มนสา กมฺมํ กตฺตพฺพํฯ

ยเทว ตฺวํ, ราหุล, กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม อโหสิ, ตเทว เต กายกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ [ทุกฺขุนฺทฺรยํ, ทุกฺขุทฺทยํ (ก.)] ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, กาเยน กมฺมํ สสกฺกํ น กรณียํ [สํสกฺกํ น จ กรณียํ (ก.)]ฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม กายกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – กุสลํ อิทํ กายกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, กาเยน กมฺมํ กรณียํฯ

“กโรเนฺตนปิ เต, ราหุล, กาเยน กมฺมํ ตเทว เต กายกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, ปฏิสํหเรยฺยาสิ ตฺวํ, ราหุล, เอวรูปํ กายกมฺมํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม กายกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – กุสลํ อิทํ กายกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, อนุปทเชฺชยฺยาสิ ตฺวํ, ราหุล, เอวรูปํ กายกมฺมํฯ

“กตฺวาปิ เต, ราหุล, กาเยน กมฺมํ ตเทว เต กายกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ [สํวตฺติ (ปี.)], ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ โข ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, กายกมฺมํ สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสตพฺพํ, วิวริตพฺพํ, อุตฺตานีกาตพฺพํ; เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สํวรํ อาปชฺชิตพฺพํ ฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม กายกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – กุสลํ อิทํ กายกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, เตเนว ตฺวํ, ราหุล, ปีติปาโมเชฺชน วิหเรยฺยาสิ อโหรตฺตานุสิกฺขี กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

๑๑๐. “ยเทว ตฺวํ, ราหุล, วาจาย กมฺมํ กตฺตุกาโม อโหสิ, ตเทว เต วจีกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, วาจาย กมฺมํ สสกฺกํ น กรณียํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชา

เนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม วจีกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – กุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, วาจาย กมฺมํ กรณียํฯ

“กโรเนฺตนปิ, ราหุล, วาจาย กมฺมํ ตเทว เต วจีกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, ปฏิสํหเรยฺยาสิ ตฺวํ, ราหุล, เอวรูปํ วจีกมฺมํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม วจีกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – กุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, อนุปทเชฺชยฺยาสิ, ตฺวํ ราหุล, เอวรูปํ วจีกมฺมํฯ

“กตฺวาปิ เต, ราหุล, วาจาย กมฺมํ ตเทว เต วจีกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ [สํวตฺติ (สี. ปี.)], ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ โข ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, วจีกมฺมํ สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสตพฺพํ, วิวริตพฺพํ, อุตฺตานีกตฺตพฺพํ ; เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สํวรํ อาปชฺชิตพฺพํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม วจีกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – กุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, เตเนว ตฺวํ, ราหุล, ปีติปาโมเชฺชน วิหเรยฺยาสิ อโหรตฺตานุสิกฺขี กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

๑๑๑. “ยเทว ตฺวํ, ราหุล, มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม อโหสิ, ตเทว เต มโนกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, มนสา กมฺมํ สสกฺกํ น กรณียํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม อิทํ เม มโนกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺเตยฺย – กุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ เต, ราหุล, มนสา กมฺมํ กรณียํฯ

“กโรเนฺตนปิ เต, ราหุล, มนสา กมฺมํ ตเทว เต มโนกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ –

อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, ปฏิสํหเรยฺยาสิ ตฺวํ, ราหุล, เอวรูปํ มโนกมฺมํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กโรมิ อิทํ เม มโนกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – กุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, อนุปทเชฺชยฺยาสิ ตฺวํ, ราหุล, เอวรูปํ มโนกมฺมํฯ

“กตฺวาปิ เต, ราหุล, มนสา กมฺมํ ตเทว เต มโนกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ – ‘ยํ นุ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ [สํวตฺติ (สี. ปี.)], ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ? สเจ โข ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปาก’นฺติ, เอวรูปํ ปน [เอวรูเป (สี. ปี.), เอวรูเป ปน (สฺยา. กํ.)] เต, ราหุล, มโนกมฺมํ [มโนกเมฺม (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อฏฺฏียิตพฺพํ หรายิตพฺพํ ชิคุจฺฉิตพฺพํ; อฏฺฏียิตฺวา หรายิตฺวา ชิคุจฺฉิตฺวา อายตึ สํวรํ อาปชฺชิตพฺพํฯ สเจ ปน ตฺวํ, ราหุล, ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ – ‘ยํ โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ อกาสึ อิทํ เม มโนกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ – กุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปาก’นฺติ, เตเนว ตฺวํ, ราหุล, ปีติปาโมเชฺชน วิหเรยฺยาสิ อโหรตฺตานุสิกฺขี กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

๑๑๒. “เย หิ เกจิ, ราหุล, อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กายกมฺมํ ปริโสเธสุํ, วจีกมฺมํ ปริโสเธสุํ, มโนกมฺมํ ปริโสเธสุํ, สเพฺพ เต เอวเมวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธสุํ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธสุํ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธสุํฯ เยปิ หิ เกจิ, ราหุล, อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กายกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, วจีกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, มโนกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, สเพฺพ เต เอวเมวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ , ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติฯ เยปิ หิ เกจิ, ราหุล, เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กายกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, วจีกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, มโนกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, สเพฺพ เต เอวเมวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธนฺติฯ ตสฺมาติห, ราหุล, ‘ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธสฺสามิ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธสฺสามิ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธสฺสามี’ติ – เอวญฺหิ เต, ราหุล, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา ราหุโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

อมฺพลฏฺฐิกราหุโลวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. มหาราหุโลวาทสุตฺตํ

๑๑๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อายสฺมาปิ โข ราหุโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิฯ อถ โข ภควา อปโลเกตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามเนฺตสิ – “ยํ กิญฺจิ, ราหุล, รูปํ – อตี

ตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา – สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพ’’นฺติฯ ‘‘รูปเมว นุ โข, ภควา, รูปเมว นุ โข, สุคตา’’ติ? ‘‘รูปมฺปิ, ราหุล, เวทนาปิ, ราหุล, สญฺญาปิ, ราหุล, สงฺขาราปิ, ราหุล, วิญฺญาณมฺปิ, ราหุลา’’ติฯ อถ โข อายสฺมา ราหุโล ‘‘โก นชฺช [โก นุชฺช (สฺยา. กํ.)] ภควตา สมฺมุขา โอวาเทน โอวทิโต คามํ ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสตี’’ติ ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล นิสีทิ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ อทฺทสา โข อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา ฯ ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามเนฺตสิ – ‘‘อานาปานสฺสติํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อานาปานสฺสติ, ราหุล, ภาวนา ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา’’ติฯ

๑๑๔. อถ โข อายสฺมา ราหุโล สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กถํ ภาวิตา นุ โข, ภเนฺต, อานาปานสฺสติ, กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา’’ติ? ‘‘ยํ กิญฺจิ, ราหุล, อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นฺหารุ [นหารุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อฏฺฐิ อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจติ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ [ปฐวีธาตุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ ยา จ พาหิรา ปถวีธาตุ, ปถวีธาตุเรเวสาฯ ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺทติ, ปถวีธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ’’ฯ

๑๑๕. ‘‘กตมา จ, ราหุล, อาโปธาตุ? อาโปธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุโพฺพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจติ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ ยา จ พาหิรา อาโปธาตุ อาโปธาตุเรเวสาฯ ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาโปธาตุยา นิพฺพินฺทติ, อาโปธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

๑๑๖. ‘‘กตมา จ, ราหุล, เตโชธาตุ? เตโชธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – เยน จ สนฺตปฺปติ เยน จ ชีรียติ เยน จ ปริฑยฺหติ เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สมฺมา ปริณามํ คจฺฉติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจติ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ เตโชธาตุเรเวสาฯ ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา เตโชธาตุยา นิพฺพินฺทติ, เตโชธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

๑๑๗. ‘‘กตมา จ, ราหุล, วาโยธาตุ? วาโยธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – อุทฺธงฺคมา วาตา, อโธคมา วาตา, กุจฺฉิสยา วาตา, โกฏฺฐาสยา [โกฏฺฐสยา (สี. ปี.)] วาตา , องฺคมงฺคานุสาริโน วาตา, อสฺสาโส ปสฺสาโส, อิติ ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ – อยํ วุจฺจติ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ ยา จ พาหิรา วาโยธาตุ วาโยธาตุเรเวสาฯ ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ , น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทติ, วาโยธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

๑๑๘. ‘‘กตมา จ, ราหุล, อากาสธาตุ? อากาสธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิราฯ กตมา จ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ? ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อากาสํ อากาสคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถิทํ – กณฺณจฺฉิทฺทํ นาสจฺฉิทฺทํ มุขทฺวารํ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ อชฺโฌหรติ, ยตฺถ จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สนฺติฏฺฐติ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ อโธภาคํ [อโธภาคา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นิกฺขมติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อากาสํ อากาสคตํ, อฆํ อฆคตํ, วิวรํ วิวรคตํ, อสมฺผุฏฺฐํ, มํสโลหิเตหิ อุปาทินฺนํ [อากาสคตํ อุปาทินฺนํ (สี. ปี.)] – อยํ วุจฺจติ, ราหุล, อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุฯ ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ ยา จ พาหิรา อากาสธาตุ อากาสธาตุเรเวสาฯ ตํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตา’ติ – เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํฯ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อากาสธาตุยา จิตฺตํ นิพฺพินฺทติ, อากาสธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติฯ

๑๑๙. ‘‘ปถวีสมํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ ปถวีสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราหุล, ปถวิยา สุจิมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, อสุจิมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, คูถคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, มุตฺตคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, เขฬคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, ปุพฺพคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, โลหิตคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, น จ เตน ปถวี อฏฺฏียติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ, ราหุล, ปถวีสมํ ภาวนํ ภาเวหิฯ ปถวีสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ

‘‘อาโปสมํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อาโปสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราหุล, อาปสฺมึ สุจิมฺปิ โธวนฺติ, อสุจิมฺปิ โธวนฺติ, คูถคตมฺปิ โธวนฺติ, มุตฺตคตมฺปิ โธวนฺติ, เขฬคตมฺปิ โธวนฺติ, ปุพฺพคตมฺปิ โธวนฺติ, โลหิตคตมฺปิ โธวนฺติ, น จ เตน อาโป อฏฺฏียติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ, ราหุล, อาโปสมํ ภาวนํ ภาเวหิฯ อาโปสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ

‘‘เตโชสมํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ เตโชสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราหุล, เตโช สุจิมฺปิ ทหติ, อสุจิมฺปิ ทหติ, คูถคตมฺปิ ทหติ, มุตฺตคตมฺปิ ทหติ, เขฬคตมฺปิ ทหติ, ปุพฺพคตมฺปิ ทหติ, โลหิตคตมฺปิ ทหติ, น จ เตน เตโช อฏฺฏียติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ, ราหุล, เตโชสมํ ภาวนํ ภาเวหิฯ เตโชสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ

‘‘วาโยสมํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ วาโยสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราหุล, วาโย สุจิมฺปิ อุปวายติ,

อสุจิมฺปิ อุปวายติ, คูถคตมฺปิ อุปวายติ, มุตฺตคตมฺปิ อุปวายติ, เขฬคตมฺปิ อุปวายติ, ปุพฺพคตมฺปิ อุปวายติ, โลหิตคตมฺปิ อุปวายติ, น จ เตน วาโย อฏฺฏียติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ, ราหุล, วาโยสมํ ภาวนํ ภาเวหิฯ วาโยสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ

“อากาสสมํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อากาสสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราหุล, อากาโส น กตฺถจิ ปติฏฺฐิโต; เอวเมว โข ตฺวํ, ราหุล, อากาสสมํ ภาวนํ ภาเวหิฯ อากาสสมญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติฯ

๑๒๐. “เมตฺตํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ เมตฺตญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต โย พฺยาปาโท โส ปหียิสฺสติฯ กรุณํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ กรุณญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต ยา วิเหสา สา ปหียิสฺสติฯ มุทิตํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ มุทิตญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต ยา อรติ สา ปหียิสฺสติฯ อุเปกฺขํ , ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อุเปกฺขญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต โย ปฏิโฆ โส ปหียิสฺสติฯ อสุภํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อสุภญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต โย ราโค โส ปหียิสฺสติฯ อนิจฺจสญฺญํ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อนิจฺจสญฺญญฺหิ เต, ราหุล, ภาวนํ ภาวยโต โย อสฺมิมาโน โส ปหียิสฺสติฯ

๑๒๑. “อานาปานสฺสตึ, ราหุล, ภาวนํ ภาเวหิฯ อานาปานสฺสติ หิ เต, ราหุล, ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาฯ กถํ ภาวิตา จ, ราหุล, อานาปานสฺสติ, กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา ? อิธ, ราหุล, ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส สโตว อสฺสสติ สโตว [สโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปสฺสสติฯ

“ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ‘ทีฆํ อสฺสสามี’ติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ‘ทีฆํ ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ; รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต ‘รสฺสํ อสฺสสามี’ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต ‘รสฺสํ ปสฺสสามี’ติ ปชานาติฯ ‘สพฺพกายปฺปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘สพฺพกายปฺปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติฯ

“‘ปีติปฺปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปีติปฺปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘สุขปฺปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘สุขปฺปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติฯ

“‘จิตฺตปฺปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘จิตฺตปฺปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ; ‘อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘สมาทหํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘สมาทหํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘วิโมจยํ จิตฺตํ ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติฯ

“‘อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘วิราคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘นิโรธานุปสฺสี อสฺสสิสฺ

สามี’ติ สิกฺขติ; ‘นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ; ‘ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติฯ

‘‘เอวํ ภาวิตา โข, ราหุล, อานาปานสฺสติ, เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาฯ เอวํ ภาวิตาย, ราหุล, อานาปานสฺสติยา, เอวํ พหุลีกตาย เยปิ เต จริมกา อสฺสาสา เตปิ วิทิตาว นิรุชฺฌนฺติ โน อวิทิตา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา ราหุโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มหาราหุโลวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. จูฬมาลุกฺยสุตฺตํ

๑๒๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามेฯ อถ โข อายสฺมโต มาลุกฺยปุตฺตสฺส [มาลุงฺกฺยปุตฺตสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘ยานิมานิ ทิฏฺฐิคตานิ ภควตา อพฺยากตานิ ฐปิตานิ ปฏิกฺขิตฺตานิ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อสสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อนฺตวา โลโก’ติปิ, ‘อนนฺตวา โลโก’ติปิ, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติปิ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติปิ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ – ตานิ เม ภควา น พฺยากโรติฯ ยานิ เม ภควา น พฺยากโรติ ตํ เม น รุจฺจติ, ตํ เม นกฺขมติฯ โสหํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสามิฯ สเจ เม ภควา พฺยากริสฺสติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา – เอวาหํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ; โน เจ เม ภควา พฺยากริสฺสติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา – เอวาหํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามี’’ติฯ

๑๒๓. อถ โข อายสฺมา มาลุกฺยปุตฺโต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มาลุกฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ –

๑๒๔. ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ยานิมานิ ทิฏฺฐิคตานิ ภควตา อพฺยากตานิ ฐปิตานิ ปฏิกฺขิตฺตานิ – ‘สสฺสโต โลโก’ติปิ, ‘อสสฺสโต โลโก’ติปิ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติปิ – ตานิ เม ภควา น พฺยากโรติฯ ยานิ เม ภควา น พฺยากโรติ ตํ เม น รุจฺจติ, ตํ เม นกฺขมติฯ โสหํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสามิฯ สเจ เม ภควา พฺยากริสฺสติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา – เอวาหํ ภควติ, พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิฯ โน เจ เม ภควา พฺยากริสฺสติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา – เอวาหํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามีติฯ สเจ ภควา ชานาติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ, ‘สสฺสโต โลโก’ติ เม ภควา พฺยากโรตุ; สเจ ภควา ชานาติ – ‘อสสฺสโต โลโก’ติ, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ เม ภควา พฺยากโรตุฯ โน เจ ภควา ชานาติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ ยทิทํ – ‘น ชานามิ, น ปสฺสามี’ติฯ สเจ ภควา ชานาติ – ‘อนฺตวา โลโก’ติ, ‘อนนฺตวา โลโก’ติ เม ภควา พฺยากโรตุ; สเจ ภควา ชานาติ – ‘อนนฺตวา โลโก’ติ,

‘อนนฺตวา โลโก’ติ เม ภควา พฺยากโรตุฯ โน เจ ภควา ชานาติ – ‘อนฺตวา โลโก’ติ วา, ‘อนนฺตวา โลโก’ติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ ยทิทํ – ‘น ชานามิ, น ปสฺสามี’ติฯ สเจ ภควา ชานาติ – ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ เม ภควา พฺยากโรตุ; สเจ ภควา ชานาติ – ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ เม ภควา พฺยากโรตุฯ โน เจ ภควา ชานาติ – ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ ยทิทํ – ‘น ชานามิ, น ปสฺสามี’ติฯ สเจ ภควา ชานาติ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ เม ภควา พฺยากโรตุ; สเจ ภควา ชานาติ – ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ เม ภควา พฺยากโรตุฯ โน เจ ภควา ชานาติ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ ยทิทํ – ‘น ชานามิ น ปสฺสามี’ติฯ สเจ ภควา ชานาติ – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ เม ภควา พฺยากโรตุ; สเจ ภควา ชานาติ – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ เม ภควา พฺยากโรตุฯ โน เจ ภควา ชานาติ – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ ยทิทํ – ‘น ชานามิ, น ปสฺสามี’’’ติฯ

๑๒๕. ‘‘กึ นุ [กึ นุ โข (สฺยา. กํ. ก.)] ตาหํ, มาลุกฺยปุตฺต, เอวํ อวจํ – ‘เอหิ ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, มยิ พฺรหฺมจริยํ จร, อหํ เต พฺยากริสฺสามิ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อนฺตวา โลโก’ติ วา, ‘อนนฺตวา โลโก’ติ วา, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ วา, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ตฺวํ วา ปน มํ เอวํ อวจ – อหํ, ภนฺเต, ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ , ภควา เม พฺยากริสฺสติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อนฺตวา โลโก’ติ วา, ‘อนนฺตวา โลโก’ติ วา, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ วา, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘อิติ กิร, มาลุกฺยปุตฺต, เนวาหํ ตํ วทามิ – เอหิ ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, มยิ พฺรหฺมจริยํ จร, อหํ เต พฺยากริสฺสามิ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา’ติ; นปิ กิร มํ ตฺวํ วเทสิ – อหํ, ภนฺเต, ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, ภควา เม พฺยากริสฺสติ – ‘สสฺสโต โลโก’ติ วา ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา’’ติฯ เอวํ สนฺเต, โมฆปุริส, โก สนฺโต กํ ปจฺจาจิกฺขสิ?

๑๒๖. ‘‘โย โข, มาลุกฺยปุตฺต, เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ ยาว เม ภควา น พฺยากริสฺสติ – ‘‘สสฺสโต โลโก’’ติ วา, ‘‘อสสฺสโต โลโก’’ติ วา…เป.… ‘‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’’ติ วาติ, อพฺยากตเมว ตํ, มาลุกฺยปุตฺต, ตถาคเตน อสฺส, อถ โส ปุคฺคโล กาลํ กเรยฺยฯ เสยฺยถาปิ, มาลุกฺยปุตฺต, ปุริโส สเลฺลน วิทฺโธ อสฺส สวิเสน คาฬฺหปเลปเนนฯ ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐเปยฺยุํฯ โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ เยนมฺหิ วิทฺโธ, ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วา’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ เยนมฺหิ วิทฺโธ, เอวํนาโม เอวํโคตฺโต อิติ วา’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ เยนมฺหิ วิทฺโธ, ทีโฆ วา รสฺโส วา มชฺฌิ

โม วา’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, กาโฬ วา สาโม วา มงฺคุรจฺฉวี วา’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, อมุกสฺมึ คาเม วา นิคเม วา นคเร วา’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ธนุํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, ยทิ วา จาโป ยทิ วา โกทโณฺฑ’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ ชิยํ ชานามิ ยายมฺหิ วิโทฺธ , ยทิ วา อกฺกสฺส ยทิ วา สณฺหสฺส [สณฺฐสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ยทิ วา นฺหารุสฺส ยทิ วา มรุวาย ยทิ วา ขีรปณฺณิโน’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ กณฺฑํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, ยทิ วา คจฺฉํ ยทิ วา โรปิม’นฺติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ กณฺฑํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, ยสฺส ปเตฺตหิ วาชิตํ [วาขิตฺตํ (ก.)] ยทิ วา คิชฺฌสฺส ยทิ วา กงฺกสฺส ยทิ วา กุลลสฺส ยทิ วา โมรสฺส ยทิ วา สิถิลหนุโน’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ กณฺฑํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, ยสฺส นฺหารุนา ปริกฺขิตฺตํ ยทิ วา ควสฺส ยทิ วา มหึสสฺส ยทิ วา เภรวสฺส [โรรุวสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ยทิ วา เสมฺหารสฺสา’ติ; โส เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ ยาว น ตํ สลฺลํ ชานามิ เยนมฺหิ วิโทฺธ, ยทิ วา สลฺลํ ยทิ วา ขุรปฺปํ ยทิ วา เวกณฺฑํ ยทิ วา นาราจํ ยทิ วา วจฺฉทนฺตํ ยทิ วา กรวีรปตฺต’นฺติ – อญฺญาตเมว ตํ, มาลุกฺยปุตฺต, เตน ปุริเสน อสฺส, อถ โส ปุริโส กาลํ กเรยฺยฯ เอวเมว โข, มาลุกฺยปุตฺต, โย เอวํ วเทยฺย – ‘น ตาวาหํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ ยาว เม ภควา น พฺยากริสฺสติ – “สสฺสโต โลโก”ติ วา “อสสฺสโต โลโก”ติ วา…เป.… “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ วาติ – อพฺยากตเมว ตํ, มาลุกฺยปุตฺต, ตถาคเตน อสฺส, อถ โส ปุคฺคโล กาลงฺกเรยฺยฯ

๑๒๗. “‘สสฺสโต โลโก’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ , เอวํ ‘โน อสสฺสโต โลโก’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวมฺปิ ‘โน สสฺสโต โลโก’ติ วา, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ, ‘อสสฺสโต โลโก’ติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อเตฺถว ชาติ, อตฺถิ ชรา, อตฺถิ มรณํ, สนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เยสาหํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิฆาตํ ปญฺญเปมิ ฯ ‘อนฺตวา โลโก’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวํ ‘โน อนนฺตวา โลโก’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวมฺปิ ‘โน อนฺตวา โลโก’ติ วา, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ, ‘อนนฺตวา โลโก’ติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อเตฺถว ชาติ, อตฺถิ ชรา, อตฺถิ มรณํ, สนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เยสาหํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิฆาตํ ปญฺญเปมิฯ ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวํ ‘โน อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวมฺปิ ‘โน ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ วา, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อเตฺถว ชาติ…เป.… นิฆาตํ ปญฺญเปมิฯ ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวํ ‘โน น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวมฺปิ ‘โน โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อเตฺถว ชาติ…เป.… เยสาหํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิฆาตํ ปญฺญเปมิฯ ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวํ ‘โน เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ, เอวมฺปิ ‘โน โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ, มาลุกฺยปุตฺต, ทิฏฺฐิยา สติ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อเตฺถว ชาติ…เป.… เยสาหํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิฆาตํ ปญฺญเปมิฯ

๑๒๘. ‘‘ตสฺมาติห, มาลุกฺยปุตฺต, อพฺยากตญฺจ เม อพฺยากตโต ธาเรถ; พฺยากตญฺจ เม พฺยากตโต ธาเรถฯ กิญฺจ, มาลุกฺยปุตฺต, มยา อพฺยากตํ? ‘สสฺสโต โลโก’ติ มาลุกฺยปุตฺต, มยา อพฺยากตํ; ‘อสสฺสโต โลโก’ติ – มยา อพฺยากตํ; ‘อนฺตวา โลโก’ติ – มยา อพฺยากตํ; ‘อนนฺตวา โลโก’ติ – มยา อพฺยากตํ; ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ – มยา อพฺยากตํ; ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ – มยา อพฺยากตํ; ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ – มยา อพฺยากตํ; ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ – มยา อพฺยากตํ; ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ – มยา อพฺยากตํ; ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ – มยา อพฺยากตํฯ กสฺมา เจตํ, มาลุกฺยปุตฺต, มยา อพฺยากตํ? น เหตํ, มาลุกฺยปุตฺต, อตฺถสํหิตํ น อาทิพฺรหฺมจริยกํ น [เนตํ (สี.)] นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตสฺมา ตํ มยา อพฺยากตํฯ กิญฺจ, มาลุกฺยปุตฺต, มยา พฺยากตํ? ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ, มาลุกฺยปุตฺต, มยา พฺยากตํ; ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ – มยา พฺยากตํ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ – มยา พฺยากตํ; ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ – มยา พฺยากตํฯ กสฺมา เจตํ, มาลุกฺยปุตฺต, มยา พฺยากตํ? เอตญฺหิ, มาลุกฺยปุตฺต, อตฺถสํหิตํ เอตํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตสฺมา ตํ มยา พฺยากตํฯ ตสฺมาติห, มาลุกฺยปุตฺต , อพฺยากตญฺจ เม อพฺยากตโต ธาเรถ; พฺยากตญฺจ เม พฺยากตโต ธาเรถา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

จูฬมาลุกฺยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. มหามาลุกฺยสุตฺตํ

๑๒๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ธาเรถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, มยา เทสิตานิ ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานี’’ติ?

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา มาลุกฺยปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหํ โข, ภเนฺต, ธาเรมิ ภควตา เทสิตานิ ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานี’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, ธาเรสิ มยา เทสิตานิ ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานี’’ติ? ‘‘สกฺกายทิฏฺฐึ โข อหํ, ภเนฺต, ภควตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํ เทสิตํ ธาเรมิ; วิจิกิจฺฉํ โข อหํ, ภเนฺต, ภควตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํ เทสิตํ ธาเรมิ; สีลพฺพตปรามาสํ โข อหํ, ภเนฺต, ภควตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํ เทสิตํ ธาเรมิ; กามจฺฉนฺทํ โข อหํ, ภเนฺต, ภควตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํ เทสิตํ ธาเรมิ; พฺยาปาทํ โข อหํ, ภเนฺต, ภควตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํ เทสิตํ ธาเรมิฯ เอวํ โข อหํ, ภเนฺต, ธาเรมิ ภควตา เทสิตานิ ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานี’’ติฯ

‘‘กสฺส โข นาม ตฺวํ, มาลุกฺยปุตฺต, อิมานิ เอวํ ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ เทสิตานิ ธาเรสิ? นนุ, มาลุกฺยปุตฺต , อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อิมินา ตรุณูปเมน อุปารเมฺภน อุปารมฺภิสฺสนฺติ? ทหรสฺส หิ, มาลุกฺยปุตฺต, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส สกฺกาโยติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ สกฺกายทิฏฺฐิ? อนุเสเตฺววสฺส [อนุเสติ เตฺววสฺส (สี. ปี.)] สกฺกายทิฏฺฐานุสโยฯ ทหรสฺส หิ, มาลุกฺยปุตฺต, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส ธมฺมาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ ธเมฺมสุ วิจิกิจฺฉา? อนุเสเตฺววสฺส วิจิกิจฺฉานุสโยฯ ทหรสฺส หิ, มาลุกฺยปุตฺต, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส สีลาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺ

ชิสฺสติ สีเลสุ สีลพฺพตปรามาโส? อนุเสเตฺวว สีลพฺพตปรามาสานุสโย ฯ ทหรสฺส หิ, มาลุกฺยปุตฺต, กุมารสฺส มนุทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส กามาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท? อนุเสเตฺวว กามราคานุสโยฯ ทหรสฺส หิ, มาลุกฺยปุตฺต, กุมารสฺส มนุทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส สตฺตาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ สเตฺตสุ พฺยาปาโท? อนุเสเตฺวว พฺยาปาทานุสโยฯ นนุ, มาลุกฺยปุตฺต, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อิมินา ตรุณูปเมน อุปารเมฺภน อุปารมฺภิสฺสนฺตี''ติ? เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เอตสฺส, ภควา, กาโล, เอตสฺส, สุคต, กาโล ยํ ภควา ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ เทเสยฺยฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี''ติฯ ''เตน หานนฺท, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๑๓๐. ''อิธานนฺท , อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธเมฺม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธเมฺม อวินีโต สกฺกายทิฏฺฐิปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ สกฺกายทิฏฺฐิปเรเตน; อุปฺปนฺนาย จ สกฺกายทิฏฺฐิยา นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ตสฺส สา สกฺกายทิฏฺฐิ ถามคตา อปฺปฏิวินีตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํฯ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน; อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ตสฺส สา วิจิกิจฺฉา ถามคตา อปฺปฏิวินีตา โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํฯ สีลพฺพตปรามาสปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ สีลพฺพตปรามาสปเรเตน; อุปฺปนฺนสฺส จ สีลพฺพตปรามาสสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ตสฺส โส สีลพฺพตปรามาโส ถามคโต อปฺปฏิวินีโต โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํฯ กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน ; อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ตสฺส โส กามราโค ถามคโต อปฺปฏิวินีโต โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํฯ พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาทปเรเตน; อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติฯ ตสฺส โส พฺยาปาโท ถามคโต อปฺปฏิวินีโต โอรมฺภาคิยํ สํโยชนํฯ

๑๓๑. ''สุตวา จ โข, อานนฺท, อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธเมฺม สุวินีโต, สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธเมฺม สุวินีโต น สกฺกายทิฏฺฐิปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น สกฺกายทิฏฺฐิปเรเตน; อุปฺปนฺนาย จ สกฺกายทิฏฺฐิยา นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส สา สกฺกายทิฏฺฐิ สานุสยา ปหียติฯ น วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น วิจิกิจฺฉาปเรเตน; อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส สา วิจิกิจฺฉา สานุสยา ปหียติฯ น สีลพฺพตปรามาสปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น สีลพฺพตปรามาสปเรเตน; อุปฺปนฺนสฺส จ สีลพฺพตปรามาสสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส โส สีลพฺพตปรามาโส สานุสโย ปหียติฯ น กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น กามราคปเรเตน; อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส โส กามราโค สานุสโย ปหียติ ฯ น พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น พฺยาปาทปเรเตน; อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส โส พฺยาปาโท สานุสโย ปหียติฯ

๑๓๒. ''โย, อานนฺท, มโคฺค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานาย ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ อนาคมฺม ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต ตจํ อเจฺฉตฺวา เผคฺคุํ อเจฺฉตฺวา สารเจฺฉโท ภวิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติ; เอวเมว โข, อานนฺท, โย มโคฺค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานาย ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ อนาคมฺม ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

“โย จ โข, อานนฺท, มโคฺค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานาย ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ อาคมฺม ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต ตจํ เฉตฺวา เผคฺคุํ เฉตฺวา สารเจฺฉโท ภวิสฺสตีติ – ฐานเมตํ วิชฺชติ; เอวเมว โข, อานนฺท, โย มโคฺค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานาย ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ อาคมฺม ปโญฺจรมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ – ฐานเมตํ วิชฺชติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, คงฺคา นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยาฯ อถ ทุพฺพลโก ปุริโส อาคเจฺฉยฺย – ‘อหํ อิมิสฺสา คงฺคาย นทิยา ติริยํ พาหาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คจฺฉิสฺสามี’ติ [คจฺฉามีติ (สี. ปี.)]; โส น สกฺกุเณยฺย คงฺคาย นทิยา ติริยํ พาหาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คนฺตุํฯ เอวเมว โข, อานนฺท, เยสํ เกสญฺจิ [ยสฺส กสฺสจิ (สพฺพตฺถ)] สกฺกายนิโรธาย ธเมฺม เทสิยมาเน จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ นปฺปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ น วิมุจฺจติ; เสยฺยถาปิ โส ทุพฺพลโก ปุริโส เอวเมเต ทฏฺฐพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, คงฺคา นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยาฯ อถ พลวา ปุริโส อาคเจฺฉยฺย – ‘อหํ อิมิสฺสา คงฺคาย นทิยา ติริยํ พาหาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คจฺฉิสฺสามี’ติ; โส สกฺกุเณยฺย คงฺคาย นทิยา ติริยํ พาหาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คนฺตุํฯ เอวเมว โข, อานนฺท, เยสํ เกสญฺจิ สกฺกายนิโรธาย ธเมฺม เทสิยมาเน จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจติ; เสยฺยถาปิ โส พลวา ปุริโส เอวเมเต ทฏฺฐพฺพาฯ

๑๓๓. “กตโม จานนฺท, มโคฺค, กตมา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานาย? อิธานนฺท, ภิกฺขุ อุปธิวิเวกา อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานา สพฺพโส กายทุฏฺฐุลฺลานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ยเทว ตตฺถ โหติ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ เต ธเมฺม อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสติฯ โส เตหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปฏิวาเปติ [ปฏิปาเปติ (สฺยา.), ปติฏฺฐาเปติ (ก.)]ฯ โส เตหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปฏิวาเปตฺวา อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสํหรติ – ‘เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณีตํ ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหากฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพาน’นฺติฯ โส ตตฺถ ฐิโต อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ; โน เจ อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ, ตตฺถ ปรินิพฺพายี, อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, อานนฺท, มโคฺค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานายฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ… ตติยํ ฌานํ… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ยเทว ตตฺถ โหติ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ… อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, อานนฺท, มโคฺค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานายฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนโนฺต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ยเทว ตตฺถ โหติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ…เป.… อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, อานนฺท, มโคฺค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานายฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ยเทว ตตฺถ โหติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ…เป.… อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, อานนฺท, มคฺโค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานายฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ยเทว ตตฺถ โหติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ…เป.… อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาฯ อยมฺปิ โข, อานนฺท, มคฺโค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานายา”ติฯ

“เอโส เจ, ภนฺเต, มคฺโค เอสา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหานาย, อถ กิญฺจรหิ อิเธกเจฺจ ภิกฺขู เจโตวิมุตฺติโน เอกเจฺจ ภิกฺขู ปญฺญาวิมุตฺติโน”ติ? “เอตฺถ โข ปเนสาหํ [เอตฺถ โข เตสาหํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อานนฺท, อินฺทฺริยเวมตฺตตํ วทามี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มหามาลุกฺยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. ภทฺทาลิสุตฺตํ

๑๓๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว”ติฯ “ภทเนฺต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – “อหํ โข, ภิกฺขเว, เอกาสนโภชนํ ภุญฺชามิ; เอกาสนโภชนํ โข, อหํ, ภิกฺขเว, ภุญฺชมาโน อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานามิ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เอถ, ตุเมฺหปิ, ภิกฺขเว, เอกาสนโภชนํ ภุญฺชถ; เอกาสนโภชนํ โข, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจา”ติฯ เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อหํ โข, ภเนฺต, น อุสฺสหามิ เอกาสนโภชนํ ภุญฺชิตุํ; เอกาสนโภชนญฺหิ เม, ภเนฺต, ภุญฺชโต สิยา กุกฺกุจฺจํ, สิยา วิปฺปฏิสาโร”ติฯ “เตน หิ ตฺวํ, ภทฺทาลิ, ยตฺถ นิมนฺติโต อสฺสสิ ตตฺถ เอกเทสํ ภุญฺชิตฺวา เอกเทสํ นีหริตฺวาปิ ภุเญฺชยฺยาสิฯ เอวมฺปิ โข ตฺวํ, ภทฺทาลิ, ภุญฺชมาโน เอกาสโน ยาเปสฺสสี”ติ [ภุญฺชมาโน ยาเปสฺสสีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ “เอวมฺปิ โข อหํ, ภเนฺต, น อุสฺสหามิ ภุญฺชิตุํ; เอวมฺปิ หิ เม, ภเนฺต, ภุญฺชโต สิยา กุกฺกุจฺจํ, สิยา วิปฺปฏิสาโร”ติฯ อถ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสเงฺฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิฯ อถ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ สพฺพํ ตํ เตมาสํ น ภควโต สมฺมุขีภาวํ อทาสิ, ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีฯ

๑๓๕. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ – นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติฯ อถ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ภทฺทาลิํ เต ภิกฺขู เอตทโวจุํ – “อิทํ โข, อาวุโส ภทฺทาลิ, ภควโต จีวรกมฺมํ กรียติ [กรณียํ (ก.)]ฯ นิฏฺฐิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสติฯ อิงฺฆาวุโส ภทฺทาลิ, เอตํ โทสกํ สาธุกํ มนสิ กโรหิ, มา เต ปจฺฉา ทุกฺกรตรํ อโหสี”ติฯ “เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ เตสํ ภิกฺขูนํ ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสง

กมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺจโย มํ, ภนฺเต, อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสเงฺฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิํฯ ตสฺส เม, ภนฺเต, ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายติํ สํวรายา’’ติฯ

‘‘ตคฺฆ ตฺวํ, ภทฺทาลิ, อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยํ ตฺวํ มยา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสเงฺฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิฯ สมโยปิ โข เต, ภทฺทาลิ, อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ – ‘ภควา โข สาวตฺถิยํ วิหรติ, ภควาปิ มํ ชานิสฺสติ – ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี’ติฯ อยมฺปิ โข เต, ภทฺทาลิ, สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิฯ สมโยปิ โข เต, ภทฺทาลิ, อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ – ‘สมฺพหุลา โข ภิกฺขุ สาวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคตา, เตปิ มํ ชานิสฺสนฺติ – ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี’ติฯ อยมฺปิ โข เต, ภทฺทาลิ, สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิฯ สมโยปิ โข เต, ภทฺทาลิ, อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ – ‘สมฺพหุลา โข ภิกฺขุนิโย สาวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคตา, ตาปิ มํ ชานิสฺสนฺติ – ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี’ติฯ อยมฺปิ โข เต, ภทฺทาลิ, สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิฯ สมโยปิ โข เต, ภทฺทาลิ, อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ – ‘สมฺพหุลา โข อุปาสกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ, เตปิ มํ ชานิสฺสนฺติ – ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี’ติฯ อยมฺปิ โข เต, ภทฺทาลิ, สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิฯ สมโยปิ โข เต, ภทฺทาลิ, อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ – ‘สมฺพหุลา โข อุปาสิกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ, ตาปิ มํ ชานิสฺสนฺติ – ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี’ติฯ อยมฺปิ โข เต, ภทฺทาลิ , สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิฯ สมโยปิ โข เต, ภทฺทาลิ, อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ – ‘สมฺพหุลา โข นานาติตฺถิยา สมณพฺราหฺมณา สาวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคตา, เตปิ มํ ชานิสฺสนฺติ – ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก เถรญฺญตโร ภิกฺขุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี’ติฯ อยมฺปิ โข เต, ภทฺทาลิ, สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสี’’ติฯ

‘‘อจฺจโย มํ, ภนฺเต, อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสเงฺฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิํฯ ตสฺส เม, ภนฺเต, ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายติํ สํวรายา’’ติฯ ‘‘ตคฺฆ ตฺวํ, ภทฺทาลิ, อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยํ ตฺวํ มยา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสเงฺฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิ’’ฯ

๑๓๖. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ภทฺทาลิ, อิธสฺส ภิกฺขุ อุภโตภาควิมุตฺโต, ตมหํ เอวํ วเทยฺยํ – ‘เอหิ เม ตฺวํ, ภิกฺขุ, ปเงฺก สงฺกโม โหหี’ติ, อปิ นุ โข โส สงฺกเมยฺย วา อเญฺญน วา กายํ สนฺนาเมยฺย, ‘โน’ติ วา วเทยฺยา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ภทฺทาลิ, อิธสฺส ภิกฺขุ ปญฺญาวิมุตฺโต… กายสกฺขิ… ทิฏฺฐิปฺปตฺโต… สทฺธาวิมุตฺโต… ธมฺมานุสารี… สทฺธานุสารี, ตมหํ เอวํ วเทยฺยํ – ‘เอหิ เม ตฺวํ, ภิกฺขุ, ปเงฺก สงฺกโม โหหี’ติ, อปิ นุ โข โส สงฺกเมยฺย วา อเญฺญน วา กายํ สนฺนาเมยฺย, ‘โน’ติ วา วเทยฺยา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ภทฺทาลิ, อปิ นุ ตฺวํ, ภทฺทาลิ, ตสฺมึ สมเย อุภโตภาควิมุตฺโต วา โหสิ ปญฺญาวิมุตฺโต วา กายสกฺขิ วา ทิฏฺฐิปฺปตฺโต วา สทฺธาวิมุตฺโต วา ธมฺมานุสารี วา สทฺธานุสารี วา’’ติ?

‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘นนุ ตฺวํ, ภทฺทาลิ, ตสฺมึ สมเย ริตฺโต ตุจฺโฉ อปรทฺโธ’’ติ?

‘‘เอวํ , ภนฺเตฯ อจฺจโย มํ, ภนฺเต, อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสึฯ ตสฺส เม, ภนฺเต, ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สํวรายา’’ติฯ ‘‘ตคฺฆ ตฺวํ, ภทฺทาลิ, อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยํ ตฺวํ มยา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิฯ ยโต จ โข ตฺวํ, ภทฺทาลิ, อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรสิ, ตํ เต มยํ ปฏิคฺคณฺหามฯ วุทฺธิเหสา, ภทฺทาลิ, อริยสฺส วินเย โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ, อายตึ สํวรํ อาปชฺชติ’’ฯ

๑๓๗. ‘‘อิธ, ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี โหติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘ยํนูนาหํ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภเชยฺยํ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ อเปฺปว นามาหํ อุตฺตริ [อุตฺตรึ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกเรยฺย’นฺติฯ โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ ตสฺส ตถาวูปกฏฺฐสฺส วิหรโต สตฺถาปิ อุปวทติ, อนุวิจฺจปิ วิญฺญู สพฺรหฺมจารี อุปวทนฺติ, เทวตาปิ อุปวทนฺติ, อตฺตาปิ อตฺตานํ อุปวทติฯ โส สตฺถาราปิ อุปวทิโต, อนุวิจฺจปิ วิญฺญูหิ สพฺรหฺมจารีหิ อุปวทิโต, เทวตาหิปิ อุปวทิโต, อตฺตนาปิ อตฺตานํ อุปวทิโต น อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการิสฺสฯ

๑๓๘. ‘‘อิธ ปน, ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการี โหติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘ยํนูนาหํ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภเชยฺยํ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ อเปฺปว นามาหํ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกเรยฺย’นฺติฯ โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ ตสฺส ตถาวูปกฏฺฐสฺส วิหรโต สตฺถาปิ น อุปวทติ, อนุวิจฺจปิ วิญฺญู สพฺรหฺมจารี น อุปวทนฺติ, เทวตาปิ น อุปวทนฺติ, อตฺตาปิ อตฺตานํ น อุปวทติฯ โส สตฺถาราปิ อนุปวทิโต , อนุวิจฺจปิ วิญฺญูหิ สพฺรหฺมจารีหิ อนุปวทิโต, เทวตาหิปิ อนุปวทิโต, อตฺตนาปิ อตฺตานํ อนุปวทิโต อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรติฯ โส วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสฯ

๑๓๙. ‘‘ปุน จปรํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ

อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา…เป.… วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา…เป.… สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน…เป.… ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ ตํ, ภทฺทาลิ, โหติ ยถา ตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสา’’ติฯ

๑๔๐. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺจํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห [ปวยฺห ปวยฺห (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] การณํ กโรนฺติ? โก ปน, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน มิเธกจฺจํ ภิกฺขุํ โน ตถา ปสยฺห ปสยฺห การณํ กโรนฺตี’’ติ? ‘‘อิธ, ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก โหติ อาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น เนตฺถารํ วตฺตติ, ‘เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี’ติ นาหฯ ตตฺร, ภทฺทาลิ, ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – อยํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก อาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น เนตฺถารํ วตฺตติ, ‘เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี’ติ นาหฯ สาธุ วตายสฺมนฺโต อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ ยถาส

สิทํ [ยถยิทํ (สฺยา. กํ. ก.)] อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสเมยฺยาติฯ ตสฺส โข เอวํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสมฺมติฯ

๑๔๑. ''อิธ ปน, ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก โหติ อาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ น อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, เนตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี'ติ อาหฯ ตตฺร, ภทฺทาลิ, ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – อยํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก อาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ น อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, เนตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี'ติ อาหฯ สาธุ วตายสฺมโนฺต, อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสเมยฺยาติฯ ตสฺส โข เอวํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสมฺมติฯ

๑๔๒. ''อิธ, ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก โหติ อนาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น เนตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี'ติ นาหฯ ตตฺร, ภทฺทาลิ, ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – อยํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก อนาปตฺติพหุโล ฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น เนตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี'ติ นาหฯ สาธุ วตายสฺมโนฺต, อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสเมยฺยาติฯ ตสฺส โข เอวํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสมฺมติฯ

๑๔๓. ''อิธ ปน, ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก โหติ อนาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, เนตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี'ติ อาหฯ ตตฺร, ภทฺทาลิ, ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – อยํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก อนาปตฺติพหุโลฯ โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, เนตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สโงฺฆ อตฺตมโน โหติ ตํ กโรมี'ติ อาหฯ สาธุ วตายสฺมโนฺต, อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสเมยฺยาติฯ ตสฺส โข เอวํ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ ยถาสฺสิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสมฺมติฯ

๑๔๔. ''อิธ , ภทฺทาลิ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกนฯ ตตฺร, ภทฺทาลิ, ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – 'อยํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกนฯ สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห การณํ กริสฺสาม – มา ยมฺปิสฺส ตํ สทฺธามตฺตกํ เปมมตฺตกํ ตมฺหาปิ ปริหายี'ติฯ เสยฺยถาปิ, ภทฺทาลิ, ปุริสสฺส เอกํ จกฺขุํ, ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ตํ เอกํ จกฺขุํ รเกฺขยฺยุํ – 'มา ยมฺปิสฺส ตํ เอกํ จกฺขุํ ตมฺหาปิ ปริหายี'ติ; เอวเมว โข, ภทฺทาลิ, อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกนฯ ตตฺร, ภทฺทาลิ, ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ – 'อยํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกนฯ สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห การณํ กริสฺสาม – มา ยมฺปิสฺส ตํ สทฺธามตฺตกํ เปมมตฺตกํ ตมฺหาปิ ปริหายี'ติฯ อยํ โข, ภทฺทาลิ, เหตุ อยํ ปจฺจ

โย เยน มิเธกจฺจํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห การณํ กโรนฺติฯ อยํ ปน, ภทฺทาลิ, เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺจํ ภิกฺขุํ โน ตถา ปสยฺห ปสยฺห การณํ กโรนฺตี''ติฯ

๑๔๕. '''โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน ปุพฺเพ อปฺปตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ อเหสุํ พหุตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺฐหึสุ? โก ปน, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน เอตรหิ พหุตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ โหนฺติ อปฺปตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺฐหนฺตี'ติ? ''เอวเมตํ, ภทฺทาลิ, โหติ สเตฺตสุ หายมาเนสุ, สทฺธเมฺม อนฺตรธายมาเน, พหุตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ โหนฺติ อปฺปตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺฐหนฺตีติฯ น ตาว, ภทฺทาลิ, สตฺถา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ ยาว น อิเธกเจฺจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สเงฺฆ ปาตุภวนฺติฯ ยโต จ โข, ภทฺทาลิ, อิเธกเจฺจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สเงฺฆ ปาตุภวนฺติ, อถ สตฺถา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ เตสํเยว อาสวฏฺฐานียานํ ธมฺมานํ ปฏิฆาตายฯ น ตาว, ภทฺทาลิ, อิเธกเจฺจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สเงฺฆ ปาตุภวนฺติ ยาว น สโงฺฆ มหตฺตํ ปโตฺต โหติฯ ยโต จ โข, ภทฺทาลิ, สโงฺฆ มหตฺตํ ปโตฺต โหติ, อถ อิเธกเจฺจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สเงฺฆ ปาตุภวนฺติฯ อถ สตฺถา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ เตสํเยว อาสวฏฺฐานียานํ ธมฺมานํ ปฏิฆาตายฯ น ตาว, ภทฺทาลิ, อิเธกเจฺจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สเงฺฆ ปาตุภวนฺติ ยาว น สโงฺฆ ลาภคฺคํ ปโตฺต โหติ, ยสคฺคํ ปโตฺต โหติ, พาหุสจฺจํ ปโตฺต โหติ, รตฺตญฺญุตํ ปโตฺต โหติฯ ยโต จ โข, ภทฺทาลิ, สโงฺฆ รตฺตญฺญุตํ ปโตฺต โหติ, อถ อิเธกเจฺจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สเงฺฆ ปาตุภวนฺติ, อถ สตฺถา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ เตสํเยว อาสวฏฺฐานียานํ ธมฺมานํ ปฏิฆาตายฯ

๑๔๖. ''อปฺปกา โข ตุเมฺห, ภทฺทาลิ, เตน สมเยน อหุวตฺถ ยทา โว อหํ อาชานียสุสูปมํ ธมฺมปริยายํ เทเสสึฯ ตํ สรสิ [สรสิ ตฺวํ (สี. ปี.), สรสิ ตํ (?)] ภทฺทาลี''ติ ?

''โน เหตํ, ภนฺเต''ฯ

''ตตฺร, ภทฺทาลิ, กํ เหตุํ ปเจฺจสี''ติ?

''โส หิ นูนาหํ, ภนฺเต, ทีฆรตฺตํ สตฺถุสาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี อโหสิ''นฺติฯ

''น โข, ภทฺทาลิ, เอเสว เหตุ, เอส ปจฺจโยฯ อปิ จ เม ตฺวํ, ภทฺทาลิ, ทีฆรตฺตํ เจตสา เจโตปริจฺจ วิทิโต – 'น จายํ โมฆปุริโส มยา ธเมฺม เทสิยมาเน อฏฺฐึ กตฺวา มนสิ กตฺวา สพฺพเจตโส [สพฺพํ เจตโส (ก.)] สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาตี'ติฯ อปิ จ เต อหํ, ภทฺทาลิ, อาชานียสุสูปมํ ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ ; ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๑๔๗. ''เสยฺยถาปิ, ภทฺทาลิ, ทโกฺข อสฺสทมโก ภทฺรํ อสฺสาชานียํ ลภิตฺวา ปฐมเนว มุขาธาเน การณํ กาเรติฯ ตสฺส มุขาธาเน การณํ การิยมานสฺส โหนฺติเยว วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ, ยถา ตํ อการิตปุพฺพํ การณํ การิยมานสฺสฯ โส อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพายติฯ ยโต โข, ภทฺทาลิ, ภโทฺร อสฺสาชานีโย อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพุโต โหติ, ตเมนํ อสฺสทมโก อุตฺตริ การณํ กาเรติ ยุคาธาเนฯ ตสฺส ยุคาธาเน การณํ การิยมานสฺส โหนฺติเยว วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ, ยถา ตํ อการิตปุพฺพํ การณํ การิยมานสฺสฯ โส อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพายติ ฯ ยโต โข, ภทฺทาลิ, ภโทฺร อสฺสาชานีโย อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพุโต โหติ, ตเมนํ อสฺสทมโก อุตฺตริ การณํ กาเรติ อนุกฺกเม

เม มณฺฑเล ขุรกาเส [ขุรกาเย (สี. ปี.)] ธาเว ทวเตฺต [รวเตฺถ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ราชคุเณ ราชวํเส อุตฺตเม ชเว อุตฺตเม หเย อุตฺตเม สาขเลฺย ตสฺส อุตฺตเม ชเว อุตฺตเม หเย อุตฺตเม สาขเลฺย การณํ การิยมานสฺส โหนฺติเยว วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ, ยถา ตํ อการิตปุพฺพํ การณํ การิยมานสฺสฯ โส อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพายติฯ ยโต โข, ภทฺทาลิ, ภโทฺร อสฺสาชานีโย อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพุโต โหติ, ตเมนํ อสฺสทมโก อุตฺตริ วณฺณิยญฺจ ปาณิยญฺจ [วลิยญฺจ (สี. ปี.), พลิยญฺจ (สฺยา. กํ.)] อนุปฺปเวจฺฉติฯ อิเมหิ โข, ภทฺทาลิ, ทสหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ภโทฺร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค รโญฺญ องฺคเนฺตว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

‘‘เอวเมว โข, ภทฺทาลิ, ทสหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสฯ กตเมหิ ทสหิ? อิธ, ภทฺทาลิ, ภิกฺขุ อเสขาย สมฺมาทิฎฺฐิยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสงฺกเปฺปน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมากมฺมเนฺตน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาวายาเมน สมนฺนาคโต โหติ , อเสขาย สมฺมาสติยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาญาเณน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวิมุตฺติยา สมนฺนาคโต โหติ – อิเมหิ โข, ภทฺทาลิ, ทสหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

ภทฺทาลิสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. ลฎุกิโกปมสุตฺตํ

๑๔๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ วิหรติ อาปณํ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อาปณํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อาปเณ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกโนฺต เยนญฺญตโร วนสโณฺฑ เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ ตํ วนสณฺฑํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อายสฺมาปิ โข อุทายี ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อาปณํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อาปเณ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกโนฺต เยน โส วนสโณฺฑ เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ ตํ วนสณฺฑํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อถ โข อายสฺมโต อุทายิสฺส รโหคตสฺส ปฎิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘‘พหูนํ [พหุนฺนํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.) เอวมีทิเส อวิญฺญาณกปฺปกรเณ] วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหูนํ วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา; พหูนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา, พหูนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตา’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อุทายี สายนฺหสมยํ ปฎิสลฺลานา วุฎฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ

๑๔๙. เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อุทายี ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, รโหคตสฺส ปฎิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘พหูนํ วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหูนํ วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา; พหูนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา, พหูนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตา’ติฯ มยญฺหิ, ภเนฺต, ปุเพฺพ สายเณฺหว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลฯ อหุ โข โส, ภเนฺต, สมโย ยํ ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

‘อิงฺฆ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอตํ ทิวาวิกาลโภชนํ ปชหถา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อหุเทว อญฺญถตฺตํ, อหุเทว [อหุ (สี. ปี.)] โทมนสฺสํ – ‘ยมฺปิ โน สทฺธา คหปติกา ทิวา วิกาเล ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ เทนฺติ ตสฺสปิ โน ภควา ปหานมาห, ตสฺสปิ โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหา’ติฯ เต มยํ, ภนฺเต, ภควติ เปมญฺจ คารวญฺจ หิริญฺจ โอตฺตปฺปญฺจ สมฺปสฺสมานา เอวํ ตํ ทิวาวิกาลโภชนํ ปชหิมฺหาฯ เต มยํ, ภนฺเต, สายเญฺจว ภุญฺชาม ปาโต จฯ อหุ โข โส, ภนฺเต, สมโย ยํ ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘อิงฺฆ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอตํ รตฺติํวิกาลโภชนํ ปชหถา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อหุเทว อญฺญถตฺตํ อหุเทว โทมนสฺสํ – ‘ยมฺปิ โน อิเมสํ ทฺวินฺนํ ภตฺตานํ ปณีตสงฺขาตตรํ ตสฺสปิ โน ภควา ปหานมาห, ตสฺสปิ โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหา’ติฯ ภูตปุพฺพํ, ภนฺเต, อญฺญตโร ปุริโส ทิวา สูเปยฺยํ ลภิตฺวา เอวมาห – ‘หนฺท จ อิมํ นิกฺขิปถ, สายํ สเพฺพว สมคฺคา ภุญฺชิสฺสามา’ติฯ ยา กาจิ, ภนฺเต, สงฺขติโย สพฺพา ตา รตฺติํ, อปฺปา ทิวาฯ เต มยํ, ภนฺเต, ภควติ เปมญฺจ คารวญฺจ หิริญฺจ โอตฺตปฺปญฺจ สมฺปสฺสมานา เอวํ ตํ รตฺติํวิกาลโภชนํ ปชหิมฺหาฯ ภูตปุพฺพํ, ภนฺเต, ภิกฺขู รตฺตนฺธการติมิสายํ ปิณฺฑาย จรนฺตา จนฺทนิกมฺปิ ปวิสนฺติ, โอลิคเลฺลปิ ปปตนฺติ, กณฺฏกาวาฏมฺปิ [กณฺฏกวตฺตมฺปิ (สี. ปี.), กณฺฏกราชิมฺปิ (สฺยา. กํ.)] อาโรหนฺติ, สุตฺตมฺปิ คาวิํ อาโรหนฺติ, มาณเวหิปิ สมาคจฺฉนฺติ กตกเมฺมหิปิ อกตกเมฺมหิปิ, มาตุคาโมปิ เต [เตน (ก.)] อสทฺธเมฺมน นิมเนฺตติฯ ภูตปุพฺพาหํ, ภนฺเต, รตฺตนฺธการติมิสายํ ปิณฺฑาย จรามิฯ อทฺทสา โข มํ, ภนฺเต, อญฺญตรา อิตฺถี วิชฺชนฺตริกาย ภาชนํ โธวนฺตีฯ ทิสฺวา มํ ภีตา วิสฺสรมกาสิ – ‘อภุเมฺม [อพฺภุเมฺม (สี. ปี.)] ปิสาโจ วต ม’นฺติ! เอวํ วุเตฺต, อหํ, ภนฺเต, ตํ อิตฺถิํ เอตทโวจํ – ‘นาหํ, ภคินิ, ปิสาโจ; ภิกฺขุ ปิณฺฑาย ฐิโต’ติฯ ‘ภิกฺขุสฺส อาตุมารี, ภิกฺขุสฺส มาตุมารี [ฐิโต’ติฯ ภิกฺขุสฺส อาตุมาตุมารี (ก.)]! วรํ เต, ภิกฺขุ, ติเณฺหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉิ ปริกนฺโต, น เตฺวว วรํ ยํ [น เตฺวว ยา (สี. ปี.)] รตฺตนฺธการติมิสายํ กุจฺฉิเหตุ ปิณฺฑาย จรสี’ติ [จรสาติ (สี. ปี.)]ฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, ตทนุสฺสรโต เอวํ โหติ – ‘พหูนํ วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหูนํ วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา; พหูนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา, พหูนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตา’’’ติฯ

๑๕๐. ‘‘เอวเมว ปนุทายิ, อิเธกเจฺจ โมฆปุริสา ‘อิทํ ปชหถา’ติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ – ‘กิํ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติฯ เต ตเญฺจว นปฺปชหนฺติ, มยิ จ อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐาเปนฺติฯ เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสํ ตํ, อุทายิ, โหติ พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ, อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร – เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ลฏุกิกา สกุณิกา ปูติลตาย พนฺธเนน พทฺธา ตเตฺถว วธํ วา พนฺธํ วา มรณํ วา อาคเมติฯ โย นุ โข, อุทายิ, เอวํ วเทยฺย – ‘เยน สา ลฏุกิกา สกุณิกา ปูติลตาย พนฺธเนน พทฺธา ตเตฺถว วธํ วา พนฺธํ วา มรณํ วา อาคเมติ, ตญฺหิ ตสฺสา อพลํ พนฺธนํ , ทุพฺพลํ พนฺธนํ, ปูติกํ พนฺธนํ, อสารกํ พนฺธน’นฺติ; สมฺมา นุ โข โส, อุทายิ, วทมาโน วเทยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเตฯ เยน สา, ภนฺเต, ลฏุกิกา สกุณิกา ปูติลตาย พนฺธเนน พทฺธา ตเตฺถว วธํ วา พนฺธํ วา มรณํ วา อาคเมติ, ตญฺหิ ตสฺสา พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อุทายิ, อิเธกเจฺจ โมฆปุริสา ‘อิทํ ปชหถา’ติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ – ‘กิํ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติ? เต ตเญฺจว นปฺปชหนฺติ, มยิ จ อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐาเปนฺติฯ เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสํ ตํ, อุทายิ, โหติ พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ, อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร’’ฯ

๑๕๑. ‘‘อิธ ปนุทายิ, เอกเจฺจ กุลปุตฺตา ‘อิทํ ปชหถา’ติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ – ‘กิํ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส ปหาตพฺพสฺส ยสฺส โน ภควา ปหานมาห, ยสฺส โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหา’ติ? เต ตเญฺจว ปชหนฺติ, มยิ จ น อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐาเปนฺติฯ เย จ ภิกฺ

ขู สิกฺขากามา เต ตํ ปหาย อโปฺปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทตฺตวุตฺตา [ปรทวุตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺติฯ เตสํ ตํ, อุทายิ, โหติ อพลํ พนฺธนํ, ทุพฺพลํ พนฺธนํ, ปูติกํ พนฺธนํ, อสารกํ พนฺธนํ – เสยฺยถาปิ, อุทายิ, รโญฺญ นาโค อีสาทโนฺต อุรูฬฺหวา อภิชาโต สงฺคามาวจโร ทฬฺหหิ วรเตฺตหิ พนฺธเนหิ พโทฺธ อีสกํเยว กายํ สนฺนาเมตฺวา ตานิ พนฺธนานิ สํฉินฺทิตฺวา สํปทาเลตฺวา เยน กามํ ปกฺกมติฯ โย นุ โข, อุทายิ, เอวํ วเทยฺย – ‘เยหิ โส รโญฺญ นาโค อีสาทโนฺต อุรูฬฺหวา อภิชาโต สงฺคามาวจโร ทฬฺหหิ วรเตฺตหิ พนฺธเนหิ พโทฺธ อีสกํเยว กายํ สนฺนาเมตฺวา ตานิ พนฺธนานิ สํฉินฺทิตฺวา สํปทาเลตฺวา เยน กามํ ปกฺกมติ, ตญฺหิ ตสฺส พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ, อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร’ติ; สมฺมา นุ โข โส, อุทายิ, วทมาโน วเทยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺตฯ เยหิ โส, ภเนฺต, รโญฺญ นาโค อีสาทโนฺต อุรูฬฺหวา อภิชาโต สงฺคามาวจโร ทฬฺหหิ วรเตฺตหิ พนฺธเนหิ พโทฺธ อีสกํเยว กายํ สนฺนาเมตฺวา ตานิ พนฺธนานิ สํฉินฺทิตฺวา สํปทาเลตฺวา เยน กามํ ปกฺกมติ, ตญฺหิ ตสฺส อพลํ พนฺธนํ…เป.… อสารกํ พนฺธน’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข, อุทายิ, อิเธกเจฺจ กุลปุตฺตา ‘อิทํ ปชหถา’ติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ – ‘กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส ปหาตพฺพสฺส ยสฺส โน ภควา ปหานมาห, ยสฺส โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหา’ติ? เต ตเญฺจว ปชหนฺติ, มยิ จ น อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐาเปนฺติฯ เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา เต ตํ ปหาย อโปฺปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทตฺตวุตฺตา มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺติฯ เตสํ ตํ, อุทายิ, โหติ อพลํ พนฺธนํ, ทุพฺพลํ พนฺธนํ, ปูติกํ พนฺธนํ, อสารกํ พนฺธนํ’’ฯ

๑๕๒. ‘‘เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปุริโส ทลิโทฺท อสฺสโก อนาฬฺหิโย; ตสฺส’สฺส เอกํ อคารกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ กากาติทายึ [กากาติฑายึ (?)] นปรมรูปํ, เอกา ขโฏปิกา [กโฬปิกา (ก.)] โอลุคฺควิลุคฺคา นปรมรูปา, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ นปรมรูปํ, เอกา ชายิกา นปรมรูปาฯ โส อารามคตํ ภิกฺขุํ ปเสฺสยฺย สุโธตหตฺถปาทํ มนุญฺญํ โภชนํ ภุตฺตาวิํ สีตาย ฉายาย นิสินฺนํ อธิจิเตฺต ยุตฺตํฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สุขํ วต, โภ, สามญฺญํ, อาโรคฺยํ วต, โภ, สามญฺญํ! โส วตสฺสํ [โส วตสฺส (ก.)] โยหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส น สกฺกุเณยฺย เอกํ อคารกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ กากาติทายึ นปรมรูปํ ปหาย, เอกํ ขโฏปิกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ นปรมรูปํ ปหาย, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ นปรมรูปํ ปหาย, เอกํ ชายิกํ นปรมรูปํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํฯ โย นุ โข, อุทายิ, เอวํ วเทยฺย – ‘เยหิ โส ปุริโส พนฺธเนหิ พโทฺธ น สโกฺกติ เอกํ อคารกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ กากาติทายึ นปรมรูปํ ปหาย, เอกํ ขโฏปิกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ นปรมรูปํ ปหาย, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ นปรมรูปํ ปหาย, เอกํ ชายิกํ นปรมรูปํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ; ตญฺหิ ตสฺส อพลํ พนฺธนํ, ทุพฺพลํ พนฺธนํ, ปูติกํ พนฺธนํ, อสารกํ พนฺธน’นฺติ; สมฺมา นุ โข โส, อุทายิ, วทมาโน วเทยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺตฯ เยหิ โส, ภเนฺต, ปุริโส พนฺธเนหิ พโทฺธ, น สโกฺกติ เอกํ อคารกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ กากาติทายึ นปรมรูปํ ปหาย, เอกํ ขโฏปิกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ นปรมรูปํ ปหาย, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ นปรมรูปํ ปหาย, เอกํ ชายิกํ นปรมรูปํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ; ตญฺหิ ตสฺส พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ, อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, อุทายิ, อิเธกเจฺจ โมฆปุริสา ‘อิทํ ปชหถา’ติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ – ‘กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณ’ติ? เต ตเญฺจว นปฺปชหนฺติ, มยิ จ อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐาเปนฺติฯ เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา เตสํ ตํ, อุทายิ, โหติ พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ, อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร’’ฯ

๑๕๓. ‘‘เสยฺยถาปิ , อุทายิ, คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค, เนกานํ นิกฺขคณานํ จโย, เนกานํ ธญฺญคณานํ จโย, เนกานํ เขตฺตคณานํ จโย, เนกานํ วตฺถุคณานํ จโย, เนกานํ ภริยคณานํ จโย, เนกานํ ทาสคณานํ จโย, เนกานํ ทาสิคณานํ จโย; โส อารามคตํ ภิกฺขุํ ปเสฺสยฺย สุโธตหตฺถปาทํ มนุญฺญํ โภชนํ ภุตฺตาวึ สีตาย ฉายาย นิสินฺนํ อธิจิตฺเต ยุตฺตํฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘สุขํ วต, โภ, สามญฺญํ, อาโรคฺยํ วต, โภ, สามญฺญํ! โส วตสฺสํ โยหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส สกฺกุเณยฺย เนกานิ นิกฺขคณานิ ปหาย, เนกานิ ธญฺญคณานิ ปหาย, เนกานิ เขตฺตคณานิ ปหาย, เนกานิ วตฺถุคณานิ ปหาย, เนกานิ ภริยคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสิคณานิ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํฯ โย นุ โข, อุทายิ, เอวํ วเทยฺย – ‘เยหิ โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา พนฺธเนหิ พทฺโธ, สโกฺกติ เนกานิ นิกฺขคณานิ ปหาย, เนกานิ ธญฺญคณานิ ปหาย, เนกานิ เขตฺตคณานิ ปหาย, เนกานิ วตฺถุคณานิ ปหาย, เนกานิ ภริยคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสิคณานิ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ, ตญฺหิ ตสฺส พลวํ พนฺธนํ, ทฬฺหํ พนฺธนํ, ถิรํ พนฺธนํ, อปูติกํ พนฺธนํ, ถูโล, กลิงฺคโร’ติ; สมฺมา นุ โข โส, อุทายิ, วทมาโน วเทยฺยา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺตฯ เยหิ โส, ภเนฺต, คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา พนฺธเนหิ พทฺโธ, สโกฺกติ เนกานิ นิกฺขคณานิ ปหาย, เนกานิ ธญฺญคณานิ ปหาย, เนกานิ เขตฺตคณานิ ปหาย, เนกานิ วตฺถุคณานิ ปหาย, เนกานิ ภริยคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสิคณานิ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ; ตญฺหิ ตสฺส อพลํ พนฺธนํ, ทุพฺพลํ พนฺธนํ, ปูติกํ พนฺธนํ, อสารกํ พนฺธน’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข, อุทายิ, อิเธกเจฺจ กุลปุตฺตา ‘อิทํ ปชหถา’ติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ – ‘กิํ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส ปหาตพฺพสฺส ยสฺส โน ภควา ปหานมาห ยสฺส, โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหา’ติ? เต ตเญฺจว ปชหนฺติ, มยิ จ น อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐาเปนฺติฯ เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา เต ตํ ปหาย อโปฺปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทตฺตวุตฺตา มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺติฯ เตสํ ตํ, อุทายิ, โหติ อพลํ พนฺธนํ, ทุพฺพลํ พนฺธนํ, ปูติกํ พนฺธนํ, อสารกํ พนฺธนํ’’ฯ

๑๕๔. ‘‘จตฺตาโรเม , อุทายิ, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม จตฺตาโร? อิธุทายิ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปโนฺน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคายฯ ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติฯ โส เต อธิวาเสติ, นปฺปชหติ, น วิโนเทติ, น พฺยนฺตีกโรติ, น อนภาวํ คเมติฯ อิมํ โข อหํ, อุทายิ, ปุคฺคลํ ‘สํยุโตฺต’ติ วทามิ โน ‘วิสํยุโตฺต’ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม, อุทายิ, อิมสฺมิํ ปุคฺคเล วิทิตาฯ

‘‘อิธ ปนุทายิ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปโนฺน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคายฯ ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติฯ โส เต นาธิวาเสติ, ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺตีกโรติ, อนภาวํ คเมติฯ อิมมฺปิ โข อหํ, อุทายิ , ปุคฺคลํ ‘สํยุโตฺต’ติ วทามิ โน ‘วิสํยุโตฺต’ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม, อุทายิ, อิมสฺมิํ ปุคฺคเล วิทิตาฯ

‘‘อิธ ปนุทายิ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปโนฺน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคายฯ ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย กทาจิ กรหจิ สติสโมฺมสา อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติ; ทนฺธฺโธ, อุทายิ, สตุปฺปาโทฯ อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปชหติ, วิโนเทติ,

ผุยนฺตีกโรติ, อนภาวํ คเมติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปุริโส ทิวสํสนฺตตฺเต [ทิวสสนฺตตฺเต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อโยกฏาเห เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ นิปาเตยฺย; ทนฺธ, อุทายิ, อุทกผุสิตานํ นิปาโตฯ อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺยฯ เอวเมว โข, อุทายิ, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปโนฺน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคายฯ ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย กทาจิ กรหจิ สติสโมฺมสา อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติ; ทนฺธ, อุทายิ, สตุปฺปาโทฯ อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปชหติ, วิโนเทติ, ผุยนฺตีกโรติ, อนภาวํ คเมติฯ อิมมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, ปุคฺคลํ 'สํยุโตฺต'ติ วทามิ โน 'วิสํยุโตฺต'ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม, อุทายิ, อิมสฺมิํ ปุคฺคเล วิทิตาฯ

"อิธ ปนุทายิ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล 'อุปธิ ทุกฺขสฺส มูล'นฺติ – อิติ วิทิตฺวา นิรุปธิ โหติ, อุปธิสงฺขเย วิมุโตฺตฯ อิมํ โข อหํ, อุทายิ, ปุคฺคลํ 'วิสํยุโตฺต'ติ วทามิ โน 'สํยุโตฺต'ติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม, อุทายิ, อิมสฺมิํ ปุคฺคเล วิทิตาฯ อิเม โข, อุทายิ, จตฺตาโร ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ

๑๕๕. "ปญฺจ โข อิเม, อุทายิ, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป.… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฎฺฐพฺพา อิฎฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อิเม โข, อุทายิ, ปญฺจ กามคุณาฯ ยํ โข, อุทายิ, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ อิทํ วุจฺจติ กามสุขํ มิฬฺหสุขํ [มีฬฺหสุขํ (สี. ปี.)] ปุถุชฺชนสุขํ อนริยสุขํ, น เสวิตพฺพํ, น ภาเวตพฺพํ, น พหุลีกาตพฺพํ; 'ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสา'ติ วทามิฯ

๑๕๖. "อิธุทายิ , ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปีติยา จ วิราคา… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, สุขสฺส จ ปหานา… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ วุจฺจติ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สโมฺพธสุขํ, อาเสวิตพฺพํ, ภาเวตพฺพํ, พหุลีกาตพฺพํ; 'น ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสา'ติ วทามิฯ

"อิธุทายิ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อหํ, อุทายิ, อิญฺชิตสฺมิํ วทามิฯ กิญฺจ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมิํ? ยเทว ตตฺถ วิตกฺกวิจารา อนิรุทฺธา โหนฺติ อิทํ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมิํฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, อิญฺชิตสฺมิํ วทามิฯ กิญฺจ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมิํ? ยเทว ตตฺถ ปีติสุขํ อนิรุทฺธํ โหติ อิทํ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมิํฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา…เป.… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, อิญฺชิตสฺมิํ วทามิฯ กิญฺจ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมิํ? ยเทว ตตฺถ อุเปกฺขาสุขํ อนิรุทฺธํ โหติ อิทํ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมิํฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อหํ, อุทายิ, อนิญฺชิตสฺมิํ วทามิฯ

"อิธุทายิ , ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อหํ, อุทายิ, 'อนล'นฺติ วทามิ, 'ปชหถา'ติ วทามิ, 'สมติกฺกมถา'ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, 'อนล'นฺติ วทามิ, 'ปชหถา'ติ วทามิ, 'สมติกฺกมถา'ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, 'อนล'นฺติ วทามิ, 'ปชหถา'ติ วทามิ, 'สมติกฺกมถา'ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิ

หรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, ‘อนล’นฺติ วทามิ, ‘ปชหถา’ติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถา’ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, ‘อนล’นฺติ วทามิ, ‘ปชหถา’ติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถา’ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม ; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, ‘อนล’นฺติ วทามิ, ‘ปชหถา’ติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถา’ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, ‘อนล’นฺติ วทามิ, ‘ปชหถา’ติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถา’ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิทมฺปิ โข อหํ, อุทายิ, ‘อนล’นฺติ วทามิ, ‘ปชหถา’ติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถา’ติ วทามิฯ โก จ ตสฺส สมติกฺกโม? อิธุทายิ, ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม; อิติ โข อหํ, อุทายิ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺสปิ ปหานํ วทามิฯ ปสฺสสิ โน ตฺวํ, อุทายิ, ตํ สํโยชนํ อณุํ วา ถูลํ วา ยสฺสาหํ โน ปหานํ วทามี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อุทายี ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

ลฏุกิโกปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. จาตุมสุตฺตํ

๑๕๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา จาตุมายํ วิหรติ อามลกีวเนฯ เตน โข ปน สมเยน สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ จาตุมํ อนุปฺปตฺตานิ โหนฺติ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ เต จ อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา อเหสุํฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘เก ปเนเต, อานนฺท, อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา, เกวฏฺฏา มเญฺญ มจฺฉวิโลเป’’ติ? ‘‘เอตานิ, ภเนฺต, สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ จาตุมํ อนุปฺปตฺตานิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ เต อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา’’ติฯ ‘‘เตนหานนฺท, มม วจเนน เต ภิกฺขู อามเนฺตหิ – ‘สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตตี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ – ‘‘กึ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา, เกวฏฺฏา มเญฺญ มจฺฉวิโลเป’’ติ? ‘‘อิมานิ, ภเนฺต, สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ จาตุมํ อนุปฺปตฺตานิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ เตเม อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา’’ติฯ ‘‘คจฺฉถ, ภิกฺขเว, ปณาเมมิ โว, น โว มม สนฺติเก วตฺถพฺพ’’นฺติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺ

วา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ปกฺกมึสุฯ

๑๕๘. เตน โข ปน สมเยน จาตุเมยฺยกา สกฺยา สนฺถาคาเร [สนฺธาคาเร (ก.)] สนฺนิปติตา โหนฺติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อทฺทสํสุ โข จาตุเมยฺยกา สกฺยา เต ภิกฺขู ทูรโตว อาคจฺฉนฺเต; ทิสฺวาน เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ''หนฺท, กหํ ปน ตุเมฺห อายสฺมนฺโต คจฺฉถา''ติ? ''ภควตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุสโงฺฆ ปณามิโต''ติฯ ''เตนหายสฺมนฺโต มุหุตฺตํ นิสีทถ, อเปฺปว นาม มยํ สกฺกุเณยฺยาม ภควนฺตํ ปสาเทตุ''นฺติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู จาตุเมยฺยกานํ สกฺยานํ ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข จาตุเมยฺยกา สกฺยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข จาตุเมยฺยกา สกฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อภินนฺทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ; อภิวทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต , ภควตา ปุเพฺพ ภิกฺขุสโงฺฆ อนุคฺคหิโต, เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆํฯ สเนฺตตฺถ, ภนฺเต, ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํฯ เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโมฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, พีชานํ ตรุณานํ อุทกํ อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เอวเมว โข, ภนฺเต, สเนฺตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโมฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, วจฺฉสฺส ตรุณสฺส มาตรํ อปสฺสนฺตสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม; เอวเมว โข, ภนฺเต, สเนฺตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโมฯ อภินนฺทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ; อภิวทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, ภควตา ปุเพฺพ ภิกฺขุสโงฺฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆ''นฺติฯ

๑๕๙. อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควโต เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ [สมฺมิญฺชิตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสิฯ อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภินนฺทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ; อภิวทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, ภควตา ปุเพฺพ ภิกฺขุสโงฺฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆํฯ สเนฺตตฺถ, ภนฺเต, ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโมฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, พีชานํ ตรุณานํ อุทกํ อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม; เอวเมว โข, ภนฺเต, สเนฺตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโมฯ เสยฺยถาปิ ภนฺเต, วจฺฉสฺส ตรุณสฺส มาตรํ อปสฺสนฺตสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม; เอวเมว โข, ภนฺเต, สเนฺตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโมฯ อภินนฺทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ; อภิวทตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขุสงฺฆํฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, ภควตา ปุเพฺพ ภิกฺขุสโงฺฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆ''นฺติฯ

๑๖๐. อสกฺขิํสุ โข จาตุเมยฺยกา จ สกฺยา พฺรหฺมา จ สหมฺปติ ภควนฺตํ ปสาเทตุํ พีชูปเมน จ ตรุณูปเมน จฯ อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''อุเฏฺฐถาวุโส, คณฺหถ ปตฺตจีวรํฯ ปสาทิโต ภควา จาตุเมยฺยเกหิ จ สเกฺยหิ พฺรหฺมุนา จ สหมฺปตินา พีชูป

เมน จ ตรุณูปเมน จา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กินฺติ เต, สาริปุตฺต, อโหสิ มยา ภิกฺขุสงฺเฆ ปณามิเต’’ติ? ‘‘เอวํ โข เม, ภนฺเต, อโหสิ – ‘ภควตา ภิกฺขุสโงฺฆ ปณามิโตฯ อโปฺปสฺสุโกฺก ทานิ ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุโตฺต วิหริสฺสติ, มยมฺปิ ทานิ อโปฺปสฺสุกฺกา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารมนุยุตฺตา วิหริสฺสามา’’’ติฯ ‘‘อาคเมหิ ตฺวํ, สาริปุตฺต, อาคเมหิ ตฺวํ, สาริปุตฺต, ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาร’’นฺติฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อามเนฺตสิ – ‘‘กินฺติ เต, โมคฺคลฺลาน, อโหสิ มยา ภิกฺขุสงฺเฆ ปณามิเต’’ติ? ‘‘เอวํ โข เม, ภนฺเต, อโหสิ – ‘ภควตา ภิกฺขุสโงฺฆ ปณามิโตฯ อโปฺปสฺสุโกฺก ทานิ ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุโตฺต วิหริสฺสติ, อหญฺจ ทานิ อายสฺมา จ สาริปุโตฺต ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามา’’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, โมคฺคลฺลาน! อหํ วา หิ, โมคฺคลฺลาน , ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหเรยฺยํ สาริปุตฺต โมคฺคลฺลานา วา’’ติฯ

๑๖๑. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘จตฺตาริมานิ, ภิกฺขเว, ภยานิ อุทโกโรหเนฺต ปาฏิกงฺขิตพฺพานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? อูมิภยํ [อุมฺมีภยํ (สฺยา. กํ.)], กุมฺภีลภยํ, อาวฏฺฏภยํ, สุสุกาภยํ – อิมานิ, ภิกฺขเว, จตฺตาริ ภยานิ อุทโกโรหเนฺต ปาฏิกงฺขิตพฺพานิฯ เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จตฺตาริมานิ ภยานิ อิเธกเจฺจ ปุคฺคเล อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิเต ปาฏิกงฺขิตพฺพานิฯ กตมานิ จตฺตาริ? อูมิภยํ, กุมฺภีลภยํ, อาวฏฺฏภยํ, สุสุกาภยํฯ

๑๖๒. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อูมิภยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต; อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ ตเมนํ ตถา ปพฺพชิตํ สมานํ สพฺรหฺมจารี โอวทนฺติ, อนุสาสนฺติ – ‘เอวํ เต อภิกฺกมิตพฺพํ, เอวํ เต ปฏิกฺกมิตพฺพํ, เอวํ เต อาโลกิตพฺพํ, เอวํ เต วิโลกิตพฺพํ, เอวํ เต สมิญฺชิตพฺพํ, เอวํ เต ปสาริตพฺพํ, เอวํ เต สงฺฆาฏิปตฺตจีวรํ ธาเรตพฺพ’นฺติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘มยํ โข ปุเพฺพ อคาริยภูตา สมานา อเญฺญ โอวทาม, อนุสาสาม [โอวทามปิ อนุสาสามปิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ อิเม ปนมฺหากํ ปุตฺตมตฺตา มเญฺญ, นตฺตมตฺตา มเญฺญ, อเมฺห [เอวํ (ก.)] โอวทิตพฺพํ อนุสาสิตพฺพํ มญฺญนฺตี’ติฯ โส สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อูมิภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวโตฺตฯ ‘อูมิภย’นฺติ โข, ภิกฺขเว, โกธุปายาสเสฺสตํ อธิวจนํฯ

๑๖๓. ‘‘กตมญฺจ, ภิกฺขเว, กุมฺภีลภยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – ‘โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต; อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา’ติฯ ตเมนํ ตถา ปพฺพชิตํ สมานํ สพฺรหฺมจารี โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ – ‘อิทํ เต ขาทิตพฺพํ, อิทํ เต น ขาทิตพฺพํ; อิทํ เต ภุญฺชิตพฺพํ, อิทํ เต น ภุญฺชิตพฺพํ; อิทํ เต สายิตพฺพํ, อิทํ เต น สายิตพฺพํ; อิทํ เต ปาตพฺพํ, อิทํ เต น ปาตพฺพํ; กปฺปิยํ เต ขาทิตพฺพํ, อกปฺปิยํ เต น ขาทิตพฺพํ; กปฺปิยํ เต ภุญฺชิตพฺพํ, อกปฺปิยํ เต น ภุญฺชิตพฺพํ; กปฺปิยํ เต สายิตพฺพํ, อกปฺปิยํ เต น สายิตพฺพํ ; กปฺปิยํ เต ปาตพฺพํ, อกปฺปิยํ เต น ปาตพฺพํ; กาเล เต ขาทิตพฺพํ, วิกาเล เต น ขาทิตพฺพํ; กาเล เต ภุญฺชิตพฺพํ, วิกาเล เต น ภุญฺชิตพฺพํ; กาเล เต สายิตพฺพํ, วิกาเล เต น สายิตพฺพํ; กาเล เต ปาตพฺพํ, วิกาเล เต น ปาตพฺพ’นฺติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – ‘มยํ โข ปุเพฺพ อคาริยภูตา สมานา ยํ อิจฺฉาม ตํ ขาทาม, ยํ น อิจฺฉาม น ตํ ขาทาม; ยํ

อิจฺฉาม ตํ ภุญฺชาม, ยํ น อิจฺฉาม น ตํ ภุญฺชาม; ยํ อิจฺฉาม ตํ สายาม, ยํ น อิจฺฉาม น ตํ สายาม; ยํ อิจฺฉาม ตํ ปิวาม [ปิปาม (สี. ปี.)], ยํ น อิจฺฉาม น ตํ ปิวาม; กปฺปิยมฺปิ ขาทาม, อกปฺปิยมฺปิ ขาทาม; กปฺปิยมฺปิ ภุญฺชาม, อกปฺปิยมฺปิ ภุญฺชาม; กปฺปิยมฺปิ สายาม, อกปฺปิยมฺปิ สายาม; กปฺปิยมฺปิ ปิวาม, อกปฺปิยมฺปิ ปิวาม; กาเลปิ ขาทาม, วิกาเลปิ ขาทาม; กาเลปิ ภุญฺชาม วิกาเลปิ ภุญฺชาม; กาเลปิ สายาม, วิกาเลปิ สายาม; กาเลปิ ปิวาม, วิกาเลปิ ปิวามฯ ยมฺปิ โน สทฺธา คหปติกา ทิวา วิกาเล ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ เทนฺติ ตตฺถปิเม มุขาวรณํ มเญฺญ กโรนฺตี'ติฯ โส สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กุมฺภีลภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวโตฺตฯ 'กุมฺภีลภย'นฺติ โข, ภิกฺขเว, โอทริกตฺตเสฺสตํ อธิวจนํฯ

๑๖๔. ''กตมญฺจ, ภิกฺขเว, อาวฏฺฏภยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต; อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติฯ อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อนุปฏฺฐิตาย สติยา อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ โส ตตฺถ ปสฺสติ คหปตึ วา คหปติปุตฺตํ วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตํ สมงฺคีภูตํ ปริจารยมานํ [ปริจาริยมานํ (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ ตสฺส เอวํ โหติ – 'มยํ โข ปุเพฺพ อคาริยภูตา สมานา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคีภูตา ปริจาริมฺหาฯ สํวิชฺชนฺติ โข ปน เม กุเล [สํวิชฺชนฺติ โข กุเล (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โภคาฯ สกฺกา โภเค จ ภุญฺชิตุํ ปุญฺญานิ จ กาตุ'นฺติฯ โส สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาวฏฺฏภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวโตฺตฯ 'อาวฏฺฏภย'นฺติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ

๑๖๕. ''กตมญฺจ , ภิกฺขเว, สุสุกาภยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ กุลปุโตฺต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ – 'โอติโณฺณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต; อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถา'ติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติฯ อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อนุปฏฺฐิตาย สติยา อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ โส ตตฺถ ปสฺสติ มาตุคามํ ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วาฯ ตสฺส มาตุคามํ ทิสฺวา ทุนฺนิวตฺถํ วา ทุปฺปารุตํ วา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติฯ โส ราคานุทฺธํเสน [อนุทฺธเสฺตน (สี. ปี.)] จิเตฺตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สุสุกาภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวโตฺตฯ 'สุสุกาภย'นฺติ โข, ภิกฺขเว, มาตุคามเสฺสตํ อธิวจนํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, จตฺตาริ ภยานิ, อิเธกเจฺจ ปุคฺคเล อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิเต ปาฏิกงฺขิตพฺพานี''ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

จาตุมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. นฬกปานสุตฺตํ

๑๖๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ วิหรติ นฬกปาเน ปลาสวเนฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา กุลปุตฺตา ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา โหนฺติ – อายสฺมา จ อนุรุโทฺธ, อายสฺมา จ ภทฺทิโย [นนฺทิโย (สี. ปี.) วินเย

จ ม. นิ. ๑ จูฬโคสิงฺค จ], อายสฺมา จ กิมิโล [กิมฺพิโล (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อายสฺมา จ ภคุ, อายสฺมา จ โกณฺฑโญฺญ [กุณฺฑธาโน (สี. ปี.)], อายสฺมา จ เรวโต, อายสฺมา จ อานนฺโท, อเญฺญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา กุลปุตฺตาฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อโพฺภกาเส นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข ภควา เต กุลปุเตฺต อารพฺภ ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''เย เต, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, กจฺจิ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อภิรตา พฺรหฺมจริเย''ติ? เอวํ วุเตฺต, เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุํฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา เต กุลปุเตฺต อารพฺภ ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''เย เต, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, กจฺจิ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อภิรตา พฺรหฺมจริเย''ติ? ทุติยมฺปิ โข เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุํฯ ตติยมฺปิ โข ภควา เต กุลปุเตฺต อารพฺภ ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''เย เต, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา , กจฺจิ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อภิรตา พฺรหฺมจริเย''ติ? ตติยมฺปิ โข เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุํฯ

๑๖๗. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ''ยํนูนาหํ เต กุลปุเตฺต ปุเจฺฉยฺย''นฺติ! อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ อามเนฺตสิ – ''กจฺจิ ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, อภิรตา พฺรหฺมจริเย''ติ? ''ตคฺฆ มยํ, ภเนฺต, อภิรตา พฺรหฺมจริเย''ติฯ ''สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! เอตํ โข, อนุรุทฺธา, ตุมฺหากํ ปติรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ ยํ ตุเมฺห อภิรเมยฺยาถ พฺรหฺมจริเยฯ เยน ตุเมฺห อนุรุทฺธา, ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา สุสุกาฬเกสา กาเม ปริภุเญฺชยฺยาถ เตน ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, ภเทฺรนปิ โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา สุสุกาฬเกสา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาฯ เต จ โข ปน ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, เนว ราชาภินีตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น โจราภินีตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น อิณฏฺฏา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น ภยฏฺฏา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, นาชีวิกาปกตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาฯ อปิ จ โขมฺหิ โอติโณฺณ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุเกฺขหิ โทมนเสฺสหิ อุปายาเสหิ, ทุโกฺขติโณฺณ ทุกฺขปเรโต; อเปฺปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ – นนุ ตุเมฺห, อนุรุทฺธา, เอวํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา''ติ? ''เอวํ, ภเนฺต''ฯ ''เอวํ ปพฺพชิเตน จ ปน, อนุรุทฺธา, กุลปุเตฺตน กิมสฺส กรณียํ? วิเวกํ, อนุรุทฺธา, กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ นาธิคจฺฉติ อญฺญํ วา [อญฺญํ จ (ก.)] ตโต สนฺตตรํ, ตสฺส อภิชฺฌาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, พฺยาปาโทปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ถีนมิทฺธมฺปิ [ถีนมิทฺธมฺปิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมฺปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, วิจิกิจฺฉาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อรตีปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ตนฺทีปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ วิเวกํ, อนุรุทฺธา, กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ นาธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ''ฯ

''วิเวกํ, อนุรุทฺธา, กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ อธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ, ตสฺส อภิชฺฌาปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, พฺยาปาโทปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ถีนมิทฺธมฺปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมฺปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, วิจิกิจฺฉาปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อรตีปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ตนฺทีปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติฯ วิเวกํ, อนุรุทฺธา, กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ ปีติสุขํ อธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํฯ

๑๖๘. ''กินฺติ โว, อนุรุทฺธา, มยิ โหติ – 'เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา [โปโนภวิกา (สี. ปี.)] สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, อปฺปหีนา เต ตถาคตสฺส; ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวเชฺชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเท

ตี’’’ติ? ‘‘น โข โน, ภเนฺต, ภควติ เอวํ โหติ – ‘เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, อปฺปหีนา เต ตถาคตสฺส; ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทตี’ติฯ เอวํ โข โน, ภเนฺต, ภควติ โหติ – ‘เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, ปหีนา เต ตถาคตสฺส; ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทตี’’’ติฯ ‘‘สาธุ สาธุ, อนุรุทฺธา! ตถาคตสฺส, อนุรุทฺธา, เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, ปหีนา เต อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เสยฺยถาปิ, อนุรุทฺธา, ตาโล มตฺถกจฺฉิโนฺน อภพฺโพ ปุนวิรูฬฺหิยา; เอวเมว โข, อนุรุทฺธา , ตถาคตสฺส เย อาสวา สํกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, ปหีนา เต อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทติ’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อนุรุทฺธา, กํ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน ตถาคโต สาวเก อพฺภตีเต กาลงฺกเต อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปโนฺน; อสุ อมุตฺร อุปปโนฺน’’’ติ? ‘‘ภควํมูลกา โน, ภเนฺต, ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณาฯ สาธุ วต, ภเนฺต, ภควนฺตํเยว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อโตฺถฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี’’ติ ฯ ‘‘น โข, อนุรุทฺธา, ตถาคโต ชนกุหนตฺถํ น ชนลปนตฺถํ น ลาภสกฺการสิโลกานิสํสตฺถํ น ‘อิติ มํ ชโน ชานาตู’ติ สาวเก อพฺภตีเต กาลงฺกเต อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปโนฺน, อสุ อมุตฺร อุปปโนฺน’ติฯ สนฺติ จ โข, อนุรุทฺธา, กุลปุตฺตา สทฺธา อุฬารเวทา อุฬารปาโมชฺชาฯ เต ตํ สุตฺวา ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรนฺติฯ เตสํ ตํ, อนุรุทฺธา, โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย’’ฯ

๑๖๙. ‘‘อิธานุรุทฺธา, ภิกฺขุ สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลงฺกโต [กาลกโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; โส ภควตา พฺยากโต – อญฺญาย สณฺฐหี’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิโฎฺฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธโมฺม โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํปโญฺญ โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารี โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํวิมุโตฺต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโนฺต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา , ภิกฺขุ สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลงฺกโต; โส ภควตา พฺยากโต – ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกา’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิโฎฺฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธโมฺม…เป.… เอวํปโญฺญ… เอวํวิหารี… เอวํวิมุโตฺต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโนฺต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, ภิกฺขุ สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลงฺกโต; โส ภควตา พฺยากโต – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตี’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิโฎฺฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธโมฺม…เป.… เอวํปโญฺญ… เอวํวิหารี… เอวํวิมุโตฺต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโนฺต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, ภิกฺขุ สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลงฺกโต; โส ภควตา พฺยากโต – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สโมฺพธิปรายโณ’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิโฏฺฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธโมฺม…เป…. เอวํปโญฺญ… เอวํวิหารี… เอวํวิมุโตฺต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโนฺต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติฯ

๑๗๐. ‘‘อิธานุรุทฺธา, ภิกฺขุนี สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – อญฺญาย สณฺฐหี’ติฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฎฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ , เอวํปญฺญา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารินี สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา , ภิกฺขุนี สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา’ติฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฎฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา…เป…. เอวํปญฺญา… เอวํวิหารินี… เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, ภิกฺขุนี สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามินี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตี’ติฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฎฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา…เป…. เอวํปญฺญา… เอวํวิหารินี… เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, ภิกฺขุนี สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’ติ ฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฎฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา… เอวํปญฺญา… เอวํวิหารินี… เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติฯ

๑๗๑. ‘‘อิธานุรุทฺธา, อุปาสโก สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม อุปาสโก กาลงฺกโต; โส ภควตา พฺยากโต – ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกา’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิโฏฺฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธโมฺม โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํปโญฺญ โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารี โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํวิมุโตฺต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรโนฺต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, อุปาสกสฺส ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, อุปาสโก สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม อุปาสโก กาลงฺกโต; โส ภควตา พฺยากโต – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตี’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม… เอวํปญฺโญ… เอวํวิหารี… เอวํวิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, อุปาสกสฺส ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, อุปาสโก สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนาโม อุปาสโก กาลงฺกโต; โส ภควตา พฺยากโต – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโณ’ติฯ โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโฐ วา โหติ อนุสฺสวสฺสุโต วา – ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม…เป.… เอวํปญฺโญ… เอวํวิหารี… เอวํวิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปี’ติฯ โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา อุปาสกสฺส ผาสุวิหาโร โหติฯ

๑๗๒. ‘‘อิธานุรุทฺธา , อุปาสิกา สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา อุปาสิกา กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา’ติฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา… เอวํปญฺญา… เอวํวิหารินี… เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, อุปาสิกาย ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, อุปาสิกา สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา อุปาสิกา กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามินี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตี’ติฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา… เอวํปญฺญา… เอวํวิหารินี… เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, อุปาสิกาย ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิธานุรุทฺธา, อุปาสิกา สุณาติ – ‘อิตฺถนฺนามา อุปาสิกา กาลงฺกตา; สา ภควตา พฺยากตา – ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายณา’ติฯ สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺฐา วา โหติ อนุสฺสวสฺสุตา วา – ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํปญฺญา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารินี สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํวิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปี’ติฯ สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรติฯ เอวมฺปิ โข, อนุรุทฺธา, อุปาสิกาย ผาสุวิหาโร โหติฯ

‘‘อิติ โข, อนุรุทฺธา, ตถาคโต น ชนกุหนตฺถํ น ชนลปนตฺถํ น ลาภสกฺการสิโลกานิสํสตฺถํ น ‘อิติ มํ ชโน ชานาตู’ติ สาวเก อพฺภตีเต กาลงฺกเต อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ – ‘อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปปนฺโน’ติฯ สนฺติ จ โข, อนุรุทฺธา, กุลปุตฺตา สทฺธา อุฬารเวทา อุฬารปาโมชฺชาฯ เต ตํ สุตฺวา ตทตฺถาย จิตฺตํ อุปสํหรนฺติฯ เตสํ ตํ, อนุรุทฺธา, โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

๙. โคลิยานิสุตฺตํ

๑๗๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน โคลิยานิ [คุลิสฺสานิ (สี. ปี.), โคลิสฺสานิ (สฺยา. กํ.)] นาม ภิกฺขุ อารญฺญิโก [อารญฺญโก (สพฺพตฺถ)] ปทสมาจาโร [ปทรสมาจาโร (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สงฺฆมชฺฌ โอสโฏ โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุตฺโต โคลิยานึ ภิกฺขุํ อารพฺภ ภิกฺขู อามนฺเตสิ –

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน สพฺรหฺมจารีสุ สคารเวน ภวิตพฺพํ สปฺปติสฺสเนฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต สพฺรหฺมจารีสุ อคารโว โหติ อปฺปติโสฺส, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา สพฺรหฺมจารีสุ อคารโว โหติ อปฺปติโสฺส’ติ – ตสฺส [อปฺปติโสฺสติสฺส (สี. ปี.)] ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน สพฺรหฺมจารีสุ สคารเวน ภวิตพฺพํ สปฺปติเสฺสนฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อาสนกุสเลน ภวิตพฺพํ – ‘อิติ เถเร จ ภิกฺขู นานุปขชฺช นิสีทิสฺสามิ นเว จ ภิกฺขู น อาสเนน ปฏิพาหิสฺสามี’ติฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต น อาสนกุสโล โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา อาสนกุสโล น โหตี’ติ [โย อยมายสฺมา อาภิสมาจาริกมฺปิ ธมฺมํ น ชานาตีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อาสนกุสเลน ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อาภิสมาจาริโกปิ ธโมฺม ชานิตโพฺพฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต อาภิสมาจาริกมฺปิ ธมฺมํ น ชานาติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา อาภิสมาจาริกมฺปิ ธมฺมํ น ชานาตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อาภิสมาจาริโกปิ ธโมฺม ชานิตโพฺพ [อยํ อาภิสมาจาริกตติยวาโร สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ น ทิสฺสติ]ฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน นาติกาเลน คาโม ปวิสิตโพฺพ นาติทิวา [น ทิวา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] ปฏิกฺกมิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต อติกาเลน คามํ ปวิสติ อติทิวา ปฏิกฺกมติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา อติกาเลน คามํ ปวิสติ อติทิวา ปฏิกฺกมตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน นาติกาเลน คาโม ปวิสิตโพฺพ, นาติทิวา ปฏิกฺกมิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน น ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘อยํ นูนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน วิหรโต วิกาลจริยา พหุลีกตา, ตเมนํ สงฺฆคตมฺปิ

สมฺทาจรตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน น ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน อนุทฺธเตน ภวิตพฺพํ อจปเลนฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สเงฺฆ วิหรโนฺต อุทฺธโต โหติ จปโล, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘อิทํ นูนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน วิหรโต อุทฺธจฺจํ จาปลฺยํ พหุลีกตํ, ตเมนํ สงฺฆคตมฺปิ สมฺทาจรตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน อนุทฺธเตน ภวิตพฺพํ อจปเลนฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส , ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน อมุขเรน ภวิตพฺพํ อวิกิณฺณวาเจนฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สเงฺฆ วิหรโนฺต มุขโร โหติ วิกิณฺณวาโจ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา มุขโร วิกิณฺณวาโจ’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน อมุขเรน ภวิตพฺพํ อวิกิณฺณวาเจนฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน สุวเจน [สุพฺพเจน (สี. ก.)] ภวิตพฺพํ กลฺยาณมิเตฺตนฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สเงฺฆ วิหรโนฺต ทุพฺพโจ โหติ ปาปมิโตฺต, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา ทุพฺพโจ ปาปมิโตฺต’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สเงฺฆ วิหรเนฺตน สุวเจน ภวิตพฺพํ กลฺยาณมิเตฺตนฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาเรน ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาโร โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาโร’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาเรน ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา โภชเน มตฺตญฺญุนา ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก โภชเน อมตฺตญฺญู โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา โภชเน อมตฺตญฺญู’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา โภชเน มตฺตญฺญุนา ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา ชาคริยํ อนุยุเตฺตน ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ ชาคริยํ อนนุยุโตฺต โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา ชาคริยํ อนนุยุโตฺต’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา ชาคริยํ อนุยุเตฺตน ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส , ภิกฺขุนา อารทฺธวีริเยน ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ กุสีโต โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา กุสีโต’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อารทฺธวีริเยน ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา อุปฎฺฐิตสฺสตินา ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ มุฎฺฐสฺสตี โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เส

ริวิหาเรน โย อยมายสฺมา มุฏฺฐสฺสตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อุปฏฺฐิตสฺสตินา ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา สมาหิเตน ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ อสมาหิโต โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา อสมาหิโต’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สมาหิเตน ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา ปญฺญวตา ภวิตพฺพํฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ ทุปฺปโญฺญ โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร ฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา ทุปฺปโญฺญ’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา ปญฺญวตา ภวิตพฺพํฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา อภิธมฺเม อภิวินเย โยโค กรณีโยฯ สนฺตาวุโส, อารญฺญิกํ ภิกฺขุํ อภิธมฺเม อภิวินเย ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโรฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ อภิธมฺเม อภิวินเย ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา อภิธมฺเม อภิวินเย ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อภิธมฺเม อภิวินเย โยโค กรณีโยฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส , ภิกฺขุนา เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา ตตฺถ โยโค กรณีโยฯ สนฺตาวุโส, อารญฺญิกํ ภิกฺขุํ เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา ตตฺถ ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโรฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา ตตฺถ โยโค กรณีโยฯ

“อารญฺญิเกนาวุโส, ภิกฺขุนา อุตฺตริ มนุสฺสธมฺเม โยโค กรณีโยฯ สนฺตาวุโส, อารญฺญิกํ ภิกฺขุํ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺเม ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโรฯ สเจ, อาวุโส, อารญฺญิโก ภิกฺขุ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺเม ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ‘กึ ปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารเญฺญ เสริวิหาเรน โย อยมายสฺมา ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิโต ตมตฺถํ น ชานาตี’ติ – ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโรฯ ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อุตฺตริ มนุสฺสธมฺเม โยโค กรณีโย”ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน [มหาโมคฺคลาโน (ก.)] อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – “อารญฺญิเกเนว นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุนา อิเม ธมฺมา สมาทาย วตฺติตพฺพา อุทาหุ คามนฺตวิหารินาปี”ติ ? “อารญฺญิเกนาปิ โข, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ภิกฺขุนา อิเม ธมฺมา สมาทาย วตฺติตพฺพา ปเคว คามนฺตวิหารินา”ติฯ

โคลิยานิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. กีฏาคิริสุตฺตํ

๑๗๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กาสีสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “อหํ โข, ภิกฺขเว, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา [รตฺติโภชนํ (ก.)] ภุญ

ชามิฯ อญฺญตฺร โข ปนาหํ, ภิกฺขเว, รตฺติโภชนา ภุญฺชมาโน อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานามิ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เอถ, ตุเมฺหปิ, ภิกฺขเว, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถฯ อญฺญตฺร โข ปน, ภิกฺขเว, ตุเมฺหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจา''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข ภควา กาสีสุ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน กีฏาคิริ นาม กาสีนํ นิคโม ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา กีฏาคิริสฺมิํ วิหรติ กาสีนํ นิคเมฯ

๑๗๕. เตน โข ปน สมเยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา นาม ภิกฺขู กีฏาคิริสฺมิํ อาวาสิกา โหนฺติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ''ภควา โข, อาวุโส, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชติ ภิกฺขุสโงฺฆ จฯ อญฺญตฺร โข ปนาวุโส, รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานนฺติ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เอถ, ตุเมฺหปิ, อาวุโส, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถฯ อญฺญตฺร โข ปนาวุโส, ตุเมฺหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจา''ติ ฯ เอวํ วุเตฺต, อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู เต ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ''มยํ โข, อาวุโส, สายเญฺจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลฯ เต มยํ สายเญฺจว ภุญฺชมานา ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานาม อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เต มยํ กิํ สนฺทิฏฺฐิกํ หิตฺวา กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม? สายเญฺจว มยํ ภุญฺชิสฺสาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล''ติฯ

ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขิํสุ อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ, อถ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อิธ มยํ, ภเนฺต, เยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู เอตทโวจุมฺห – 'ภควา โข, อาวุโส, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชติ ภิกฺขุสโงฺฆ จ; อญฺญตฺร โข ปนาวุโส, รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานนฺติ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เอถ, ตุเมฺหปิ, อาวุโส , อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถฯ อญฺญตฺร โข ปนาวุโส, ตุเมฺหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจา'ติฯ เอวํ วุเตฺต, ภเนฺต, อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู อเมฺห เอตทโวจุํ – 'มยํ โข, อาวุโส, สายเญฺจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลฯ เต มยํ สายเญฺจว ภุญฺชมานา ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานาม อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เต มยํ กิํ สนฺทิฏฺฐิกํ หิตฺวา กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม? สายเญฺจว มยํ ภุญฺชิสฺสาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล'ติฯ ยโต โข มยํ, ภเนฺต, นาสกฺขิมฺห อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ, อถ มยํ เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจมา''ติฯ

๑๗๖. อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามเนฺตสิ – ''เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู อามเนฺตหิ – 'สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตตี'''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู เอตทโวจ – ''สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตตี''ติฯ ''เอวมาวุโส''ติ โข อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ – ''สจฺจํ กิร, ภิกฺขเว, สมฺพหุลา ภิกฺขู ตุเมฺห อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – 'ภควา โข, อาวุโส, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชติ ภิกฺขุสโงฺฆ จฯ อญฺญตฺร โข ปนาวุโส, รตฺติโภชนา

ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานนฺติ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เอถ, ตุเมฺหปิ, อาวุโส, อญฺญเตฺรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถฯ อญฺญตฺร โข ปนาวุโส, ตุเมฺหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจา'ติฯ เอวํ วุตฺเต กิร [กึ นุ (ก.)], ภิกฺขเว, ตุเมฺห เต ภิกฺขู เอวํ อวจุตฺถ – 'มยํ โข ปนาวุโส, สายเญฺจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลฯ เต มยํ สายเญฺจว ภุญฺชมานา ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานาม อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจฯ เต มยํ กึ สนฺทิฏฺฐิกํ หิตฺวา กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม? สายเญฺจว มยํ ภุญฺชิสฺสาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล'''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ฯ

๑๗๗. ''กึ นุ เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ ยํ กิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตสฺส อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี''ติ? ''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ ''นนุ เม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ อิเธกจฺจสฺส ยํ เอวรูปํ สุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิธ ปเนกจฺจสฺส เอวรูปํ สุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ , กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิธ ปเนกจฺจสฺส เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิธ ปเนกจฺจสฺส เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี''ติ? ''เอวํ, ภเนฺต''ฯ

๑๗๘. ''สาธุ, ภิกฺขเว! มยา เจตํ, ภิกฺขเว, อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ สุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี'ติ, เอวาหํ อชานโนฺต 'เอวรูปํ สุขํ เวทนํ ปชหถา'ติ วเทยฺยํ; อปิ นุ เม เอตํ, ภิกฺขเว, ปติรูปํ อภวิสฺสา''ติ? ''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ ''ยสฺมา จ โข เอตํ, ภิกฺขเว, มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ สุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี'ติ, ตสฺมาหํ 'เอวรูปํ สุขํ เวทนํ ปชหถา'ติ วทามิฯ มยา เจตํ, ภิกฺขเว, อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ สุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี'ติ, เอวาหํ อชานโนฺต 'เอวรูปํ สุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา'ติ วเทยฺยํ; อปิ นุ เม เอตํ, ภิกฺขเว, ปติรูปํ อภวิสฺสา''ติ? ''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ ''ยสฺมา จ โข เอตํ, ภิกฺขเว, มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ สุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี'ติ, ตสฺมาหํ 'เอวรูปํ สุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา'ติ วทามิฯ

๑๗๙. ''มยา เจตํ, ภิกฺขเว, อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี'ติ, เอวาหํ อชานโนฺต 'เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ ปชหถา'ติ วเทยฺยํ; อปิ นุ เม เอตํ, ภิกฺขเว, ปติรูปํ อภวิสฺสา''ติ? ''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ ''ยสฺมา จ โข เอตํ, ภิกฺขเว, มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี'ติ, ตสฺมาหํ 'เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ ปชหถา'ติ วทามิฯ มยา เจตํ, ภิกฺขเว, อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย – 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี'ติ, เอวาหํ อชานโนฺต 'เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา'ติ วเทยฺยํ; อปิ นุ เม เอตํ,

ภิกฺขเว, ปติรูปํ อภวิสฺสา’’ติ ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยสฺมา จ โข เอตํ, ภิกฺขเว, มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย – ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี’ติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปํ ทุกฺขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’ติ วทามิฯ

๑๘๐. ‘‘มยา เจตํ, ภิกฺขเว, อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย – ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี’ติ, เอวาหํ อชานนฺโต ‘เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ ปชหถา’ติ วเทยฺยํ; อปิ นุ เม เอตํ, ภิกฺขเว, ปติรูปํ อภวิสฺสา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยสฺมา จ โข เอตํ, ภิกฺขเว, มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย – ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตี’ติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ ปชหถา’ติ วทามิ’’ฯ มยา เจตํ, ภิกฺขเว, อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย – ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี’ติ, เอวาหํ อชานนฺโต ‘เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’ติ วเทยฺยํ; อปิ นุ เม เอตํ, ภิกฺขเว, ปติรูปํ อภวิสฺสา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยสฺมา จ โข เอตํ, ภิกฺขเว, มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย – ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตี’ติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ อุปสมฺปชฺช วิหรถา’ติ วทามิฯ

๑๘๑. ‘‘นาหํ, ภิกฺขเว, สพฺเพสํเยว ภิกฺขูนํ ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิ; น ปนาหํ, ภิกฺขเว, สพฺเพสํเยว ภิกฺขูนํ ‘น อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ เย เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสํโยชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, ตถารูปานาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูนํ ‘น อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กตํ เตสํ อปฺปมาเทนฯ อภพฺพา เต ปมชฺชิตุํฯ เย จ โข เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู เสกฺขา อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ, ตถารูปานาหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขูนํ ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตนฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นามิเม อายสฺมนฺโต อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมานา กลฺยาณมิตฺเต ภชมานา อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมานา – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยุนฺติ! อิมํ โข อหํ, ภิกฺขเว, อิเมสํ ภิกฺขูนํ อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตนฺติ วทามิฯ

๑๘๒. ‘‘สตฺติเม , ภิกฺขเว, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม สตฺต? อุภโตภาควิมุตฺโต, ปญฺญาวิมุตฺโต, กายสกฺขิ, ทิฏฺฐิปฺปตฺโต, สทฺธาวิมุตฺโต, ธมฺมานุสารี, สทฺธานุสารีฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อุภโตภาควิมุตฺโต? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต กาเยน ผุสิตฺวา [ผสฺสิตฺวา (สี. ปี.)] วิหรติ ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล อุภโตภาควิมุตฺโต อิมสฺส โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘น อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กตํ ตสฺส อปฺปมาเทนฯ อภพฺโพ โส ปมชฺชิตุํฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺญาวิมุตฺโต? อิธ, ภิกฺขเว, เอกจฺโจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา

ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ปญฺญาวิมุตฺโตฯ อิมสฺสปิ โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘น อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? กตํ ตสฺส อปฺปมาเทนฯ อภพฺโพ โส ปมชฺชิตุํฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล กายสกฺขิ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกเจฺจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล กายสกฺขิฯ อิมสฺส โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิเตฺต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ! อิมํ โข อหํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตนฺติ วทามิฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ทิฎฺฐิปฺปโตฺต? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกเจฺจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, ตถาคตปฺปเวทิตา จสฺส ธมฺมา ปญฺญาย โวทิฎฺฐา โหนฺติ โวจริตาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ทิฎฺฐิปฺปโตฺตฯ อิมสฺสปิ โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิเตฺต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ! อิมํ โข อหํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตนฺติ วทามิฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกเจฺจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, ตถาคเต จสฺส สทฺธา นิวิฎฺฐา โหติ มูลชาตา ปติฎฺฐิตาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สทฺธาวิมุโตฺตฯ อิมสฺสปิ โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตนฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิเตฺต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ! อิมํ โข อหํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตนฺติ วทามิฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ธมฺมานุสารี? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกเจฺจ อาสวา ปริกฺขีณา [ทิสฺวา อาสวา อปริกฺขีณา (สี. ปี.)] โหนฺติ, ตถาคตปฺปเวทิตา จสฺส ธมฺมา ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติ, อปิ จสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ, เสยฺยถิทํ – สทฺธินฺทฺริยํ, วีริยินฺทฺริยํ, สตินฺทฺริยํ, สมาธินฺทฺริยํ, ปญฺญินฺทฺริยํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล ธมฺมานุสารีฯ อิมสฺสปิ โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิเตฺต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ

– พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ ! อิมํ โข อหํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺติ วทามิฯ

‘‘กตโม จ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สทฺธานุสารี? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุคฺคโล เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกเจฺจ อาสวา ปริกฺขีณา [ทิสฺวา อาสวา อปริกฺขีณา (สี. ปี.)] โหนฺติ, ตถาคเต จสฺส สทฺธามตฺตํ โหติ เปมมตฺตํ, อปิ จสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ, เสยฺยถิทํ – สทฺธินฺทฺริยํ, วีริยินฺทฺริยํ, สตินฺทฺริยํ, สมาธินฺทฺริยํ, ปญฺญินฺทฺริยํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปุคฺคโล สทฺธานุสารีฯ อิมสฺสปิ โข อหํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตฺนฺตฺติ วทามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อเปฺปว นาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิเตฺต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ! อิมํ โข อหํ, ภิกฺขเว, อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณีย’นฺตฺนฺตฺติ วทามิฯ

๑๘๓. ‘‘นาหํ, ภิกฺขเว, อาทิเกเนว อญฺญาราธนํ วทามิ; อปิ จ, ภิกฺขเว, อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา อญฺญาราธนา โหติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา อญฺญาราธนา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, สทฺธาชาโต อุปสงฺกมติ, อุปสงฺกมโนฺต ปยิรุปาสติ, ปยิรุปาสโนฺต โสตํ โอทหติ, โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ, สุตฺวา ธมฺมํ ธาเรติ, ธตานํ [ธาตานํ (ก.)] ธมฺมานํ อตฺถํ อุปปริกฺขติ, อตฺถํ อุปปริกฺขโต ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ, ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา สติ ฉโนฺท ชายติ, ฉนฺทชาโต อุสฺสหติ, อุสฺสาเหตฺวา ตุเลติ, ตุลยิตฺวา ปทหติ, ปหิตโตฺต สมาโน กาเยน เจว ปรมสจฺจํ สจฺฉิกโรติ, ปญฺญาย จ นํ อติวิชฺฌ ปสฺสติฯ สาปิ นาม, ภิกฺขเว, สทฺธา นาโหสิ; ตมฺปิ นาม, ภิกฺขเว, อุปสงฺกมนํ นาโหสิ; สาปิ นาม, ภิกฺขเว, ปยิรุปาสนา นาโหสิ; ตมฺปิ นาม, ภิกฺขเว, โสตาวธานํ นาโหสิ ; ตมฺปิ นาม, ภิกฺขเว, ธมฺมสฺสวนํ นาโหสิ; สาปิ นาม, ภิกฺขเว, ธมฺมธารณา นาโหสิ; สาปิ นาม, ภิกฺขเว, อตฺถูปปริกฺขา นาโหสิ; สาปิ นาม, ภิกฺขเว, ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติ นาโหสิ; โสปิ นาม, ภิกฺขเว, ฉโนฺท นาโหสิ; โสปิ นาม, ภิกฺขเว, อุสฺสาโห นาโหสิ; สาปิ นาม, ภิกฺขเว, ตุลนา นาโหสิ; ตมฺปิ นาม, ภิกฺขเว, ปธานํ นาโหสิฯ วิปฺปฏิปนฺนาตฺถ, ภิกฺขเว, มิจฺฉาปฏิปนฺนาตฺถ, ภิกฺขเวฯ กีว ทูเรวิเม, ภิกฺขเว, โมฆปุริสา อปกฺกนฺตา อิมมฺหา ธมฺมวินยาฯ

๑๘๔. ‘‘อตฺถิ , ภิกฺขเว, จตุปฺปทํ เวยฺยากรณํ ยสฺสุทฺทิฏฺฐสฺส วิญฺญู ปุริโส นจิรเสฺสว ปญฺญายตฺถํ อาชาเนยฺยฯ อุทฺทิสิสฺสามิ โว [อุทฺทิฏฺฐสฺสาปิ (ก.)], ภิกฺขเว, อาชานิสฺสถ เม ต’’นฺติ? ‘‘เก จ มยํ, ภเนฺต, เก จ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร’’ติ? โยปิ โส, ภิกฺขเว, สตฺถา อามิสครุ อามิสทายาโท อามิเสหิ สํสโฏฺฐ วิหรติ ตสฺส ปายํ เอวรูปี ปโณปณวิยา น อุเปติ – ‘เอวญฺจ โน อสฺส อถ นํ กเรยฺยาม, น จ โน เอวมสฺส น นํ กเรยฺยามา’ติ, กิํ ปน, ภิกฺขเว, ยํ ตถาคโต สพฺพโส อามิเสหิ วิสํสโฏฺฐ วิหรติฯ สทฺธสฺส, ภิกฺขเว, สาวกสฺส สตฺถุสาสเน ปริโยคาหิย [ปริโยคาย (สี. ปี. ก.), ปริโยคยฺห (สฺยา. กํ.)] วตฺตโต อยมนุธโมฺม โหติ – ‘สตฺถา ภควา, สาวโกหมสฺมิ; ชานาติ ภควา, นาหํ ชานามี’ติฯ สทฺธสฺส, ภิกฺขเว, สาวกสฺส สตฺถุสาสเน ปริโยคาหิย วตฺตโต รุฬฺหนียํ [รุมฺหนิยํ (สี. ปี.)] สตฺถุสาสนํ โหติ โอชวนฺตํฯ สทฺธสฺส, ภิกฺขเว, สาวกสฺส สตฺถุสาสเน ปริโยคาหิย วตฺตโต อยมนุธโมฺม โหติ – ‘กามํ ตโจ จ นฺหารุ จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ, สรีเร อุปสุสฺสตุ [อุปสุสฺสตุ สรีเร (สี.), สรีเร อวสุสฺสตุ (ก.)] มํสโลหิตํ, ยํ ตํ ปุริสถาเมน ปุริสวีริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ น ตํ อปาปุณิตฺวา วีริยสฺส สณฺฐานํ [สนฺถานํ (สี. สฺยา. ปี.)] ภ

วิสฺสตี’ติฯ สทฺธสฺส, ภิกฺขเว, สาวกสฺส สตฺถุสาสเน ปริโยคาหิย วตฺตโต ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ – ทิเฏฺฐว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

กีฏาคิริสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

ภิกฺขุวคฺโค นิฏฺฐิโต ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กุญฺชร-ราหุล-สสฺสตโลโก, มาลุกฺยปุตฺโต จ ภทฺทาลิ-นาโม;
ขุทฺท-ทิชาถ-สหมฺปติยาจํ, นาฬก-รญฺญิกิฏาคิรินาโมฯ

๓. ปริพฺพาชกวโคฺค

๑. เตวิชฺชวจฺฉสุตฺตํ

๑๘๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ เตน โข ปน สมเยน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เอกปุณฺฑรีเก ปริพฺพาชการาเม ปฏิวสติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อติปฺปโค โข ตาว เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ; ยํนูนาหํ เยน เอกปุณฺฑรีโก ปริพฺพาชการาโม เยน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกเมยฺย’’นฺติฯ อถ โข ภควา เยน เอกปุณฺฑรีโก ปริพฺพาชการาโม เยน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอตุ โข, ภนฺเต, ภควาฯ สฺวาคตํ [สาคตํ (สี. ปี.)], ภนฺเต, ภควโตฯ จิรสฺสํ โข, ภนฺเต, ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายฯ นิสีทตุ, ภนฺเต, ภควา อิทมาสนํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ วจฺฉโคตฺตปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต – ‘สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี, อปริเส+สํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ, จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติฯ เย เต, ภนฺเต, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี, อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ, จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติ, กจฺจิ เต, ภนฺเต, ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตี’’ติ? ‘‘เย เต, วจฺฉ, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี, อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ, จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติ, น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มํ อสตา อภูเตนา’’ติฯ

๑๘๖. ‘‘กถํ พฺยากรมานา ปน มยํ, ภนฺเต, วุตฺตวาทิโน เจว ภควโต อสฺสาม, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺยาม, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’ติ?

‘‘‘เตวิโชฺช สมโณ โคตโม’ติ โข, วจฺฉ, พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยฯ อหญฺหิ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขามิ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ อหญฺหิ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขามิ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิฯ อหญฺหิ, วจฺฉ, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามิฯ

‘‘‘เตวิโชฺช สมโณ โคตโม’ติ โข, วจฺฉ, พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิเกฺขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคเจฺฉยฺยา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อตฺถิ นุ โข, โภ โคตม, โกจิ คิหี คิหิสํโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโร”ติ? “นตฺถิ โข, วจฺฉ, โกจิ คิหี คิหิสํโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโร”ติฯ

“อตฺถิ ปน, โภ โคตม, โกจิ คิหี คิหิสํโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา สคฺคูปโค”ติ? “น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว เย คิหี คิหิสํโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา สคฺคูปคา”ติ [“อตฺถิ โข วจฺฉ โกจิ คิหี คิหิสํโยชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา สคฺคูปโคติ”ฯ (ก.)]ฯ

“อตฺถิ นุ โข, โภ โคตม, โกจิ อาชีวโก [อาชีวิโก (ก.)] กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโร”ติ? “นตฺถิ โข, วจฺฉ, โกจิ อาชีวโก กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโร”ติฯ

“อตฺถิ ปน, โภ โคตม, โกจิ อาชีวโก กายสฺส เภทา สคฺคูปโค”ติ? “อิโต โข โส, วจฺฉ, เอกนวุโต กปฺโป [อิโต โก วจฺฉ เอกนวุเต กเปฺป (ก.)] ยมหํ อนุสฺสรามิ, นาภิชานามิ กญฺจิ อาชีวกํ สคฺคูปคํ อญฺญตฺร เอเกน; โสปาสิ กมฺมวาที กิริยวาที”ติฯ “เอวํ สเนฺต, โภ โคตม, สุญฺญํ อทุํ ติตฺถายตนํ อนฺตมโส สคฺคูปเคนปี”ติ? “เอวํ, วจฺฉ, สุญฺญํ อทุํ ติตฺถายตนํ อนฺตมโส สคฺคูปเคนปี”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

เตวิชฺชวจฺฉสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. อคฺคิวจฺฉสุตฺตํ

๑๘๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“กิํ นุ โข, โภ โคตม, ‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ [เอวํทิฏฺฐี (สี. สฺยา. กํ. ก.)] ภวํ โคตโม”ติ? “น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

“กิํ ปน, โภ โคตม, ‘อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม”ติ? “น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

“กิํ นุ โข, โภ โคตม, ‘อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม”ติ? “น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

“กิํ ปน, โภ โคตม, ‘อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม”ติ? “น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

“กิํ นุ โข, โภ โคตม, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม”ติ? “น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

“กึ ปน, โภ โคตม, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’’ติ? ‘‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’’ติ? ‘‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

‘‘กึ ปน, โภ โคตม, ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’’ติ? ‘‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’’ติ ? ‘‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

‘‘กึ ปน, โภ โคตม, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’’ติ? ‘‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

๑๘๘. ‘‘‘กึ นุ โข, โภ โคตม, สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิ [โมฆมญฺญนฺตีติ วเทสิ (สี.), โมฆมญฺญนฺติ อิติ วเทสิ (?)]ฯ ‘กึ ปน, โภ โคตม, อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ , เอวํทิฏฺฐิ – อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ โคตม, อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ ปน, โภ โคตม, อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ โคตม, ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ ปน, โภ โคตม, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ โคตม, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ

‘‘‘กึ ปน, โภ โคตม, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ นุ โข, โภ โคตม, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ ‘กึ ปน, โภ โคตม, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ – เอวํ

ทิฏฺฐิ ภวํ โคตโม’ติ อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน ‘น โข อหํ, วจฺฉ, เอวํทิฏฺฐิ – เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ วเทสิฯ

“กึ ปน โภ โคตโม อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน เอวํ อิมานิ สพฺพโส ทิฏฺฐิคตานิ อนุปคโต”ติ?

๑๘๙. “‘สสฺสโต โลโก’ติ โข, วจฺฉ, ทิฏฺฐิคตเมตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร [ทิฏฺฐิกนฺตารํ (สี. ปี.)] ทิฏฺฐิวิสูกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสํโยชนํ สทุกฺขํ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ ‘อสสฺสโต โลโก’ติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘อนฺตวา โลโก’ติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘อนนฺตวา โลโก’ติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีร’นฺติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีร’นฺติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ โข, วจฺฉ …เป.… ‘น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ โข, วจฺฉ…เป.… ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา’ติ โข, วจฺฉ, ทิฏฺฐิคตเมตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสํโยชนํ สทุกฺขํ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ อิมํ โข อหํ, วจฺฉ, อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน เอวํ อิมานิ สพฺพโส ทิฏฺฐิคตานิ อนุปคโต”ติฯ

“อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส กิญฺจิ ทิฏฺฐิคต”นฺติ? “ทิฏฺฐิคตนฺติ โข, วจฺฉ, อปนีตเมตํ ตถาคตสฺสฯ ทิฏฺฐเญฺหตํ, วจฺฉ, ตถาคเตน – ‘อิติ รูปํ, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม; อิติ เวทนา, อิติ เวทนาย สมุทโย, อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม; อิติ สญฺญา, อิติ สญฺญาย สมุทโย, อิติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม; อิติ สงฺขารา, อิติ สงฺขารานํ สมุทโย, อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม; อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม’ติฯ ตสฺมา ตถาคโต สพฺพมญฺญิตานํ สพฺพมถิตานํ สพฺพอหํการมมํการมานานุสยานํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา อนุปาทา วิมุตฺโตติ วทามี”ติฯ

๑๙๐. “เอวํ วิมุตฺตจิโตฺต ปน, โภ โคตม, ภิกฺขุ กุหึ อุปปชฺชตี”ติ? “อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปติ”ฯ “เตน หิ, โภ โคตม, น อุปปชฺชตี”ติ? “น อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปติ”ฯ “เตน หิ, โภ โคตม, อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตี”ติ? “อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปติ”ฯ “เตน หิ, โภ โคตม, เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตี”ติ? “เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปติ”ฯ

“‘เอวํ วิมุตฺตจิโตฺต ปน, โภ โคตม, ภิกฺขุ กุหึ อุปปชฺชตี’ติ อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน ‘อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปตี’ติ วเทสิฯ ‘เตน หิ, โภ โคตม, น อุปปชฺชตี’ติ อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน ‘น อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปตี’ติ วเทสิฯ ‘เตน หิ, โภ โคตม, อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตี’ติ อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน ‘อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปตี’ติ วเทสิฯ ‘เตน หิ, โภ โคตม, เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตี’ติ อิติ ปุโฏฺฐ สมาโน ‘เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตีติ โข, วจฺฉ, น อุเปตี’ติ วเทสิฯ เอตฺถาหํ, โภ โคตม, อญฺญาณมาปาทึ, เอตฺถ สโมฺมหมาปาทึฯ ยาปิ เม เอสา โภโต โคตมสฺส ปุริเมน กถาสลฺลาเปน อหุ ปสาทมตฺตา สาปิ เม เอตรหิ อนฺตรหิตา”ติฯ “อลญฺหิ เต, วจฺฉ, อญฺญาณาย, อลํ สโมฺมหายฯ คมฺภีโร หายํ, วจฺฉ, ธโมฺม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สโนฺต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโยฯ โส ตยา ทุชฺชาโน อญฺญทิฏฺฐิเกน อญฺญขนฺติเกน อญฺญรุจิเกน อญฺญตฺรโยเคน [อญฺญตฺราโยเคน (ที. นิ. ๑.๔๒๐)] อญฺญตฺราจริยเกน” [อญฺญตฺถาจริยเกน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

๑๙๑. “เตน หิ, วจฺฉ, ตเญฺเญวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ; ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, วจฺฉ, สเจ เต ปุรโต อคฺคิ ชเลยฺย, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ – ‘อยํ เม ปุรโต อคฺคิ ชลตี’’’ติ? “สเจ เม, โภ โคตม, ปุรโต อคฺคิ ชเลยฺย, ชาเนยฺยาหํ – ‘อยํ เม ปุรโต อคฺคิ ชลตี’’’ติฯ

“สเจ ปน ตํ, วจฺฉ, เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘โย เต อยํ ปุรโต อคฺคิ ชลติ อยํ อคฺคิ กึ ปฏิจฺจ ชลตี’ติ, เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ, วจฺฉ, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี’’ติ? “สเจ มํ, โภ โคตม, เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘โย เต อยํ ปุรโต อคฺคิ ชลติ อยํ อคฺคิ กึ ปฏิจฺจ ชลตี’ติ, เอวํ ปุฏฺโฐ อหํ, โภ โคตม, เอวํ พฺยากเรยฺยํ – ‘โย เม อยํ ปุรโต อคฺคิ ชลติ อยํ อคฺคิ ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ ชลตี’’’ติฯ

“สเจ เต, วจฺฉ, ปุรโต โส อคฺคิ นิพฺพาเยยฺย, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ – ‘อยํ เม ปุรโต อคฺคิ นิพฺพุโต’’’ติ? “สเจ เม, โภ โคตม, ปุรโต โส อคฺคิ นิพฺพาเยยฺย, ชาเนยฺยาหํ – ‘อยํ เม ปุรโต อคฺคิ นิพฺพุโต’’’ติฯ

“สเจ ปน ตํ, วจฺฉ, เอวํ ปุเจฺฉยฺย – ‘โย เต อยํ ปุรโต อคฺคิ นิพฺพุโต โส อคฺคิ อิโต กตมํ ทิสํ คโต – ปุรตฺถิมํ วา ทกฺขิณํ วา ปจฺฉิมํ วา อุตฺตรํ วา’ติ, เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ, วจฺฉ, กินฺติ พฺยากเรยฺยาสี’’ติ? “น อุเปติ, โภ โคตม, ยญฺหิ โส, โภ โคตม, อคฺคิ ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ อชลิ [ชลติ (สฺยา. กํ. ก.)] ตสฺส จ ปริยาทานา อญฺญสฺส จ อนุปหารา อนาหาโร นิพฺพุโต เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติฯ

๑๙๒. “เอวเมว โข, วจฺฉ, เยน รูเปน ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย ตํ รูปํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวํกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ รูปสงฺขยวิมุโตฺต [รูปสงฺขาวิมุโตฺต (สี. สฺยา. กํ. ปี.) เอวํ เวทนาสงฺขยาทีสุปิ] โข, วจฺฉ, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมโยฺย ทุปฺปริโยคาโฬฺห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, น อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตีติ น อุเปติฯ

“ยาย เวทนาย ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย สา เวทนา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เวทนาสงฺขยวิมุโตฺต โข, วจฺฉ, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมโยฺย ทุปฺปริโยคาโฬฺห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, น อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตีติ น อุเปติฯ

“ยาย สญฺญาย ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย สา สญฺญา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ สญฺญาสงฺขยวิมุโตฺต โข, วจฺฉ, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมโยฺย ทุปฺปริโยคาโฬฺห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, น อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตีติ น อุเปติฯ

“เยหิ สงฺขาเรหิ ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย เต สงฺขารา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ สงฺขารสงฺขยวิมุโตฺต โข, วจฺฉ, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมโยฺย ทุปฺปริโยคาโฬฺห – เสยฺยถาปิ มหาสมุโทฺทฯ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ , น อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, อุปปชฺชติ จ น จ อุปปชฺชตีติ น อุเปติ, เนว อุปปชฺชติ น น อุปปชฺชตีติ น อุเปติฯ

‘‘เยน วิญฺญาเณน ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย ตํ วิญฺญาณํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวํกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํฯ วิญฺญาณสงฺขยวิมุตฺโต โข, วจฺฉ, ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาโฬฺห – เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโทฯ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ’’ฯ

เอวํ วุตฺเต, วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร มหาสาลรุกฺโขฯ ตสฺส อนิจฺจตา สาขาปลาสา ปลุเชยฺยุํ [สาขาปลาสํ ปลุเชยฺย], ตจปปฺปฏิกา ปลุเชยฺยุํ, เผคฺคู ปลุเชยฺยุํ [เผคฺคุ ปลุเชยฺย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; โส อปเรน สมเยน อปคตสาขาปลาโส อปคตตจปปฺปฏิโก อปคตเผคฺคุโก สุทฺโธ อสฺส, สาเร ปติฏฺฐิโต; เอวเมว โภโต โคตมสฺส ปาวจนํ อปคตสาขาปลาสํ อปคตตจปปฺปฏิกํ อปคตเผคฺคุกํ สุทฺธํ, สาเร ปติฏฺฐิตํฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

อคฺคิวจฺฉสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. มหาวจฺฉสุตฺตํ

๑๙๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ทีฆรตฺตาหํ โภตา โคตเมน สหกถีฯ สาธุ เม ภวํ โคตโม สํขิตฺเตน กุสลากุสลํ เทเสตู’’ติฯ ‘‘สํขิตฺเตนปิ โข เต อหํ, วจฺฉ, กุสลากุสลํ เทเสยฺยํ, วิตฺถาเรนปิ โข เต อหํ, วจฺฉ, กุสลากุสลํ เทเสยฺยํ; อปิ จ เต อหํ, วจฺฉ, สํขิตฺเตน กุสลากุสลํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๑๙๔. ‘‘โลโภ โข, วจฺฉ, อกุสลํ, อโลโภ กุสลํ; โทโส โข, วจฺฉ, อกุสลํ, อโทโส กุสลํ; โมโห โข, วจฺฉ, อกุสลํ, อโมโห กุสลํฯ อิติ โข, วจฺฉ, อิเม ตโย ธมฺมา อกุสลา, ตโย ธมฺมา กุสลาฯ

‘‘ปาณาติปาโต โข, วจฺฉ, อกุสลํ, ปาณาติปาตา เวรมณี กุสลํ; อทินฺนาทานํ โข, วจฺฉ, อกุสลํ, อทินฺนาทานา เวรมณี กุสลํ; กาเมสุมิจฺฉาจาโร โข, วจฺฉ, อกุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี กุสลํ; มุสาวาโท โข, วจฺฉ, อกุสลํ, มุสาวาทา เวรมณี กุสลํ; ปิสุณา วาจา โข, วจฺฉ, อกุสลํ , ปิสุณาย วาจาย เวรมณี กุสลํ; ผรุสา วาจา โข, วจฺฉ, อกุสลํ, ผรุสาย วาจาย เวรมณี กุสลํ; สมฺผปฺปลาโป โข, วจฺฉ, อกุสลํ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี กุสลํ; อภิชฺฌา โข, วจฺฉ, อกุสลํ, อนภิชฺฌา กุสลํ; พฺยาปาโท โข, วจฺฉ, อกุสลํ, อพฺยาปาโท กุสลํ; มิจฺฉาทิฏฺฐิ โข, วจฺฉ, อกุสลํ สมฺมาทิฏฺฐิ กุสลํฯ อิติ โข, วจฺฉ, อิเม ทส ธมฺมา อกุสลา, ทส ธมฺมา กุสลาฯ

‘‘ยโต โข, วจฺฉ, ภิกฺขุโน ตณฺหา ปหีนา โหติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, โส โหติ ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุโตฺต’’ติฯ

๑๙๕. ‘‘ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโมฯ อตฺถิ ปน เต โภโต โคตมสฺส เอกภิกฺขุปิ สาวโก โย อาสวานํ ขยา [สาวโก อาสวานํ ขยา (สี. สฺยา. กํ. ปี.) เอวมุปริปิ] อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติ? ‘‘น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว เย ภิกฺขู มม สาวกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ

‘‘ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขูฯ อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกา ภิกฺขุนีปิ สาวิกา ยา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติ? ‘‘น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว ยา ภิกฺขุนิโย มม สาวิกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตี’’ติฯ

‘‘ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขุนิโยฯ อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสโกปิ สาวโก คิหี โอทาตวสโน พฺรหฺมจารี โย ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกา’’ติ? ‘‘น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว เย อุปาสกา มม สาวกา คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา’’ติฯ

‘‘ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขุนิโย, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโนฯ อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสโกปิ สาวโก คิหี โอทาตวสโน กามโภคี สาสนกโร โอวาทปฺปฏิกโร โย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน วิหรตี’’ติ? ‘‘น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ , อถ โข ภิโยฺยว เย อุปาสกา มม สาวกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน สาสนกรา โอวาทปฺปฏิกรา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน วิหรนฺตี’’ติฯ

‘‘ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขุนิโย, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโนฯ อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสิกาปิ สาวิกา คิหินี โอทาตวสนา พฺรหฺมจารินี ยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา’’ติ? ‘‘น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว ยา อุปาสิกา มม สาวิกา คิหินิโย โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโนโย ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินิโย อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา’’ติฯ

‘‘ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขุนิโย, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสิกา คิหินิโย โอทาตวสนา พฺรหฺมจารินิโยฯ อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสิกาปิ สาวิกา คิหินี โอทาตวสนา กามโภคินี สาสนกรา โอวาทปฺปฏิกรา ยา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน วิหรตี’’ติ? ‘‘น โข, วจฺฉ, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว ยา อุปาสิกา มม สาวิกา คิหินิโย

โอทาตวสนา กามโภคินิโย สาสนกรา โอวาทปฺปฏิกรา ติณฺณวิจฺฉิกิจฺฉา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน วิหรนฺตี’’ติฯ

๑๙๖. ‘‘สเจ หิ, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวํเยว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, โน จ โข ภิกฺขู อาราธกา อภวิสฺสํสุ ; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปริปูรํ อภวิสฺส เตนเงฺคนฯ ยสฺมา จ โข, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนเงฺคนฯ

‘‘สเจ หิ, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข ภิกฺขุนิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปริปูรํ อภวิสฺส เตนเงฺคนฯ ยสฺมา จ โข, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก, ภิกฺขู จ อาราธกา, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนเงฺคนฯ

‘‘สเจ หิ, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปริปูรํ อภวิสฺส เตนเงฺคนฯ ยสฺมา จ โข, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก, ภิกฺขู จ อาราธกา, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนเงฺคนฯ

‘‘สเจ หิ, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปริปูรํ อภวิสฺส เตนเงฺคนฯ ยสฺมา จ โข, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก, ภิกฺขู จ อาราธกา, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนเงฺคนฯ

‘‘สเจ หิ, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข อุปาสิกา คิหินิโย โอทาตวสนา พฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปริปูรํ อภวิสฺส เตนเงฺคนฯ ยสฺมา จ โข, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก, ภิกฺขู จ อาราธกา, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา , อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา พฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนเงฺคนฯ

‘‘สเจ หิ, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา พฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข อุปาสิกา คิหินิโย โอทาตวสนา กามโภคินิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปริปูรํ อภวิสฺส เตนเงฺคนฯ ยสฺมา จ โข, โภ โคตม, อิมํ ธมฺมํ ภวเญฺจว โคตโม อาราธโก, ภิกฺขู จ อาราธกา, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา พฺรหฺมจาริโน อาราธกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา, อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา พฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา, อุ

ปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา กามโภคินิโย อาราธิกา; เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนเงฺคนฯ

๑๙๗. ‘‘เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, คงฺคา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา สมุทฺทํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ, เอวเมวายํ โภโต โคตมสฺส ปริสา สคหฏฺฐปพฺพชิตา นิพฺพานนินฺนา นิพฺพานโปณา นิพฺพานปพฺภารา นิพฺพานํ อาหจฺจ ติฏฺฐติฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติ ฯ ‘‘โย โข, วจฺฉ, อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติฯ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย; อปิ จ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตา’’ติฯ ‘‘สเจ, ภนฺเต, อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ, อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทํ จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ, จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย; อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิฯ จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา’’ติฯ อลตฺถ โข วจฺฉโคตฺต ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ

อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา วจฺฉโคตฺต อฑฺฒมาสูปสมฺปนฺโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา วจฺฉโคตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยาวตกํ, ภนฺเต, เสเขน ญาเณน เสขาย วิชฺชาย ปตฺตพฺพํ, อนุปฺปตฺตํ ตํ มยา; อุตฺตริ จ เม [อุตฺตรึ เม (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภควา ธมฺมํ เทเสตู’’ติฯ ‘‘เตน หิ ตฺวํ, วจฺฉ, เทฺว ธมฺเม อุตฺตริ ภาเวหิ – สมถญฺจ วิปสฺสนญฺจฯ อิเม โข เต, วจฺฉ, เทฺว ธมฺมา อุตฺตริ ภาวิตา – สมโถ จ วิปสฺสนา จ – อเนกธาตุปฏิเวธาย สํวตฺติสฺสนฺติฯ

๑๙๘. ‘‘โส ตฺวํ, วจฺฉ, ยาวเทว [ยาวเท (ปี.)] อากงฺขิสฺสสิ – ‘อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภเวยฺยํ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา อสฺสํ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก อสฺสํ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ; ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กเรยฺยํ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กเมยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมเสยฺยํ, ปริมชฺเชยฺยํ; ยาวพฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติอายตเนฯ

‘‘โส ตฺวํ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ – ‘ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุเณยฺยํ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จา’ติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติอายตเนฯ

‘‘โส ตฺวํ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ – ‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชาเนยฺยํ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ สํขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ป

ชาเนยฺยํ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติอายตเนฯ

‘‘โส ตฺวํ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ – ‘อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยํ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย ติโสฺสปิ ชาติโย จตโสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ติํสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ; อเนเกปิ สํวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ วิวฏฺฏกเปฺป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกเปฺป – อมุตฺราสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทิํ; ตตฺราปาสิํ เอวํนาโม เอวํโคโตฺต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺนติ; อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติอายตเนฯ

‘‘โส ตฺวํ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ – ‘ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺยํ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺยํ – อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกา มิจฺฉาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฎฺฐิกา สมฺมาทิฎฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ; อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺยํ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติอายตเนฯ

‘‘โส ตฺวํ, วจฺฉ, ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ – ‘อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย’นฺติ, ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติอายตเน’’ติฯ

๑๙๙. อถ โข อายสฺมา วจฺฉโคโตฺต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา วจฺฉโคโตฺต เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา วจฺฉโคโตฺต อรหตํ อโหสิฯ

๒๐๐. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควนฺตํ ทสฺสนาย คจฺฉนฺติฯ อทฺทสา โข อายสฺมา วจฺฉโคโตฺต เต ภิกฺขู ทูรโตว อาคจฺฉเนฺตฯ ทิสฺวาน เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘หนฺท! กหํ ปน ตุเมฺห อายสฺมโนฺต คจฺฉถา’’ติ? ‘‘ภควนฺตํ โข มยํ, อาวุโส, ทสฺสนาย คจฺฉามา’’ติ ฯ ‘‘เตนหายสฺมโนฺต มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทถ, เอวญฺจ วเทถ – ‘วจฺฉโคโตฺต, ภเนฺต, ภิกฺขุ ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ – ปริจิโณฺณ เม ภควา, ปริจิโณฺณ เม สุคโต’’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต วจฺฉโคตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข เต ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อายสฺ

มา, ภเนฺต, วจฺฉโคโตฺต ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ – ‘ปริจิโณฺณ เม ภควา, ปริจิโณฺณ เม สุคโต’’’ติฯ “ปุเพฺพว เม, ภิกฺขเว, วจฺฉโคโตฺต ภิกฺขุ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต – ‘เตวิโชฺช วจฺฉโคโตฺต ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโว’ติฯ เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – ‘เตวิโชฺช, ภเนฺต, วจฺฉโคโตฺต ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโว’’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

มหาวจฺฉสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. ทีฆนขสุตฺตํ

๒๐๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฎ ปพฺพเต สูกรขตายํฯ อถ โข ทีฆนโข ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ทีฆนโข ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อหญฺหิ, โภ โคตม, เอวํวาที เอวํทิฎฺฐิ – ‘สพฺพํ เม นกฺขมตี’’’ติฯ “ยาปิ โข เต เอสา, อคฺคิเวสฺสน, ทิฎฺฐิ – ‘สพฺพํ เม นกฺขมตี’ติ, เอสาปิ เต ทิฎฺฐิ นกฺขมตี’’ติ? “เอสา เจ [เอสาปิ (ก.)] เม, โภ โคตม, ทิฎฺฐิ ขเมยฺย, ตํปสฺส ตาทิสเมว, ตํปสฺส ตาทิสเมวา’’ติฯ “อโต โข เต, อคฺคิเวสฺสน, พหู หิ พหุตรา โลกสฺมิํ เย เอวมาหํสุ – ‘ตํปสฺส ตาทิสเมว, ตํปสฺส ตาทิสเมวา’ติฯ เต ตเญฺจว ทิฎฺฐิํ นปฺปชหนฺติ อญฺญญฺจ ทิฎฺฐิํ อุปาทิยนฺติฯ อโต โข เต, อคฺคิเวสฺสน, ตนู หิ ตนุตรา โลกสฺมิํ เย เอวมาหํสุ – ‘ตํปสฺส ตาทิสเมว, ตํปสฺส ตาทิสเมวา’ติฯ เต ตเญฺจว ทิฎฺฐิํ ปชหนฺติ อญฺญญฺจ ทิฎฺฐิํ น อุปาทิยนฺติฯ สนฺตคฺคิเวสฺสน, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘สพฺพํ เม ขมตี’ติ; สนฺตคฺคิเวสฺสน, เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘สพฺพํ เม นกฺขมตี’ติ; สนฺตคฺคิเวสฺสน , เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม นกฺขมตี’ติฯ ตตฺรคฺคิเวสฺสน, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘สพฺพํ เม ขมตี’ติ เตสมยํ ทิฎฺฐิ สาราคาย สนฺติเก, สโญฺญคาย สนฺติเก, อภินนฺทนาย สนฺติเก อโชฺฌสานาย สนฺติเก อุปาทานาย สนฺติเก; ตตฺรคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘สพฺพํ เม นกฺขมตี’ติ เตสมยํ ทิฎฺฐิ อสาราคาย สนฺติเก, อสโญฺญคาย สนฺติเก, อนภินนฺทนาย สนฺติเก, อนโชฺฌสานาย สนฺติเก, อนุปาทานาย สนฺติเก’’ติฯ

๒๐๒. เอวํ วุเตฺต, ทีฆนโข ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อุกฺกํเสติ [อุกฺกํสติ (สี. ปี. ก.)] เม ภวํ โคตโม ทิฎฺฐิคตํ, สมุกฺกํเสติ [สมฺปหํสติ (ก.)] เม ภวํ โคตโม ทิฎฺฐิคต’’นฺติฯ “ตตฺรคฺคิเวสฺสน, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม นกฺขมตี’ติฯ ยา หิ เตสํ ขมติ สายํ ทิฎฺฐิ สาราคาย สนฺติเก, สโญฺญคาย สนฺติเก, อภินนฺทนาย สนฺติเก, อโชฺฌสานาย สนฺติเก, อุปาทานาย สนฺติเก; ยา หิ เตสํ นกฺขมติ สายํ ทิฎฺฐิ อสาราคาย สนฺติเก, อสโญฺญคาย สนฺติเก, อนภินนฺทนาย สนฺติเก, อนโชฺฌสานาย สนฺติเก, อนุปาทานาย สนฺติเกฯ ตตฺรคฺคิเวสฺสน, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฎฺฐิโน – ‘สพฺพํ เม ขมตี’ติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฎิสญฺจิกฺขติ – ‘ยา โข เม อยํ ทิฎฺฐิ – สพฺพํ เม ขมตีติ, อิมเญฺจ อหํ ทิฎฺฐิํ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหเรยฺยํ – อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ; ทฺวีหิ เม อสฺส วิคฺคโห – โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฎฺฐิ – สพฺพํ เม นกฺขมตีติ, โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฎฺฐิ – เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม นกฺขมตีติ – อิเมหิ อสฺส ทฺวีหิ วิคฺคโหฯ อิติ วิคฺคเห สติ วิวาโท, วิวาเท สติ วิฆาโต, วิฆาเต สติ วิเหสา’ฯ อิติ โส วิคฺคหญฺจ วิวาทญฺจ วิฆาตญฺจ วิเหสญฺจ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ตเญฺจว

ทิฏฺฐึ ปชหติ อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยติฯ เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสโคฺค โหติฯ

๒๐๓. ‘‘ตตฺรคฺคิเวสฺสน, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘สพฺพํ เม นกฺขมตี’ติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยา โข เม อยํ ทิฏฺฐิ – สพฺพํ เม นกฺขมตี’ติ, อิมญฺจ อหํ ทิฏฺฐึ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหเรยฺยํ – อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ; ทฺวีหิ เม อสฺส วิคฺคโห – โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – สพฺพํ เม ขมตีติ, โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – เอกจฺจํ เม ขมติ เอกจฺจํ เม นกฺขมตีติ – อิเมหิ อสฺส ทฺวีหิ วิคฺคโหฯ อิติ วิคฺคเห สติ วิวาโท, วิวาเท สติ วิฆาโต, วิฆาเต สติ วิเหสา’ฯ อิติ โส วิคฺคหญฺจ วิวาทญฺจ วิฆาตญฺจ วิเหสญฺจ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ตญฺเจว ทิฏฺฐึ ปชหติ อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยติฯ เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสโคฺค โหติฯ

๒๐๔. ‘‘ตตฺรคฺคิเวสฺสน, เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม นกฺขมตี’ติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘ยา โข เม อยํ ทิฏฺฐิ – เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม นกฺขมตีติ, อิมญฺจ อหํ ทิฏฺฐึ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหเรยฺยํ – อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ; ทฺวีหิ เม อสฺส วิคฺคโห – โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – สพฺพํ เม ขมตีติ, โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – สพฺพํ เม นกฺขมตีติ – อิเมหิ อสฺส ทฺวีหิ วิคฺคโหฯ อิติ วิคฺคเห สติ วิวาโท, วิวาเท สติ วิฆาโต, วิฆาเต สติ วิเหสา’ฯ อิติ โส วิคฺคหญฺจ วิวาทญฺจ วิฆาตญฺจ วิเหสญฺจ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ตญฺเจว ทิฏฺฐึ ปชหติ อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยติฯ เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสโคฺค โหติฯ

๒๐๕. ‘‘อยํ โข ปนคฺคิเวสฺสน, กาโย รูปี จาตุมหาภูติโก [จาตุมฺมหาภูติโก (สี. สฺยา.)] มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสุปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม, อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสิตโพฺพ ฯ ตสฺสิมํ กายํ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสโต โย กายสฺมึ กายฉโนฺท กายเสฺนโห กายนฺวยตา สา ปหียติฯ

‘‘ติโสฺส โข อิมา, อคฺคิเวสฺสน, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ ยสฺมึ, อคฺคิเวสฺสน, สมเย สุขํ เวทนํ เวเทติ , เนว ตสฺมึ สมเย ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ, น อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวเทติ; สุขํเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติฯ ยสฺมึ, อคฺคิเวสฺสน, สมเย ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ, เนว ตสฺมึ สมเย สุขํ เวทนํ เวเทติ, น อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวเทติ; ทุกฺขํเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติฯ ยสฺมึ, อคฺคิเวสฺสน, สมเย อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวเทติ, เนว ตสฺมึ สมเย สุขํ เวทนํ เวเทติ, น ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ; อทุกฺขมสุขํเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติฯ สุขาปิ โข, อคฺคิเวสฺสน, เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา; ทุกฺขาปิ โข, อคฺคิเวสฺสน, เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา; อทุกฺขมสุขาปิ โข, อคฺคิเวสฺสน, เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมาฯ เอวํ ปสฺสํ, อคฺคิเวสฺสน, สุตวา อริยสาวโก สุขายปิ เวทนาย นิพฺพินฺทติ, ทุกฺขายปิ เวทนาย นิพฺพินฺทติ, อทุกฺขมสุขายปิ เวทนาย นิพฺพินฺทติ ; นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมึ, วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา

ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ เอวํ วิมุตฺตจิโตฺต โข, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ น เกนจิ สํวทติ, น เกนจิ วิวทติ, ยญฺจ โลเก วุตฺตํ เตน โวหรติ, อปรามส’’นฺติฯ

๒๐๖. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควโต ปิฎฺฐิโต ฐิโต โหติ ภควนฺตํ พีชยมาโน [วีชยมาโน (สี. ปี.)]ฯ อถ โข อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘‘เตสํ เตสํ กิร โน ภควา ธมฺมานํ อภิญฺญา ปหานมาห, เตสํ เตสํ กิร โน สุคโต ธมฺมานํ อภิญฺญา ปฏินิสฺสคฺคมาหา’’ติฯ อิติ หิทํ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปฏิสญฺจิกฺขโต อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิฯ ทีฆนขสฺส ปน ปริพฺพาชกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติฯ อถ โข ทีฆนโข ปริพฺพาชโก ทิฎฺฐธโมฺม ปตฺตธโมฺม วิทิตธโมฺม ปริโยคาฬฺหธโมฺม ติณฺณวิจิกิโจฺฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปโตฺต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ – เอวเมวํ โข โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

ทีฆนขสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. มาคณฺฑิยสุตฺตํ

๒๐๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ นาม กุรูนํ นิคโม, ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคาเร ติณสนฺถารเก [ติณสนฺถรเก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กมฺมาสธมฺมํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ กมฺมาสธมฺมํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน อญฺญตโร วนสโณฺฑ เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ ตํ วนสณฺฑํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อถ โข มาคณฺฑิโย [มาคนฺทิโย (สี. ปี.)] ปริพฺพาชโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคารํ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคาเร ติณสนฺถารกํ ปญฺญตฺตํฯ ทิสฺวาน ภารทฺวาชโคตฺตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘กสฺส นฺวยํ โภโต ภารทฺวาชสฺส อคฺยาคาเร ติณสนฺถารโก ปญฺญโตฺต, สมณเสยฺยานุรูปํ [สมณเสยฺยารูปํ (สี. ปี.)] มเญฺญ’’ติ? ‘‘อตฺถิ, โภ มาคณฺฑิย, สมโณ โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ ตเสฺสสา โภโต โคตมสฺส เสยฺยา ปญฺญตฺตา’’ติฯ ‘‘ทุทฺทิฎฺฐํ วต, โภ ภารทฺวาช, อทฺทสาม; ทุทฺทิฎฺฐํ วต, โภ ภารทฺวาช, อทฺทสาม! เย มยํ ตสฺส โภโต โคตมสฺส ภูนหุโน [ภูนหนสฺส (สฺยา. กํ.)] เสยฺยํ อทฺทสามา’’ติฯ ‘‘รกฺขเสฺสตํ, มาคณฺฑิย, วาจํ; รกฺขเสฺสตํ , มาคณฺฑิย, วาจํฯ พหู หิ ตสฺส โภโต โคตมสฺส ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ อภิปฺปสนฺนา วินีตา อริเย ญาเย ธเมฺม กุสเล’’ติฯ ‘‘สมฺมุขา เจปิ มยํ, โภ ภารทฺวาช, ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ปเสฺสยฺยาม, สมฺมุขาปิ นํ วเทยฺยาม – ‘ภูนหุ [ภูนหโน (สฺยา. กํ.)] สมโณ โคตโม’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ โน สุเตฺต โอจรตี’’ติฯ ‘‘สเจ ตํ โภโต มาคณฺฑิยสฺส อครุ อาโร

เจยฺยามิ ตํ [อาโรเจยฺยเมตํ (สี. ปี.), อาโรเจสฺสามิ ตสฺส (สฺยา. กํ.)] สมณสฺส โคตมสฺสา''ติฯ ''อโปฺปสฺสุโกฺก ภวํ ภารทฺวาโช วุโตฺตว นํ วเทยฺยา''ติฯ

๒๐๘. อโสฺสสิ โข ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส มาคณฺฑิเยน ปริพฺพาชเกน สทฺธิํ อิมํ กถาสลฺลาปํฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฎฺฐิโต เยน ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต ติณสนฺถารเกฯ อถ โข ภารทฺวาชโคโตฺต พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ภารทฺวาชโคตฺตํ พฺราหฺมณํ ภควา เอตทโวจ – ''อหุ ปน เต, ภารทฺวาช, มาคณฺฑิเยน ปริพฺพาชเกน สทฺธิํ อิมํเยว ติณสนฺถารกํ อารพฺภ โกจิเทว กถาสลฺลาโป''ติ? เอวํ วุเตฺต, ภารทฺวาชโคโตฺต พฺราหฺมโณ สํวิโคฺค โลมหฎฺฐชาโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เอตเทว โข ปน มยํ โภโต โคตมสฺส อาโรเจตุกามาฯ อถ จ ปน ภวํ โคตโม อนกฺขาตํเยว อกฺขาสี''ติฯ อยญฺจ หิ [อยญฺจ หิทํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภควโต ภารทฺวาชโคเตฺตน พฺราหฺมเณน สทฺธิํ อนฺตรากถา วิปฺปกตา โหติฯ อถ โข มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคารํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มาคณฺฑิยํ ปริพฺพาชกํ ภควา เอตทโวจ –

๒๐๙. ''จกฺขุํ โข, มาคณฺฑิย, รูปารามํ รูปรตํ รูปสมฺมุทิตํฯ ตํ ตถาคตสฺส ทนฺตํ คุตฺตํ รกฺขิตํ สํวุตํ, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติฯ อิทํ นุ เต เอตํ, มาคณฺฑิย, สนฺธาย ภาสิตํ – 'ภูนหุ สมโณ โคตโม'''ติ? ''เอตเทว โข ปน เม, โภ โคตม, สนฺธาย ภาสิตํ – 'ภูนหุ สมโณ โคตโม'ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ โน สุเตฺต โอจรตี''ติฯ ''โสตํ โข, มาคณฺฑิย, สทฺทารามํ...เป.... ฆานํ.๒๐๒๗๓ โข, มาคณฺฑิย คนฺธารามํ... ชิวฺหา โข, มาคณฺฑิย, รสารามา รสรตา รสสมฺมุทิตาฯ สา ตถาคตสฺส ทนฺตา คุตฺตา รกฺขิตา สํวุตา, ตสฺสา จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติฯ อิทํ นุ เต เอตํ, มาคณฺฑิย, สนฺธาย ภาสิตํ – 'ภูนหุ สมโณ โคตโม'''ติ? ''เอตเทว โข ปน เม, โภ โคตม, สนฺธาย ภาสิตํ – 'ภูนหุ สมโณ โคตโม'ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ โน สุเตฺต โอจรตี''ติฯ ''กาโย โข, มาคณฺฑิย, โผฎฺฐพฺพาราโม โผฎฺฐพฺพรโต...เป.... มโน โข, มาคณฺฑิย, ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมสมฺมุทิโตฯ โส ตถาคตสฺส ทโนฺต คุโตฺต รกฺขิโต สํวุโต, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติฯ อิทํ นุ เต เอตํ, มาคณฺฑิย, สนฺธาย ภาสิตํ – 'ภูนหุ สมโณ โคตโม'''ติ? ''เอตเทว โข ปน เม, โภ โคตม, สนฺธาย ภาสิตํ – 'ภูนหุ สมโณ โคตโม'ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺหิ โน สุเตฺต โอจรตี''ติฯ

๒๑๐. ''ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย – 'อิเธกโจฺจ จกฺขุวิเญฺญเยฺยหิ รูเปหิ ปริจาริตปุโพฺพ อสฺส อิเฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ, โส อปเรน สมเยน รูปานํเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา รูปตณฺหํ ปหาย รูปปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหเรยฺยฯ อิมสฺส ปน เต, มาคณฺฑิย, กิมสฺส วจนีย'''นฺติ? ''น กิญฺจิ, โภ โคตม''ฯ ''ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย – 'อิเธกโจฺจ โสตวิเญฺญเยฺยหิ สเทฺทหิ...เป.... ฆานวิเญฺญเยฺยหิ คเนฺธหิ... ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยหิ รเสหิ... กายวิเญฺญเยฺยหิ โผฎฺฐเพฺพหิ ปริจาริตปุโพฺพ อสฺส อิเฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ, โส อปเรน สมเยน โผฎฺฐพฺพานํเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา โผฎฺฐพฺพตณฺหํ ปหาย โผฎฺฐพฺพปริ

ฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหเรยฺยฯ อิมสฺส ปน เต, มาคณฺฑิย, กิมสฺส วจนีย’’’นฺติ? ‘‘น กิญฺจิ, โภ โคตม’’ฯ

๒๑๑. ‘‘อหํ โข ปน, มาคณฺฑิย, ปุเพฺพ อคาริยภูโต สมาโน ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสิํ จกฺขุวิเญฺญเยฺยหิ รูเปหิ อิฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิเญฺญเยฺยหิ สเทฺทหิ…เป.… ฆานวิเญฺญเยฺยหิ คเนฺธหิ… ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยหิ รเสหิ… กายวิเญฺญเยฺยหิ โผฎฺฐเพฺพหิ อิฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิฯ ตสฺส มยฺหํ, มาคณฺฑิย, ตโย ปาสาทา อเหสุํ – เอโก วสฺสิโก, เอโก เหมนฺติโก, เอโก คิมฺหิโกฯ โส โข อหํ, มาคณฺฑิย, วสฺสิเก ปาสาเท วสฺสิเก จตฺตาโร [วสฺสิเก ปาสาเท จตฺตาโร (สฺยา. กํ.)] มาเส นิปฺปุริเสหิ ตูริเยหิ [ตุริเยหิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปริจารยมาโน [ปริจาริยมาโน (สพฺพตฺถ)] น เหฎฺฐาปาสาทํ โอโรหามิฯ โส อปเรน สมเยน กามานํเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหรามิฯ โส อเญฺญ สเตฺต ปสฺสามิ กาเมสุ อวีตราเค กามตณฺหาหิ ขชฺชมาเน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาเน กาเม ปฏิเสวเนฺตฯ โส เตสํ น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยาหยํ, มาคณฺฑิย, รติ, อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ – อปิ ทิพฺพํ สุขํ สมธิคยฺห ติฎฺฐติ – ตาย รติยา รมมาโน หีนสฺส น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิฯ

๒๑๒. ‘‘เสยฺยถาปิ, มาคณฺฑิย, คหปติ วา คหปติปุโตฺต วา อโฑฺฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรยฺย จกฺขุวิเญฺญเยฺยหิ รูเปหิ…เป.… โผฎฺฐเพฺพหิ อิฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิฯ โส กาเยน สุจริตํ จริตฺวา วาจาย สุจริตํ จริตฺวา มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปเชฺชยฺย เทวานํ ตาวติํสานํ สหพฺยตํฯ โส ตตฺถ นนฺทเน วเน อจฺฉราสงฺฆปริวุโต ทิเพฺพหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรยฺยฯ โส ปเสฺสยฺย คหปติํ วา คหปติปุตฺตํ วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตํ สมงฺคีภูตํ ปริจารยมานํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, อปิ นุ โส เทวปุโตฺต นนฺทเน วเน อจฺฉราสงฺฆปริวุโต ทิเพฺพหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจารยมาโน อมุสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา ปิเหยฺย, มานุสกานํ วา ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ มานุสเกหิ วา กาเมหิ อาวเฎฺฎยฺยา’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? มานุสเกหิ, โภ โคตม, กาเมหิ ทิพฺพกามา อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข อหํ, มาคณฺฑิย, ปุเพฺพ อคาริยภูโต สมาโน ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสิํ จกฺขุวิเญฺญเยฺยหิ รูเปหิ อิฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิเญฺญเยฺยหิ สเทฺทหิ…เป.… ฆานวิเญฺญเยฺยหิ คเนฺธหิ… ชิวฺหาวิเญฺญเยฺยหิ รเสหิ… กายวิเญฺญเยฺยหิ โผฎฺฐเพฺพหิ อิฎฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิฯ โส อปเรน สมเยน กามานํเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหรามิฯ โส อเญฺญ สเตฺต ปสฺสามิ กาเมสุ อวีตราเค กามตณฺหาหิ ขชฺชมาเน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาเน กาเม ปฏิเสวเนฺต, โส เตสํ น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยาหยํ, มาคณฺฑิย, รติ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ – อปิ ทิพฺพํ สุขํ สมธิคยฺห ติฎฺฐติ – ตาย รติยา รมมาโน หีนสฺส น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิฯ

๒๑๓. ‘‘เสยฺยถาปิ , มาคณฺฑิย, กุฏฺฐี ปุริโส อรุคโตฺต ปกฺกคโตฺต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปยฺย฿ ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐาเปยฺยุํ฿ ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกโตฺต เภสชฺชํ กเรยฺย฿ โส ตํ เภสชฺชํ อาคมฺม กุฏฺเฐหิ ปริมุจฺเจยฺย, อโรโค อสฺส สุขี เสรี สยํวสี เยน กามํ คโม฿ โส อญฺญํ กุฏฺฐิํ ปุริสํ ปเสฺสยฺย อรุคตฺตํ ปกฺกคตฺตํ กิมีหิ ขชฺชมานํ นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมานํ องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปนฺตํ฿

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, อปิ นุ โส ปุริโส อมุสฺส กุฏฺฐิสฺส ปุริสสฺส ปิเหยฺย องฺคารกาสุยา วา เภสชฺชํ ปฏิเสวนาย วา’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม฿ ตํ กิสฺส เหตุ? โรเค หิ, โภ โคตม, สติ เภสเชฺชน กรณียํ โหติ, โรเค อสติ น เภสเชฺชน กรณียํ โหตี’’ติ฿ ‘‘เอวเมว โข อหํ, มาคณฺฑิย, ปุเพฺพ อคาริยภูโต สมาโน ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสิํ, จกฺขุวิเญฺญยฺเยหิ รูเปหิ อิเฏฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิเญฺญยฺเยหิ สเทฺทหิ…เป.… ฆานวิเญฺญยฺเยหิ คเนฺธหิ… ชิวฺหาวิเญฺญยฺเยหิ รเสหิ… กายวิเญฺญยฺเยหิ โผฏฺฐเพฺพหิ อิเฏฺฐหิ กเนฺตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสํหิเตหิ รชนีเยหิ฿ โส อปเรน สมเยน กามานํเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหรามิ฿ โส อเญฺญ สเตฺต ปสฺสามิ กาเมสุ อวีตราเค กามตณฺหาหิ ขชฺชมาเน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาเน กาเม ปฏิเสวเนฺต฿ โส เตสํ น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ฿ ตํ กิสฺส เหตุ? ยาหยํ, มาคณฺฑิย, รติ, อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ – อปิ ทิพฺพํ สุขํ สมธิคยฺห ติฏฺฐติ – ตาย รติยา รมมาโน หีนสฺส น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ฿

๒๑๔. ‘‘เสยฺยถาปิ , มาคณฺฑิย, กุฏฺฐี ปุริโส อรุคโตฺต ปกฺกคโตฺต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปยฺย฿ ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐาเปยฺยุํ฿ ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกโตฺต เภสชฺชํ กเรยฺย฿ โส ตํ เภสชฺชํ อาคมฺม กุฏฺเฐหิ ปริมุจฺเจยฺย, อโรโค อสฺส สุขี เสรี สยํวสี เยน กามํ คโม฿ ตเมนํ เทฺว พลวโนฺต ปุริสา นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุํ อุปกเฑฺฒยฺยุํ฿

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, อปิ นุ โส ปุริโส อิติ จิติเจว กายํ สนฺนาเมยฺยา’’ติ? ‘‘เอวํ, โภ โคตม’’฿ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘อสุ หิ, โภ โคตม, อคฺคิ ทุกฺขสมฺผโสฺส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จา’’ติ฿ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, อิทาเนว นุ โข โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผโสฺส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จ อุทาหุ ปุเพฺพปิ โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผโสฺส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จา’’ติ ? ‘‘อิทานิ เจว, โภ โคตม, โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผโสฺส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จ, ปุเพฺพปิ โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผโสฺส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จ฿ อสุ จ [อสุ หิ จ (สี. ปี.)], โภ โคตม, กุฏฺฐี ปุริโส อรุคโตฺต ปกฺกคโตฺต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน อุปหตินฺทฺริโย ทุกฺขสมฺผเสฺสเยว อคฺคิสฺมิํ สุขมิติ วิปรีตสญฺญํ ปจฺจลตฺถา’’ติ฿ ‘‘เอวเมว โข, มาคณฺฑิย, อตีตมฺปิ อทฺธานํ กามา ทุกฺขสมฺผสฺสา เจว มหาภิตาปา จ มหาปริฬาหา จ, อนาคตมฺปิ อทฺธานํ กามา ทุกฺขสมฺผสฺสา เจว มหาภิตาปา จ มหาปริฬาหา จ, เอตรหิปิ ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ กามา ทุกฺขสมฺผสฺสา เจว มหาภิตาปา จ มหาปริฬาหา จ฿ อิเม จ, มาคณฺฑิย, สตฺตา กาเมสุ อวีตราคา กามตณฺหาหิ ขชฺชมานา กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมานา อุปหตินฺทฺริยา ทุกฺขสมฺผเสฺสสฺเยว กาเมสุ สุขมิติ วิปรีตสญฺญํ ปจฺจลตฺถุํ฿

๒๑๕. ‘‘เสยฺยถาปิ, มาคณฺฑิย, กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน น เขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปติฯ ยถา ยถา โข, มาคณฺฑิย, อสุ กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปติ ตถา ตถา’สฺส [ตถา ตถา ตเสฺสว (สฺยา. กํ. ก.)] ตานิ วณมุขานิ อสุจิตรานิ เจว โหนฺติ ทุคฺคนฺธตรานิ จ ปูติกตรานิ จ , โหติ เจว กาจิ สาตมตฺตา อสฺสาทมตฺตา – ยทิทํ วณมุขานํ กณฺฑูวนเหตุ; เอวเมว โข, มาคณฺฑิย, สตฺตา กาเมสุ อวีตราคา กามตณฺหาหิ ขชฺชมานา กามปริฬาเหน จ ปริฑยฺหมานา กาเม ปฏิเสวนฺติฯ ยถา ยถา โข, มาคณฺฑิย, สตฺตา กาเมสุ อวีตราคา กามตณฺหาหิ ขชฺชมานา กามปริฬาเหน จ ปริฑยฺหมานา กาเม ปฏิเสวนฺติ ตถา ตถา เตสํ เตสํ สตฺตานํ กามตณฺหา เจว ปวฑฺฒติ, กามปริฬาเหน จ ปริฑยฺหนฺติ, โหติ เจว สาตมตฺตา อสฺสาทมตฺตา – ยทิทํ ปญฺจกามคุเณ ปฏิจฺจฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, อปิ นุ เต ทิโฏฺฐ วา สุโต วา ราชา วา ราชมหามตฺโต วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจารยมาโน กามตณฺหํ อปฺปหาย กามปริฬาหํ อปฺปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหาสิ วา วิหรติ วา วิหริสฺสติ วา’’ติ ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘สาธุ, มาคณฺฑิย! มยาปิ โข เอตํ, มาคณฺฑิย, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ ราชา วา ราชมหามตฺโต วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจารยมาโน กามตณฺหํ อปฺปหาย กามปริฬาหํ อปฺปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิโตฺต วิหาสิ วา วิหรติ วา วิหริสฺสติ วาฯ อถ โข, มาคณฺฑิย, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา วิคตปิปาสา อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺตา วิหาสุํ วา วิหรนฺติ วา วิหริสฺสนฺติ วา สเพฺพ เต กามานํเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาสา อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺตา วิหาสุํ วา วิหรนฺติ วา วิหริสฺสนฺติ วา’’ติฯ อถ โข ภควา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อาโรคฺยปรมา ลาภา, นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ;
อฎฺฐงฺคิโก จ มคฺคานํ, เขมํ อมตคามิน’’นฺติฯ

๒๑๖. เอวํ วุเตฺต, มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ยาว สุภาสิตํ จิทํ โภตา โคตเมน – ‘อาโรคฺยปรมา ลาภา, นิพฺพานํ ปรมํ สุข’นฺติฯ มยาปิ โข เอตํ, โภ โคตม, สุตํ ปุพฺพกานํ ปริพฺพาชกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ – ‘อาโรคฺยปรมา ลาภา, นิพฺพานํ ปรมํ สุข’นฺติ; ตยิทํ, โภ โคตม, สเมตี’’ติฯ ‘‘ยํ ปน เต เอตํ, มาคณฺฑิย, สุตํ ปุพฺพกานํ ปริพฺพาชกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ – ‘อาโรคฺยปรมา ลาภา, นิพฺพานํ ปรมํ สุข’นฺติ, กตมํ ตํ อาโรคฺยํ, กตมํ ตํ นิพฺพาน’’นฺติ? เอวํ วุเตฺต, มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก สกาเนว สุทํ คตฺตานิ ปาณินา อโนมชฺชติ – ‘‘อิทนฺตํ, โภ โคตม, อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพานํฯ อหญฺหิ, โภ โคตม, เอตรหิ อโรโค สุขี, น มํ กิญฺจิ อาพาธตี’’ติฯ

๒๑๗. ‘‘เสยฺยถาปิ, มาคณฺฑิย, ชจฺจโนฺธ ปุริโส; โส น ปเสฺสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย มญฺชิฏฺฐกานิ [มเญฺชฏฺฐิกานิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), มเญฺชฏฺฐกานิ (ก.)] รูปานิ, น ปเสฺสยฺย สมวิสมํ, น ปเสฺสยฺย ตารกรูปานิ, น ปเสฺสยฺย จนฺทิมสูริเยฯ โส สุเณยฺย จกฺขุมโต ภาสมานสฺส – ‘เฉกํ วต, โภ , โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติ! โส โอทาตปริเยสนํ จเรยฺยฯ ตเมนํ อญฺญตโร ปุริโส เตลมลิกเตน สาหุฬิจีเรน [เตลมสิกเตน สาหุฬิจีวเรน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วเญฺจยฺย – ‘อิทํ เต, อโมฺภ ปุริส, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติฯ โส ตํ ปฏิคฺคเณฺหยฺย,

ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ปารุเปตฺวา อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรยฺย – ‘เฉกํ วต, โภ, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติ!

“ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, อปิ นุ โส ชจฺจนฺโธ ปุริโส ชานนฺโต ปสฺสนฺโต อมุํ เตลมลิกตํ สาหุฬิจีรํ ปฏิคฺคเณฺหยฺย, ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ปารุเปตฺวา อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรยฺย – ‘เฉกํ วต, โภ, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติ อุทาหุ จกฺขุมโต สทฺธายา’’ติ? “อชานนฺโต หิ, โภ โคตม, อปสฺสนฺโต โส ชจฺจนฺโธ ปุริโส อมุํ เตลมลิกตํ สาหุฬิจีรํ ปฏิคฺคเณฺหยฺย, ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ปารุเปตฺวา อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรยฺย – ‘เฉกํ วต, โภ, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติ, จกฺขุมโต สทฺธายา’’ติฯ “เอวเมว โข, มาคณฺฑิย, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกา อชานนฺตา อาโรคฺยํ, อปสฺสนฺตา นิพฺพานํ , อถ จ ปนิมํ คาถํ ภาสนฺติ – ‘อาโรคฺยปรมา ลาภา, นิพฺพานํ ปรมํ สุข’นฺติฯ ปุพฺพเกเหสา, มาคณฺฑิย, อรหนฺเตหิ สมฺมาสมฺพุทฺเธหิ คาถา ภาสิตา –

‘อาโรคฺยปรมา ลาภา, นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ;
อฏฺฐงฺคิโก จ มคฺคานํ, เขมํ อมตคามิน’นฺติฯ

๒๑๘. “สา เอตรหิ อนุปุพฺเพน ปุถุชฺชนคาถา [ปุถุชฺชนคตา (สี. ปี.)]ฯ อยํ โข ปน, มาคณฺฑิย, กาโย โรคภูโต คณฺฑภูโต สลฺลภูโต อฆภูโต อาพาธภูโต, โส ตฺวํ อิมํ กายํ โรคภูตํ คณฺฑภูตํ สลฺลภูตํ อฆภูตํ อาพาธภูตํ – ‘อิทนฺตํ, โภ โคตม, อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพาน’นฺติ วเทสิฯ ตญฺหิ เต, มาคณฺฑิย, อริยํ จกฺขุํ นตฺถิ เยน ตฺวํ อริเยน จกฺขุนา อาโรคฺยํ ชาเนยฺยาสิ, นิพฺพานํ ปเสฺสยฺยาสี’’ติฯ “เอวํ ปสนฺโน อหํ โภโต โคตมสฺส! ปโหติ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุํ ยถาหํ อาโรคฺยํ ชาเนยฺยํ, นิพฺพานํ ปเสฺสยฺย’’นฺติฯ

๒๑๙. “เสยฺยถาปิ , มาคณฺฑิย, ชจฺจนฺโธ ปุริโส; โส น ปเสฺสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย มญฺชิฏฺฐกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย สมวิสมํ, น ปเสฺสยฺย ตารกรูปานิ, น ปเสฺสยฺย จนฺทิมสูริเยฯ ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐาเปยฺยุํฯ ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต เภสชฺชํ กเรยฺยฯ โส ตํ เภสชฺชํ อาคมฺม น จกฺขูนิ อุปฺปาเทยฺย, น จกฺขูนิ วิโสเธยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, มาคณฺฑิย, นนุ โส เวโชฺช ยาวเทว กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติ? “เอวํ, โภ โคตม’’ฯ “เอวเมว โข, มาคณฺฑิย, อหเญฺจ เต ธมฺมํ เทเสยฺยํ – ‘อิทนฺตํ อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพาน’นฺติ, โส ตฺวํ อาโรคฺยํ น ชาเนยฺยาสิ, นิพฺพานํ น ปเสฺสยฺยาสิฯ โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสา’’ติฯ “เอวํ ปสนฺโน อหํ โภโต โคตมสฺสฯ ปโหติ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุํ ยถาหํ อาโรคฺยํ ชาเนยฺยํ, นิพฺพานํ ปเสฺสยฺย’’นฺติฯ

๒๒๐. “เสยฺยถาปิ, มาคณฺฑิย, ชจฺจนฺโธ ปุริโส; โส น ปเสฺสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย มญฺชิฏฺฐกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย สมวิสมํ, น ปเสฺสยฺย ตารกรูปานิ, น ปเสฺสยฺย จนฺทิมสูริเยฯ โส สุเณยฺย จกฺขุมโต ภาสมานสฺส – ‘เฉกํ วต, โภ, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติ! โส โอทาตปริเยสนํ จเรยฺยฯ ตเมนํ อญฺญตโร ปุริโส เตลมลิกเตน สาหุฬิจีเรน วเญฺจยฺย – ‘อิทํ เต, อโมฺภ ปุริส, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติฯ โส ตํ ปฏิคฺคเณฺหยฺย, ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺยฯ ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐาเปยฺยุํฯ ตสฺส โส ภิสโกฺก สลฺลกโตฺต เภสชฺชํ กเรยฺย – อุทฺธํวิเรจนํ อโธวิเรจนํ อญฺชนํ ปจฺจญฺชนํ นตฺถุกมฺมํฯ โส ตํ เภสชฺชํ อาคมฺม จกฺขูนิ อุปฺปาเทยฺย, จกฺขูนิ วิโสเธยฺยฯ ตสฺส สห จกฺขุปฺปาทา โย อมุสฺมิํ

เตลมลิกเต สาหุฬีจีเร ฉนฺทราโค โส ปหีเยถฯ ตญฺจ นํ ปุริสํ อมิตฺตโตปิ ทเหยฺย, ปจฺจตฺถิกโตปิ ทเหยฺย, อปิ จ ชีวิตา โวโรเปตพฺพํ มเญฺญยฺย – ‘ทีฆรตฺตํ วต, โภ, อหํ อิมินา ปุริเสน เตลมลิกเตน สาหุฬีจีเรน นิกโต วญฺจิโต ปลุทฺโธ – อิทํ เต, อโมฺภ ปุริส, โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจี’ติฯ เอวเมว โข, มาคณฺฑิย, อหเญฺจ เต ธมฺมํ เทเสยฺยํ – ‘อิทนฺตํ อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพาน’นฺติฯ โส ตฺวํ อาโรคฺยํ ชาเนยฺยาสิ, นิพฺพานํ ปเสฺสยฺยาสิฯ ตสฺส เต สห จกฺขุปฺปาทาโย ปญฺจสุปาทานกฺขเนฺธสุ ฉนฺทราโค โส ปหีเยถ; อปิ จ เต เอวมสฺส – ‘ทีฆรตฺตํ วต, โภ, อหํ อิมินา จิเตฺตน นิกโต วญฺจิโต ปลุทฺโธ [ปลโทฺธ (สี. ปี.)]ฯ อหญฺหิ รูปํเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยิํ, เวทนํเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยิํ, สญฺญํเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยิํ, สงฺขาเรเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยิํ, วิญฺญาณํเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยิํฯ ตสฺส เม อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ; เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ ปสโนฺน อหํ โภโต โคตมสฺส! ปโหติ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุํ ยถาหํ อิมมฺหา อาสนา อนโนฺธ วุฎฺฐเหยฺย’’นฺติฯ

๒๒๑. ‘‘เตน หิ ตฺวํ, มาคณฺฑิย, สปฺปุริเส ภเชยฺยาสิฯ ยโต โข ตฺวํ, มาคณฺฑิย, สปฺปุริเส ภชิสฺสสิ ตโต ตฺวํ, มาคณฺฑิย, สทฺธมฺมํ โสสฺสสิ; ยโต โข ตฺวํ, มาคณฺฑิย, สทฺธมฺมํ โสสฺสสิ ตโต ตฺวํ, มาคณฺฑิย, ธมฺมานุธมฺมํ ปฎิปชฺชิสฺสสิ; ยโต โข ตฺวํ, มาคณฺฑิย, ธมฺมานุธมฺมํ ปฎิปชฺชิสฺสสิ ตโต ตฺวํ, มาคณฺฑิย, สามํเยว ญสฺสสิ, สามํ ทกฺขิสฺสสิ – อิเม โรคา คณฺฑา สลฺลา; อิธ โรคา คณฺฑา สลฺลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ ตสฺส เม อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ; เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ

๒๒๒. เอวํ วุเตฺต, มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฎิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ ฯ ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติฯ ‘‘โย โข, มาคณฺฑิย, อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ; จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ , อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวายฯ อปิ จ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตา’’ติฯ ‘‘สเจ, ภเนฺต, อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ, อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทํ จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ, จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย; อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ, จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ, อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา’’ติ ฯ อลตฺถ โข มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปโนฺน โข ปนายสฺมา มาคณฺฑิโย เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา มาคณฺฑิโย อรหตํ อโหสีติฯ

มาคณฺฑิยสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. สนฺทกสุตฺตํ

๒๒๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สนฺทโก ปริพฺพาชโก ปิลกฺขคุหายํ ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ปริพฺพาชกสเตหิฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อายามาวุโส, เยน เทวกตโสโพฺภ เตนุปสงฺกมิสฺสาม คุหาทสฺสนายา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ เยน เทวกตโสโพฺภ เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน สนฺทโก ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสิโนฺน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา, เสยฺยถิทํ – ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วาฯ อทฺทสา โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน สกํ ปริสํ สณฺฐาเปสิ – ‘‘อปฺปสทฺทา โภโนฺต โหนฺตุ, มา โภโนฺต สทฺทมกตฺถ; อยํ สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก อาคจฺฉติ สมโณ อานโนฺทฯ ยาวตา โข ปน สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา โกสมฺพิยํ ปฏิวสนฺติ, อยํ เตสํ อญฺญตโร สมโณ อานโนฺทฯ อปฺปสทฺทกามา โข ปน เต อายสฺมโนฺต อปฺปสทฺทวินีตา อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาทิโน; อเปฺปว นาม อปฺปสทฺทํ ปริสํ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติฯ อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุํฯ

๒๒๔. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน สนฺทโก ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘เอตุ โข ภวํ อานโนฺท, สฺวาคตํ โภโต อานนฺทสฺสฯ จิรสฺสํ โข ภวํ อานโนฺท อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายฯ นิสีทตุ ภวํ อานโนฺท, อิทมาสนํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ นิสีทิ โข อายสฺมา อานโนฺท ปญฺญเตฺต อาสเนฯ สนฺทโกปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สนฺทกํ ปริพฺพาชกํ อายสฺมา อานโนฺท เอตทโวจ – ‘‘กายนุตฺถ, สนฺทก, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา’’ติ? ‘‘ติฏฺฐเตสา, โภ อานนฺท, กถา ยาย มยํ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาฯ เนสา โภโต อานนฺทสฺส กถา ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนายฯ สาธุ วต ภวนฺตํเยว อานนฺทํ ปฏิภาตุ สเก อาจริยเก ธมฺมีกถา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, สนฺทก, สุณาหิ , สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ โภ’’ติ โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อายสฺมา อานโนฺท เอตทโวจ – ‘‘จตฺตาโรเม , สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน อพฺรหฺมจริยวาสา อกฺขาตา จตฺตาริ จ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ [วสโนฺต วา (สี. ปี.) เอวมุปริปิ อนาราธนปเกฺข] นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล’’นฺติฯ ‘‘กตเม ปน เต, โภ อานนฺท, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาโร อพฺรหฺมจริยวาสา อกฺขาตา, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล’’นฺติ?

๒๒๕. ‘‘อิธ, สนฺทก, เอกโจฺจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ – ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติฯ จาตุมหาภูติโก อยํ ปุริโส ยทา กาลงฺกโรติ, ปถวี ปถวีกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อาโป อาโปกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, เตโช เตโชกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, วาโย วาโยกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ , อากาสํ

อินฺทฺริยานิ สงฺกมนฺติฯ อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา มตํ อาทาย คจฺฉนฺติ, ยาวาฬาหนา ปทานิ ปญฺญายนฺติฯ กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ ภวนฺติฯ ภสฺสนฺตา อาหุติโย; ทตฺตุปญฺญตฺตํ ยทิทํ ทานํฯ เตสํ ตุจฺฉา มุสา วิลาโป เย เกจิ อตฺถิกวาทํ วทนฺติฯ พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ ปรํ มรณา’ติฯ

“ตตฺร , สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโรโลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติฯ จาตุมหาภูติโก อยํ ปุริโส ยทา กาลงฺกโรติ, ปฐวี ปฐวีกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อาโป อาโปกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, เตโช เตโชกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, วาโย วาโยกายํ อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อากาสํ อินฺทฺริยานิ สงฺกมนฺติฯ อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา มตํ อาทาย คจฺฉนฺติ, ยาวาฬาหนา ปทานิ ปญฺญายนฺติฯ กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ ภวนฺติฯ ภสฺสนฺตา อาหุติโย; ทตฺตุปญฺญตฺตํ ยทิทํ ทานํฯ เตสํ ตุจฺฉา มุสา วิลาโป เย เกจิ อตฺถิกวาทํ วทนฺติฯ พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ ปรํ มรณา’ติฯ สเจ อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตํฯ อุโภปิ มยํ เอตฺถ สมสมา สามญฺญํ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิ ‘อุโภ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชิสฺสาม, วินสฺสิสฺสาม, น ภวิสฺสาม ปรํ มรณา’ติฯ อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยํ มุณฺฑิยํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ [ปุตฺตสมฺพาธวสนํ (สี.)] อชฺฌาวสโนฺต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภโนฺต มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรโนฺต ชาตรูปรชตํ สาทิยโนฺต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิฯ อภิสมฺปรายํ โสหํ กึ ชานโนฺต กึ ปสฺสโนฺต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ? ‘โส อพฺรหฺมจริยวาโส อย’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ [นิพฺพิชฺชาปกฺกมติ (สี.)]ฯ อยํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปฐโม อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๒๒๖. “ปุน จปรํ, สนฺทก, อิเธกโจฺจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ – ‘กโรโต การยโต ฉินฺทโต เฉทาปยโต ปจโต ปาจาปยโต โสจยโต โสจาปยโต กิลมโต กิลมาปยโต ผนฺทโต ผนฺทาปยโต ปาณมติปาตยโต อทินฺนํ อาทิยโต สนฺธึ ฉินฺทโต นิโลฺลปํ หรโต เอกาคาริกํ กโรโต ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต ปรทารํ คจฺฉโต มุสา ภณโต กโรโต น กรียติ ปาปํฯ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปจาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม’ติฯ

“ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – กโรโต การยโต ฉินฺทโต เฉทาปยโต ปจโต ปาจาปยโต โสจโต โสจาปยโต กิลมโต กิลมาปยโต ผนฺทโต ผนฺทาปยโต ปาณมติปาตยโต อทินฺนํ อาทิยโต สนฺธึ ฉินฺทโต นิโลฺลปํ หรโต เอกาคาริกํ กโรโต ปริปเนฺถ ติฏฺฐโต ปรทารํ คจฺฉโต มุสา ภณโต กโรโต น กรียติ ปาปํ ขุรปริยเนฺตน เจปิ จเกฺกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย,

นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ ทกฺขิณเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย หนโนฺต ฆาเตโนฺต ฉินฺทโนฺต เฉทาเปโนฺต ปจโนฺต ปจาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโมฯ อุตฺตรเญฺจปิ คงฺคาย ตีรํ คเจฺฉยฺย ททโนฺต ทาเปโนฺต ยชโนฺต ยชาเปโนฺต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมฯ ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวเชฺชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม'ติฯ สเจ อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตํฯ อุโภปิ มยํ เอตฺถ สมสมา สามญฺญํ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิ 'อุภินฺนํ กุรุตํ น กรียติ ปาป'นฺติฯ อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยํ มุณฺฑิยํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสโนฺต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภโนฺต มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรโนฺต ชาตรูปรชตํ สาทิยโนฺต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิฯ อภิสมฺปรายํ โสหํ กึ ชานโนฺต กึ ปสฺสโนฺต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ? 'โส อพฺรหฺมจริยวาโส อย'นฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อยํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ทุติโย อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๒๒๗. ''ปุน จปรํ, สนฺทก, อิเธกโจฺจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ – 'นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สํกิเลสาย; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สํกิลิสฺสนฺติ; นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา; อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ; นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วีริยํ, นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม; สเพฺพ สตฺตา สเพฺพ ปาณา สเพฺพ ภูตา สเพฺพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตี'ติฯ

''ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – 'อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สํกิเลสาย, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สํกิลิสฺสนฺติฯ นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วีริยํ, นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สเพฺพ สตฺตา สเพฺพ ปาณา สเพฺพ ภูตา สเพฺพ ชีวา อวสา อพลา อวีริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตี'ติฯ สเจ อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตํฯ อุโภปิ มยํ เอตฺถ สมสมา สามญฺญํ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิ 'อุโภ อเหตู อปฺปจฺจยา วิสุชฺฌิสฺสามา'ติฯ อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยํ มุณฺฑิยํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสโนฺต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภโนฺต มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรโนฺต ชาตรูปรชตํ สาทิยโนฺต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิฯ อภิสมฺปรายํ โสหํ กึ ชานโนฺต กึ ปสฺสโนฺต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ? 'โส อพฺรหฺมจริยวาโส อย'นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อยํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ตติโย อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๒๒๘. ''ปุน จปรํ, สนฺทก, อิเธกโจฺจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ – 'สตฺติเม กายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ น วิปริณมนฺติ น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วาฯ กตเม สตฺต? ปถวีกาโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สุเข ทุเกฺข ชีเว สตฺตเม – อิเม สตฺตกายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาฯ เต น อิญฺชนฺติ น วิปริณมนฺติ น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติฯ นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วาฯ ตตฺถ นตฺถิ หนฺตา วา ฆาเตตา วา โสตา วา สาเวตา วา วิญฺญาตา

ตา วา วิญฺญาเปตา วาฯ โยปิ ติเณฺหน สเตฺถน สีสํ ฉินฺทติ, น โกจิ กญฺจิ [กิญฺจิ (ก.)] ชีวิตา โวโรเปติฯ สตฺตนฺนํเตฺวว กายานมนฺตเรน สตฺถํ วิวรมนุปตติฯ จุทฺทส โข ปนิมานิ โยนิ ปมุขสตสหสฺสานิ สฏฺฐิ จ สตานิ ฉ จ สตานิ ปญฺจ จ กมฺมุโน สตานิ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ, กเมฺม จ อฑฺฒกเมฺม จ, ทฺวฏฺฐิปฏิปทา, ทฺวฏฺฐนฺตรกปฺปา, ฉฬาภิชาติโย, อฏฺฐ ปุริสภูมิโย, เอกูนปญฺญาส อาชีวกสเต, เอกูนปญฺญาส ปริพฺพาชกสเต, เอกูนปญฺญาส นาคาวาสสเต, วีเส อินฺทฺริยสเต, ตึเส นิรยสเต, ฉตฺตึส รโชธาตุโย, สตฺต สญฺญีคพฺภา, สตฺต อสญฺญีคพฺภา, สตฺต นิคณฺฐิคพฺภา, สตฺต เทวา, สตฺต มานุสา, สตฺต เปสาจา, สตฺต สรา, สตฺต ปวุฏา, สตฺต ปปาตา, สตฺต ปปาตสตานิ, สตฺต สุปินา, สตฺต สุปินสตานิ, จุลฺลาสีติ [จูฬาสีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มหากปฺปิโน [มหากปฺปุโน (สี. ปี.)] สตสหสฺสานิ, ยานิ พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติฯ ตตฺถ นตฺถิ อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา อปริปกฺกํ วา กมฺมํ ปริปาเจสฺสามิ, ปริปกฺกํ วา กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตึ กริสฺสามีติฯ เหวํ นตฺถิ โทณมิเต สุขทุเกฺข ปริยนฺตกเต สํสาเร, นตฺถิ หายนวฑฺฒเน, นตฺถิ อุกฺกํสาวกํเสฯ เสยฺยถาปิ นาม สุตฺตคุเฬ ขิเตฺต นิเพฺพฐิยมานเมว ปเลติ, เอวเมว พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺตี’ติฯ

‘‘ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – สตฺติเม กายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาฯ เต น อิญฺชนฺติ น วิปริณมนฺติ น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติฯ นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วาฯ กตเม สตฺต ? ปถวีกาโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สุเข ทุเกฺข ชีเว สตฺตเม – อิเม สตฺต กายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาฯ เต น อิญฺชนฺติ น วิปริณมนฺติ น อญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติฯ นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วาฯ ตตฺถ นตฺถิ หนฺตา วา ฆาเตตา วา โสตา วา สาเวตา วา วิญฺญาตา วา วิญฺญาเปตา วาฯ โยปิ ติเณฺหน สเตฺถน สีสํ ฉินฺทติ, น โกจิ กญฺจิ ชีวิตา โวโรเปติ ฯ สตฺตนฺนํเตฺวว กายานมนฺตเรน สตฺถํ วิวรมนุปตติฯ จุทฺทส โข ปนิมานิ โยนิปมุขสตสหสฺสานิ สฏฺฐิ จ สตานิ ฉ จ สตานิ ปญฺจ จ กมฺมุโน สตานิ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ, กเมฺม จ อฑฺฒกเมฺม จ, ทฺวฏฺฐิปฏิปทา, ทฺวฏฺฐนฺตรกปฺปา, ฉฬาภิชาติโย, อฏฺฐ ปุริสภูมิโย, เอกูนปญฺญาส อาชีวกสเต, เอกูนปญฺญาส ปริพฺพาชกสเต, เอกูนปญฺญาส นาคาวาสสเต, วีเส อินฺทฺริยสเต, ตึเส นิรยสเต, ฉตฺตึส รโชธาตุโย, สตฺต สญฺญีคพฺภา, สตฺต อสญฺญีคพฺภา, สตฺต นิคณฺฐิคพฺภา, สตฺต เทวา, สตฺต มานุสา, สตฺต เปสาจา, สตฺต สรา, สตฺต ปวุฏา, สตฺต ปปาตา, สตฺต ปปาตสตานิ, สตฺต สุปินา, สตฺต สุปินสตานิ, จุลฺลาสีติ มหากปฺปิโน สตสหสฺสานิ, ยานิ พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติฯ ตตฺถ นตฺถิ อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา อปริปกฺกํ วา กมฺมํ ปริปาเจสฺสามิ, ปริปกฺกํ วา กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตึ กริสฺสามีติ, เหวํ นตฺถิ โทณมิเต สุขทุเกฺข ปริยนฺตกเต สํสาเร, นตฺถิ หายนวฑฺฒเน, นตฺถิ อุกฺกํสาวกํเสฯ เสยฺยถาปิ นาม สุตฺตคุเฬ ขิเตฺต นิเพฺพฐิยมานเมว ปเลติ, เอวเมว พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺตี’ติฯ สเจ ปน อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตํฯ อุโภปิ มยํ เอตฺถ สมสมา สามญฺญํ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิฯ ‘อุโภ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสามา’ติฯ อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยํ มุณฺฑิยํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสโนฺต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภโนฺต มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรโนฺต ชาตรูปรชตํ สาทิยโนฺต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิฯ อภิสมฺปรายํ โสหํ กึ ชานโนฺต กึ ปสฺสโนฺต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ? ‘โส อพฺรหฺมจริยวาโส อย’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อยํ โข, สนฺ

ทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตุโตฺถ อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

“อิเม โข เต, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาโร อพฺรหฺมจริยวาสา อกฺขาตา ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล”นฺติฯ

“อจฺฉริยํ , โภ อานนฺท, อพฺภุตํ, โภ อานนฺท! ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาโร อพฺรหฺมจริยวาสาว สมานา ‘อพฺรหฺมจริยวาสา’ติ อกฺขาตา ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติฯ กตมานิ ปน ตานิ, โภ อานนฺท, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาริ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล”นฺติ?

๒๒๙. “อิธ, สนฺทก, เอกโจฺจ สตฺถา สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ – ‘จรโต จ เม ติฎฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฎฺฐิต’นฺติฯ โส สุญฺญมฺปิ อคารํ ปวิสติ, ปิณฺฑมฺปิ น ลภติ, กุกฺกุโรปิ ฑํสติ, จเณฺฑนปิ หตฺถินา สมาคจฺฉติ, จเณฺฑนปิ อเสฺสน สมาคจฺฉติ, จเณฺฑนปิ โคเณน สมาคจฺฉติ, อิตฺถิยาปิ ปุริสสฺสปิ นามมฺปิ โคตฺตมฺปิ ปุจฺฉติ, คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉติฯ โส ‘กิมิท’นฺติ ปุโฎฺฐ สมาโน ‘สุญฺญํ เม อคารํ ปวิสิตพฺพํ อโหสิ’, เตน ปาวิสิํ; ‘ปิณฺฑมฺปิ อลทฺธพฺพํ อโหสิ’, เตน นาลตฺถํ ; ‘กุกฺกุเรน ฑํสิตพฺพํ อโหสิ’, เตนมฺหิ [เตน (ก.), เตนาสิํ (?)] ทโฎฺฐ; ‘จเณฺฑน หตฺถินา สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ’, เตน สมาคมิํ; ‘จเณฺฑน อเสฺสน สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ’, เตน สมาคมิํ; ‘จเณฺฑน โคเณน สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ’, เตน สมาคมิํ; ‘อิตฺถิยาปิ ปุริสสฺสปิ นามมฺปิ โคตฺตมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ อโหสิ’, เตน ปุจฺฉิํ; ‘คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ อโหสิ’, เตน ปุจฺฉินฺติฯ ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฎิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฎิชานาติ…เป.… ‘คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ อโหสิ, เตน ปุจฺฉิ’นฺติ ฯ โส ‘อนสฺสาสิกํ อิทํ พฺรหฺมจริย’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อิทํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ปฐมํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๒๓๐. “ปุน จปรํ, สนฺทก, อิเธกโจฺจ สตฺถา อนุสฺสวิโก โหติ อนุสฺสวสโจฺจฯ โส อนุสฺสเวน อิติหิติหปรมฺปราย ปิฎกสมฺปทาย ธมฺมํ เทเสติฯ อนุสฺสวิกสฺส โข ปน, สนฺทก , สตฺถุโน อนุสฺสวสจฺจสฺส สุสฺสุตมฺปิ โหติ ทุสฺสุตมฺปิ โหติ ตถาปิ โหติ อญฺญถาปิ โหติฯ ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฎิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา อนุสฺสวิโก อนุสฺสวสโจฺจ โส อนุสฺสเวน อิติหิติหปรมฺปราย ปิฎกสมฺปทาย ธมฺมํ เทเสติฯ อนุสฺสวิกสฺส โข ปน สตฺถุโน อนุสฺสวสจฺจสฺส สุสฺสุตมฺปิ โหติ ทุสฺสุตมฺปิ โหติ ตถาปิ โหติ อญฺญถาปิ โหติ’ฯ โส ‘อนสฺสาสิกํ อิทํ พฺรหฺมจริย’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อิทํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ทุติยํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสโนฺต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๒๓๑. “ปุน จปรํ, สนฺทก, อิเธกโจฺจ สตฺถา ตกฺกี โหติ วีมํสีฯ โส ตกฺกปริยาหตํ วีมํสานุจริตํ สยํปฎิภานํ ธมฺมํ เทเสติฯ ตกฺกิสฺส โข ปน, สนฺทก, สตฺถุโน วีมํสิสฺส สุตกฺกิตมฺปิ โหติ

ทุตฺตกฺกิตมฺปิ โหติ ตถาปิ โหติ อญฺญถาปิ โหติฯ ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา ตกฺกี วีมํสีฯ โส ตกฺกปริยาหตํ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภานํ ธมฺมํ เทเสติฯ ตกฺกิสฺส โข ปน สตฺถุโน วีมํสิสฺส สุตกฺกิตมฺปิ โหติ ทุตฺตกฺกิตมฺปิ โหติ ตถาปิ โหติ อญฺญถาปิ โหติ’ฯ โส ‘อนสฺสาสิกํ อิทํ พฺรหฺมจริย’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อิทํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ตติยํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๒๓๒. ‘‘ปุน จปรํ, สนฺทก, อิเธกโจฺจ สตฺถา มนฺโท โหติ โมมูโหฯ โส มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ตตฺถ ตตฺถ [ตถา ตถา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปํ – ‘เอวนฺติปิ [เอวมฺปิ (สี. ปี.)] เม โน, ตถาติปิ [ตถาปิ (สี. ปี.)] เม โน, อญฺญถาติปิ [อญฺญถาปิ (สี. ปี.) ( ) สพฺพตฺถ นตฺถิ] เม โน, โนติปิ เม โน, โน โนติปิ เม โน’ติฯ ตตฺร, สนฺทก, วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา มนฺโท โมมูโหฯ โส มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา ตตฺถ ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปํ – เอวนฺติปิ เม โน, ตถาติปิ เม โน, อญฺญถาติปิ เม โน, โนติปิ เม โน, โน โนติปิ เม โน’ติฯ โส ‘อนสฺสาสิกํ อิทํ พฺรหฺมจริย’นฺติ – อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติฯ อิทํ โข, สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตุตฺถํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘อิมานิ โข, (ตานิ สนฺทก, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล’’นฺติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ อานนฺท, อพฺภุตํ, โภ อานนฺท! ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อนสฺสาสิกาเนว พฺรหฺมจริยานิ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานีติ อกฺขาตานิ ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ โส ปน, โภ อานนฺท, สตฺถา กึวาที กึอกฺขายี ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล’’นฺติฯ

๒๓๓. ‘‘อิธ, สนฺทก, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา…เป.… [วิตฺถาโร ม. นิ. ๒.๙-๑๐ กนฺทรกสุตฺเต] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยสฺมึ โข [ยสฺมึ โข ปน (สฺยา. กํ. ก.)], สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘ปุน จปรํ, สนฺทก, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยสฺมึ โข, สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘ปุน จปรํ, สนฺทก, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ…เป.… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยสฺมึ โข, สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุ

ริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสโนฺต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

“ปุน จปรํ, สนฺทก, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยสฺมึ โข, สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสโนฺต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ ยสฺมิํ โข, สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสโนฺต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ ยสฺมิํ โข, สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสโนฺต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ ยสฺมิํ โข, สนฺทก, สตฺถริ สาวโก เอวรูปํ อุฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสโนฺต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสล”นฺติฯ

๒๓๔. “โย ปน โส, โภ อานนฺท, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุโตฺต ปริภุเญฺชยฺย โส กาเม”ติ? “โย โส, สนฺทก, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุโตฺต อภโพฺพ โส ปญฺจฏฺฐานานิ อชฺฌาจริตุํฯ อภโพฺพ ขีณาสโว ภิกฺขุ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตุํ, อภโพฺพ ขีณาสโว ภิกฺขุ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตุํ, อภโพฺพ ขีณาสโว ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตุํ, อภโพฺพ ขีณาสโว ภิกฺขุ สมฺปชานมุสา ภาสิตุํ, อภโพฺพ ขีณาสโว ภิกฺขุ สนฺนิธิการกํ กาเม ปริภุญฺชิตุํ, เสยฺยถาปิ ปุเพฺพ อคาริยภูโตฯ โย โส, สนฺทก, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุโตฺต อภโพฺพ โส อิมานิ ปญฺจฏฺฐานานิ อชฺฌาจริตุ”นฺติฯ

๒๓๕. “โย ปน โส, โภ อานนฺท, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุโตฺต ตสฺส จรโต เจว ติฏฺฐโต จ สุตฺ

ตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ – ‘ขีณา เม อาสวา’’’ติ? ‘‘เตน หิ, สนฺทก, อุปมํ เต กริสฺสามิ; อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติฯ เสยฺยถาปิ, สนฺทก, ปุริสสฺส หตฺถปาทา ฉินฺนา; ตสฺส จรโต เจว ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ (ชานาติ – ‘ฉินฺนา เม หตฺถปาทา’ติ, อุทาหุ ปจฺจเวกฺขมาโน ชานาติ – ‘ฉินฺนา เม หตฺถปาทา’’’ติ? ‘‘น โข, โภ อานนฺท, โส ปุริโส สตตํ สมิตํ ชานาติ – ‘ฉินฺนา เม หตฺถปาทา’ ติฯ) [(ฉินฺนาว หตฺถปาทา,) (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อปิ จ โข ปน นํ ปจฺจเวกฺขมาโน ชานาติ – ‘ฉินฺนา เม หตฺถปาทา’’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, สนฺทก, โย โส ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต ตสฺส จรโต เจว ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ (ญาณทสฺสนํ น ปจฺจุปฏฺฐิตํ – ‘ขีณา เม อาสวา’ติ;) [(ขีณาว อาสวา,) (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อปิ จ โข ปน นํ ปจฺจเวกฺขมาโน ชานาติ – ‘ขีณา เม อาสวา’’’ติฯ

๒๓๖. ‘‘กีวพหุกา ปน, โภ อานนฺท, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย นิยฺยาตาโร’’ติ? ‘‘น โข, สนฺทก, เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิโยฺยว เย อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย นิยฺยาตาโร’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ, โภ อานนฺท, อพฺภุตํ, โภ อานนฺท! น จ นาม สธมฺมกฺกํสนา ภวิสฺสติ, น ปรธมฺมวมฺภนา, อายตเน จ ธมฺมเทสนา ตาว พหุกา จ นิยฺยาตาโร ปญฺญายิสฺสนฺติฯ อิเม ปนาชีวกา ปุตฺตมตาย ปุตฺตา อตฺตานญฺจาว อุกฺกํเสนฺติ, ปเร จ วมฺเภนฺติ ตโย เจว นิยฺยาตาโร ปญฺญเปนฺติ, เสยฺยถิทํ – นนฺทํ วจฺฉํ, กิสํ สํกิจฺจํ, มกฺขลิํ โคสาล’’นฺติฯ อถ โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก สกํ ปริสํ อามเนฺตสิ – ‘‘จรนฺตุ โภโนฺต สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยวาโสฯ น ทานิ สุกรํ อเมฺหหิ ลาภสกฺการสิโลเก ปริจฺจชิตุ’’นฺติฯ อิติ หิทํ สนฺทโก ปริพฺพาชโก สกํ ปริสํ อุโยฺยเชสิ ภควติ พฺรหฺมจริเยติฯ

สนฺทกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. มหาสกุลุทายิสุตฺตํ

๒๓๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ปริพฺพาชกา โมรนิวาเป ปริพฺพาชการาเม ปฏิวสนฺติ, เสยฺยถิทํ – อนฺนภาโร วรธโร สกุลุทายี จ ปริพฺพาชโก อเญฺญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ปริพฺพาชกาฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห ปิณฺฑาย จริตุํฯ ยํนูนาหํ เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม เยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกเมยฺย’’นฺติฯ อถ โข ภควา เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธิํ นิสิโนฺน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา, เสยฺยถิทํ – ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วาฯ อทฺทสา โข สกุลุทายี ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน สกํ ปริสํ สณฺฐาเปติ – ‘‘อปฺปสทฺทา โภโนฺต โหนฺตุ; มา โภโนฺต สทฺทมกตฺถฯ อยํ สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ; อปฺปสทฺทกาโม โข ปน โส อายสฺมา อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาทีฯ อเปฺปว นาม อปฺปสทฺทํ ปริสํ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติฯ อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุํฯ อถ โข ภควา เยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก เตนุ

ปสงฺกมิฯ อถ โข สกุลุทายี ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอตุ โข, ภนฺเต, ภควาฯ สฺวาคตํ, ภนฺเต, ภควโตฯ จิรสฺสํ โข, ภนฺเต, ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายฯ นิสีทตุ, ภนฺเต, ภควา; อิทมาสนํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ สกุลุทายีปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สกุลุทายึ ปริพฺพาชกํ ภควา เอตทโวจ –

๒๓๘. ‘‘กายนุตฺถ , อุทายิ, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา’’ติ? ‘‘ติฏฺฐเตสา, ภนฺเต, กถา ยาย มยํ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาฯ เนสา, ภนฺเต, กถา ภควโต ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนายฯ ปุริมานิ, ภนฺเต, ทิวสานิ ปุริมตรานิ นานาติตฺถิยานํ สมณพฺราหฺมณานํ กุตูหลสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘ลาภา วต, โภ, องฺคมคธานํ, สุลทฺธลาภา วต, โภ, องฺคมคธานํ! ตตฺริเม [ยตฺถิเม (สี.)] สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส ราชคหํ วสฺสาวาสํ โอสฏาฯ อยมฺปิ โข ปูรโณ กสฺสโป สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; โสปิ ราชคหํ วสฺสาวาสํ โอสโฏฯ อยมฺปิ โข มกฺขลิ โคสาโล…เป.… อชิโต เกสกมฺพโล… ปกุโธ กจฺจายโน… สญฺชโย เพลฏฺฐปุตฺโต… นิคโณฺฐ นาฏปุตฺโต สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; โสปิ ราชคหํ วสฺสาวาสํ โอสโฏฯ อยมฺปิ โข สมโณ โคตโม สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; โสปิ ราชคหํ วสฺสาวาสํ โอสโฏฯ โก นุ โข อิเมสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สงฺฆีนํ คณีนํ คณาจริยานํ ญาตานํ ยสสฺสีนํ ติตฺถกรานํ สาธุสมฺมตานํ พหุชนสฺส สาวกานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต, กญฺจ ปน สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา [ครุกตฺวา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี’’’ติ?

๒๓๙. ‘‘ตเตฺรกเจฺจ เอวมาหํสุ – ‘อยํ โข ปูรโณ กสฺสโป สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; โส จ โข สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน ปูรณํ กสฺสปํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ ภูตปุพฺพํ ปูรโณ กสฺสโป อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติฯ ตตฺรญฺญตโร ปูรณสฺส กสฺสปสฺส สาวโก สทฺทมกาสิ – ‘‘มา โภโนฺต ปูรณํ กสฺสปํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉิตฺถ; เนโส เอตํ ชานาติ; มยเมตํ ชานาม, อเมฺห เอตมตฺถํ ปุจฺฉถ; มยเมตํ ภวนฺตานํ พฺยากริสฺสามา’’ติฯ ภูตปุพฺพํ ปูรโณ กสฺสโป พาหา ปคฺคยฺห กนฺทโนฺต น ลภติ – ‘‘อปฺปสทฺทา โภโนฺต โหนฺตุ, มา โภโนฺต สทฺทมกตฺถฯ เนเต, ภวเนฺต, ปุจฺฉนฺติ, อเมฺห เอเต ปุจฺฉนฺติ; มยเมเตสํ พฺยากริสฺสามา’’ติฯ พหู โข ปน ปูรณสฺส กสฺสปสฺส สาวกา วาทํ อาโรเปตฺวา อปกฺกนฺตา – ‘‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ , กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ? มิจฺฉาปฏิปโนฺน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปโนฺน, สหิตํ เม, อสหิตํ เต, ปุเรวจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉาวจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณํ เต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโตสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’’ติฯ อิติ ปูรโณ กสฺสโป สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน ปูรณํ กสฺสปํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ อกฺกุโฏฺฐ จ ปน ปูรโณ กสฺสโป ธมฺมโกฺกเสนา’’’ติฯ

‘‘เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ‘อยมฺปิ โข มกฺขลิ โคสาโล…เป.… อชิโต เกสกมฺพโล… ปกุโธ กจฺจายโน… สญฺชโย เพลฏฺฐปุตฺโต… นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; โส จ โข สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ ภูต

ปุพฺพํ นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติฯ ตตฺรญฺญตโร นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวโก สทฺทมกาสิ – มา โภโนฺต นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉิตฺถ; เนโส เอตํ ชานาติ; มยเมตํ ชานาม, อเมฺห เอตมตฺถํ ปุจฺฉถ; มยเมตํ ภวนฺตานํ พฺยากริสฺสามาติฯ ภูตปุพฺพํ นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต พาหา ปคฺคยฺห กนฺทโนฺต น ลภติ – “อปฺปสทฺทา โภโนฺต โหนฺตุ, มา โภโนฺต สทฺทมกตฺถฯ เนเต ภวเนฺต ปุจฺฉนฺติ, อเมฺห เอเต ปุจฺฉนฺติ; มยเมเตสํ พฺยากริสฺสามา”ติฯ พหู โข ปน นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวกา วาทํ อาโรเปตฺวา อปกฺกนฺตา – “น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิฯ กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ? มิจฺฉาปฏิปโนฺน ตฺวมสิฯ อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปโนฺนฯ สหิตํ เม อสหิตํ เต, ปุเรวจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉาวจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณํ เต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโตสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี”ติฯ อิติ นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ อกฺกุโฎฺฐ จ ปน นิคโณฺฐ นาฏปุโตฺต ธมฺมโกฺกเสนา’’’ติฯ

๒๔๐. “เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ‘อยมฺปิ โข สมโณ โคตโม สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; โส จ โข สาวกานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต, สมณญฺจ ปน โคตมํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ ภูตปุพฺพํ สมโณ โคตโม อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสสิฯ ตตฺรญฺญตโร สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก อุกฺกาสิฯ ตเมนาญฺญตโร สพฺรหฺมจารี ชณฺณุเกน [ชณฺณุเก (สี.)] ฆเฎฺฏสิ – “อปฺปสโทฺท อายสฺมา โหตุ, มายสฺมา สทฺทมกาสิ, สตฺถา โน ภควา ธมฺมํ เทเสสี”ติฯ ยสฺมึ สมเย สมโณ โคตโม อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติ, เนว ตสฺมึ สมเย สมณสฺส โคตมสฺส สาวกานํ ขิปิตสโทฺท วา โหติ อุกฺกาสิตสโทฺท วาฯ ตเมนํ มหาชนกาโย ปจฺจาสีสมานรูโป [ปจฺจาสึ สมานรูโป (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปจฺจุปฎฺฐิโต โหติ – “ยํ โน ภควา ธมฺมํ ภาสิสฺสติ ตํ โน โสสฺสามา”ติฯ เสยฺยถาปิ นาม ปุริโส จาตุมฺมหาปเถ ขุทฺทมธุํ [ขุทฺทํ มธุํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อเนลกํ ปีเฬยฺย [อุปฺปีเฬยฺย (สี.)]ฯ ตเมนํ มหาชนกาโย ปจฺจาสีสมานรูโป ปจฺจุปฎฺฐิโต อสฺสฯ เอวเมว ยสฺมึ สมเย สมโณ โคตโม อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติ, เนว ตสฺมึ สมเย สมณสฺส โคตมสฺส สาวกานํ ขิปิตสโทฺท วา โหติ อุกฺกาสิตสโทฺท วาฯ ตเมนํ มหาชนกาโย ปจฺจาสีสมานรูโป ปจฺจุปฎฺฐิโต โหติ – “ยํ โน ภควา ธมฺมํ ภาสิสฺสติ ตํ โน โสสฺสามา”ติฯ เยปิ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา สพฺรหฺมจารีหิ สมฺปโยเชตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตนฺติ เตปิ สตฺถุ เจว วณฺณวาทิโน โหนฺติ, ธมฺมสฺส จ วณฺณวาทิโน โหนฺติ, สงฺฆสฺส จ วณฺณวาทิโน โหนฺติ, อตฺตครหิโนเยว โหนฺติ อนญฺญครหิโน, “มยเมวมฺหา อลกฺขิกา มยํ อปฺปปุญฺญา เต มยํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตฺวา นาสกฺขิมฺหา ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จริตุ”นฺติฯ เต อารามิกภูตา วา อุปาสกภูตา วา ปญฺจสิกฺขาปเท สมาทาย วตฺตนฺติฯ อิติ สมโณ โคตโม สาวกานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต, สมณญฺจ ปน โคตมํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี’’’ติฯ

๒๔๑. “กติ ปน ตฺวํ, อุทายิ, มยิ ธเมฺม สมนุปสฺสสิ, เยหิ มมํ [มม (สพฺพตฺถ)] สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ [ครุกโรนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี”ติ? “ปญฺจ โข อหํ, ภเนฺต, ภควติ ธเมฺม สมนุปสฺสามิ เยหิ ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ กตเม ปญฺจ? ภควา หิ, ภเนฺต, อปฺปาหาโร, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาทีฯ ยมฺปิ, ภเนฺต, ภควา อปฺปาหาโร, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาที อิมํ โข อหํ, ภเนฺต, ภควติ ปฐมํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ เยน ภ

ควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภนฺเต, ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทีฯ ยมฺปิ, ภนฺเต, ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ, ภนฺเต, ภควติ ทุติยํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภนฺเต, ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทีฯ ยมฺปิ, ภนฺเต, ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ, ภนฺเต, ภควติ ตติยํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภนฺเต, ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทีฯ ยมฺปิ, ภนฺเต, ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ, ภนฺเต, ภควติ จตุตฺถํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภนฺเต, ภควา ปวิวิตฺโต, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที ฯ ยมฺปิ, ภนฺเต, ภควา ปวิวิตฺโต, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ, ภนฺเต, ภควติ ปญฺจมํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

‘‘อิเม โข อหํ, ภนฺเต, ภควติ ปญฺจ ธมฺเม สมนุปสฺสามิ เยหิ ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี’’ติฯ

๒๔๒. ‘‘‘อปฺปาหาโร สมโณ โคตโม, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, สนฺติ โข ปน เม, อุทายิ, สาวกา โกสกาหาราปิ อฑฺฒโกสกาหาราปิ เพลุวาหาราปิ อฑฺฒเพลุวาหาราปิฯ อหํ โข ปน, อุทายิ, อเปฺปกทา อิมินา ปเตฺตน สมติตฺติกมฺปิ ภุญฺชามิ ภิโยฺยปิ ภุญฺชามิฯ ‘อปฺปาหาโร สมโณ โคตโม, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, เย เต, อุทายิ, มม สาวกา โกสกาหาราปิ อฑฺฒโกสกาหาราปิ เพลุวาหาราปิ อฑฺฒเพลุวาหาราปิ น มํ เต อิมินา ธเมฺมน สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํฯ

‘‘‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, สนฺติ โข ปน เม, อุทายิ, สาวกา ปํสุกูลิกา ลูขจีวรธรา เต สุสานา วา สงฺการกูฏา วา ปาปณิกา วา นนฺตกานิ [ปาปณิกานิ วา นนฺตกานิ วา (สี.)] อุจฺจินิตฺวา [อุจฺฉินฺทิตฺวา (ก.)] สงฺฆาฏิํ กริตฺวา ธาเรนฺติฯ อหํ โข ปนุทายิ, อเปฺปกทา คหปติจีวรานิ ธาเรมิ ทฬฺหานิ สตฺถลูขานิ อลาพุโลมสานิฯ ‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา

ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, เย เต, อุทายิ, มม สาวกา ปํสุกูลิกา ลูขจีวรธรา เต สุสานา วา สงฺการกูฏา วา ปาปณิกา วา นนฺตกานิ อุจฺจินิตฺวา สงฺฆาฏึ กริตฺวา ธาเรนฺติ, น มํ เต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํฯ

‘‘‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, สนฺติ โข ปน เม, อุทายิ, สาวกา ปิณฺฑปาติกา สปทานจาริโน อุญฺฉาสเก วเต รตา, เต อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐา สมานา อาสเนนปิ นิมนฺติยมานา น สาทิยนฺติฯ อหํ โข ปนุทายิ, อเปฺปกทา นิมนฺตเนปิ [นิมนฺตนสฺสาปิ (ก.)] ภุญฺชามิ สาลีนํ โอทนํ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํฯ ‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, เย เต, อุทายิ, มม สาวกา ปิณฺฑปาติกา สปทานจาริโน อุญฺฉาสเก วเต รตา เต อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐา สมานา อาสเนนปิ นิมนฺติยมานา น สาทิยนฺติ, น มํ เต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํฯ

‘‘‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, สนฺติ โข ปน เม, อุทายิ, สาวกา รุกฺขมูลิกา อโพฺภกาสิกา, เต อฏฺฐมาเส ฉนฺนํ น อุเปนฺติฯ อหํ โข ปนุทายิ, อเปฺปกทา กูฏาคาเรสุปิ วิหรามิ อุลฺลิตฺตาวลิเตฺตสุ นิวาเตสุ ผุสิตคฺคเฬสุ [ผุสฺสิตคฺคเฬสุ (สี. ปี.)] ปิหิตวาตปาเนสุฯ ‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, เย เต, อุทายิ, มม สาวกา รุกฺขมูลิกา อโพฺภกาสิกา เต อฏฺฐมาเส ฉนฺนํ น อุเปนฺติ, น มํ เต อิมินา ธมฺมน สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํฯ

‘‘‘ปวิวิโตฺต สมโณ โคตโม, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, สนฺติ โข ปน เม, อุทายิ, สาวกา อารญฺญิกา ปนฺตเสนาสนา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหรนฺติ, เต อนฺวฑฺฒมาสํ สงฺฆมเชฺฌ โอสรนฺติ ปาติโมกฺขุเทฺทสายฯ อหํ โข ปนุทายิ, อเปฺปกทา อากิโณฺณ วิหรามิ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ รญฺญา ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิฯ ‘ปวิวิโตฺต สมโณ โคตโม, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที’ติ, อิติ เจ มํ, อุทายิ, สาวกา สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํ, เย เต, อุทายิ, มม สาวกา อารญฺญกา ปนฺตเสนาสนา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อโชฺฌคาเหตฺวา วิหรนฺติ เต อนฺวฑฺฒมาสํ สงฺฆมเชฺฌ โอสรนฺติ ปาติโมกฺขุเทฺทสาย, น มํ เต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุํ ครุํ กเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุํฯ

‘‘อิติ โข, อุทายิ, น มมํ สาวกา อิเมหิ ปญฺจหิ ธเมฺมหิ สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

๒๔๓. ‘‘อตฺถิ โข, อุทายิ, อเญฺญ จ ปญฺจ ธมฺมา เยหิ ปญฺจหิ ธเมฺมหิ มมํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ , สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ กตเม ปญฺจ?

อิธุทายิ, มมํ สาวกา อธิสีเล สมฺภาเวนฺติ – ‘สีลวา สมโณ โคตโม ปรเมน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต’ติฯ ยมฺปุทายิ [ยมฺทายิ (สฺยา. ก.)], มมํ สาวกา อธิสีเล สมฺภาเวนฺติ – ‘สีลวา สมโณ โคตโม ปรเมน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคโต’ติ, อยํ โข, อุทายิ , ปฐโม ธโมฺม เยน มมํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

๒๔๔. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, มมํ สาวกา อภิกฺกเนฺต ญาณทสฺสเน สมฺภาเวนฺติ – ‘ชานํเยวาห สมโณ โคตโม – ชานามีติ, ปสฺสํเยวาห สมโณ โคตโม – ปสฺสามีติ; อภิญฺญาย สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ โน อนภิญฺญาย; สนิทานํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ โน อนิทานํ; สปฺปาฏิหาริยํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ โน อปฺปาฏิหาริย’นฺติฯ ยมฺปุทายิ, มมํ สาวกา อภิกฺกเนฺต ญาณทสฺสเน สมฺภาเวนฺติ – ‘ชานํเยวาห สมโณ โคตโม – ชานามีติ, ปสฺสํเยวาห สมโณ โคตโม – ปสฺสามีติ; อภิญฺญาย สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ โน อนภิญฺญาย; สนิทานํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ โน อนิทานํ; สปฺปาฏิหาริยํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ โน อปฺปาฏิหาริย’นฺติ, อยํ โข, อุทายิ, ทุติโย ธโมฺม เยน มมํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

๒๔๕. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, มมํ สาวกา อธิปญฺญาย สมฺภาเวนฺติ – ‘ปญฺญวา สมโณ โคตโม ปรเมน ปญฺญากฺขเนฺธน สมนฺนาคโต; ตํ วต อนาคตํ วาทปถํ น ทกฺขติ, อุปฺปนฺนํ วา ปรปฺปวาทํ น สหธเมฺมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคณฺหิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติ’ฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, อปิ นุ เม สาวกา เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตยฺยุ’’นฺติ?

‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ

‘‘น โข ปนาหํ, อุทายิ, สาวเกสุ อนุสาสนิํ ปจฺจาสีสามิ [ปจฺจาสิํสามิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; อญฺญทตฺถุ มมเยว สาวกา อนุสาสนิํ ปจฺจาสีสนฺติฯ

‘‘ยมฺปุทายิ, มมํ สาวกา อธิปญฺญาย สมฺภาเวนฺติ – ‘ปญฺญวา สมโณ โคตโม ปรเมน ปญฺญากฺขเนฺธน สมนฺนาคโต; ตํ วต อนาคตํ วาทปถํ น ทกฺขติ, อุปฺปนฺนํ วา ปรปฺปวาทํ น สหธเมฺมน นิคฺคหิตํ นิคฺคณฺหิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติ’ฯ อยํ โข, อุทายิ, ตติโย ธโมฺม เยน มมํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

๒๔๖. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, มม สาวกา เยน ทุเกฺขน ทุกฺขติณฺณา ทุกฺขปเรตา เต มํ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปุจฺฉนฺติ, เตสาหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปุโฏฺฐ พฺยากโรมิ, เตสาหํ จิตฺตํ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน; เต มํ ทุกฺขสมุทยํ… ทุกฺขนิโรธํ… ทุกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อริยสจฺจํ ปุจฺฉนฺติ, เตสาหํ ทุกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อริยสจฺจํ ปุโฏฺฐ พฺยากโรมิ , เตสาหํ จิตฺตํ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนฯ ยมฺปุทายิ, มม สาวกา เยน ทุเกฺขน ทุกฺขติณฺณา ทุกฺขปเรตา เต มํ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปุจฺฉนฺติ, เตสาหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปุโฏฺฐ พฺยากโรมิ, เตสาหํ จิตฺตํ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนฯ เต มํ ทุกฺขสมุทยํ … ทุกฺขนิโรธํ… ทุกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อริยสจฺจํ ปุจฺฉนฺติฯ เตสาหํ ทุกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ อริยสจฺจํ ปุโฏฺฐ พฺยากโรมิฯ เตสาหํ จิตฺตํ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนฯ อยํ โข, อุทายิ, จตุโตฺถ ธโมฺม เยน มมํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

๒๔๗. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ… จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ… ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ , ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วีริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ, ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วีริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ, ปทหติ; อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วีริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ, ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ, วายมติ, วีริยํ อารภติ, จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ, ปทหติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, วีริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, จิตฺตสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, วีมํสาสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ , ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามิํ สมฺโพธคามิํ; วีริยินฺทฺริยํ ภาเวติ…เป.… สตินฺทฺริยํ ภาเวติ… สมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามิํ สมฺโพธคามิํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ อุปสมคามิํ สมฺโพธคามิํ; วีริยพลํ ภาเวติ…เป.… สติพลํ ภาเวติ… สมาธิพลํ ภาเวติ… ปญฺญาพลํ ภาเวติ อุปสมคามิํ สมฺโพธคามิํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิํ; ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป.… วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐิํ ภาเวติ, สมฺมาสงฺกปฺปํ ภาเวติ, สมฺมาวาจํ ภาเวติ , สมฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ, สมฺมาอาชีวํ ภาเวติ, สมฺมาวายามํ ภาเวติ, สมฺมาสติํ ภาเวติ, สมฺมาสมาธิํ ภาเวติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๔๘. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อฏฺฐ วิโมเกฺข ภาเวนฺติฯ รูปี รูปานิ ปสฺสติ, อยํ ปฐโม วิโมโกฺข; อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ, อยํ ทุติโย วิโมโกฺข; สุภเนฺตว อธิมุโตฺต โหติ, อยํ ตติโย วิโมโกฺข; สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนโนฺต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ จตุโตฺถ วิโมโกฺข; สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ปญฺจโม วิโมโกฺข; สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ฉโฎฺฐ วิโมโกฺข; สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ สตฺตโม วิโมโกฺข; สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ อฎฺฐโม วิโมโกฺขฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๔๙. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อฏฺฐ อภิภายตนานิ ภาเวนฺติฯ อชฺฌตฺตํ รูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปริตฺตานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ ปฐมํ อภิภายตนํฯ

‘‘อชฺฌตฺตํ รูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ ทุติยํ อภิภายตนํฯ

‘‘อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปริตฺตานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ ตติยํ อภิภายตนํฯ

‘‘อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ จตุตฺถํ อภิภายตนํฯ

‘‘อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิทสฺสนานิ นีลนิภาสานิฯ เสยฺยถาปิ นาม อุมาปุปฺผํ นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิทสฺสนํ นีลนิภาสํ, เสยฺยถาปิ วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุภโตภาควิมฎฺฐํ นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิทสฺสนํ นีลนิภาสํ; เอวเมว อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิทสฺสนานิ นีลนิภาสานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ ปญฺจมํ อภิภายตนํ ฯ

‘‘อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิฯ เสยฺยถาปิ นาม กณิการปุปฺผํ ปีตํ ปีตวณฺณํ ปีตนิทสฺสนํ ปีตนิภาสํ, เสยฺยถาปิ วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุภโตภาควิมฎฺฐํ ปีตํ ปีตวณฺณํ ปีตนิทสฺสนํ ปีตนิภาสํ; เอวเมว อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ ฉฎฺฐํ อภิภายตนํฯ

‘‘อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิฯ เสยฺยถาปิ นาม พนฺธุชีวกปุปฺผํ โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ โลหิตกนิทสฺสนํ โลหิตกนิภาสํ, เสยฺยถาปิ วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุภโตภาควิมฎฺฐํ โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ โลหิตกนิทสฺสนํ โลหิตกนิภาสํ; เอวเมว อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รู

ปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ, ปสฺสามี’ติ เอวํ สญฺญี โหติฯ อิทํ สตฺตมํ อภิภายตนํฯ

“อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โอทาตานิ โอทาตวณฺณานิ โอทาตนิทสฺสนานิ โอทาตนิภาสานิฯ เสยฺยถาปิ นาม โอสธิตารกา โอทาตา โอทาตวณฺณา โอทาตนิทสฺสนา โอทาตนิภาสา, เสยฺยถาปิ วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุภโตภาควิมฏฺฐํ โอทาตํ โอทาตวณฺณํ โอทาตนิทสฺสนํ โอทาตนิภาสํ; เอวเมว อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โอทาตานิ โอทาตวณฺณานิ โอทาตนิทสฺสนานิ โอทาตนิภาสานิ ฯ ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ , ปสฺสามี’ติ เอวํสญฺญี โหติฯ อิทํ อฏฺฐมํ อภิภายตนํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๐. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทส กสิณายตนานิ ภาเวนฺติฯ ปถวีกสิณเมโก สญฺชานาติ อุทฺธมโธ ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ; อาโปกสิณเมโก สญฺชานาติ…เป.… เตโชกสิณเมโก สญฺชานาติ… วาโยกสิณเมโก สญฺชานาติ… นีลกสิณเมโก สญฺชานาติ… ปีตกสิณเมโก สญฺชานาติ… โลหิตกสิณเมโก สญฺชานาติ… โอทาตกสิณเมโก สญฺชานาติ… อากาสกสิณเมโก สญฺชานาติ … วิญฺญาณกสิณเมโก สญฺชานาติ อุทฺธมโธ ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๑. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาริ ฌานานิ ภาเวนฺติฯ อิธุทายิ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ทกฺโข นฺหาปโก [นหาปโก (สี. ปี.)] วา นฺหาปกเนฺตวาสี วา กํสถาเล นฺหานียจุณฺณานิ [นหานียจุณฺณานิ (สี. ปี.)] อากิริตฺวา อุทเกน ปริโปฺผสกํ ปริโปฺผสกํ สเนฺนยฺย, สายํ นฺหานียปิณฺฑิ [สาสฺส นหานียปิณฺฑี (สี. สฺยา. กํ.)] เสฺนหานุคตา เสฺนหปเรโต สนฺตรพาหิรา ผุฏา เสฺนเหน น จ ปคฺฆริณี; เอวเมว โข, อุทายิ, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ

“ปุน จปรํ, อุทายิ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติ ฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, อุทกรหโท คมฺภีโร อุพฺภิโททโก [อุพฺภิโตทโก (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ ตสฺส เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ , น ปจฺฉิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, เทโว จ น กาเลน กาลํ สมฺมา ธารํ อนุปฺปเวเจฺฉยฺย; อถ โข ตมฺหาว อุทกรหทา สีตา วาริธารา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสเนฺทยฺย ปริสเนฺทยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย, นาสฺส [น เนสํ (สี.)] กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุฏํ อสฺสฯ เอวเมว โข, อุทายิ, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุฏํ โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา…เป…. ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุฎํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อโนฺต นิมุคฺคโปสีนิ, ตานิ ยาว จคฺคา ยาว จ มูลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ ปริปฺผุฎานิ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวตํ, อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุฎํ อสฺส; เอวเมว โข, อุทายิ, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสเนฺทติ ปริสเนฺทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุฎํ โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส อิมเมว กายํ ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสิโนฺน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุฎํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปุริโส โอทาเตน วเตฺถน สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสิโนฺน อสฺส, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วเตฺถน อปฺผุฎํ อสฺส; เอวเมว โข, อุทายิ, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสิโนฺน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุเทฺธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุฎํ โหติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๒. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฎิปทา, ยถาปฎิปนฺนา เม สาวกา เอวํ ปชานนฺติ – ‘อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธโมฺม; อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฎิพทฺธํ’ฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, มณิ เวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฎฺฐํโส สุปริกมฺมกโต อโจฺฉ วิปฺปสโนฺน สพฺพาการสมฺปโนฺน; ตตฺริทํ สุตฺตํ อาวุตํ นีลํ วา ปีตํ วา โลหิตํ วา โอทาตํ วา ปณฺฑุสุตฺตํ วาฯ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส หเตฺถ กริตฺวา ปจฺจเวเกฺขยฺย – ‘อยํ โข มณิ เวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฎฺฐํโส สุปริกมฺมกโต อโจฺฉ วิปฺปสโนฺน สพฺพาการสมฺปโนฺน; ตตฺริทํ สุตฺตํ อาวุตํ นีลํ วา ปีตํ วา โลหิตํ วา โอทาตํ วา ปณฺฑุสุตฺตํ วา’ติฯ เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฎิปทา, ยถาปฎิปนฺนา เม สาวกา เอวํ ปชานนฺติ – ‘อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธโมฺม; อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฎิพทฺธ’นฺติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๓. ‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฎิปทา, ยถาปฎิปนฺนา เม สาวกา อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมฺมินนฺติ รูปิํ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคิํ อหีนินฺทฺริยํฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปุริโส มุญฺชมฺหา อีสิกํ ปพฺพาเหยฺย; ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ มุโญฺช, อยํ อีสิกา; อโญฺญ มุโญฺช, อญฺญา อีสิกา; มุญฺชมฺหาเตฺวว อีสิกา ปพฺพาฬฺหา’ติฯ เสยฺยถา วา ปนุทายิ, ปุริโส อสิํ โกสิยา ปพฺพาเหยฺย; ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ อสิ, อยํ โกสิ; อโญฺญ อสิ อญฺญา โกสิ; โกสิยาเตฺวว อสิ ปพฺพาโฬฺห’ติฯ เสยฺยถา วา, ปนุทายิ , ปุริโส อหิํ กรณฺฑา อุทฺธเรยฺย; ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ อหิ, อยํ กรโณฺฑ; อโญฺญ อหิ, อโญฺญ กรโณฺฑ; กรณฺฑาเตฺวว อหิ อุพฺภโต’ติฯ เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฎิปทา, ยถาปฎิปนฺนา เม สาวกา อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมฺมินนฺติ รูปิํ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคิํ อหีนินฺทฺริยํฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๔. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺติ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ; ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรนฺติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน [อภิชฺชมานา (ก.)] คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมนฺติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสนฺติ ปริมชฺชนฺติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ทกฺโข กุมฺภกาโร วา กุมฺภการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตาย มตฺติกาย ยํ ยเทว ภาชนวิกติํ อากงฺเขยฺย ตํ ตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย; เสยฺยถา วา ปนุทายิ, ทกฺโข ทนฺตกาโร วา ทนฺตการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมิํ ทนฺตสฺมิํ ยํ ยเทว ทนฺตวิกติํ อากงฺเขยฺย ตํ ตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย; เสยฺยถา วา ปนุทายิ, ทกฺโข สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมิํ สุวณฺณสฺมิํ ยํ ยเทว สุวณฺณวิกติํ อากงฺเขยฺย ตํ ตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺยฯ เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺติ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ, ติโรภาวํ; ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรนฺติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉนฺติ , เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมนฺติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสนฺติ ปริมชฺชนฺติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๕. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณนฺติ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จาตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณนฺติ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๖. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานนฺติ – สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ; วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อเจฺฉ วา อุทกปเตฺต สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน สกณิกํ วา ‘สกณิก’นฺติ [สกณิกงฺคํ วา สกณิกงฺคนฺติ (สี.)] ชาเนยฺย , อกณิกํ วา ‘อกณิก’นฺติ [อกณิกงฺคํ วา อกณิกงฺคนฺติ (สี.)] ชาเนยฺย; เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานนฺติ – สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ…เป.… สโทสํ วา จิตฺตํ… วีตโทสํ วา จิตฺตํ… สโมหํ วา จิตฺตํ… วีตโมหํ วา จิตฺตํ…

สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ… วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ… มหคฺคตํ วา จิตฺตํ… อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ… สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ… อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ… สมาหิตํ วา จิตฺตํ… อสมาหิตํ วา จิตฺตํ… วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ… อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺต’นฺติ ปชานนฺติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๗. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺสปิ ชาติโย จตสฺสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ, อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป – ‘อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวโณฺณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยโนฺต, โส ตโต จุโต อิธูปปโนฺน’ติฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปุริโส สกมฺหา คามา อญฺญํ คามํ คเจฺฉยฺย, ตมฺหาปิ คามา อญฺญํ คามํ คเจฺฉยฺย; โส ตมฺหา คามา สกํเยว คามํ ปจฺจาคเจฺฉยฺย; ตสฺส เอวมสฺส – ‘อหํ โข สกมฺหา คามา อญฺญํ คามํ อคจฺฉึ, ตตฺร เอวํ อฎฺฐาสึ เอวํ นิสีทึ เอวํ อภาสึ เอวํ ตุณฺหี อโหสึ; ตมฺหาปิ คามา อมุํ คามํ อคจฺฉึ, ตตฺราปิ เอวํ อฏฺฐาสึ เอวํ นิสีทึ เอวํ อภาสึ เอวํ ตุณฺหี อโหสึ, โสมฺหิ ตมฺหา คามา สกํเยว คามํ ปจฺจาคโต’ติฯ เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๘. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสนฺติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานนฺติ – ‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสนฺติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, เทฺว อคารา สทฺวารา [สนฺนทฺวารา (ก.)]ฯ ตตฺร จกฺขุมา ปุริโส มเชฺฌ ฐิโต ปเสฺสยฺย มนุเสฺส เคหํ ปวิสเนฺตปิ นิกฺขมเนฺตปิ อนุจงฺกมเนฺตปิ อนุวิจรเนฺตปิ; เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสนฺติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานนฺติ…เป.… ตตฺร จ ป เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ

๒๕๙. “ปุน จปรํ, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปพฺพตสเงฺขเป อุทกรหโท อโจฺฉ วิปฺปสโนฺน อนาวิโล,

ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโต ปเสฺสยฺย สิปฺปิสมฺพุกมฺปิ [สิปฺปิกสมฺพุกมฺปิ (สฺยา. กํ. ก.)] สกฺขรกฐลมฺปิ มจฺฉคุมฺพมฺปิ จรนฺตมฺปิ ติฏฺฐนฺตมฺปิฯ ตสฺส เอวมสฺส – ‘อยํ โข อุทกรหโท อโจฺฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺริเม สิปฺปิสมฺพุกาปิ สกฺขรกฐลาปิ มจฺฉคุมฺพาปิ จรนฺติปิ ติฏฺฐนฺติปี’ติฯ เอวเมว โข, อุทายิ, อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติฯ อยํ โข, อุทายิ, ปญฺจโม ธโมฺม เยน มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติฯ

‘‘อิเม โข, อุทายิ, ปญฺจ ธมฺมา เยหิ มมํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, สกฺกตฺวา ครุํ กตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตี’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มหาสกุลุทายิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. สมณมุณฺฑิกสุตฺตํ

๒๖๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต [สมณมณฺฑิกาปุโตฺต (สี. ปี.)] สมยปฺปวาทเก ตินฺทุกาจีเร เอกสาลเก มลฺลิกาย อาราเม ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ ปญฺจมเตฺตหิ ปริพฺพาชกสเตหิฯ อถ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ สาวตฺถิยา นิกฺขมิ ทิวา ทิวสฺส ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ อถ โข ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อกาโล โข ตาว ภควนฺตํ ทสฺสนาย; ปฏิสลฺลีโน ภควาฯ มโนภาวนิยานมฺปิ ภิกฺขูนํ อสมโย ทสฺสนาย; ปฏิสลฺลีนา มโนภาวนิยา ภิกฺขูฯ ยํนูนาหํ เยน สมยปฺปวาทโก ตินฺทุกาจีโร เอกสาลโก มลฺลิกาย อาราโม เยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต เตนุปสงฺกเมยฺย’’นฺติฯ อถ โข ปญฺจกโงฺค ถปติ เยน สมยปฺปวาทโก ตินฺทุกาจีโร เอกสาลโก มลฺลิกาย อาราโม เยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต เตนุปสงฺกมิฯ

เตน โข ปน สมเยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสิโนฺน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา, เสยฺยถิทํ – ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วาฯ

อทฺทสา โข อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต ปญฺจกงฺคํ ถปตึ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน สกํ ปริสํ สณฺฐาเปสิ – ‘‘อปฺปสทฺทา โภโนฺต โหนฺตุ, มา โภโนฺต สทฺทมกตฺถ; อยํ สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก อาคจฺฉติ ปญฺจกโงฺค ถปติฯ ยาวตา โข ปน สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา คิหี โอทาตวสนา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ อยํ เตสํ อญฺญตโร ปญฺจกโงฺค ถปติฯ อปฺปสทฺทกามา โข ปน เต อายสฺมโนฺต อปฺปสทฺทวินีตา อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาทิโน; อเปฺปว นาม อปฺปสทฺทํ ปริสํ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติฯ อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุํฯ

๒๖๑. อถ โข ปญฺจกงฺค ถปติ เยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อุคฺคาหมาเนน ปริพฺพาชเกน สมณมุณฺฑิกาปุตฺเตน สทฺธึ สโมฺมทิ ฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ปญฺจกงฺคํ ถปตึ อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต เอตทโวจ – ''จตูหิ โข อหํ, คหปติ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํฯ กตเมหิ จตูหิ? อิธ, คหปติ, น กาเยน ปาปกมฺมํ กโรติ, น ปาปกํ วาจํ ภาสติ, น ปาปกํ สงฺกปฺปํ สงฺกเปฺปติ, น ปาปกํ อาชีวํ อาชีวติ – อิเมหิ โข อหํ, คหปติ, จตูหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌ''นฺติฯ

อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อุคฺคาหมานสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมณมุณฺฑิกาปุตฺตสฺส ภาสิตํ เนว อภินนฺทิ นปฺปฏิโกฺกสิฯ อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิโกฺกสิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิ – ''ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามี''ติฯ อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ปญฺจกงฺโค ถปติ ยาวตโก อโหสิ อุคฺคาหมาเนน ปริพฺพาชเกน สมณมุณฺฑิกาปุตฺเตน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ

๒๖๒. เอวํ วุเตฺต, ภควา ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ – ''เอวํ สเนฺต โข, ถปติ, ทหโร กุมาโร มโนฺท อุตฺตานเสยฺยโก สมฺปนฺนกุสโล ภวิสฺสติ ปรมกุสโล อุตฺตมปตฺติปโตฺต สมโณ อโยโชฺฌ, ยถา อุคฺคาหมานสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมณมุณฺฑิกาปุตฺตสฺส วจนํฯ ทหรสฺส หิ, ถปติ, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส กาโยติปิ น โหติ, กุโต ปน กาเยน ปาปกมฺมํ กริสฺสติ, อญฺญตฺร ผนฺทิตมตฺตา! ทหรสฺส หิ, ถปติ, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส วาจาติปิ น โหติ, กุโต ปน ปาปกํ วาจํ ภาสิสฺสติ, อญฺญตฺร โรทิตมตฺตา ! ทหรสฺส หิ, ถปติ, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส สงฺกโปฺปติปิ น โหติ, กุโต ปน ปาปกํ สงฺกปฺปํ สงฺกปฺปิสฺสติ, อญฺญตฺร วิกูชิตมตฺตา [วิกุชฺชิตมตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]! ทหรสฺส หิ, ถปติ, กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส อาชีโวติปิ น โหติ, กุโต ปน ปาปกํ อาชีวํ อาชีวิสฺสติ, อญฺญตฺร มาตุถญฺญา! เอวํ สเนฺต โข, ถปติ, ทหโร กุมาโร มโนฺท อุตฺตานเสยฺยโก สมฺปนฺนกุสโล ภวิสฺสติ ปรมกุสโล อุตฺตมปตฺติปโตฺต สมโณ อโยโชฺฌ, ยถา อุคฺคาหมานสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมณมุณฺฑิกาปุตฺตสฺส วจนํฯ

๒๖๓. ''จตูหิ โข อหํ, ถปติ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ น เจว สมฺปนฺนกุสลํ น ปรมกุสลํ น อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ, อปิ จิมํ ทหรํ กุมารํ มนฺทํ อุตฺตานเสยฺยกํ สมธิคยฺห ติฎฺฐติฯ กตเมหิ จตูหิ? อิธ, ถปติ, น กาเยน ปาปกมฺมํ กโรติ, น ปาปกํ วาจํ ภาสติ, น ปาปกํ สงฺกปฺปํ สงฺกเปฺปติ, น ปาปกํ อาชีวํ อาชีวติ – อิเมหิ โข อหํ, ถปติ, จตูหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ น เจว สมฺปนฺนกุสลํ น ปรมกุสลํ น อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ, อปิ จิมํ ทหรํ กุมารํ มนฺทํ อุตฺตานเสยฺยกํ สมธิคยฺห ติฎฺฐติฯ

''ทสหิ โข อหํ, ถปติ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํฯ อิเม อกุสลา สีลา; ตมหํ [กหํ (สี.), ตหํ (ปี.)], ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิโตสมุฎฺฐานา อกุสลา สีลา; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิธ อกุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ เอวํ ปฏิปโนฺน อกุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปโนฺน โหติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ

‘‘อิเม กุสลา สีลา; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สีลา; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิธ กุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ เอวํ ปฏิปนฺโน กุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ

‘‘อิเม อกุสลา สงฺกปฺปา; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สงฺกปฺปา ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิธ อกุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ เอวํ ปฏิปนฺโน อกุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ

‘‘อิเม กุสลา สงฺกปฺปา; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สงฺกปฺปา ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ อิธ กุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ เอวํ ปฏิปนฺโน กุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ; ตมหํ, ถปติ, เวทิตพฺพนฺติ วทามิฯ

๒๖๔. ‘‘กตเม จ, ถปติ, อกุสลา สีลา? อกุสลํ กายกมฺมํ, อกุสลํ วจีกมฺมํ, ปาปโก อาชีโว – อิเม วุจฺจนฺติ, ถปติ, อกุสลา สีลาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, อกุสลา สีลา กึสมุฏฺฐานา? สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํฯ ‘จิตฺตสมุฏฺฐานา’ติสฺส วจนียํฯ กตมํ จิตฺตํ? จิตฺตมฺปิ หิ พหุํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํฯ ยํ จิตฺตํ สราคํ สโทสํ สโมหํ, อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สีลาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, อกุสลา สีลา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ? นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโตฯ อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ กายทุจฺจริตํ ปหาย กายสุจฺจริตํ ภาเวติ, วจีทุจฺจริตํ ปหาย วจีสุจฺจริตํ ภาเวติ, มโนทุจฺจริตํ ปหาย มโนสุจฺจริตํ ภาเวติ, มิจฺฉาชีวํ ปหาย สมฺมาชีเวน ชีวิตํ กเปฺปติ – เอเตฺถเต อกุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

‘‘กถํ ปฏิปนฺโน, ถปติ, อกุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ? อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสโมฺมสาย ภิโยฺยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวํ ปฏิปนฺโน โข, ถปติ, อกุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ

๒๖๕. ‘‘กตเม จ, ถปติ, กุสลา สีลา? กุสลํ กายกมฺมํ, กุสลํ วจีกมฺมํ, อาชีวปริสุทฺธมฺปิ โข อหํ, ถปติ, สีลสฺมึ วทามิฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ถปติ, กุสลา สีลาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, กุสลา สีลา กึสมุฏฺฐานา? สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํฯ ‘จิตฺตสมุฏฺฐานา’ติสฺส วจนียํฯ กตมํ จิตฺตํ? จิตฺตมฺปิ หิ พหุํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํฯ ยํ จิตฺตํ วีตราคํ วีตโทสํ วีตโมหํ, อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สีลาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, กุสลา สีลา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ? นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโตฯ อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ สีลวา โหติ โน จ สีลมโย, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ; ยตฺถสฺส

เต กุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

‘‘กถํ ปฏิปนฺโน จ, ถปติ, กุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ? อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย…เป…. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย…เป…. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิโยฺย ภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวํ ปฏิปนฺโน โข, ถปติ, กุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ

๒๖๖. ‘‘กตเม จ, ถปติ, อกุสลา สงฺกปฺปา? กามสงฺกปฺโป, พฺยาปาทสงฺกปฺโป, วิหึสาสงฺกปฺโป – อิเม วุจฺจนฺติ, ถปติ, อกุสลา สงฺกปฺปาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, อกุสลา สงฺกปฺปา กึสมุฏฺฐานา? สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํฯ ‘สญฺญาสมุฏฺฐานา’ติสฺส วจนียํฯ กตมา สญฺญา? สญฺญาปิ หิ พหู อเนกวิธา นานปฺปการกาฯ กามสญฺญา, พฺยาปาทสญฺญา, วิหึสาสญฺญา – อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สงฺกปฺปาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, อกุสลา สงฺกปฺปา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ? นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโตฯ อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป…. ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; เอเตฺถเต อกุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

‘‘กถํ ปฏิปนฺโน จ, ถปติ, อกุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ? อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย…เป…. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย…เป…. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิโยฺย ภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวํ ปฏิปนฺโน โข, ถปติ, อกุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ

๒๖๗. ‘‘กตเม จ, ถปติ, กุสลา สงฺกปฺปา? เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป, อพฺยาปาทสงฺกปฺโป, อวิหึสาสงฺกปฺโป – อิเม วุจฺจนฺติ, ถปติ, กุสลา สงฺกปฺปาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, กุสลา สงฺกปฺปา กึสมุฏฺฐานา? สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํฯ ‘สญฺญาสมุฏฺฐานา’ติสฺส วจนียํฯ กตมา สญฺญา? สญฺญาปิ หิ พหู อเนกวิธา นานปฺปการกาฯ เนกฺขมฺมสญฺญา, อพฺยาปาทสญฺญา, อวิหึสาสญฺญา – อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สงฺกปฺปาฯ

‘‘อิเม จ, ถปติ, กุสลา สงฺกปฺปา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ? นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโตฯ อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป…. ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; เอเตฺถเต กุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติฯ

‘‘กถํ ปฏิปนฺโน จ, ถปติ, กุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ? อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย…เป…. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย…เป…. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิโยฺย ภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวํ ปฏิปนฺโน โข, ถปติ, กุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติฯ

๒๖๘. ‘‘กตเมหิ จาหํ, ถปติ, ทสหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ? อิธ, ถปติ, ภิกฺขุ อเสขาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสงฺกปฺเปน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมากมฺมเนฺตน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาวายาเมน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาสติยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาญาเณน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวิมุตฺติยา สมนฺนาคโต โหติ – อิเมหิ โข อหํ, ถปติ, ทสหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน ปญฺจกโงฺค ถปติ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

สมณมุณฺฑิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. จูฬสกุลุทายิสุตฺตํ

๒๖๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก โมรนิวาเป ปริพฺพาชการาเม ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธิํฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห ปิณฺฑาย จริตุํฯ ยํนูนาหํ เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม เยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกเมยฺย’’นฺติฯ อถ โข ภควา เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม เตนุปสงฺกมิฯ

เตน โข ปน สมเยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธิํ นิสิโนฺน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา, เสยฺยถิทํ – ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วาฯ อทฺทสา โข สกุลุทายี ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน สกํ ปริสํ สณฺฐาเปสิ – ‘‘อปฺปสทฺทา โภโนฺต โหนฺตุ, มา โภโนฺต สทฺทมกตฺถฯ อยํ สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ; อปฺปสทฺทกาโม โข ปน โส อายสฺมา อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาทีฯ อเปฺปว นาม อปฺปสทฺทํ ปริสํ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติฯ อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุํ ฯ

๒๗๐. อถ โข ภควา เยน สกุลุทายี ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข สกุลุทายี ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เอตุ โข, ภเนฺต, ภควาฯ สฺวาคตํ, ภเนฺต, ภควโตฯ จิรสฺสํ โข, ภเนฺต, ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายฯ นิสีทตุ, ภเนฺต, ภควา; อิทมาสนํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต อาสเนฯ สกุลุทายีปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สกุลุทายิํ ปริพฺพาชกํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กาย นุตฺถ, อุทายิ, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา’’ติ? ‘‘ติฏฺฐเตสา, ภเนฺต, กถา ยาย มยํ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาฯ เนสา, ภเนฺต, กถา ภควโต ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนายฯ ยทาหํ, ภเนฺต, อิมํ ปริสํ อนุปสงฺกโนฺต โหมิ อถายํ ปริสา อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺตี นิสินฺนา โหติ; ยทา จ โข อหํ, ภเนฺต, อิมํ ปริสํ อุปสงฺกโนฺต โหมิ อถายํ ปริสา มมเญฺญว มุขํ อุโลฺลเกนฺตี นิสินฺนา โหติ – ‘ยํ โน สมโณ อุทายี ธมฺมํ ภาสิสฺสติ ตํ [ตํ โน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โสสฺสามา’ติ; ยทา ปน , ภเนฺต, ภควา อิมํ ปริสํ อุปสงฺก

โนฺต โหติ อถาหเญฺจว อยญฺจ ปริสา ภควโต มุขํ อุโลฺลเกนฺตา [โอโลเกนฺตี (สฺยา. กํ. ก.)] นิสินฺนา โหม – ‘ยํ โน ภควา ธมฺมํ ภาสิสฺสติ ตํ โสสฺสามา’’’ติฯ

๒๗๑. ‘‘เตนหุทายิ, ตํเยเวตฺถ ปฏิภาตุ ยถา มํ ปฏิภาเสยฺยา’’สิฯ ‘‘ปุริมานิ , ภนฺเต, ทิวสานิ ปุริมตรานิ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานมาโน ‘จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติฯ โส มยา [ปจฺจุปฏฺฐิต’’นฺติ มยา (?)] ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํเยว อารพฺภ สติ อุทปาทิ – ‘อโห นูน ภควา, อโห นูน สุคโต! โย อิเมสํ ธมฺมานํ สุกุสโล’’’ติฯ ‘‘โก ปน โส, อุทายิ, สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานมาโน ‘จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิต’นฺติ, โย ตยา ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน อเญฺญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสิ โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสี’’ติ? ‘นิคโณฺฐ, ภนฺเต, นาฏปุโตฺต’ติฯ

‘‘โย โข, อุทายิ, อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย, โส วา มํ ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺย, ตํ วาหํ ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺยํ; โส วา เม ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย, ตสฺส วาหํ ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺยํฯ

‘‘โย [โส (สี. ปี.)] โข, อุทายิ, ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปเสฺสยฺย จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชาเนยฺย, โส วา มํ อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺย, ตํ วาหํ อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺยํ; โส วา เม อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย, ตสฺส วาหํ อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺยํฯ

‘‘อปิ จ, อุทายิ, ติฏฺฐตุ ปุพฺพโนฺต, ติฏฺฐตุ อปรโนฺตฯ ธมฺมํ เต เทเสสฺสามิ – อิมสฺมิํ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมิํ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌตี’’ติฯ

‘‘อหญฺหิ, ภนฺเต, ยาวตกมฺปิ เม อิมินา อตฺตภาเวน ปจฺจนุภูตํ ตมฺปิ นปฺปโหมิ สาการํ สอุเทฺทสํ อนุสฺสริตุํ, กุโต ปนาหํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสามิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสามิ, เสยฺยถาปิ ภควา? อหญฺหิ, ภนฺเต, เอตรหิ ปํสุปิสาจกมฺปิ น ปสฺสามิ, กุโต ปนาหํ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสิสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานิสฺสามิ, เสยฺยถาปิ ภควา? ยํ ปน มํ, ภนฺเต, ภควา เอวมาห – ‘อปิ จ, อุทายิ, ติฏฺฐตุ ปุพฺพโนฺต, ติฏฺฐตุ อปรโนฺต; ธมฺมํ เต เทเสสฺสามิ – อิมสฺมิํ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; อิมสฺมิํ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌตี’ติ ตญฺจ ปน เม ภิโยฺยโสมตฺตาย น ปกฺขายติฯ อเปฺปว นามาหํ, ภนฺเต, สเก อาจริยเก ภควโต จิตฺตํ อาราเธยฺยํ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณนา’’ติฯ

๒๗๒. ‘‘กินฺติ ปน เต, อุทายิ, สเก อาจริยเก โหตี’’ติ? ‘‘อมฺหากํ, ภนฺเต, สเก อาจริยเก เอวํ โหติ – ‘อยํ ปรโม วโณฺณ, อยํ ปรโม วโณฺณ’’’ติฯ

‘‘ยํ ปน เต เอตํ, อุทายิ, สเก อาจริยเก เอวํ โหติ – ‘อยํ ปรโม วโณฺณ, อยํ ปรโม วโณฺณ’ติ, กตโม โส ปรโม วโณฺณ’’ติ? ‘‘ยสฺมา, ภเนฺต, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ’’ติฯ

‘‘กตโม ปน โส ปรโม วโณฺณ ยสฺมา วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถี’’ติ? ‘‘ยสฺมา , ภเนฺต, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ’’ติฯ

‘‘ทีฆาปิ โข เต เอสา, อุทายิ, ผเรยฺย – ‘ยสฺมา, ภเนฺต, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ’ติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญเปสิฯ เสยฺยถาปิ, อุทายิ, ปุริโส เอวํ วเทยฺย – ‘อหํ ยา อิมสฺมิํ ชนปเท ชนปทกลฺยาณี ตํ อิจฺฉามิ, ตํ กาเมมี’ติฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณิํ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณิํ – ขตฺติยี วา พฺราหฺมณี วา เวสฺสี วา สุทฺที วา’’ติ? อิติ ปุโฎฺฐ ‘โน’ติ วเทยฺยฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณิํ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณิํ – เอวํนามา เอวํโคตฺตาติ วาติ…เป.… ทีฆา วา รสฺสา วา มชฺฌิมา วา กาฬี วา สามา วา มงฺคุรจฺฉวี วาติ… อมุกสฺมิํ คาเม วา นิคเม วา นคเร วา’ติ? อิติ ปุโฎฺฐ ‘โน’ติ วเทยฺยฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – ‘อโมฺภ ปุริส, ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตํ ตฺวํ อิจฺฉสิ กาเมสี’’’ติ? อิติ ปุโฎฺฐ ‘อามา’ติ วเทยฺยฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ – นนุ เอวํ สเนฺต, ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฎิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตี’’ติ? ‘‘อทฺธา โข, ภเนฺต, เอวํ สเนฺต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฎิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตี’’ติฯ

‘‘เอวเมว โข ตฺวํ, อุทายิ, ‘ยสฺมา, ภเนฺต, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ’ติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญเปสี’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, มณิ เวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฎฺฐํโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิโตฺต ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ, เอวํ วโณฺณ อตฺตา โหติ อโรโค ปรํ มรณา’’ติฯ

๒๗๓. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, โย วา มณิ เวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฎฺฐํโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิโตฺต ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขโชฺชปนโก – อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, ภเนฺต, รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขโชฺชปนโก – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขโชฺชปนโก, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป – อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, ภเนฺต, รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขโนฺธ – อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, ภเนฺต, รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขโนฺธ – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อุทายิ, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขนฺโธ, ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา – อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา”ติ? “ยฺวายํ, ภเนฺต, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อุทายิ, ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, โย วา ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท [อภิเท (ก. สี.), อภิโทสํ (ก.) อภิโทติ อภิสเทฺทน สมานตฺถนิปาตปทํ (ฉกฺกงฺคุตฺตรฏีกา มหาวคฺค อฏฺฐมสุตฺตวณฺณนา)] อฑฺฒรตฺตสมยํ จโนฺท – อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา”ติ? “ยฺวายํ, ภเนฺต, ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จโนฺท – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อุทายิ, โย วา ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จโนฺท, โย วา วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺหิกสมยํ สูริโย – อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา”ติ? “ยฺวายํ, ภเนฺต, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิเทฺธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺหิกสมยํ สูริโย – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา”ติฯ

“อโต โข เต, อุทายิ, พหู หิ พหุตรา เทวา เย อิเมสํ จนฺทิมสูริยานํ อาภา นานุโภนฺติ, ตฺยาหํ ปชานามิฯ อถ จ ปนาหํ น วทามิ – ‘ยสฺมา วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถี’ติฯ อถ จ ปน ตฺวํ, อุทายิ, ‘ยฺวายํ วโณฺณ กิมินา ขโชฺชปนเกน นิหีนตโร [หีนตโร (สี. ปี.)] จ ปติกิฎฺฐตโร จ โส ปรโม วโณฺณ’ติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญเปสี”ติฯ “อจฺฉิทํ [อจฺฉิร (ก.), อจฺฉิท (?)] ภควา กถํ, อจฺฉิทํ สุคโต กถ”นฺติ!

“กึ ปน ตฺวํ, อุทายิ, เอวํ วเทสิ – ‘อจฺฉิทํ ภควา กถํ, อจฺฉิทํ สุคโต กถํ’”ติ? “อมฺหากํ, ภเนฺต, สเก อาจริยเก เอวํ โหติ – ‘อยํ ปรโม วโณฺณ, อยํ ปรโม วโณฺณ’ติฯ เต มยํ, ภเนฺต, ภควตา สเก อาจริยเก สมนุยุญฺชิยมานา สมนุคฺคาหิยมานา สมนุภาสิยมานา ริตฺตา ตุจฺฉา อปรทฺธา”ติฯ

๒๗๔. “กึ ปนุทายิ, อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา”ติ? “อมฺหากํ, ภเนฺต, สเก อาจริยเก เอวํ โหติ – ‘อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’”ติฯ

“กตมา ปน สา, อุทายิ, อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา”ติ? “อิธ, ภเนฺต, เอกโจฺจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, อญฺญตรํ วา ปน ตโปคุณํ สมาทาย วตฺตติฯ อยํ โข สา, ภเนฺต, อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, อุทายิ, ยสฺมึ สมเย ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมึ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วา”ติ? “สุขทุกฺขี, ภเนฺต”ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, ยสฺมิํ สมเย อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมิํ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วา’’ติ? ‘‘สุขทุกฺขี, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, ยสฺมิํ สมเย กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมิํ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วา’’ติ? ‘‘สุขทุกฺขี, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, ยสฺมิํ สมเย มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมิํ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วา’’ติ? ‘‘สุขทุกฺขี, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, ยสฺมิํ สมเย อญฺญตรํ ตโปคุณํ สมาทาย วตฺตติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมิํ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วา’’ติ? ‘‘สุขทุกฺขี, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, อุทายิ, อปิ นุ โข โวกิณฺณสุขทุกฺขํ ปฏิปทํ อาคมฺม เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยา โหตี’’ติ [สจฺฉิกิริยายาติ (ก.)]? ‘‘อจฺฉิทํ ภควา กถํ, อจฺฉิทํ สุคโต กถ’’นฺติ!

‘‘กิํ ปน ตฺวํ, อุทายิ, วเทสิ – ‘อจฺฉิทํ ภควา กถํ, อจฺฉิทํ สุคโต กถํ’’’ติ? ‘‘อมฺหากํ, ภนฺเต, สเก อาจริยเก เอวํ โหติ – ‘อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’ติฯ เต มยํ, ภนฺเต, ภควตา สเก อาจริยเก สมนุยุญฺชิยมานา สมนุคาหิยมานา สมนุภาสิยมานา ริตฺตา ตุจฺฉา อปรทฺธา’’ติ [อปรทฺธา (สี.), อปรทฺธาปิ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

๒๗๕. ‘‘กิํ ปน, ภนฺเต, อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อตฺถิ โข, อุทายิ, เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ

‘‘กตมา ปน สา, ภนฺเต, อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติ? ‘‘อิธุทายิ, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ...เป.... ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา... ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; ปีติยา จ วิราคา... ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ – อยํ โข สา, อุทายิ, อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ

‘‘น [กิํ นุ (สฺยา. กํ. ก.)] โข สา, ภนฺเต, อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาย, สจฺฉิกโต หิสฺส, ภนฺเต, เอตฺตาวตา เอกนฺตสุโข โลโก โหตี’’ติฯ ‘‘น ขฺวาสฺส, อุทายิ, เอตฺตาวตา เอกนฺตสุโข โลโก สจฺฉิกโต โหติ; อาการวตีเตฺวว สา ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายา’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, สกุลุทายิสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา อุนฺนาทินี อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทา อโหสิ – ‘‘เอตฺถ มยํ อนสฺสาม สาจริยกา, เอตฺถ มยํ อนสฺสาม [ปนสฺสาม (สี.)] สาจริยกา! น มยํ อิโต ภิโยฺย อุตฺตริตรํ ปชานามา’’ติฯ

อถ โข สกุลุทายี ปริพฺพาชโก เต ปริพฺพาชเก อปฺปสเทฺท กตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิตฺตาวตา ปนาสฺส, ภนฺเต, เอกนฺตสุโข โลโก สจฺฉิกโต โหตี’’ติ? ‘‘อิธุทายิ, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา...เป.... จตุตฺถํ ฌานํ... อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยา ตา เทวตา เอกนฺตสุขํ โลกํ อุปฺปนฺนา ตาหิ เทวตาหิ สทฺธิํ สนฺติฏฺฐติ สลฺลปติ สากจฺฉํ สมาปชฺชติฯ เอตฺตาวตา ขฺวาสฺส, อุทายิ, เอกนฺตสุโข โลโก สจฺฉิกโต โหตี’’ติฯ

๒๗๖. ‘‘เอตสฺส นูน, ภนฺเต, เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู ภควติ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตี’’ติ? ‘‘น โข, อุทายิ, เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติฯ อตฺถิ โข, อุทายิ , อเญฺญว ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตี’’ติฯ

‘‘กตเม ปน เต, ภนฺเต, ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู ภควติ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตี’’ติ? ‘‘อิธุทายิ, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา…เป. … โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, อุทายิ, ธโมฺม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ’’ฯ

‘‘ปุน จปรํ, อุทายิ, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ… ตติยํ ฌานํ… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, อุทายิ, ธโมฺม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อยมฺปิ โข, อุทายิ, ธโมฺม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อยมฺปิ โข, อุทายิ, ธโมฺม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ ฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ…เป.… ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ… ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ… ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ… ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ… ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ อยมฺปิ โข, อุทายิ, ธโมฺม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติฯ อิเม โข, อุทายิ, ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตี’’ติฯ

๒๗๗. เอวํ วุเตฺต, สกุลุทายี ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต , อภิกฺกนฺตํ, ภนฺเต! เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – ‘จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ

ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ, ภนฺเต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท''นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต, สกุลุทายิสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา สกุลุทายึ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจุํ – ''มา ภวํ, อุทายิ, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ จริ; มา ภวํ, อุทายิ, อาจริโย หุตฺวา อเนฺตวาสีวาสํ วสิฯ เสยฺยถาปิ นาม อุทกมณิโก [มณิโก (สี. ปี. ก.)] หุตฺวา อุทญฺจนิโก [อุเทฺทกนิโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อสฺส, เอวํ สมฺปทมิทํ [เอวํ สมฺปทเมตํ (สี. ปี.)] โภโต อุทายิสฺส ภวิสฺสติฯ มา ภวํ, อุทายิ, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ จริ; มา ภวํ, อุทายิ, อาจริโย หุตฺวา อเนฺตวาสีวาสํ วสี''ติฯ อิติ หิทํ สกุลุทายิสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา สกุลุทายึ ปริพฺพาชกํ อนฺตรายมกาสิ ภควติ พฺรหฺมจริเยติฯ

จูฬสกุลุทายิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. เวขนสสุตฺตํ

๒๗๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข เวขนโส [เวขนโสฺส (สี. ปี.)] ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข เวขนโส ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก อุทานํ อุทาเนสิ – ''อยํ ปรโม วโณฺณ, อยํ ปรโม วโณฺณ''ติฯ

''กิํ ปน ตฺวํ, กจฺจาน, เอวํ วเทสิ – 'อยํ ปรโม วโณฺณ, อยํ ปรโม วโณฺณ'ติ? กตโม, กจฺจาน, โส ปรโม วโณฺณ''ติ?

''ยสฺมา, โภ โคตม, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ''ติฯ

''กตโม ปน โส, กจฺจาน, วโณฺณ ยสฺมา วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถี''ติ?

''ยสฺมา, โภ โคตม, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ''ติฯ

''ทีฆาปิ โข เต เอสา, กจฺจาน, ผเรยฺย – 'ยสฺมา, โภ โคตม, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ'ติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญเปสิฯ เสยฺยถาปิ, กจฺจาน, ปุริโส เอวํ วเทยฺย – 'อหํ ยา อิมสฺมิํ ชนปเท ชนปทกลฺยาณี, ตํ อิจฺฉามิ ตํ กาเมมี'ติฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – 'อโมฺภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณิํ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณิํ – ขตฺติยี วา พฺราหฺมณี วา เวสฺสี วา สุทฺที วา'ติ? อิติ ปุโฎฺฐ 'โน'ติ วเทยฺยฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – 'อโมฺภ ปุริส, ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณิํ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณิํ 'เอวํนามา เอวํโคตฺตาติ วาติ...เป.... ทีฆา วา รสฺสา วา มชฺฌิมา วา กาฬี วา สามา วา มงฺคุรจฺฉวี วาติ... อมุกสฺมิํ คาเม วา นิคเม วา นคเร วา'ติ? อิติ ปุโฎฺฐ 'โน'ติ วเทยฺยฯ ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุํ – 'อโมฺภ ปุริส, ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตํ ตฺวํ อิจฺฉสิ กาเมสี''ติ? อิติ ปุโฎฺฐ 'อามา'ติ วเทยฺยฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, นนุ เอวํ สเนฺต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตี’’ติ? ‘‘อทฺธา โข, โภ โคตม, เอวํ สเนฺต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตี’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข ตฺวํ, กจฺจาน, ‘ยสฺมา, โภ โคตม, วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ โส ปรโม วโณฺณ’ติ วเทสิ; ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญเปสี’’ติฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, มณิ เวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฏฺฐํโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิโตฺต ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ, เอวํ วโณฺณ อตฺตา โหติ อโรโค ปรํ มรณา’’ติฯ

๒๗๙. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, โย วา มณิ เวฬุริโย สุโภ ชาติมา อฏฺฐํโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิโตฺต ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขโชฺชปนโก อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, โภ โคตม, รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขโชฺชปนโก, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขโชฺชปนโก, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, โภ โคตม, รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขโนฺธ, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, โภ โคตม, รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขโนฺธ, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขโนฺธ, ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, โภ โคตม, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, โย วา ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จโนฺท, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, โภ โคตม, ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จโนฺท, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, กจฺจาน, โย วา ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จโนฺท, โย วา วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺหิกสมยํ สูริโย, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วโณฺณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติ? ‘‘ยฺวายํ, โภ โคตม, วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺธา วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺหิกสมยํ สูริโย – อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จา’’ติฯ ‘‘อโต โข เต, กจฺจาน, พหู หิ พหุตรา เทวา เย อิเมสํ จนฺทิมสูริยานํ อาภา นานุโภนฺติ, ตฺยาหํ ปชานามิฯ อถ จ ปนาหํ น วทามิ – ‘ยสฺมา วณฺณา อโญฺญ วโณฺณ อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ นตฺถี’ติฯ อถ จ ปน ตฺวํ, กจฺจาน, ‘ยฺวายํ วโณฺณ กิมินา ขโชฺชปนเกน นิหีนตโร จ ปติกิฏฺฐตโร จ โส ปรโม วโณฺณ’ติ วเทสิ; ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญเปสี’’ฯ

๒๘๐. “ปญฺจ โข อิเม, กจฺจาน, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป…. ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา – อิเม โข, กจฺจาน, ปญฺจ กามคุณาฯ ยํ โข, กจฺจาน, อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ อิทํ วุจฺจติ กามสุขํฯ อิติ กาเมหิ กามสุขํ, กามสุขา กามคฺคสุขํ ตตฺถ อคฺคมกฺขายตี”ติฯ

เอวํ วุตฺเต, เวขนโส ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ยาว สุภาสิตํ จิทํ โภตา โคตเมน – ‘กาเมหิ กามสุขํ, กามสุขา กามคฺคสุขํ ตตฺถ อคฺคมกฺขายตี’ติฯ (‘กาเมหิ, โภ โคตม, กามสุขํ, กามสุขา กามคฺคสุขํ, ตตฺถ อคฺคมกฺขายตี’ติ) [( ) สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ] – “ทุชฺชานํ โข เอตํ, กจฺจาน, ตยา อญฺญทิฏฺฐิเกน อญฺญขนฺติเกน อญฺญรุจิเกน อญฺญตฺรโยเคน อญฺญตฺราจริยเกน – กามา [กามํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา กามสุขํ วา กามคฺคสุขํ วาฯ เย โข เต, กจฺจาน, ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสํโยชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา เต โข เอตํ ชาเนยฺยุํ – กามา วา กามสุขํ วา กามคฺคสุขํ วา”ติฯ

๒๘๑. เอวํ วุตฺเต, เวขนโส ปริพฺพาชโก กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตํเยว ขุํเสนฺโต ภควนฺตํเยว วมฺภนฺโต ภควนฺตํเยว วทมาโน “สมโณ [สมโณ จ (สี. ปี.)] โคตโม ปาปิโต ภวิสฺสตี”ติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “เอวเมว ปนิเธกจฺเจ [ปนิเธเก (สี. ปี.), ปนิเมเก (อุปริสุภสุตฺต)] สมณพฺราหฺมณา อชานนฺตา ปุพฺพนฺตํ, อปสฺสนฺตา อปรนฺตํ อถ จ ปน ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ – ปชานามา’ติ – ปฏิชานนฺติ [อิตฺถตฺตายาติ ปฏิชานนฺติ (ปี.)]ฯ เตสมิทํ ภาสิตํ หสฺสกํเยว สมฺปชฺชติ, นามกํเยว สมฺปชฺชติ, ริตฺตกํเยว สมฺปชฺชติ, ตุจฺฉกํเยว สมฺปชฺชตี”ติฯ “เย โข เต, กจฺจาน, สมณพฺราหฺมณา อชานนฺตา ปุพฺพนฺตํ , อปสฺสนฺตา อปรนฺตํ, ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ – ปชานามา’ติ – ปฏิชานนฺติ; เตสํ โสเยว [เตสํ เตสายํ (สี.), เตสํเยว โส (?)] สหธมฺมิโก นิคฺคโห โหติฯ อปิ จ, กจฺจาน, ติฏฺฐตุ ปุพฺพนฺโต, ติฏฺฐตุ อปรนฺโตฯ เอตุ วิญฺญู ปุริโส อสโฐ อมายาวี อุชุชาติโก, อหมนุสาสามิ อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมาโน [ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชมาโน (?)] นจิรเสฺสว สามเญฺญว ญสฺสติ สามํ ทกฺขิติ – เอวํ กิร สมฺมา [เอวํ กิรายสฺมา (สฺยา. ก.)] พนฺธนา วิปฺปโมกฺโข โหติ, ยทิทํ อวิชฺชา พนฺธนาฯ เสยฺยถาปิ, กจฺจาน, ทหโร กุมาโร มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พโทฺธ อสฺส สุตฺตพนฺธเนหิ; ตสฺส วุทฺธิมนฺวาย อินฺทฺริยานํ ปริปากมนฺวาย ตานิ พนฺธนานิ มุเจฺจยฺยุํ; โส โมโกฺขมฺหีติ โข ชาเนยฺย โน จ พนฺธนํ ฯ เอวเมว โข, กจฺจาน, เอตุ วิญฺญู ปุริโส อสโฐ อมายาวี อุชุชาติโก, อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ; ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมาโน นจิรเสฺสว สามเญฺญ ญสฺสติ , สามํ ทกฺขิติ – ‘เอวํ กิร สมฺมา พนฺธนา วิปฺปโมกฺโข โหติ, ยทิทํ อวิชฺชา พนฺธนา’”ติฯ

เอวํ วุตฺเต, เวขนโส ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ

เวขนสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

ปริพฺพาชกวโคฺค นิฏฺฐิโต ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปุณฺฑรี-อคฺคิสห-กถินาโม, ทีฆนโข ปุน ภารทฺวาชโคโตฺต;
สนฺทกอุทายิมุณฺฑิกปุโตฺต, มณิโก ตถากจฺจาโน วรวโคฺคฯ

๔. ราชวโคฺค

๑. ฆฏิการสุตฺตํ

๒๘๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึฯ อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมึ ปเทเส สิตํ ปาตฺวากาสิฯ อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – ‘‘โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย? น อการเณน [น อการเณ (สี.)] ตถาคตา สิตํ ปาตุกโรนฺตี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เอกํสํ จีวรํ [อุตฺตราสงฺค (สฺยา. กํ.)] กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภเนฺต, เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย? น อการเณน ตถาคตา สิตํ ปาตุกโรนฺตี’’ติฯ ‘‘ภูตปุพฺพํ, อานนฺท, อิมสฺมึ ปเทเส เวคฬิงฺคํ [เวหลิงฺคํ (สี.), เวภลิคํ (สฺยา. กํ.), เวภลิงฺคํ (ปี.)] นาม คามนิคโม อโหสิ อิทฺโธ เจว ผีโต จ พหุชโน อากิณฺณมนุโสฺสฯ เวคฬิงฺคํ โข, อานนฺท, คามนิคมํ กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ อุปนิสฺสาย วิหาสิฯ อิธ สุทํ, อานนฺท, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อาราโม อโหสิฯ อิธ สุทํ, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ นิสิโนฺน ภิกฺขุสงฺฆํ โอวทตี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เตน หิ, ภเนฺต, ภควา นิสีทตุ เอตฺถฯ อยํ ภูมิปเทโส ทฺวีหิ อรหเนฺตหิ สมฺมาสมฺพุเทฺธหิ ปริภุโตฺต ภวิสฺสตี’’ติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญเตฺต อาสเนฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ –

‘‘ภูตปุพฺพํ, อานนฺท, อิมสฺมึ ปเทเส เวคฬิงฺคํ นาม คามนิคโม อโหสิ อิโทฺธ เจว ผีโต จ พหุชโน อากิณฺณมนุโสฺสฯ เวคฬิงฺคํ โข, อานนฺท, คามนิคมํ กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ อุปนิสฺสาย วิหาสิฯ อิธ สุทํ, อานนฺท, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อาราโม อโหสิฯ อิธ สุทํ, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ นิสิโนฺน ภิกฺขุสงฺฆํ โอวทติฯ

๒๘๓. ‘‘เวคฬิเงฺค โข, อานนฺท, คามนิคเม ฆฏิกาโร [ฆฏีกาโร (สี. ปี.)] นาม กุมฺภกาโร กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคุปฏฺฐาโกฯ ฆฏิการสฺส โข, อานนฺท, กุมฺภการสฺส โชติปาโล นาม มาณโว สหาโย อโหสิ ปิยสหาโยฯ อถ โข, อานนฺท, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ อามเนฺตสิ – ‘อายาม, สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามฯ สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ เอวํ วุเตฺต, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘อลํ, สมฺม ฆฏิการฯ กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิเฏฺฐนา’ติ? ทุติยมฺปิ โข, อานนฺท…เป.… ตติยมฺปิ โข, อานนฺท, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ เอตทโวจ – ‘อายาม, สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามฯ สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ ตติยมฺปิ โข, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘อลํ, สมฺม ฆฏิการฯ กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิเฏฺฐนา’ติ? ‘เตน หิ, สมฺม โชติปาล, โสตฺติสินานึ [โสตฺตึ สินานึ (สี. ปี.), โสตฺติสินานํ (สฺยา. กํ. ก.)] อาทาย [อาหร (ก.)] นทึ คมิสฺสาม สินายิตุ’นฺติฯ ‘เอวํ สมฺมา’ติ โข, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข, อานนฺท, ฆฏิกาโร จ กุมฺภกาโร โชติปาโล จ มาณโว โสตฺติสินานึ อาทาย นทึ อคมํสุ สินายิตุํฯ

๒๘๔. ‘‘อถ โข, อานนฺท, ฆฏิการโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ อามเนฺตสิ – ‘อยํ, สมฺม โชติปาล, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโมฯ อายาม, สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามฯ สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ เอวํ วุตฺเต, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘อลํ, สมฺม ฆฏิการฯ กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเฐนา’ติ? ทุติยมฺปิ โข, อานนฺท…เป…. ตติยมฺปิ โข, อานนฺท, ฆฏิการโร กุมฺภการโร โชติปาลํ มาณวํ เอตทโวจ – ‘อยํ, สมฺม โชติปาล, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโมฯ อายาม, สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามฯ สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ ตติยมฺปิ โข, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘อลํ, สมฺม ฆฏิการฯ กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเฐนา’ติ? อถ โข, อานนฺท, ฆฏิการโร กุมฺภการโร โชติปาลํ มาณวํ โอวฏฺฏิกายํ ปรามสิตฺวา เอตทโวจ – ‘อยํ, สมฺม โชติปาล, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโมฯ อายาม, สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามฯ สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ อถ โข, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว โอวฏฺฏิกํ วินิวเฏฺฏตฺวา [วินิเวเฐตฺวา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘อลํ, สมฺม ฆฏิการฯ กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเฐนา’ติ? อถ โข, อานนฺท, ฆฏิการโร กุมฺภการโร โชติปาลํ มาณวํ สีสํนฺหาตํ [สสีสํ นหาตํ (สี.), สีสนฺหาตํ (สฺยา. กํ.)] เกเสสุ ปรามสิตฺวา เอตทโวจ – ‘อยํ, สมฺม โชติปาล, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโมฯ อายาม, สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม ฯ สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ อถ โข, อานนฺท, โชติปาลสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! ยตฺร หิ นามายํ ฆฏิการโร กุมฺภการโร อิตฺตรชจฺโจ สมาโน อมฺหากํ สีสํนฺหาตานํ เกเสสุ ปรามสิตพฺพํ มญฺญิสฺสติ; น วติทํ กิร โอรกํ มเญฺญ ภวิสฺสตี’ติ; ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘ยาวตาโทหิปิ [ยาเวตโทหิปิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], สมฺม ฆฏิการา’ติ? ‘ยาวตาโทหิปิ, สมฺม โชติปาลฯ ตถา หิ ปน เม สาธุสมฺมตํ ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา’ติฯ ‘เตน หิ, สมฺม ฆฏิการ, มุญฺจ; คมิสฺสามา’ติฯ

๒๘๕. ‘‘อถ โข, อานนฺท, ฆฏิการโร จ กุมฺภการโร โชติปาโล จ มาณโว เยน กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ฆฏิการโร กุมฺภการโร กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ โชติปาโล ปน มาณโว กสฺสเปน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข, อานนฺท, ฆฏิการโร กุมฺภการโร กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ – ‘อยํ เม, ภเนฺต, โชติปาโล มาณโว สหาโย ปิยสหาโยฯ อิมสฺส ภควา ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ อถ โข, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ฆฏิการญฺจ กุมฺภการํ โชติปาลญฺจ มาณวํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข, อานนฺท, ฆฏิการโร จ กุมฺภการโร โชติปาโล จ มาณโว กสฺสเปน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุฯ

๒๘๖. ‘‘อถ โข, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ – ‘อิมํ นุ ตฺวํ, สมฺม ฆฏิการ, ธมฺมํ สุณโนฺต อถ จ ปน อคารสฺมา อนคาริยํ น ปพฺพชิสฺสสี’ติ? ‘นนุ มํ, สมฺม

โชติปาล, ชานาสิ, อเนฺธ ชิเณฺณ มาตาปิตโร โปเสมี’ติ? ‘เตน หิ, สมฺม ฆฏิการ, อหํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามี’ติฯ อถ โข, อานนฺท, ฆฏิกาโร จ กุมฺภกาโร โชติปาโล จ มาณโว เยน กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เตนุปสงฺกมึสุ ; อุปสงฺกมิตฺวา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข, อานนฺท, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ – ‘อยํ เม, ภนฺเต, โชติปาโล มาณโว สหาโย ปิยสหาโยฯ อิมํ ภควา ปพฺพาเชตู’ติฯ อลตฺถ โข, อานนฺท, โชติปาโล มาณโว กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ

๒๘๗. ‘‘อถ โข, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อจิรูปสมฺปนฺเน โชติปาเล มาณเว อฑฺฒมาสุปสมฺปนฺเน เวคฬิงฺค ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน พาราณสี เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน พาราณสี ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย ฯ อโสฺสสิ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา – ‘กสฺสโป กิร ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พาราณสึ อนุปฺปตฺโต พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย’ติฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ [ภทฺรํ ภทฺรํ (ก.)] ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ พาราณสิยา นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน [มหจฺจา ราชานุภาเวน (สี.), มหตา ราชานุภาเวน (ปี.)] กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนายฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยน กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข, อานนฺท, กิกึ กาสิราชานํ กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา กสฺสเปน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ – ‘อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’ติฯ อธิวาเสสิ โข, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา กสฺสปสฺส ภควโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ปณฺฑุปุฏกสฺส [ปณฺฑุมุฏิกสฺส (สี. ปี.), ปณฺฑุมุทิกสฺส (สฺยา. กํ.)] สาลิโน วิคตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘กาโล, ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’นฺติฯ

๒๘๘. ‘‘อถ โข, อานนฺท, กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน กิกิสฺส กาสิรโญฺญ นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ – ‘อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา พาราณสิยํ วสฺสาวาสํ; เอวรูปํ สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานํ ภวิสฺสตี’ติฯ ‘อลํ, มหาราชฯ อธิวุโตฺถ เม วสฺสาวาโส’ติฯ ทุติยมฺปิ โข, อานนฺท… ตติยมฺปิ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ – ‘อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา พาราณสิยํ วสฺสาวาสํ; เอวรูปํ สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานํ ภวิสฺสตี’ติฯ ‘อลํ, มหาราชฯ อธิวุโตฺถ เม วสฺสาวาโส’ติฯ อถ โข, อานนฺท, กิกิสฺส กาสิรโญฺญ ‘น เม กสฺสโป

ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อธิวาเสติ พาราณสิยํ วสฺสาวาส’นฺติ อหุเทว อญฺญถตฺตํ , อหุ โทมนสฺสํฯ อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ – ‘อตฺถิ นุ โข, ภนฺเต, อโญฺญ โกจิ มยา อุปฏฺฐากตโร’ติ?

‘‘‘อตฺถิ, มหาราช, เวคฬิงฺคํ นาม คามนิคโมฯ ตตฺถ ฆฏิกาโร นาม กุมฺภกาโร; โส เม อุปฏฺฐาโก อคฺคุปฏฺฐาโกฯ ตุยฺหํ โข ปน, มหาราช, น เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อธิวาเสติ พาราณสิยํ วสฺสาวาสนฺติ อเตฺถว [อตฺถิ (สี. ปี.)] อญฺญถตฺตํ, อตฺถิ โทมนสฺสํฯ ตยิทํ ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส [ฆฏิกาเร กุมฺภกาเร (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นตฺถิ จ น จ ภวิสฺสติฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร พุทฺธํ สรณํ คโต, ธมฺมํ สรณํ คโต, สงฺฆํ สรณํ คโตฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโตฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร ทุเกฺข นิกฺกโงฺข, ทุกฺขสมุทเย นิกฺกโงฺข, ทุกฺขนิโรเธ นิกฺกโงฺข, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย นิกฺกโงฺขฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร เอกภตฺติโก พฺรหฺมจารี สีลวา กลฺยาณธโมฺมฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร นิกฺขิตฺตมณิสุวโณฺณ อเปตชาตรูปรชโต ฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร ปนฺนมุสโล น สหตฺถา ปถวิํ ขณติ [กุมฺภกาโร น มุสเลน น สหตฺถา ปฐวิํ ขณติ (สฺยา. กํ. ปี.), กุมฺภกาโร น มุสเลน สหตฺถา ปถวิญฺจ ขณติ (ก.)]ฯ ยํ โหติ กูลปลุคฺคํ วา มูสิกุกฺกโร [มูสิกุกฺกุโร (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา ตํ กาเชน อาหริตฺวา ภาชนํ กริตฺวา เอวมาห – ‘‘เอตฺถ โย อิจฺฉติ ตณฺฑุลปฏิภสฺตานิ [ตณฺฑุล ปฏิวตฺตานิ (สี. ปี.)] วา มุคฺคปฏิภสฺตานิ วา กฬายปฏิภสฺตานิ วา นิกฺขิปิตฺวา ยํ อิจฺฉติ ตํ หรตู’’ติฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร อเนฺธ ชิเณฺณ มาตาปิตโร โปเสติฯ ฆฏิกาโร โข, มหาราช, กุมฺภกาโร ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธโมฺม ตสฺมา โลกาฯ

๒๘๙. ‘‘‘เอกมิทาหํ , มหาราช, สมยํ เวคฬิเงฺค นาม คามนิคเม วิหรามิฯ อถ ขฺวาหํ, มหาราช, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เอตทโวจํ – ‘‘หนฺท, โก นุ โข อยํ ภคฺคโว คโต’’ติ? ‘‘นิกฺขโนฺต โข เต, ภเนฺต, อุปฏฺฐาโก อโนฺตกุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชา’’ติฯ อถ ขฺวาหํ, มหาราช, กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกมิํ [ปกฺกามิํ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร เยน มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ – ‘‘โก กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกโนฺต’’ติ? ‘‘กสฺสโป, ตาต, ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกโนฺต’’ติ? อถ โข, มหาราช, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เอวํ อภิวิสฺสโตฺถ’’ติฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิการํ กุมฺภการํ อฑฺฒมาสํ ปีติสุขํ น วิชหติ [น วิชหิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], สตฺตาหํ มาตาปิตูนํฯ

๒๙๐. ‘‘‘เอกมิทาหํ, มหาราช, สมยํ ตเตฺถว เวคฬิเงฺค นาม คามนิคเม วิหรามิฯ อถ ขฺวาหํ, มหาราช, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เอตทโวจํ – ‘‘หนฺท, โก นุ โข อยํ ภคฺคโว คโต’’ติ? ‘‘นิกฺขโนฺต โข เต, ภเนฺต, อุปฏฺฐาโก อโนฺต กโฬปิยา

กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชา’’ติฯ อถ ขฺวาหํ, มหาราช, กโฬปิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร เยน มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ – ‘‘โก กโฬปิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกโนฺต’’ติ? ‘‘กสฺสโป, ตาต, ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ กโฬปิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกโนฺต’’ติฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ เอวํ อภิวิสฺสโตฺถ’’ติฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิการํ กุมฺภการํ อฑฺฒมาสํ ปีติสุขํ น วิชหติ, สตฺตาหํ มาตาปิตูนํฯ

๒๙๑. ‘‘‘เอกมิทาหํ, มหาราช, สมยํ ตเตฺถว เวคฬิงฺค นาม คามนิคเม วิหรามิฯ เตน โข ปน สมเยน กุฏิ [คนฺธกุฏิ (สี.)] โอวสฺสติฯ อถ ขฺวาหํ, มหาราช, ภิกฺขู อามเนฺตสึ – ‘‘คจฺฉถ, ภิกฺขเว, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส นิเวสเน ติณํ ชานาถา’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, มหาราช, เต ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘‘นตฺถิ โข, ภเนฺต, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส นิเวสเน ติณํ, อตฺถิ จ ขฺวาสฺส อาเวสเน [อาเวสนํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ติณจฺฉทน’’ [นวจฺฉทนํ (สี.)] นฺติฯ ‘‘คจฺฉถ, ภิกฺขเว, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส อาเวสนํ อุตฺติณํ กโรถา’’ติฯ อถ โข เต, มหาราช, ภิกฺขู ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส อาเวสนํ อุตฺติณมกํสุฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เต ภิกฺขู เอตทโวจุํ – ‘‘เก อาเวสนํ อุตฺติณํ กโรนฺตี’’ติ? ‘‘ภิกฺขู, ภคินิ, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กุฏิ โอวสฺสตี’’ติฯ ‘‘หรถ, ภเนฺต, หรถ, ภทฺรมุขา’’ติฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร เยน มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ – ‘‘เก อาเวสนํ อุตฺติณมกํสู’’ติ? ‘‘ภิกฺขู, ตาต, กสฺสปสฺส กิร ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กุฏิ โอวสฺสตี’’ติฯ อถ โข, มหาราช, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ เอวํ อภิวิสฺสโตฺถ’’ติฯ อถ โข, มหาราช ฆฏิการํ กุมฺภการํ อฑฺฒมาสํ ปีติสุขํ น วิชหติ, สตฺตาหํ มาตาปิตูนํฯ อถ โข, มหาราช, อาเวสนํ สพฺพนฺตํ เตมาสํ อากาสจฺฉทนํ อฏฺฐาสิ, น เทโวติวสฺสิ [น จาติวสฺสิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ เอวรูโป จ, มหาราช, ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร’ติฯ ‘ลาภา, ภเนฺต, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส, สุลทฺธา, ภเนฺต, ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส ยสฺส ภควา เอวํ อภิวิสฺสโตฺถ’’’ติฯ

๒๙๒. ‘‘อถ โข, อานนฺท, กิกี กาสิราชา ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส ปญฺจมตฺตานิ ตณฺฑุลวาหสตานิ ปาเหสิ ปณฺฑุปุฏกสฺส สาลิโน ตทุปิยญฺจ สูเปยฺยํฯ อถ โข เต, อานนฺท, ราชปุริสา ฆฏิการํ กุมฺภการํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ‘อิมานิ โข, ภเนฺต, ปญฺจมตฺตานิ ตณฺฑุลวาหสตานิ กิกินา กาสิราเชน ปหิตานิ ปณฺฑุปุฏกสฺส สาลิโน ตทุปิยญฺจ สูเปยฺยํฯ ตานิ, ภเนฺต, ปฏิคฺคณฺหถา’ติ [ปติคฺคณฺหาตูติ (สี. ปี.), ปฏิคฺคณฺหาตูติ (สฺยา. กํ.)]ฯ ‘ราชา โข พหุกิโจฺจ พหุกรณีโยฯ อลํ เม! รโญฺญว โหตู’ติฯ สิยา โข ปน เต, อานนฺท, เอวมสฺส – ‘อโญฺญ นูน เตน สมเยน โชติปาโล มาณโว อโหสี’ติฯ น โข ปเนตํ, อานนฺท, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ อหํ เตน สมเยน โชติปาโล มาณโว อโหสิ’’นฺติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

ฆฏิการสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. รฏฺฐปาลสุตฺตํ

๒๙๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน ถุลฺลโกฏฺฐิกํ [ถูลโกฏฺฐิกํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นาม กุรูนํ นิคโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข ถุลฺลโกฏฺฐิกา [ถูลโกฏฺฐิตกา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] พฺราหฺมณคหปติกา – ''สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต กุรูสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ถุลฺลโกฏฺฐิกํ อนุปฺปตฺโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา'ติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี''ติฯ อถ โข ถุลฺลโกฏฺฐิกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข ถุลฺลโกฏฺฐิเก พฺราหฺมณคหปติเก ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ

๒๙๔. เตน โข ปน สมเยน รฏฺฐปาโล นาม กุลปุโตฺต ตสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเก อคฺคกุลสฺส [อคฺคกุลิกสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปุโตฺต ติสฺสํ ปริสายํ นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส เอตทโหสิ – ''ยถา ยถา ขฺวาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ [ยถา ยถา โข ภควา ธมฺมํ เทเสติ (สี.)], นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย''นฺติฯ อถ โข ถุลฺลโกฏฺฐิกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุฯ อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต อจิรปกฺกเนฺตสุ ถุลฺลโกฏฺฐิเกสุ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ยถา ยถาหํ, ภเนฺต, ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ อิจฺฉามหํ, ภเนฺต, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํฯ ลเภยฺยาหํ, ภเนฺต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทํฯ ปพฺพาเชตุ มํ ภควา''ติ [เอตฺถ ''ลเภยฺยาหํ…เป.… อุปสมฺปทํ''ติ วากฺยทฺวยํ สเพฺพสุปิ มูลโปตฺถเกสุ ทิสฺสติ, ปาราชิกปาฬิยํ ปน สุทินฺนภาณวาเร เอตํ นตฺถิฯ ''ปพฺพาเชตุ มํ ภควา''ติ อิทํ ปน วากฺยํ มรมฺมโปตฺถเก เยว ทิสฺสติ, ปาราชิกปาฬิยญฺจ ตเทว อตฺถิ]ฯ ''อนุญฺญาโตสิ ปน ตฺวํ, รฏฺฐปาล, มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติ? ''น โขหํ, ภเนฺต, อนุญฺญาโต มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติฯ ''น โข, รฏฺฐปาล, ตถาคตา อนนุญฺญาตํ มาตาปิตูหิ ปุตฺตํ ปพฺพาเชนฺตี''ติฯ ''สฺวาหํ, ภเนฺต, ตถา กริสฺสามิ ยถา มํ มาตาปิตโร อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติฯ

๒๙๕. อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ – ''อมฺมตาตา, ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริ

สุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ อิจฺฉามหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํฯ อนุชานาถ มํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติฯ เอวํ วุตฺเต, รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ''ตฺวํ โขสิ, ตาต รฏฺฐปาล, อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริภโต [สุขปริหโต (สฺยา. กํ. ก.) (เอหิ ตฺวํ ตาต รฏฺฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเร หิ จ, ภุญฺชโนฺต ปิวโนฺต ปริจาเรโนฺต กาเม ปริภุญฺชโนฺต ปุญฺญานิ กโรโนฺต อภิรมสฺสุ, น ตํ มยํ อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย,) สพฺพตฺถ ทิสฺสติ, สุทินฺนกเณฺฑ ปน นตฺถิ, อฏฺฐกถาสุปิ น ทสฺสิตํ]ฯ น ตฺวํ, ตาต รฏฺฐปาล , กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิฯ มรเณนปิ เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสามฯ กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติ? ทุติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต…เป.… ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต มาตาปิตโร เอตทโวจ – ''อมฺมตาตา, ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ อิจฺฉามหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํฯ อนุชานาถ มํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติฯ ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ''ตฺวํ โขสิ, ตาต รฏฺฐปาล, อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริภโตฯ น ตฺวํ, ตาต รฏฺฐปาล, กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิฯ มรเณนปิ เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสามฯ กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติ?

๒๙๖. อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต – ''น มํ มาตาปิตโร อนุชานนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติ ตเตฺถว อนนฺตรหิตาย ภูมิยา นิปชฺชิ – ''อิเธว เม มรณํ ภวิสฺสติ ปพฺพชฺชา วา''ติฯ อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต เอกมฺปิ ภตฺตํ น ภุญฺชิ, เทฺวปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, ตีณิปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, จตฺตาริปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, ปญฺจปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, ฉปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, สตฺตปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิฯ อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ''ตฺวํ โขสิ, ตาต รฏฺฐปาล, อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริภโตฯ น ตฺวํ, ตาต รฏฺฐปาล, กสฺสจิ, ทุกฺขสฺส ชานาสิ [''มรเณนปิ เต…เป.… ปพฺพชฺชายา''ติ วากฺยทฺวยํ สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ ทุติยฏฺฐาเน เยว ทิสฺสติ, ปาราชิกปาฬิยํ ปน ปฐมฏฺฐาเน เยว ทิสฺสติฯ ตสฺมา อิธ ทุติยฏฺฐาเน ปุนาคตํ อธิกํ วิย ทิสฺสติ]ฯ มรเณนปิ เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสามฯ กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ อุเฏฺฐหิ, ตาต รฏฺฐปาล, ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ; ภุญฺชโนฺต ปิวโนฺต ปริจาเรโนฺต กาเม ปริภุญฺชโนฺต ปุญฺญานิ กโรโนฺต อภิรมสฺสุฯ น ตํ มยํ อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย [''มรเณนปิ เต…เป.… ปพฺพชายา''ติ วากฺยทฺวยํ สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ ทุติยฏฺฐาเน เยว ทิสฺสติ, ปาราชิกปาฬิยํ ปน ปฐมฏฺฐาเน เยว ทิสฺสติฯ ตสฺมา อิธ ทุติยฏฺฐาเน ปุนาคตํ อธิกํ วิย ทิสฺสติ]ฯ มรเณนปิ เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสามฯ กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา''ติ? เอวํ วุตฺเต, รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ…เป.… ทุติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุโตฺต ตุณฺหี อโหสิฯ ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ''ตฺวํ โขสิ, ตาต รฏฺฐปาล, อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริภโตฯ น ตฺวํ, ตาต รฏฺฐปาล, กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิฯ มรเณนปิ เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสาม, กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ อุเฏฺฐหิ, ตาต รฏฺฐปาล, ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ; ภุญฺชโนฺต ปิวโนฺต ปริจาเรโนฺต กาเม ปริภุญฺชโนฺต ปุญฺญานิ กโรโนฺต อภิรมสฺสุฯ น ตํ มยํ อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ มรเณนปิ

เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสาม ฯ กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา’’ติ? ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิฯ

๒๙๗. อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา เยน รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘ตฺวํ โขสิ [ตฺวํ โข (สี. ปี.)], สมฺม รฏฺฐปาล, มาตาปิตูนํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริภโตฯ น ตฺวํ, สมฺม รฏฺฐปาล, กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิฯ มรเณนปิ เต มาตาปิตโร อกามกา วินา ภวิสฺสนฺติฯ กึ ปน เต ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ อุฏฺเฐหิ, สมฺม รฏฺฐปาล, ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ; ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุฯ น ตํ มาตาปิตโร อนุชานิสฺสนฺติ [อนุชานนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ มรเณนปิ เต มาตาปิตโร อกามกา วินา ภวิสฺสนฺติฯ กึ ปน เต ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา’’ติ? เอวํ วุตฺเต, รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข… ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘ตฺวํ โขสิ, สมฺม รฏฺฐปาล, มาตาปิตูนํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริภโต, น ตฺวํ, สมฺม รฏฺฐปาล, กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ, มรเณนปิ เต มาตาปิตโร อกามกา วินา ภวิสฺสนฺติฯ กึ ปน เต ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย? อุฏฺเฐหิ, สมฺม รฏฺฐปาล, ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุฯ น ตํ มาตาปิตโร อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, มรเณนปิ เต มาตาปิตโร อกามกา วินา ภวิสฺสนฺติฯ กึ ปน เต ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา’’ติ? ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิฯ

๒๙๘. อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา เยน รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร เอตทโวจุํ – ‘‘อมฺม ตาตา, เอโส รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตตฺเถว อนนฺตรหิตาย ภูมิยา นิปนฺโน – ‘อิเธว เม มรณํ ภวิสฺสติ ปพฺพชฺชา วา’ติฯ สเจ ตุมฺเห รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ นานุชานิสฺสถ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, ตตฺเถว [ตตฺเถวสฺส (สี.)] มรณํ อาคมิสฺสติฯ สเจ ปน ตุมฺเห รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ อนุชานิสฺสถ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, ปพฺพชิตมฺปิ นํ ทกฺขิสฺสถฯ สเจ รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต นาภิรมิสฺสติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, กา ตสฺส [กา จสฺส (สี.)] อญฺญา คติ ภวิสฺสติ? อิเธว ปจฺจาคมิสฺสติฯ อนุชานาถ รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายา’’ติฯ ‘‘อนุชานาม, ตาตา, รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ ปพฺพชิเตน จ ปน [ปน เต (สฺยา. กํ. ก.)] มาตาปิตโร อุทฺทเสฺสตพฺพา’’ติฯ อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา เยน รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อุฏฺเฐหิ, สมฺม รฏฺฐปาล [‘‘ตฺวํ โขสิ สมฺม รฏฺฐปาล มาตาปิตูนํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต, น ตฺวํ สมฺม รฏฺฐปาล กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ, อุฏฺเฐหิ สมฺม รฏฺฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ, (สี. ปี. ก.)], อนุญฺญาโตสิ มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ ปพฺพชิเตน จ ปน เต มาตาปิตโร อุทฺทเสฺสตพฺพา’’ติฯ

๒๙๙. อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต อุฏฺฐหิตฺวา พลํ คาเหตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อนุญฺญาโต อหํ, ภนฺเต, มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ ปพฺพาเชตุ มํ ภควา’’ติฯ อลตฺถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ,

อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อถ โข ภควา อจิรูปสมฺปเนฺน อายสฺมเนฺต รฏฺฐปาเล อฑฺฒมาสูปสมฺปเนฺน ถุลฺลโกฏฺฐิเก ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา รฏฺฐปาโล อรหตํ อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อิจฺฉามหํ, ภเนฺต, มาตาปิตโร อุทฺทเสฺสตุํ, สเจ มํ ภควา อนุชานาตี”ติฯ อถ โข ภควา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส เจตสา เจโต ปริจฺจ [เจโตปริวิตกฺกํ (สี. ปี.)] มนสากาสิฯ ยถา [ยทา (สี. ปี.)] ภควา อญฺญาสิ – “อภพฺพ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติตุ”นฺติ, อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ – “ยสฺสทานิ ตฺวํ, รฏฺฐปาล, กาลํ มญฺญสี”ติฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ถุลฺลโกฏฺฐิกํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน ถุลฺลโกฏฺฐิโก ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ อายสฺมา รฏฺฐปาโล ถุลฺลโกฏฺฐิเก วิหรติ รโญฺญ โกรพฺยสฺส มิคจีเรฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ถุลฺลโกฏฺฐิกํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ ถุลฺลโกฏฺฐิเก สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน เยน สกปิตุ นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อุลฺลิขาเปติฯ อทฺทสา โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน เอตทโวจ – “อิเมหิ มุณฺฑเกหิ สมณเกหิ อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป ปพฺพาชิโต”ติ ฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล สกปิตุ นิเวสเน เนว ทานํ อลตฺถ น ปจฺจกฺขานํ; อญฺญทตฺถุ อโกฺกสเมว อลตฺถฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติทาสี อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ ฉเฑฺฑตุกามา โหติฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ตํ ญาติทาสึ เอตทโวจ – “สเจตํ, ภคินิ, ฉฑฺฑนียธมฺมํ, อิธ เม ปเตฺต อากิรา”ติฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติทาสี ตํ อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปเตฺต อากิรนฺตี หตฺถานญฺจ ปาทานญฺจ สรสฺส จ นิมิตฺตํ อคฺคเหสิฯ

๓๐๐. อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติทาสี เยนายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส มาตา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส มาตรํ เอตทโวจ – “ยคฺเฆยฺย, ชาเนยฺยาสิ – ‘อยฺยปุโตฺต รฏฺฐปาโล อนุปฺปโตฺต’”ติฯ “สเจ, เช, สจฺจํ ภณสิ, อทาสึ ตํ กโรมี”ติ [สจฺจํ วทสิ, อทาสี ภวสีติ (สี. ปี.), สจฺจํ วทสิ, อทาสี ภวิสฺสสิ (ก.)]ฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส มาตา เยนายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตรํ เอตทโวจ – “ยคฺเฆ, คหปติ, ชาเนยฺยาสิ – ‘รฏฺฐปาโล กิร กุลปุโตฺต อนุปฺปโตฺต’”ติ? เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา รฏฺฐปาโล ตํ อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ อญฺญตรํ กุฏฺฏมูลํ [กุฑฺฑํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] นิสฺสาย ปริภุญฺชติฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา เยนายสฺมา รฏฺฐปาโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ – “อตฺถิ นาม, ตาต รฏฺฐปาล, อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ ปริภุญฺชิสฺสสิ? นนุ, ตาต รฏฺฐปาล, สกํ เคหํ คนฺตพฺพ”นฺติ? “กุโต โน, คหปติ, อมฺหากํ เคหํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ? อนคารา มยํ, คหปติฯ อคมมฺห โข เต, คหปติ, เคหํ, ตตฺถ เนว ทานํ อลตฺถมฺห น ปจฺจกฺขานํ; อญฺญทตฺถุ อโกฺกสเมว อลตฺถมฺ

หา’’ติฯ ‘‘เอหิ, ตาต รฏฺฐปาล, ฆรํ คมิสฺสามา’’ติฯ ‘‘อลํ, คหปติ, กตํ เม อชฺช ภตฺตกิจฺจํ’’ฯ ‘‘เตน หิ, ตาต รฏฺฐปาล, อธิวาเสหิ สฺวาตนาย ภตฺต’’นฺติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส อธิวาสนํ วิทิตฺวา เยน สกํ นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มหนฺตํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปุญฺชํ การาเปตฺวา กิลญฺชหิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปุราณทุติยิกา อามเนฺตสิ – ‘‘เอถ ตุเมฺห, วธุโย, เยน อลงฺกาเรน อลงฺกตา ปุเพฺพ รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส ปิยา โหถ มนาปา เตน อลงฺกาเรน อลงฺกโรถา’’ติฯ

๓๐๑. อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส กาลํ อาโรเจสิ – ‘‘กาโล, ตาต รฏฺฐปาล, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สกปิตุ นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา ตํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปุญฺชํ วิวราเปตฺวา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ – ‘‘อิทํ เต, ตาต รฏฺฐปาล, มาตุ มตฺติกํ ธนํ, อญฺญํ เปตฺติกํ, อญฺญํ ปิตามหํฯ สกฺกา, ตาต รฏฺฐปาล, โภเค จ ภุญฺชิตุํ ปุญฺญานิ จ กาตุํฯ เอหิ ตฺวํ, ตาต รฏฺฐปาล [รฏฺฐปาล สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย (สฺยา. ก.)] , หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ ปุญฺญานิ จ กโรหี’’ติฯ ‘‘สเจ เม ตฺวํ, คหปติ, วจนํ กเรยฺยาสิ, อิมํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปุญฺชํ สกเฏ อาโรเปตฺวา นิพฺพาหาเปตฺวา มเชฺฌ คงฺคาย นทิยา โสเต โอปิลาเปยฺยาสิฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เย อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ หิ เต, คหปติ, ตโตนิทานํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา’’ติฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปุราณทุติยิกา ปเจฺจกํ ปาเทสุ คเหตฺวา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจุํ – ‘‘กีทิสา นาม ตา, อยฺยปุตฺต, อจฺฉราโย ยาสํ ตฺวํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรสี’’ติ? ‘‘น โข มยํ, ภคินี, อจฺฉรานํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรามา’’ติฯ ‘‘ภคินิวาเทน โน อยฺยปุโตฺต รฏฺฐปาโล สมุทาจรตี’’ติ ตา ตเตฺถว มุจฺฉิตา ปปตึสุฯ อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ปิตรํ เอตทโวจ – ‘‘สเจ, คหปติ, โภชนํ ทาตพฺพํ, เทถ; มา โน วิเหเฐถา’’ติฯ ‘‘ภุญฺช, ตาต รฏฺฐปาล, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ

๓๐๒. อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ภุตฺตาวี โอนีตปตฺตปาณี ฐิตโกว อิมา คาถา อภาสิ –

‘‘ปสฺส จิตฺตีกตํ พิมฺพํ, อรุกายํ สมุสฺสิตํ;
อาตุรํ พหุสงฺกปฺปํ, ยสฺส นตฺถิ ธุวํ ฐิติฯ

‘‘ปสฺส จิตฺตีกตํ รูปํ, มณินา กุณฺฑเลน จ;
อฏฺฐิ ตเจน โอนทฺธํ, สห วเตฺถภิ โสภติฯ

‘‘อลตฺตกกตา ปาทา, มุขํ จุณฺณกมกฺขิตํ;
อลํ พาลสฺส โมหาย, โน จ ปารคเวสิโนฯ

‘‘อฏฺฐาปทกตา เกสา, เนตฺตา อญฺชนมกฺขิตา;
อลํ พาลสฺส โมหาย, โน จ ปารคเวสิโนฯ

‘‘อญฺชนีว นวา [อญฺชนีวณฺณวา (ก.)] จิตฺตา, ปูติกาโย อลงฺกโต;
อลํ พาลสฺส โมหาย, โน จ ปารคเวสิโนฯ

“โอทหิ มิคโว ปาสํ, นาสทา วากรํ มิโค;
ภุตฺวา นิวาปํ คจฺฉาม [คจฺฉามิ (สฺยา. ก.)], กนฺทเนฺต มิคพนฺธเก”ติฯ

อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ฐิตโกว อิมา คาถา ภาสิตฺวา เยน รโญฺญ โกรพฺยสฺส มิคจีรํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ

๓๐๓. อถ โข ราชา โกรโพฺย มิควํ อามเนฺตสิ – “โสเธหิ, สมฺม มิคว, มิคจีรํ อุยฺยานภูมึ; คจฺฉาม สุภูมึ ทสฺสนายา”ติฯ “เอวํ, เทวา”ติ โข มิคโว รโญฺญ โกรพฺยสฺส ปฏิสฺสุตฺวา มิคจีรํ โสเธเนฺต อทฺทส อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสินฺนํฯ ทิสฺวาน เยน ราชา โกรโพฺย เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ โกรพฺยํ เอตทโวจ – “สุทฺธํ โข เต, เทว, มิคจีรํฯ อตฺถิ เจตฺถ รฏฺฐปาโล นาม กุลปุโตฺต อิมสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเก อคฺคกุลสฺส ปุโตฺต ยสฺส ตฺวํ อภิณฺหํ กิตฺตยมาโน อโหสิ, โส อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสิโนฺน”ติฯ “เตน หิ, สมฺม มิคว, อลํ ทานชฺช อุยฺยานภูมิยาฯ ตเมว ทานิ มยํ ภวนฺตํ รฏฺฐปาลํ ปยิรุปาสิสฺสามา”ติฯ อถ โข ราชา โกรโพฺย “ยํ ตตฺถ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยตฺตํ ตํ สพฺพํ วิสฺสเชฺชถา”ติ วตฺวา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ ถุลฺลโกฏฺฐิกมฺหา นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน [มหจฺจา ราชานุภาเวน (สี.)] อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ ทสฺสนายฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว อุสฺสฏาย อุสฺสฏาย ปริสาย เยนายสฺมา รฏฺฐปาโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา รฏฺฐปาเลน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ราชา โกรโพฺย อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ – “อิธ ภวํ รฏฺฐปาล หตฺถตฺถเร [กฏฺฐตฺถเร (สฺยา. กํ.)] นิสีทตู”ติฯ “อลํ, มหาราช, นิสีท ตฺวํ; นิสิโนฺน อหํ สเก อาสเน”ติฯ นิสีทิ ราชา โกรโพฺย ปญฺญเตฺต อาสเนฯ นิสชฺช โข ราชา โกรโพฺย อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ –

๓๐๔. “จตฺตาริมานิ, โภ รฏฺฐปาล, ปาริชุญฺญานิ เยหิ ปาริชุเญฺญหิ สมนฺนาคตา อิเธกเจฺจ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติฯ กตมานิ จตฺตาริ? ชราปาริชุญฺญํ, พฺยาธิปาริชุญฺญํ, โภคปาริชุญฺญํ, ญาติปาริชุญฺญํฯ กตมญฺจ, โภ รฏฺฐปาล, ชราปาริชุญฺญํ? อิธ, โภ รฏฺฐปาล , เอกโจฺจ ชิโณฺณ โหติ วุโฑฺฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺตฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อหํ โขมฺหิ เอตรหิ ชิโณฺณ วุโฑฺฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺตฯ น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํ [ผาติกตฺตุํ (สี.)]ฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส เตน ชราปาริชุเญฺญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ อิทํ วุจฺจติ, โภ รฏฺฐปาล, ชราปาริชุญฺญํฯ ภวํ โข ปน รฏฺฐปาโล เอตรหิ ทหโร ยุวา สุสุกาฬเกโส ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสาฯ ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส ชราปาริชุญฺญํ นตฺถิฯ กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต?

“กตมญฺจ, โภ รฏฺฐปาล, พฺยาธิปาริชุญฺญํ? อิธ, โภ รฏฺฐปาล, เอกโจฺจ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อหํ โขมฺหิ เอตรหิ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํ ฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส เตน พฺยาธิปาริชุเญฺญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ อิทํ วุจฺจติ, โภ รฏฺฐปาล, พฺยาธิปาริชุญฺญํฯ ภวํ โข ปน

รฏฺฐปาโล เอตรหิ อปฺปาพาโธ อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหายฯ ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส พฺยาธิปาริชุญฺญํ นตฺถิฯ กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต?

‘‘กตมญฺจ , โภ รฏฺฐปาล, โภคปาริชุญฺญํ? อิธ, โภ รฏฺฐปาล, เอกโจฺจ อฑฺฒฺโฒ โหติ มหทฺธโน มหาโภโคฯ ตสฺส เต โภคา อนุปุเพฺพน ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘อหํ โข ปุเพฺพ อฑฺฒฺโฒ อโหสึ มหทฺธโน มหาโภโคฯ ตสฺส เม เต โภคา อนุปุเพฺพน ปริกฺขยํ คตาฯ น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส เตน โภคปาริชุเญฺญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ อิทํ วุจฺจติ, โภ รฏฺฐปาล, โภคปาริชุญฺญํฯ ภวํ โข ปน รฏฺฐปาโล อิมสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเก อคฺคกุลสฺส ปุโตฺตฯ ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส โภคปาริชุญฺญํ นตฺถิฯ กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต?

‘‘กตมญฺจ , โภ รฏฺฐปาล, ญาติปาริชุญฺญํ? อิธ, โภ รฏฺฐปาล, เอกจฺจสฺส พหู โหนฺติ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตาฯ ตสฺส เต ญาตกา อนุปุเพฺพน ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติฯ โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘มมํ โข ปุเพฺพ พหู อเหสุํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตาฯ ตสฺส เม เต อนุปุเพฺพน ปริกฺขยํ คตาฯ น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส เตน ญาติปาริชุเญฺญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ อิทํ วุจฺจติ, โภ รฏฺฐปาล, ญาติปาริชุญฺญํฯ โภโต โข ปน รฏฺฐปาลสฺส อิมสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเก พหู มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตาฯ ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติปาริชุญฺญํ นตฺถิฯ กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต?

‘‘อิมานิ โข, โภ รฏฺฐปาล, จตฺตาริ ปาริชุญฺญานิ, เยหิ ปาริชุเญฺญหิ สมนฺนาคตา อิเธกเจฺจ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติฯ ตานิ โภโต รฏฺฐปาลสฺส นตฺถิฯ กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติ?

๓๐๕. ‘‘อตฺถิ โข, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตฺตาโร ธมฺมุเทฺทสา อุทฺทิฏฺฐา, เย อหํ [ยมหํ (สฺยา. กํ. ก.)] ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ กตเม จตฺตาโร? ‘อุปนิยฺยติ โลโก อทฺธุโว’ติ โข, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ปฐโม ธมฺมุเทฺทโส อุทฺทิโฏฺฐ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโร’ติ โข, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ทุติโย ธมฺมุเทฺทโส อุทฺทิโฏฺฐ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ ‘อสฺสโก โลโก, สพฺพํ ปหาย คมนีย’นฺติ โข, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน ตติโย ธมฺมุเทฺทโส อุทฺทิโฏฺฐ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ ‘อูโน โลโก อติโตฺต ตณฺหาทาโส’ติ โข, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน จตุโตฺถ ธมฺมุเทฺทโส อุทฺทิโฏฺฐ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตฯ อิเม โข, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน

จตฺตาโร ธมฺมุทฺเทสา อุทฺทิฏฺฐา, เย อหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติฯ

๓๐๖. ‘‘‘อุปนิยฺยติ โลโก อทฺธุโว’ติ – ภวํ รฏฺฐปาโล อาหฯ อิมสฺส , โภ รฏฺฐปาล, ภาสิตสฺส กถํ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ? ‘‘តំ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, ตฺวํ วีสติวสฺสุเทฺทสิโกปิ ปณฺณวีสติวสฺสุเทฺทสิโกปิ หตฺถิสฺมิมฺปิ กตาวี อสฺสสฺมิมฺปิ กตาวี รถสฺมิมฺปิ กตาวี ธนุสฺมิมฺปิ กตาวี ถรุสฺมิมฺปิ กตาวี อูรุพลี พาหุพลี อลมโตฺต สงฺคามาวจโร’’ติ? ‘‘อโหสิํ อหํ, โภ รฏฺฐปาล, วีสติวสฺสุเทฺทสิโกปิ ปณฺณวีสติวสฺสุเทฺทสิโกปิ หตฺถิสฺมิมฺปิ กตาวี อสฺสสฺมิมฺปิ กตาวี รถสฺมิมฺปิ กตาวี ธนุสฺมิมฺปิ กตาวี ถรุสฺมิมฺปิ กตาวี อูรุพลี พาหุพลี อลมโตฺต สงฺคามาวจโรฯ อเปฺปกทาหํ, โภ รฏฺฐปาล, อิทฺธิมาว มเญฺญ น [อิทฺธิมา มเญฺญ น (สฺยา. กํ.), อิทฺธิมา จ มเญฺญ (สี.), น วิย มเญฺญ (ก.)] อตฺตโน พเลน สมสมํ สมนุปสฺสามี’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, เอวเมว ตฺวํ เอตรหิ อูรุพลี พาหุพลี อลมโตฺต สงฺคามาวจโร’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ รฏฺฐปาลฯ เอตรหิ ชิโณฺณ วุโฑฺฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต อาสีติโก เม วโย วตฺตติฯ อเปฺปกทาหํ, โภ รฏฺฐปาล, ‘อิธ ปาทํ กริสฺสามี’ติ อเญฺญเนว ปาทํ กโรมี’’ติฯ ‘‘อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘อุปนิยฺยติ โลโก อทฺธุโว’ติ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ, โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ, โภ รฏฺฐปาล! ยาว สุภาสิตํ จิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน – ‘อุปนิยฺยติ โลโก อทฺธุโว’ติฯ อุปนิยฺยติ หิ , โภ รฏฺฐปาล, โลโก อทฺธุโวฯ

‘‘สํวิชฺชเนฺต โข, โภ รฏฺฐปาล, อิมสฺมิํ ราชกุเล หตฺถิกายาปิ อสฺสกายาปิ รถกายาปิ ปตฺติกายาปิ, อมฺหากํ อาปทาสุ ปริโยธาย วตฺติสฺสนฺติฯ ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโร’ติ – ภวํ รฏฺฐปาโล อาหฯ อิมสฺส ปน, โภ รฏฺฐปาล, ภาสิตสฺส กถํ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ? ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, อตฺถิ เต โกจิ อนุสายิโก อาพาโธ’’ติ? ‘‘อตฺถิ เม, โภ รฏฺฐปาล, อนุสายิโก อาพาโธฯ อเปฺปกทา มํ, โภ รฏฺฐปาล, มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ปริวาเรตฺวา ฐิตา โหนฺติ – ‘อิทานิ ราชา กาลงฺกริสฺสติ, อิทานิ ราชา กาลงฺกริสฺสตี’’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, ลภสิ ตฺวํ เต มิตฺตามเจฺจ ญาติสาโลหิเต – ‘อายนฺตุ เม โภโนฺต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, สเพฺพว สนฺตา อิมํ เวทนํ สํวิภชถ, ยถาหํ ลหุกตริกํ เวทนํ เวทิเยยฺย’นฺติ – อุทาหุ ตฺวํเยว ตํ เวทนํ เวทิยสี’’ติ? ‘‘นาหํ, โภ รฏฺฐปาล, ลภามิ เต มิตฺตามเจฺจ ญาติสาโลหิเต – ‘อายนฺตุ เม โภโนฺต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, สเพฺพว สนฺตา อิมํ เวทนํ สํวิภชถ, ยถาหํ ลหุกตริกํ เวทนํ เวทิเยยฺย’นฺติฯ อถ โข อหเมว ตํ เวทนํ เวทิยามี’’ติฯ ‘‘อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโร’ติ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ, โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ, โภ รฏฺฐปาล! ยาว สุภาสิตํ จิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน – ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโร’ติฯ อตาโณ หิ, โภ รฏฺฐปาล, โลโก อนภิสฺสโรฯ

‘‘สํวิชฺชติ โข, โภ รฏฺฐปาล, อิมสฺมิํ ราชกุเล ปหูตํ หิรญฺญสุวณฺณํ ภูมิคตญฺจ เวหาสคตญฺจฯ ‘อสฺสโก โลโก, สพฺพํ ปหาย คมนีย’นฺติ – ภวํ รฏฺฐปาโล อาหฯ อิมสฺส ปน, โภ รฏฺฐปาล, ภาสิตสฺส กถํ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ? ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, ยถา ตฺวํ เอตรหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสิ, ลจฺฉสิ ตฺวํ ปรตฺถาปิ – ‘เอวเมวาหํ อิเมเหว ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรมี’ติ, อุทาหุ อเญฺญ อิมํ โภคํ ปฏิปชฺชิสฺสนฺติ, ตฺวํ ปน ยถากมฺมํ คมิสฺสสี’’ติ? ‘‘ยถาหํ, โภ รฏฺฐปาล, เอตรหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรมิ, นาหํ ลจฺฉามิ ปรตฺถาปิ – ‘เอวเมว อิเมเหว ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิ

โต สมงฺคีภูโต ปริจาเรมี’ติฯ อถ โข อเญฺญ อิมํ โภคํ ปฏิปชฺชิสฺสนฺติ; อหํ ปน ยถากมฺมํ คมิสฺสามี’’ติฯ ‘‘อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘อสฺสโก โลโก, สพฺพํ ปหาย คมนีย’นฺติ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ, โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ, โภ รฏฺฐปาล! ยาว สุภาสิตํ จิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน – ‘อสฺสโก โลโก , สพฺพํ ปหาย คมนีย’นฺติ ฯ อสฺสโก หิ, โภ รฏฺฐปาล, โลโก สพฺพํ ปหาย คมนียํฯ

‘‘‘อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส’ติ – ภวํ รฏฺฐปาโล อาหฯ อิมสฺส, โภ รฏฺฐปาล, ภาสิตสฺส กถํ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ’’ติ? ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, ผีตํ กุรุํ อชฺฌาวสสี’’ติ? ‘‘เอวํ, โภ รฏฺฐปาล, ผีตํ กุรุํ อชฺฌาวสามี’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, อิธ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปุรตฺถิมาย ทิสาย สทฺธายิโก ปจฺจยิโกฯ โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ยคฺเฆ, มหาราช, ชาเนยฺยาสิ, อหํ อาคจฺฉามิ ปุรตฺถิมาย ทิสาย? ตตฺถทฺทสํ มหนฺตํ ชนปทํ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ พหุชนํ อากิณฺณมนุสฺสํฯ พหู ตตฺถ หตฺถิกายา อสฺสกายา รถกายา ปตฺติกายา; พหุ ตตฺถ ธนธญฺญํ [ทนฺตาชินํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; พหุ ตตฺถ หิรญฺญสุวณฺณํ อกตเญฺจว กตญฺจ; พหุ ตตฺถ อิตฺถิปริคฺคโหฯ สกฺกา จ ตาวตเกเนว พลมตฺเตน [พลเตฺถน (สี. สฺยา. กํ. ปี.), พหลเตฺถน (ก.)] อภิวิชินิตุํฯ อภิวิชิน, มหาราชา’ติ, กินฺติ นํ กเรยฺยาสี’’ติ? ‘‘ตมฺปิ มยํ, โภ รฏฺฐปาล, อภิวิชิย อชฺฌาวเสยฺยามา’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, อิธ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย ปจฺฉิมาย ทิสาย… อุตฺตราย ทิสาย… ทกฺขิณาย ทิสาย… ปรสมุทฺทโต สทฺธายิโก ปจฺจยิโกฯ โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย – ‘ยคฺเฆ, มหาราช, ชาเนยฺยาสิ, อหํ อาคจฺฉามิ ปรสมุทฺทโต? ตตฺถทฺทสํ มหนฺตํ ชนปทํ อิทฺธเญฺจว ผีตญฺจ พหุชนํ อากิณฺณมนุสฺสํฯ พหู ตตฺถ หตฺถิกายา อสฺสกายา รถกายา ปตฺติกายา; พหุ ตตฺถ ธนธญฺญํ; พหุ ตตฺถ หิรญฺญสุวณฺณํ อกตเญฺจว กตญฺจ; พหุ ตตฺถ อิตฺถิปริคฺคโหฯ สกฺกา จ ตาวตเกเนว พลมเตฺตน อภิวิชินิตุํฯ อภิวิชิน, มหาราชา’ติ, กินฺติ นํ กเรยฺยาสี’’ติ? ‘‘ตมฺปิ มยํ, โภ รฏฺฐปาล, อภิวิชิย อชฺฌาวเสยฺยามา’’ติฯ ‘‘อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส’ติ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต’’ติฯ ‘‘อจฺฉริยํ, โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ, โภ รฏฺฐปาล! ยาว สุภาสิตํ จิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน – ‘อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส’ติฯ อูโน หิ, โภ รฏฺฐปาล, โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโส’’ติฯ

อิทมโวจ อายสฺมา รฏฺฐปาโลฯ อิทํ วตฺวา อถาปรํ เอตทโวจ –

๓๐๗. ‘‘ปสฺสามิ โลเก สธเน มนุสฺเส,

ลทฺธาน วิตฺตํ น ททนฺติ โมหา;
ลุทฺธา ธนํ [ลทฺธา ธนํ (ก.)] สนฺนิจยํ กโรนฺติ,
ภิโยฺยว กาเม อภิปตฺถยนฺติฯ

‘‘ราชา ปสยฺหา ปถวิํ วิชิตฺวา,
สสาครนฺตํ มหิมาวสโนฺต [มหิยา วสโนฺต (สี. ก.)];
โอรํ สมุทฺทสฺส อติตฺตรูโป,
ปารํ สมุทฺทสฺสปิ ปตฺถเยถฯ

‘‘ราชา จ อเญฺญ จ พหู มนุสฺสา,

อวีตตณฺหา [อติตฺตตณฺหา (ก.)] มรณํ อุเปนฺติ;
อูนาว หุตฺวาน ชหนฺติ เทหํ,
กาเมหิ โลกมฺหิ น หตฺถิ ติตฺติฯ

‘‘กนฺทนฺติ นํ ญาตี ปกิริย เกเส,
อโหวตา โน อมราติ จาหุ;
วเตฺถน นํ ปารุตํ นีหริตฺวา,
จิตํ สมาทาย [สมาธาย (สี.)] ตโตฑหนฺติฯ

‘‘โส ฑยฺหติ สูเลหิ ตุชฺชมาโน,
เอเกน วเตฺถน ปหาย โภเค;
น มียมานสฺส ภวนฺติ ตาณา,
ญาตีธ มิตฺตา อถ วา สหายาฯ

‘‘ทายาทกา ตสฺส ธนํ หรนฺติ,
สโตฺต ปน คจฺฉติ เยน กมฺมํ;
น มียมานํ ธนมเนฺวติ กิญฺจิ,
ปุตฺตา จ ทารา จ ธนญฺจ รฎฺฐํฯ

‘‘น ทีฆมายุํ ลภเต ธเนน, น จาปิ วิเตฺตน ชรํ วิหนฺติ;
อปฺปํ หิทํ ชีวิตมาหุ ธีรา, อสสฺสตํ วิปฺปริณามธมฺมํฯ

‘‘อฑฺฒา ทลิทฺทา จ ผุสนฺติ ผสฺสํ,
พาโล จ ธีโร จ ตเถว ผุโฎฺฐ;
พาโล จ พาลฺยา วธิโตว เสติ,
ธีโร จ [ธีโรว (ก.)] น เวธติ ผสฺสผุโฎฺฐฯ

‘‘ตสฺมา หิ ปญฺญาว ธเนน เสยฺโย,
ยาย โวสานมิธาธิคจฺฉติ;
อโพฺยสิตตฺตา [อโสสิตตฺตา (สี. ปี.)] หิ ภวาภเวสุ,
ปาปานิ กมฺมานิ กโรนฺติ โมหาฯ

‘‘อุเปติ คพฺภญฺจ ปรญฺจ โลกํ,
สํสารมาปชฺช ปรมฺปราย;
ตสฺสปฺปปโญฺญ อภิสทฺทหโนฺต,
อุเปติ คพฺภญฺจ ปรญฺจ โลกํฯ

‘‘โจโร ยถา สนฺธิมุเข คหิโต,
สกมฺมุนา หญฺญติ ปาปธโมฺม;
เอวํ ปชา เปจฺจ ปรมฺหิ โลเก,
สกมฺมุนา หญฺญติ ปาปธโมฺมฯ

‘‘กามาหิ จิตฺรา มธุรา มโนรมา,
วิรูปรูเปน มเถนฺติ จิตฺตํ;

อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวา,
ตสฺมา อหํ ปพฺพชิโตมฺหิ ราชฯ

‘‘ทุมปฺผลาเนว ปตนฺติ มาณวา,
ทหรา จ วุฑฺฒา จ สรีรเภทา;
เอตมฺปิ ทิสฺวา [เอวมฺปิ ทิสฺวา (สี.), เอตํ วิทิตฺวา (สฺยา. กํ.)] ปพฺพชิโตมฺหิ ราช,
อปณฺณกํ สามญฺญเมว เสยฺโย’’ติฯ

รฏฺฐปาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. มฆเทวสุตฺตํ

๓๐๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวอมฺพวเน [มขาเทวอมฺพวเน (สี. ปี.), มคฺฆเทวอมฺพวเน (ก.)]ฯ อถ โข ภควา อญฺญตรสฺมิํ ปเทเส สิตํ ปาตฺวากาสิฯ อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – ‘‘โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย? น อการเณน ตถาคตา สิตํ ปาตุกโรนฺตี’’ติฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย? น อการเณน ตถาคตา สิตํ ปาตุกโรนฺตี’’ติฯ ‘‘ภูตปุพฺพํ, อานนฺท, อิมิสฺสาเยว มิถิลายํ ราชา อโหสิ มฆเทโว นาม ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธเมฺม ฐิโต มหาราชา; ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ; อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสิํ ปญฺจทสิํ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสฯ อถ โข, อานนฺท, ราชา มฆเทโว พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน กปฺปกํ อามเนฺตสิ – ‘ยทา เม, สมฺม กปฺปก, ปเสฺสยฺยาสิ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ เม อาโรเจยฺยาสี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, อานนฺท, กปฺปโก รโญฺญ มฆเทวสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อทฺทสา โข, อานนฺท, กปฺปโก พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน รโญฺญ มฆเทวสฺส สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิฯ ทิสฺวาน ราชานํ มฆเทวํ เอตทโวจ – ‘ปาตุภูตา โข เทวสฺส เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานี’ติฯ ‘เตน หิ, สมฺม กปฺปก, ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา มม อญฺชลิสฺมิํ ปติฏฺฐาเปหี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, อานนฺท, กปฺปโก รโญฺญ มฆเทวสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา รโญฺญ มฆเทวสฺส อญฺชลิสฺมิํ ปติฏฺฐาเปสิฯ

๓๐๙. ‘‘อถ โข, อานนฺท, ราชา มฆเทโว กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ – ‘ปาตุภูตา โข เม, ตาต กุมาร, เทวทูตา; ทิสฺสนฺติ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิ; ภุตฺตา โข ปน เม มานุสกา กามา; สมโย ทิเพฺพ กาเม ปริเยสิตุํฯ เอหิ ตฺวํ, ตาต กุมาร, อิมํ รชฺชํ ปฏิปชฺชฯ อหํ ปน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิฯ เตน หิ, ตาต กุมาร, ยทา ตฺวมฺปิ ปเสฺสยฺยาสิ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รเชฺช สมนุสาสิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยาสิฯ เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสิฯ ยสฺมิํ โข, ตาต กุมาร, ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุจฺเฉโท โหติ โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติฯ ตํ ตาหํ, ตาต กุมาร, เอวํ วทามิ – เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสี’ติฯ อถ โข, อานนฺท, ราชา มฆเทโว กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รเชฺช สมนุสาสิตฺวา อิมสฺมิํเยว มฆเทวอมฺพวเน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิฯ โส เมตฺตา

สหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน [อพฺยาปเชฺฌน (สี. สฺยา. กํ. ปี.), อพฺยาปชฺชน (ก.)] ผริตฺวา วิหาสิฯ กรุณาสหคเตน เจตสา... มุทิตาสหคเตน เจตสา... อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหาสิฯ

‘‘ราชา โข ปนานนฺท, มฆเทโว จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิตํ กีฬิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ โอปรชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมิํเยว มฆเทวอมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต พฺรหฺมจริยมจริฯ โส จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺรหฺมโลกูปโค อโหสิฯ

๓๑๐. ‘‘อถ โข รโญฺญ, อานนฺท, มฆเทวสฺส ปุตฺโต พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน กปฺปกํ อามเนฺตสิ – ‘ยทา เม, สมฺม กปฺปก, ปเสฺสยฺยาสิ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ โข อาโรเจยฺยาสี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, อานนฺท, กปฺปโก รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อทฺทสา โข, อานนฺท, กปฺปโก พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิฯ ทิสฺวาน รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘ปาตุภูตา โข เทวสฺส เทวทูตา; ทิสฺสนฺติ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานี’ติฯ ‘เตน หิ, สมฺม กปฺปก, ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา มม อญฺชลิสฺมิํ ปติฏฺฐาเปหี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, อานนฺท, กปฺปโก รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส อญฺชลิสฺมิํ ปติฏฺฐาเปสิฯ

‘‘อถ โข, อานนฺท, รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺโต กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ – ‘ปาตุภูตา โข, เม, ตาต กุมาร, เทวทูตา; ทิสฺสนฺติ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิ; ภุตฺตา โข ปน เม มานุสกา กามา; สมโย ทิเพฺพ กาเม ปริเยสิตุํฯ เอหิ ตฺวํ, ตาต กุมาร, อิมํ รชฺชํ ปฏิปชฺชฯ อหํ ปน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิฯ เตน หิ, ตาต กุมาร, ยทา ตฺวมฺปิ ปเสฺสยฺยาสิ สิรสฺมิํ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รเชฺช สมนุสาสิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยาสิฯ เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสิฯ ยสฺมิํ โข, ตาต กุมาร, ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุเจฺฉโท โหติ โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติฯ ตํ ตาหํ, ตาต กุมาร, เอวํ วทามิ – เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสี’ติฯ อถ โข, อานนฺท, รโญฺญ มฆเทวสฺส ปุตฺโต กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รเชฺช สมนุสาสิตฺวา อิมสฺมิํเยว มฆเทวอมฺพวเน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิฯ โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหาสิฯ กรุณาสหคเตน เจตสา... มุทิตาสหคเตน เจตสา... อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหค

เตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหาสิฯ รโญฺญ โข ปนานนฺท, มฆเทวสฺส ปุโตฺต จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิตํ กีฬิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ โอปรชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมึเยว มฆเทวอมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต พฺรหฺมจริยมจริฯ โส จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺรหฺมโลกูปโค อโหสิฯ

๓๑๑. ''รโญฺญ โข ปนานนฺท, มฆเทวสฺส ปุตฺตปปุตฺตกา ตสฺส ปรมฺปรา จตุราสีติราชสหสฺสานิ [จตุราสีติขตฺติยสหสฺสานิ (สี. ปี.), จตุราสีติสหสฺสานิ (สฺยา. กํ.)] อิมสฺมึเยว มฆเทวอมฺพวเน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึสุฯ เต เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรึสุฯ กรุณาสหคเตน เจตสา... มุทิตาสหคเตน เจตสา... อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรึสุฯ จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิตํ กีฬึสุ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ โอปรชฺชํ กาเรสุํ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสุํ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมึเยว มฆเทวอมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา พฺรหฺมจริยมจรึสุฯ เต จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺรหฺมโลกูปคา อเหสุํฯ นิมิ เตสํ ราชา [ราชานํ (สี. ปี.)] ปจฺฉิมโก อโหสิ ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธเมฺม ฐิโต มหาราชา; ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ; อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสฯ

๓๑๒. ''ภูตปุพฺพํ, อานนฺท, เทวานํ ตาวตึสานํ สุธมฺมายํ สภายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – 'ลาภา วต, โภ, วิเทหานํ, สุลทฺธํ วต, โภ, วิเทหานํ, เยสํ นิมิ ราชา ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธเมฺม ฐิโต มหาราชา; ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ; อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสา'ติฯ อถ โข, อานนฺท, สกฺโก เทวานมิโนฺท เทเว ตาวตึเส อามเนฺตสิ – 'อิจฺเฉยฺยาถ โน ตุเมฺห, มาริสา, นิมึ ราชานํ ทฏฺฐุ'นฺติ? 'อิจฺฉาม มยํ, มาริส, นิมึ ราชานํ ทฏฺฐุ'นฺติฯ เตน โข ปน, อานนฺท, สมเยน นิมิ ราชา ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส สีสํนฺหาโต [สสีสํ นหาโต (สี.), สีสนฺหาโต (สฺยา. กํ.)] อุโปสถิโก อุปริปาสาทวรคโต นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข, อานนฺท, สกฺโก เทวานมิโนฺท – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – เทเวสุ ตาวตึเสสุ อนฺตรหิโต นิมิสฺส รโญฺญ ปมุเข ปาตุรโหสิฯ อถ โข, อานนฺท, สกฺโก เทวานมิโนฺท นิมึ ราชานํ เอตทโวจ – 'ลาภา เต, มหาราช, สุลทฺธํ เต, มหาราชฯ เทวา, มหาราช, ตาวตึสา สุธมฺมายํ สภายํ กิตฺตยมานรูปา สนฺนิสินฺนา – ''ลาภา วต, โภ, วิเทหานํ, สุลทฺธํ วต, โภ, วิเทหานํ, เยสํ นิมิ ราชา ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธเมฺม ฐิโต มหาราชา; ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ; อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสา''ติฯ เทวา เต, มหาราช, ตาวตึสา ทสฺสนกามาฯ ตสฺส เต อหํ, มหาราช, สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ ปหิณิสฺสามิ; อภิรุเหยฺยาสิ, มหาราช, ทิพฺพํ ยานํ อวิกมฺปมาโน'ติฯ อธิวาเสสิ โข, อานนฺท, นิมิ ราชา ตุณฺหีภาเวนฯ

๓๑๓. ''อถ โข, อานนฺท, สกฺโก เทวานมิโนฺท นิมิสฺส รโญฺญ อธิวาสนํ วิทิตฺวา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว –

นิมิสฺส รญฺโญ ปมุเข อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิฯ อถ โข, อานนฺท, สกฺโก เทวานมินฺโท มาตลึ สงฺคาหกํ อามเนฺตสิ – ‘เอหิ ตฺวํ, สมฺม มาตลิ, สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทหิ – อยํ เต, มหาราช, สหสฺสยุโตฺต อาชญฺญรโถ สเกฺกน เทวานมินฺเทน เปสิโต; อภิรุเหยฺยาสิ, มหาราช, ทิพฺพํ ยานํ อวิกมฺปมาโน’ติฯ ‘เอวํ, ภทฺทนฺตวา’ติ โข, อานนฺท, มาตลิ สงฺคาหโก สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘อยํ เต, มหาราช, สหสฺสยุโตฺต อาชญฺญรโถ สเกฺกน เทวานมินฺเทน เปสิโต; อภิรุห, มหาราช, ทิพฺพํ ยานํ อวิกมฺปมาโนฯ อปิ จ, มหาราช, กตเมน ตํ เนมิ, เยน วา ปาปกมฺมา ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทนฺติ, เยน วา กลฺยาณกมฺมา กลฺยาณกมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทนฺตี’ติ? ‘อุภเยเนว มํ, มาตลิ, เนหี’ติฯ สมฺปเวเสสิ [สมฺปาเปสิ (สี. ปี.)] โข, อานนฺท, มาตลิ, สงฺคาหโก นิมึ ราชานํ สุธมฺมํ สภํฯ อทฺทสา โข, อานนฺท, สโกฺก เทวานมิโนฺท นิมึ ราชานํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน นิมึ ราชานํ เอตทโวจ – ‘เอหิ โข, มหาราชฯ สฺวาคตํ, มหาราชฯ เทวา เต ทสฺสนกามา, มหาราช, ตาวตึสา สุธมฺมายํ สภายํ กิตฺตยมานรูปา สนฺนิสินฺนา – ‘‘ลาภา วต, โภ, วิเทหานํ, สุลทฺธํ วต, โภ, วิเทหานํ, เยสํ นิมิ ราชา ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธเมฺม ฐิโต มหาราชา; ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ; อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสา’’ติฯ เทวา เต, มหาราช, ตาวตึสา ทสฺสนกามา ฯ อภิรม, มหาราช, เทเวสุ เทวานุภาเวนา’ติฯ ‘อลํ, มาริส, ตเตฺถว มํ มิถิลํ ปฏิเนตุฯ ตถาหํ ธมฺมํ จริสฺสามิ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ; อุโปสถญฺจ อุปวสามิ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสา’ติฯ

๓๑๔. ‘‘อถ โข, อานนฺท, สโกฺก เทวานมิโนฺท มาตลึ สงฺคาหกํ อามเนฺตสิ – ‘เอหิ ตฺวํ, สมฺม มาตลิ, สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ ตเตฺถว มิถิลํ ปฏิเนหี’ติฯ ‘เอวํ, ภทฺทนฺตวา’ติ โข, อานนฺท, มาตลิ สงฺคาหโก สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ ตเตฺถว มิถิลํ ปฏิเนสิฯ ตตฺร สุทํ, อานนฺท, นิมิ ราชา ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมิญฺจ ปกฺขสฺสาติฯ อถ โข, อานนฺท, นิมิ ราชา พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน กปฺปกํ อามเนฺตสิ – ‘ยทา เม, สมฺม กปฺปก, ปเสฺสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ เม อาโรเจยฺยาสี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, อานนฺท, กปฺปโก นิมิสฺส รญฺโญ ปจฺจโสฺสสิฯ อทฺทสา โข, อานนฺท, กปฺปโก พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน นิมิสฺส รญฺโญ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิฯ ทิสฺวาน นิมึ ราชานํ เอตทโวจ – ‘ปาตุภูตา โข เทวสฺส เทวทูตา; ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานี’ติฯ ‘เตน หิ, สมฺม กปฺปก, ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา มม อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปหี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, อานนฺท, กปฺปโก นิมิสฺส รญฺโญ ปฏิสฺสุตฺวา ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา นิมิสฺส รญฺโญ อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปสิฯ อถ โข, อานนฺท, นิมิ ราชา กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ – ‘ปาตุภูตา โข เม, ตาต กุมาร, เทวทูตา; ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ; ภุตฺตา โข ปน เม มานุสกา กามา; สมโย ทิเพฺพ กาเม ปริเยสิตุํฯ เอหิ ตฺวํ, ตาต กุมาร, อิมํ รชฺชํ ปฏิปชฺชฯ อหํ ปน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิฯ เตน หิ, ตาต กุมาร, ยทา ตฺวมฺปิ ปเสฺสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รเชฺช สมนุสาสิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยาสิฯ เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสิฯ ยสฺมึ โข, ตาต กุมาร, ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุเจฺฉโท โหติ โส เตสํ

อนุติมปฺปุริโส โหติฯ ตํ ตาหํ, ตาต กุมาร, เอวํ วทามิ – ‘เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสี’ติฯ

๓๑๕. “อถ โข, อานนฺท, นิมิ ราชา กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รเชฺช สมนุสาสิตฺวา อิมสฺมิํเยว มฆเทวอมฺพวเน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิฯ โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ , ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหาสิฯ กรุณาสหคเตน เจตสา… มุทิตาสหคเตน เจตสา… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหาสิฯ นิมิ โข, ปนานนฺท, ราชา จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิตํ กีฬิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ โอปรชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมิํเยว มฆเทวอมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต พฺรหฺมจริยมจริฯ โส จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา พฺรหฺมโลกูปโค อโหสิฯ นิมิสฺส โข ปนานนนฺท , รโญฺญ กฬารชนโก นาม ปุโตฺต อโหสิฯ น โส อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิฯ โส ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ สมุจฺฉินฺทิฯ โส เตสํ อนฺติมปุริโส อโหสิฯ

๓๑๖. “สิยา โข ปน เต, อานนฺท, เอวมสฺส – ‘อโญฺญ นูน เตน สมเยน ราชา มฆเทโว อโหสิ, เยน ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิต’นฺติ [โย ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหินีติ (สี.)]ฯ น โข ปเนตํ, อานนฺท, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ อหํ เตน สมเยน ราชา มฆเทโว อโหสิํฯ (อหํ ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหินิํ,) [( ) นตฺถิ (ก.)] มยา ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ; ปจฺฉิมา ชนตา อนุปฺปวเตฺตสิฯ ตํ โข ปนานนฺท, กลฺยาณํ วตฺตํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว พฺรหฺมโลกูปปตฺติยาฯ อิทํ โข ปนานนฺท, เอตรหิ มยา กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ กตมญฺจานนฺท, เอตรหิ มยา กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ? อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมาสงฺกโปฺป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมโนฺต, สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม , สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธิฯ อิทํ โข, อานนฺท, เอตรหิ มยา กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ตํ โว อหํ, อานนฺท, เอวํ วทามิ – ‘เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาถ, มา โข เม ตุเมฺห อนฺติมปุริสา อหุวตฺถ’ฯ ยสฺมิํ โข, อานนฺท, ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุเจฺฉโท โหติ โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติฯ ตํ โว อหํ, อานนฺท, เอวํ วทามิ – ‘เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวเตฺตยฺยาถ, มา โข เม ตุเมฺห อนฺติมปุริสา อหุวตฺถา’”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมโน อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติฯ

มฆเทวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. มธุรสุตฺตํ

๓๑๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากจฺจาโน มธุรายํ วิหรติ คุนฺทาวเนฯ อโสฺสสิ โข ราชา มาธุโร อวนฺติปุโตฺต – “สมโณ ขลุ, โภ, กจฺจาโน มธุรายํ [มธุรายํ (ฏีกา)] วิหรติ

คุนฺทาวเนฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ กจฺจานํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี พหุสฺสุโต จิตฺตกถี กลฺยาณปฏิภาโน วุฑฺโฒ เจว อรหา จ’ฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ อถ โข ราชา มาธุโร อวนฺติปุตฺโต ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ มธุราย นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ ทสฺสนายฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจฺจาเนน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา มาธุโร อวนฺติปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ – ‘‘พฺราหฺมณา, โภ กจฺจาน, เอวมาหํสุ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมโณว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมณาว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา’ติฯ อิธ ภวํ กจฺจาโน กิมกฺขายี’’ติ? ‘‘โฆโสเยว โข เอโส, มหาราช, โลกสฺมึ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมโณว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมณาว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา’ติฯ ตทมินาเปตํ, มหาราช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา โฆโสเยเวโส โลกสฺมึ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๓๑๘. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ขตฺติยสฺส เจปิ อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส… เวโสฺสปิสฺสาสฺส… สุโทฺทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที’’ติ? ‘‘ขตฺติยสฺส เจปิ, โภ กจฺจาน, อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส… เวโสฺสปิสฺสาสฺส… สุโทฺทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, พฺราหฺมณสฺส เจปิ อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… เวโสฺสปิสฺสาสฺส… สุโทฺทปิสฺสาสฺส … ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที’’ติ? ‘‘พฺราหฺมณสฺส เจปิ, โภ กจฺจาน, อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… เวโสฺสปิสฺสาสฺส… สุโทฺทปิสฺสาสฺส … ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, เวสฺสสฺส เจปิ อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา เวโสฺสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… สุโทฺทปิสฺสาสฺส… ขตฺติโยปิสฺสาสฺส… พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที’’ติ? ‘‘เวสฺสสฺส เจปิ, โภ กจฺจาน, อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา เวโสฺสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… สุโทฺทปิสฺสาสฺส… ขตฺติโยปิสฺสาสฺส… พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที’’ติฯ

“ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, สุทฺทสฺส เจปิ อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธเญฺญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา สุโทฺทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กิํการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที… ขตฺติโยปิสฺสาสฺส… พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส… เวโสฺสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กิํการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที”ติ? “สุทฺทสฺส เจปิ, โภ กจฺจาน, อิเชฺฌยฺย ธเนน วา ธเญฺญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา สุโทฺทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กิํการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ… ขตฺติโยปิสฺสาสฺส… พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส… เวโสฺสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กิํการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที”ติฯ

“ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, ยทิ เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “อทฺธา โข, โภ กจฺจาน, เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติฯ เนสํ [นาสํ (สี.), นาหํ (สฺยา. กํ.)] เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามี”ติฯ “อิมินาปิ โข เอตํ, มหาราช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา โฆโส เยเวโส โลกสฺมิํ – ‘พฺราหฺมโณว เสโฎฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๓๑๙. “ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, อิธสฺส ขตฺติโย ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิโตฺต มิจฺฉาทิฎฺฐิ [มิจฺฉาทิฎฺฐี (สพฺพตฺถ)] กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปเชฺชยฺย โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “ขตฺติโยปิ หิ, โภ กจฺจาน, ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิโตฺต มิจฺฉาทิฎฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปเชฺชยฺยฯ เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุต”นฺติฯ

“สาธุ สาธุ, มหาราช! สาธุ โข เต เอตํ, มหาราช, เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, อิธสฺส พฺราหฺมโณ…เป.… อิธสฺส เวโสฺส…เป.… อิธสฺส สุโทฺท ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี…เป.… มิจฺฉาทิฎฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปเชฺชยฺย โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “สุโทฺทปิ หิ, โภ กจฺจาน, ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี…เป.… มิจฺฉาทิฎฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปเชฺชยฺยฯ เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุต”นฺติฯ

“สาธุ สาธุ, มหาราช! สาธุ โข เต เอตํ, มหาราช, เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, ยทิ เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “อทฺธา โข, โภ กจฺจาน, เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติฯ เนสํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามี”ติฯ “อิมินาปิ โข เอตํ, มหาราช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา โฆโส เยเวโส โลกสฺมิํ – ‘พฺราหฺมโณว เสโฎฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๓๒๐. “ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, อิธสฺส ขตฺติโย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต, อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิโตฺต สมฺมาทิฎฺฐิ [สมฺมาทิฎฺฐี (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปเชฺชยฺย โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี”ติ? “ขตฺติโยปิ หิ, โภ กจฺจาน, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต, อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิโตฺต สมฺมาทิฎฺฐิ กายสฺส

เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยฯ เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุต''นฺติฯ

''สาธุ สาธุ, มหาราช! สาธุ โข เต เอตํ, มหาราช, เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อิธสฺส พฺราหฺมโณ, อิธสฺส เวโสฺส, อิธสฺส สุโทฺท ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี''ติ? ''สุโทฺทปิ หิ, โภ กจฺจาน, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยฯ เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุต''นฺติฯ

''สาธุ สาธุ, มหาราช! สาธุ โข เต เอตํ, มหาราช, เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํฯ ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ยทิ เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี''ติ? ''อทฺธา โข, โภ กจฺจาน, เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติฯ เนสํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามี''ติ ฯ ''อิมินาปิ โข เอตํ, มหาราช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา โฆโส เยเวโส โลกสฺมึ – 'พฺราหฺมโณว เสโฏฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา'''ติฯ

๓๒๑. ''ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อิธ ขตฺติโย สนฺธึ วา ฉินฺทยฺย, นิโลฺลปํ วา หเรยฺย, เอกาคาริกํ วา กเรยฺย, ปริปเนฺถ วา ติเฏฺฐยฺย, ปรทารํ วา คเจฺฉยฺย, ตเญฺจ เต ปุริสา คเหตฺวา ทเสฺสยฺยุํ – 'อยํ เต, เทว, โจโร อาคุจารีฯ อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ ตํ ทณฺฑํ ปเณหี'ติฯ กินฺติ นํ กเรยฺยาสี''ติ? ''ฆาเตยฺยาม วา, โภ กจฺจาน, ชาเปยฺยาม วา ปพฺพาเชยฺยาม วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺยามฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยา หิสฺส , โภ กจฺจาน, ปุเพฺพ 'ขตฺติโย'ติ สมญฺญา สาสฺส อนฺตรหิตา; โจโรเตฺวว สงฺขยํ [สงฺขํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] คจฺฉตี''ติฯ

''ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อิธ พฺราหฺมโณ, อิธ เวโสฺส, อิธ สุโทฺท สนฺธึ วา ฉินฺทยฺย, นิโลฺลปํ วา หเรยฺย, เอกาคาริกํ วา กเรยฺย, ปริปเนฺถ วา ติเฏฺฐยฺย, ปรทารํ วา คเจฺฉยฺย, ตเญฺจ เต ปุริสา คเหตฺวา ทเสฺสยฺยุํ – 'อยํ เต, เทว, โจโร อาคุจารีฯ อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ ตํ ทณฺฑํ ปเณหี'ติฯ กินฺติ นํ กเรยฺยาสี''ติ? ''ฆาเตยฺยาม วา, โภ กจฺจาน, ชาเปยฺยาม วา ปพฺพาเชยฺยาม วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺยามฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยา หิสฺส, โภ กจฺจาน, ปุเพฺพ 'สุโทฺท'ติ สมญฺญา สาสฺส อนฺตรหิตา; โจโรเตฺวว สงฺขยํ คจฺฉตี''ติฯ

''ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ยทิ เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี''ติ? ''อทฺธา โข, โภ กจฺจาน, เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติฯ เนสํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามี''ติฯ ''อิมินาปิ โข เอตํ, มหาราช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา โฆโส เยเวโส โลกสฺมึ – 'พฺราหฺมโณว เสโฏฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา'''ติฯ

๓๒๒. ''ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อิธ ขตฺติโย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต อสฺส วิรโต ปาณาติปาตา, วิรโต อทินฺนาทานา, วิรโต มุสาวาทา, รตฺตูปรโต, เอกภตฺติโก, พฺรหฺมจารี, สีลวา, กลฺยาณธมฺโม? กินฺติ นํ กเรยฺยาสี''ติ? ''อภิวาเทยฺยาม วา [ปิ (ที. นิ. ๑.๑๘๔, ๑๘๗ สามญฺญผเล)], โภ กจฺจาน, ปจฺจุเฏฺฐยฺยาม วา อาสเนน วา นิมเนฺตยฺยาม อภินิมเนฺตยฺยาม วา นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ ธมฺมิกํ วา อสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สํวิทเหยฺยามฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยา

หิสฺส, โภ กจฺจาน, ปุเพฺพ ‘ขตฺติโย’ติ สมญฺญา สาสฺส อนฺตรหิตา; สมโณเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, อิธ พฺราหฺมโณ, อิธ เวโสฺส, อิธ สุโทฺท เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต อสฺส วิรโต ปาณาติปาตา, วิรโต อทินฺนาทานา วิรโต มุสาวาทา, รตฺตูปรโต, เอกภตฺติโก, พฺรหฺมจารี, สีลวา, กลฺยาณธมฺโม? กินฺติ นํ กเรยฺยาสี’’ติ? ‘‘อภิวาเทยฺยาม วา, โภ กจฺจาน, ปจฺจุเฎฺฐยฺยาม วา อาสเนน วา นิมเนฺตยฺยาม อภินิมเนฺตยฺยาม วา นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ ธมฺมิกํ วา อสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สํวิทเหยฺยามฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ยา หิสฺส, โภ กจฺจาน, ปุเพฺพ ‘สุโทฺท’ติ สมญฺญา สาสฺส อนฺตรหิตา; สมโณเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ยทิ เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ โน วา? กถํ วา เต เอตฺถ โหตี’’ติ? ‘‘อทฺธา โข, โภ กจฺจาน, เอวํ สเนฺต, อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติฯ เนสํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามี’’ติฯ ‘‘อิมินาปิ โข เอตํ, มหาราช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา โฆโส เยเวโส โลกสฺมึ – ‘พฺราหฺมโณว เสโฎฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมโณว สุโกฺก วโณฺณ, กโณฺห อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมณาว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๓๒๓. เอวํ วุเตฺต, ราชา มาธุโร อวนฺติปุโตฺต อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ กจฺจาน, อภิกฺกนฺตํ, โภ กจฺจาน! เสยฺยถาปิ, โภ กจฺจาน, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฎิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – ‘จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวํ โภตา กจฺจาเนน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ กจฺจานํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ ฯ อุปาสกํ มํ ภวํ กจฺจาโน ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ ‘‘มา โข มํ ตฺวํ, มหาราช, สรณํ อคมาสิฯ ตเมว ตฺวํ [ตเมตํ ตฺวํ (สฺยา. กํ.), ตเมตํ (ก.)] ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉ ยมหํ สรณํ คโต’’ติฯ ‘‘กหํ ปน, โภ กจฺจาน, เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ติ? ‘‘ปรินิพฺพุโต โข, มหาราช, เอตรหิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ติฯ ‘‘สเจปิ มยํ, โภ กจฺจาน, สุเณยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสสุ โยชเนสุ, ทสปิ มยํ โยชนานิ คเจฺฉยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ สเจปิ มยํ, โภ กจฺจาน, สุเณยฺยาม ตํ ภควนฺตํ วีสติยา โยชเนสุ, ตึสาย โยชเนสุ, จตฺตารีสาย โยชเนสุ, ปญฺญาสาย โยชเนสุ, ปญฺญาสมฺปิ มยํ โยชนานิ คเจฺฉยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ โยชนสเต เจปิ มยํ โภ กจฺจาน, สุเณยฺยาม ตํ ภควนฺตํ, โยชนสตมฺปิ มยํ คเจฺฉยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ ยโต จ, โภ กจฺจาน, ปรินิพฺพุโต โส ภควา, ปรินิพฺพุตมฺปิ มยํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ กจฺจาโน ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

มธุรสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. โพธิราชกุมารสุตฺตํ

๓๒๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน โพธิสฺส ราชกุมารสฺส โกกนโท [โกกนุโท (สฺยา. กํ. ก.)] นาม ปาสาโท อจิรการิโต โหติ อนชฺฌาวุโฎฺฐ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตนฯ อถ โข

โพธิ ราชกุมาโร สญฺชิกาปุตฺตํ มาณวํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺท, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – ‘โพธิ, ภนฺเต, ราชกุมาโร ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – ‘อธิวาเสตุ กิร, ภนฺเต, ภควา โพธิสฺส ราชกุมารสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา’’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว โพธิสฺส ราชกุมารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โพธิ โข [โพธิ โภ โคตม (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ราชกุมาโร โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติฯ เอวญฺจ วเทติ – ‘อธิวาเสตุ กิร ภวํ โคตโม โพธิสฺส ราชกุมารสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา’’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน โพธิ ราชกุมาโร เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โพธึ ราชกุมารํ เอตทโวจ – ‘‘อโวจุมฺห โภโต วจเนน ตํ ภวนฺตํ โคตมํ – ‘โพธิ โข ราชกุมาโร โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติฯ เอวญฺจ วเทติ – อธิวาเสตุ กิร ภวํ โคตโม โพธิสฺส ราชกุมารสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา’ติฯ อธิวุฏฺฐญฺจ ปน สมเณน โคตเมนา’’ติฯ

๓๒๕. อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา, โกกนทญฺจ ปาสาทํ โอทาเตหิ ทุสฺเสหิ สนฺถราเปตฺวา ยาว ปจฺฉิมโสปานกเฬวรา [กเฬพรา (สี.)], สญฺชิกาปุตฺตํ มาณวํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต กาลํ อาโรเจหิ – ‘กาโล, ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’’นฺติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว โพธิสฺส ราชกุมารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต กาลํ อาโรเจสิ – ‘‘กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน โพธิสฺส ราชกุมารสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน โพธิ ราชกุมาโร พหิทฺวารโกฏฺฐเก ฐิโต โหติ ภควนฺตํ อาคมยมาโนฯ อทฺทสา โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปุรกฺขตฺวา เยน โกกนโท ปาสาโท เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข ภควา ปจฺฉิมํ โสปานกเฬวรํ นิสฺสาย อฏฺฐาสิฯ อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิรุหตุ [อภิรูหตุ (สฺยา. กํ. ปี.) อกฺกมตุ (จูฬว. ๒๖๘)], ภนฺเต, ภควา ทุสฺสานิ, อภิรุหตุ สุคโต ทุสฺสานิ; ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิรุหตุ, ภนฺเต, ภควาฯ ทุสฺสานิ, อภิรุหตุ สุคโต ทุสฺสานิ; ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

๓๒๖. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อปโลเกสิฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท โพธึ ราชกุมารํ เอตทโวจ – ‘‘สํหรตุ, ราชกุมาร, ทุสฺสานิ; น ภควา เจลปฏิกํ [เจลปตฺติกํ (สี. ปี.)] อกฺกมิสฺสติฯ ปจฺฉิมํ ชนตํ ตถาคโต อนุกมฺปตี’’ติ [อปโลเกตีติ (สพฺพตฺถ)]ฯ อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ทุสฺสานิ สํหราเปตฺวา อุปริโกกนทปาสาเท [อุปริโกกนเท ปาสาเท (สี. ปี. วินเยจ), อุปริโกกนเท (สฺยา. กํ.)] อาสนานิ ปญฺญเปสิฯ อถ โข ภควา โกกนทํ ปาสาทํ อภิรุหิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฯ อถ โข โพธิ ราชกุมาโร พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิ

โนฺน โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – “มยฺหํ โข, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘น โข สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุเกฺขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพ’”นฺติฯ

๓๒๗. “มยฺหมฺปิ โข, ราชกุมาร, ปุเพฺพว สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘น โข สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุเกฺขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพ’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, อปเรน สมเยน ทหโรว สมาโน สุสุกาฬเกโส ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิํฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กิํกุสลคเวสี [กึ กุสลํคเวสี (ก.)] อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส กาลาม, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, ราชกุมาร, อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธโมฺม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรเสฺสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิํฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมเตฺตน ลปิตลาปนมเตฺตน ญาณวาทญฺจ วทามิ, เถรวาทญฺจ ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ, อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ; อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตี’ติฯ

“อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ [อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]? เอวํ วุเตฺต, ราชกุมาร, อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข อาฬารเสฺสว กาลามสฺส อตฺถิ วีริยํ…เป.… สติ… สมาธิ… ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญาฯ ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ อาฬาโร กาลาโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ? ‘เอตฺตาวตา โข อหํ, อาวุโส, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมี’ติฯ ‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ ‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจาริํ ปสฺสาม ฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ, ตํ ตุวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิฯ ยํ ตุวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ตมหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ ตํ ตุวํ ธมฺมํ ชานาสิ; ยํ ตุวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตมหํ ธมฺมํ ชานามิฯ อิติ ยาทิโส อหํ, ตาทิโส ตุวํ; ยาทิโส ตุวํ ตาทิโส อหํฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, อุโภว สนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามา’ติฯ อิติ โข, ราชกุมาร, อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน (อตฺตโน) [( ) นตฺถิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อเนฺตวาสิํ มํ สมานํ อตฺตนา [อตฺตโน (สี. ปี.)] สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธโมฺม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมิํฯ

๓๒๘. ‘‘โส โข อหํ, ราชกุมาร, กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อุทโก [อุทฺทโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส [อาวุโส ราม (สี. สฺยา. กํ. ก.) ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๗๘ ปาสราสิสุตฺเต], อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร, อุทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิํฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ, เถรวาทญฺจ ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ, อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ; อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหาสี’ติฯ อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, เยน อุทโก รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ? เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร, อุทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘น โข รามเสฺสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข รามเสฺสว อโหสิ วีริยํ…เป.… สติ… สมาธิ… ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญาฯ ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, เยน อุทโก รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ? ‘เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติฯ ‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ ‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจาริํ ปสฺสามฯ อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิฯ ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิฯ อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ; ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิฯ อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ ตาทิโส ตุวํ, ยาทิโส ตุวํ ตาทิโส ราโม อโหสิฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, ตุวํ อิมํ คณํ ปริหรา’ติฯ อิติ โข, ราชกุมาร, อุทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฏฺฐาเน มํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมิํฯ

๓๒๙. ‘‘โส โข อหํ, ราชกุมาร, กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, มคเธสุ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน, เยน อุรุเวลา เสนานิคโม ตทวสริํฯ ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ, ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑํ, นทิญฺจ สนฺทนฺติํ เสตกํ สุปติตฺถํ, รมณียํ สมนฺตา จ โคจรคามํฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘รมณีโย วต, โภ, ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสโณฺฑ, นทิญฺจ สนฺทนฺติํ เสตกา สุปติตฺถา , รมณียา สมนฺตา [สามนฺตา (?) ปุริมปิเฏฺฐปิ] จ โคจรคาโมฯ อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายา’ติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ตเตฺถว นิสีทิํ – ‘อลมิทํ ปธานายา’ติฯ อปิสฺสุ มํ, ราชกุมาร, ติโสฺส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

“เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย – ‘อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมนฺเถนฺโต [อภิมตฺเถนฺโต (สฺยา. กํ. ก.)] อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยา”ติ? “โน หิทํ, ภนฺเต”ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อทุญฺหิ, ภนฺเต, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ ตญฺจ ปน อุทเก นิกฺขิตฺตํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา”ติฯ “เอวเมว โข, ราชกุมาร, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิตฺเตน จ กาเมหิ อวูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺปหีโน โหติ, น สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธฯ โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, ราชกุมาร, ปฐมา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๓๓๐. “อปราปิ โข มํ, ราชกุมาร, ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย – ‘อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมนฺเถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย , เตโช ปาตุกเรยฺยา”ติ? “โน หิทํ, ภนฺเต”ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อทุญฺหิ, ภนฺเต, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ กิญฺจาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา”ติฯ “เอวเมว โข, ราชกุมาร, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิตฺเตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺปหีโน โหติ, น สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธฯ โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, ราชกุมาร, ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๓๓๑. “อปราปิ โข มํ, ราชกุมาร, ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย – ‘อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมนฺเถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยา”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อทุญฺหิ, ภนฺเต, สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ, ตญฺจ ปน อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺต”นฺติฯ “เอวเมว โข, ราชกุมาร, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิตฺเตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ สุปฺปหีโน โหติ สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธฯ โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, ราช

กุมาร, ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ อิมา โข มํ, ราชกุมาร, ติโสฺส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๓๗๒. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ ทเนฺตภิทนฺตมาธาย [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๒๐ วิตกฺกสณฺฐานสุเตฺต], ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคเณฺหยฺยํ อภินิปฺปีเฬยฺยํ อภิสนฺตาเปยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหามิ อภินิปฺปีเฬมิ อภิสนฺตาเปมิฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเหตฺวา ขเนฺธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคเณฺหยฺย อภินิปฺปีเฬยฺย อภิสนฺตาเปยฺย; เอวเมว โข เม, ราชกุมาร, ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ราชกุมาร, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฎฺฐิตา สติ อสมฺมุฎฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฎิปฺปสฺสโทฺธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

๓๗๓. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขมนฺตานํ อธิมโตฺต สโทฺท โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม กมฺมารคคฺคริยา ธมมานาย อธิมโตฺต สโทฺท โหติ, เอวเมว โข เม, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขมนฺตานํ อธิมโตฺต สโทฺท โหติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ราชกุมาร, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฎฺฐิตา สติ อสมฺมุฎฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฎิปฺปสฺสโทฺธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ อูหนนฺติ [อูหนฺติ (สี.), โอหนนฺติ (สฺยา. กํ.), อุหนนฺติ (ก.)]ฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, พลวา ปุริโส ติเณฺหน สิขเรน มุทฺธนิ อภิมเตฺถยฺย [มุทฺธานํ อภิมเนฺถยฺย (สี. ปี.), มุทฺธานํ อภิมเตฺถยฺย (สฺยา. กํ.)], เอวเมว โข เม, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ อูหนนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ราชกุมาร, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฎฺฐิตา สติ อสมฺมุฎฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฎิปฺปสฺสโทฺธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, พลวา ปุริโส ทเฬฺหน วรตฺตกฺขเณฺฑน [วรตฺตกพนฺธเนน (สี.)] สีเส สีสเวฐํ ทเทยฺย; เอวเมว โข เม, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ราชกุมาร, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฎฺฐิตา สติ อสมฺมุฎฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฎิปฺปสฺสโทฺธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติเณฺหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย, เอวเมว โข เม, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา , วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ราชกุมาร, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติฯ เสยฺยถาปิ, ราชกุมาร, เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ, เอวเมว โข เม, ราชกุมาร, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ราชกุมาร, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

“อปิสฺสุ มํ, ราชกุมาร, เทวตา ทิสฺวา เอวมาหํสุ – ‘กาลงฺกโต สมโณ โคตโม’ติฯ เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘น กาลงฺกโต สมโณ โคตโม, อปิ จ กาลงฺกโรตี’ติฯ เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘น กาลงฺกโต สมโณ โคตโม, นาปิ กาลงฺกโรติ ฯ อรหํ สมโณ โคตโมฯ วิหาโรเตฺวว โส [วิหาโรเตฺวเวโส (สี.)] อรหโต เอวรูโป โหตี’ติ [วิหาโรเตฺวเวโส อรหโต’’ติ (?)]ฯ

๓๓๔. “ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปเชฺชยฺย’นฺติฯ อถ โข มํ, ราชกุมาร, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ‘มา โข ตฺวํ, มาริส, สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺชิฯ สเจ โข ตฺวํ, มาริส, สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตสฺส เต มยํ ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อโชฺฌหาเรสฺสาม [อโชฺฌหริสฺสาม (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], ตาย ตฺวํ ยาเปสฺสสี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘อหเญฺจว โข ปน สพฺพโส อชชฺชิตํ [อชทฺธุกํ (สี. ปี.), ชทฺธุกํ (สฺยา. กํ.)] ปฏิชาเนยฺยํฯ อิมา จ เม เทวตา ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อโชฺฌหาเรยฺยุํ [อโชฺฌหเรยฺยุํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], ตาย จาหํ ยาเปยฺยํ, ตํ มมสฺส มุสา’ติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, ตา เทวตา ปจฺจาจิกฺขามิฯ ‘หล’นฺติ วทามิฯ

“ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กฬายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูส’นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรสึ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กฬายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, โถกํ โถกํ อาหารํ อาหารยโต ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กฬายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํ, อธิมตฺตกสิมานํ ปโตฺต กาโย โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาฬปพฺพานิ วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุณฺณตาวนโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปานสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุฬิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถา

ปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ เสยฺยถาปิ นาม ติตฺตกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุฏิโต [สมฺผุสิโต (สฺยา. กํ.), สํปุฏิโต (ก.) สํผุฏิโตติ เอตฺถ สงฺกุจิโตติ อโตฺถ] โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุฏิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, 'อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามี'ติ ปิฏฺฐิกณฺฏกํเยว ปริคฺคณฺหามิ, 'ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามี'ติ อุทรจฺฉวึเยว ปริคฺคณฺหามิฯ ยาวสฺสุ เม, ราชกุมาร, อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, 'วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามี'ติ ตเตฺถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, อิมเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชามิฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ อปิสฺสุ มํ, ราชกุมาร, มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ – 'กาโฬ สมโณ โคตโม'ติ, เอกเจฺจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ – 'น กาโฬ สมโณ โคตโม, สาโม สมโณ โคตโม'ติฯ เอกเจฺจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ – 'น กาโฬ สมโณ โคตโม, นปิ สาโม, มงฺคุรจฺฉวิ สมโณ โคตโม'ติฯ ยาวสฺสุ เม, ราชกุมาร, ตาว ปริสุทฺโธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโต อุปหโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ

๓๓๕. "ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – 'เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา [ติปฺปา (สี. ปี.)] ขรา กฏุกา เวทนา เวทยิํสุ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิโยฺยฯ เยปิ หิ เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยิสฺสนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิโยฺยฯ เยปิ หิ เกจิ เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิโยฺยฯ น โข ปนาหํ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรการิกาย อธิคจฺฉามิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ; สิยา นุ โข อโญฺญ มโคฺค โพธายา'ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – 'อภิชานามิ โข ปนาหํ ปิตุ สกฺกสฺส กมฺมเนฺต สีตาย ชมฺพุจฺฉายาย นิสิโนฺน วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตา; สิยา นุ โข เอโส มโคฺค โพธายา'ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, สตานุสาริ วิญฺญาณํ อโหสิ – 'เอเสว มโคฺค โพธายา'ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – 'กึ นุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ ยํ ตํ สุขํ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหี'ติ? ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – 'น โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ ยํ ตํ สุขํ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหี'ติฯ

"ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – 'น โข ตํ สุกรํ สุขํ อธิคนฺตุํ เอวํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกาเยนฯ ยํนูนาหํ โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ โอทนกุมฺมาส'นฺติฯ โส โข อหํ, ราชกุมาร, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรสิํ โอทนกุมฺมาสํฯ เตน โข ปน มํ, ราชกุมาร, สมเยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ปจฺจุปฏฺฐิตา โหนฺติ – 'ยํ โข สมโณ โคตโม ธมฺมํ อธิคมิสฺสติ ตํ โน อาโรเจสฺสตี'ติฯ ยโต โข อหํ, ราชกุมาร, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรสิํ โอทนกุมฺมาสํ, อถ เม เต ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นิพฺพิชฺช ปกฺกมิํสุ – 'พาหุลฺลิโก [พาหุลิโก (สี. ปี.) สารตฺถฏีกาย สํฆเภทสิกฺขาปทวณฺณนาย สเมติ] สมโณ โคตโม ปธานวิพฺภโนฺต, อาวโตฺต พาหุลฺลายา'ติฯ

๓๓๖. "โส โข อหํ, ราชกุมาร, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรตฺวา พลํ คเหตฺวา วิวิเจฺจว กาเมหิ...เป.... ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา... ทุติยํ ฌานํ... ตติยํ ฌานํ... จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ

ชาติโย…เป…. อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ อยํ โข เม, ราชกุมาร, รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน – ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิ …เป…. อยํ โข เม, ราชกุมาร, รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน – ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสิํ…เป…. ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสิํ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสิํ…เป…. ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสิํฯ ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิํฯ อยํ โข เม, ราชกุมาร, รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน – ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๓๓๗. “ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘อธิคโต โข มฺยายํ ธโมฺม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สโนฺต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโยฯ อาลยรามา โข ปนายํ ปชา อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตาฯ อาลยรามาย โข ปน ปชาย อาลยรตาย อาลยสมฺมุทิตาย ทุทฺทสํ อิทํ ฐานํ ยทิทํ – อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปาโทฯ อิทมฺปิ โข ฐานํ ทุทฺทสํ – ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหากฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ ฯ อหเญฺจว โข ปน ธมฺมํ เทเสยฺยํ, ปเร จ เม น อาชาเนยฺยุํ, โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสา’ติฯ อปิสฺสุ มํ, ราชกุมาร, อิมา อนจฺฉริยา คาถาโย ปฏิภํสุ ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพา –

‘กิเจฺฉน เม อธิคตํ, หลํ ทานิ ปกาสิตุํ;
ราคโทสปเรเตหิ, นายํ ธโมฺม สุสมฺพุโธฯ

‘ปฏิโสตคามิํ นิปุณํ, คมฺภีรํ ทุทฺทสํ อณุํ;
ราครตฺตา น ทกฺขนฺติ, ตโมขเนฺธน อาวุฏา’ [อาวฏา (สี.), อาวุตา (สฺยา. กํ.)] ติฯ

“อิติห เม, ราชกุมาร, ปฏิสญฺจิกฺขโต อโปฺปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ โน ธมฺมเทสนายฯ

๓๓๘. “อถ โข, ราชกุมาร, พฺรหฺมุโน สหมฺปติสฺส มม เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เอตทโหสิ – ‘นสฺสติ วต, โภ, โลโก; วินสฺสติ วต, โภ, โลโกฯ ยตฺร หิ นาม ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโปฺปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ [นมิสฺสติ (?)] โน ธมฺมเทสนายา’ติฯ อถ โข, ราชกุมาร, พฺรหฺมา สหมฺปติ – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุรโต ปาตุรโหสิฯ อถ โข, ราชกุมาร, พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยนาหํ เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา มํ

เอตทโวจ – ‘เทเสตุ, ภเนฺต, ภควา ธมฺมํ, เทเสตุ สุคโต ธมฺมํฯ สนฺติ สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา อสฺสวนตาย ธมฺมสฺส ปริหายนฺติ; ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร’ติ ฯ อิทมโวจ, ราชกุมาร, พฺรหฺมา สหมฺปติ; อิทํ วตฺวา อถาปรํ เอตทโวจ –

‘ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ,
ธมฺโม อสุทฺโธ สมเลหิ จินฺติโต;
อปาปุเรตํ [อวาปุเรตํ (สี.)] อมตสฺส ทฺวารํ,
สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธํฯ

‘เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโต,
ยถาปิ ปสฺเส ชนตํ สมนฺตโต;
ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมธ,
ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุฯ

‘โสกาวติณฺณํ [โสกาวกิณฺณํ (สฺยา.)] ชนตมเปตโสโก,
อเวกฺขสฺสุ ชาติชราภิภูตํ;
อุฏฺเฐหิ วีร, วิชิตสงฺคาม,
สตฺถวาห อณณ [อนณ (สี. สฺยา. กํ. ปี. ก.)], วิจร โลเก;
เทสสฺสุ [เทเสตุ (สฺยา. กํ. ก.)] ภควา ธมฺมํ,
อญฺญาตาโร ภวิสฺสนฺตี’ติฯ

๓๓๙. ‘‘อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, พฺรหฺมุโน จ อชฺฌสนํ วิทิตฺวา สตฺเตสุ จ การุญฺญตํ ปฏิจฺจ พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกสึฯ อทฺทสํ โข อหํ, ราชกุมาร, พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการे ทฺวาการे สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน [ทสฺสาวิโน (สฺยา. กํ. ก.)] วิหรนฺเต, อเปฺปกเจฺจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน วิหรนฺเตฯ เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อโนฺตนิมุคฺคโปสีนิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ สโมทกํ ฐิตานิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกา อจฺจุคฺคมฺม ฐิตานิ [ติฏฺฐนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อนุปลิตฺตานิ อุทเกน, เอวเมว โข อหํ, ราชกุมาร, พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกโนฺต อทฺทสํ สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการे ทฺวาการे สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย, อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน วิหรนฺเต, อเปฺปกเจฺจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน วิหรนฺเตฯ อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, พฺรหฺมานํ สหมฺปตึ คาถาย ปจฺจภาสึ –

‘อปารุตา เตสํ อมตสฺส ทฺวารา,
เย โสตวโนฺต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ;
วิหึสสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ,
ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรเหฺม’ติฯ

๓๔๐. ‘‘อถ โข, ราชกุมาร, พฺรหฺมา สหมฺปติ ‘กตาวกาโส โขมฺหิ ภควตา ธมฺมเทสนายา’ติ มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ? โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อาฬาโร กาลาโม ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโกฯ ยํนูนาหํ อาฬารสฺส กาลามสฺส ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ; โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติฯ อถ โข มํ, ราชกุมาร, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘สตฺตาหกาลงฺกโต, ภนฺเต, อาฬาโร กาลาโม’ติฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘สตฺตาหกาลงฺกโต อาฬาโร กาลาโม’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘มหาชานิโย โข อาฬาโร กาลาโมฯ สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ? โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘อยํ โข อุทโก รามปุตฺโต ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโกฯ ยํนูนาหํ อุทกสฺส รามปุตฺตสฺส ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ; โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติฯ อถ โข มํ, ราชกุมาร, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ – ‘อภิโทสกาลงฺกโต, ภนฺเต, อุทโก รามปุตฺโต’ติฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ – ‘อภิโทสกาลงฺกโต อุทโก รามปุตฺโต’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘มหาชานิโย โข อุทโก รามปุตฺโตฯ สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยา’ติฯ

๓๔๑. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ? โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘พหุการา โข เม ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู เย มํ ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหิํสุฯ ยํนูนาหํ ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺย’นฺติฯ ตสฺส มยฺหํ, ราชกุมาร, เอตทโหสิ – ‘กหํ นุ โข เอตรหิ ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู วิหรนฺตี’ติฯ อทฺทสํ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู พาราณสิยํ วิหรเนฺต อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, อุรุเวลายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน พาราณสี เตน จาริกํ ปกฺกมิํฯ

‘‘อทฺทสา โข มํ, ราชกุมาร, อุปโก อาชีวโก อนฺตรา จ คยํ อนฺตรา จ โพธิํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนํ ฯ ทิสฺวาน มํ เอตทโวจ – ‘วิปฺปสนฺนานิ โข เต, อาวุโส, อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโตฯ กํสิ ตฺวํ, อาวุโส, อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต? โก วา เต สตฺถา? กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสี’ติ? เอวํ วุเตฺต, อหํ, ราชกุมาร, อุปกํ อาชีวกํ คาถาหิ อชฺฌภาสิํ –

‘สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ,
สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อนูปลิโตฺต;
สพฺพญฺชโห ตณฺหากฺขเย วิมุโตฺต,
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํฯ

‘น เม อาจริโย อตฺถิ, สทิโส เม น วิชฺชติ;
สเทวกสฺมิํ โลกสฺมิํ, นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโลฯ

‘อหญฺหิ อรหา โลเก, อหํ สตฺถา อนุตฺตโร;
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุโทฺธ, สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโตฯ

‘ธมฺมจกฺกํ ปวเตฺตตุํ, คจฺฉามิ กาสินํ ปุรํ;
อนฺธีภูตสฺมิํ [อนฺธภูตสฺมิํ (สี. สฺยา. ปี.)] โลกสฺมิํ, อาหญฺฉํ [อาหญฺญิํ (สฺยา. กํ. ก.)]
อมตทุนฺทุภิ’นฺติฯ

‘ยถา โข ตฺวํ, อาวุโส, ปฏิชานาสิ อรหสิ อนนฺตชิโน’ติฯ

‘มาทิสา เว ชินา โหนฺติ, เย ปตฺตา อาสวกฺขยํ;
ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา, ตสฺมาหมุปก [ตสฺมาหํ อุปกา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ชิโน’ติฯ

‘‘เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร, อุปโก อาชีวโก ‘หุเปยฺยปาวุโส’ติ [หุเวยฺยปาวุโส (สี. ปี.), หุเวยฺยาวุโส (สฺยา. กํ.)] วตฺวา สีสํ โอกมฺเปตฺวา อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปกฺกามิฯ

๓๔๒. ‘‘อถ ขฺวาหํ, ราชกุมาร, อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน พาราณสี อิสิปตนํ มิคทาโย เยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู เตนุปสงฺกมึฯ อทฺทสํสุ โข มํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน อญฺญมญฺญํ สณฺฐเปสุํ – ‘อยํ โข, อาวุโส, สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลายฯ โส เนว อภิวาเทตโพฺพ, น ปจฺจุฏฺฐาตโพฺพ, นาสฺส ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ; อปิ จ โข อาสนํ ฐเปตพฺพํ – สเจ โส อากงฺขิสฺสติ นิสีทิสฺสตี’ติฯ ยถา ยถา โข อหํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู อุปสงฺกมึ [อุปสงฺกมามิ (สี. ปี.)], ตถา ตถา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นาสกฺขึสุ สกาย กติกาย สณฺฐาตุํฯ อเปฺปกเจฺจ มํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสุํฯ อเปฺปกเจฺจ อาสนํ ปญฺญเปสุํฯ อเปฺปกเจฺจ ปาโททกํ อุปฏฺฐเปสุํฯ อปิ จ โข มํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรนฺติฯ เอวํ วุตฺเต, อหํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘มา, ภิกฺขเว, ตถาคตํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรถ [สมุทาจริตฺถ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํฯ อมตมธิคตํฯ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘ตายปิ โข ตฺวํ, อาวุโส โคตม, อิริยาย [จริยาย (สฺยา. กํ.)] ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ; กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสส’นฺติ? เอวํ วุตฺเต, อหํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘น, ภิกฺขเว, ตถาคโต พาหุลฺลิโก น ปธานวิพฺภนฺโต น อาวตฺโต พาหุลฺลายฯ อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํฯ อมตมธิคตํฯ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ ทุติยมฺปิ โข, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘ตายปิ โข ตฺวํ, อาวุโส โคตม, อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ; กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสส’นฺติ? ทุติยมฺปิ โข อหํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘น, ภิกฺขเว, ตถาคโต พาหุลฺลิโก น ปธานวิพฺภนฺโต น อาวตฺโต พาหุลฺลายฯ อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํฯ อมตมธิคตํฯ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฏฺฐํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติ ฯ ตติยมฺปิ โข, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ – ‘ตายปิ โข ตฺวํ, อาวุโส โคตม, อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ; กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลม

ริยญาณทสฺสนวิเสส’นฺติ? เอวํ วุเตฺต , อหํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ – ‘อภิชานาถ เม โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อิโต ปุเพฺพ เอวรูปํ ปภาวิตเมต’นฺติ [ภาสิตเมตนฺติ (สี. สฺยา. วินเยปิ)]? ‘โน เหตํ, ภเนฺต’ฯ ‘อรหํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ โอทหถ, ภิกฺขเว, โสตํฯ อมตมธิคตํฯ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิฯ ยถานุสิฎฺฐํ ตถา ปฎิปชฺชมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถา’ติฯ

“อสกฺขึ โข อหํ, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู สญฺญาเปตุํฯ เทฺวปิ สฺสุทํ, ราชกุมาร, ภิกฺขู โอวทามิฯ ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติฯ ยํ ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ, เตน ฉพฺพคฺคิยา [ฉพฺพคฺคา (สี. สฺยา. กํ.), ฉพฺพโคฺค (ปี.)] ยาเปมฯ ตโยปิ สฺสุทํ, ราชกุมาร, ภิกฺขู โอวทามิ, เทฺว ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติฯ ยํ เทฺว ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ เตน ฉพฺพคฺคิยา ยาเปมฯ

๓๔๓. “อถ โข, ราชกุมาร, ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรึสู”ติฯ เอวํ วุเตฺต, โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กีว จิเรน นุ โข, ภเนฺต, ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ [นายกํ (?)] ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา”ติ? “เตน หิ, ราชกุมาร, ตํเยเวตฺถ ปฎิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, กุสโล ตฺวํ หตฺถารูเฬฺห [หตฺถารูเยฺห (สี. ปี.)] องฺกุสคเยฺห [องฺกุสคเณฺห (สฺยา. กํ.)] สิเปฺป”ติ? “เอวํ, ภเนฺต, กุสโล อหํ หตฺถารูเฬฺห องฺกุสคเยฺห สิเปฺป”ติ ฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อิธ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย – ‘โพธิ ราชกุมาโร หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ ชานาติ; ตสฺสาหํ สนฺติเก หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ สิกฺขิสฺสามี’ติฯ โส จสฺส อสฺสโทฺธ; ยาวตกํ สเทฺธน ปตฺตพฺพํ ตํ น สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส พหฺวาพาโธ; ยาวตกํ อปฺปาพาเธน ปตฺตพฺพํ ตํ น สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส สโฐ มายาวี; ยาวตกํ อสเฐน อมายาวินา ปตฺตพฺพํ ตํ น สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส กุสีโต; ยาวตกํ อารทฺธวีริเยน ปตฺตพฺพํ ตํ น สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส ทุปฺปโญฺญ; ยาวตกํ ปญฺญวตา ปตฺตพฺพํ ตํ น สมฺปาปุเณยฺยฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อปิ นุ โส ปุริโส ตว สนฺติเก หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺยา”ติ? “เอกเมเกนาปิ, ภเนฺต, องฺเคน สมนฺนาคโต โส ปุริโส น มม สนฺติเก หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺย, โก ปน วาโท ปญฺจหงฺเคหี”ติ!

๓๔๔. “ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อิธ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย – ‘โพธิ ราชกุมาโร หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ ชานาติ; ตสฺสาหํ สนฺติเก หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ สิกฺขิสฺสามี’ติฯ โส จสฺส สโทฺธ; ยาวตกํ สเทฺธน ปตฺตพฺพํ ตํ สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส อปฺปาพาโธ; ยาวตกํ อปฺปาพาเธน ปตฺตพฺพํ ตํ สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส อสโฐ อมายาวี; ยาวตกํ อสเฐน อมายาวินา ปตฺตพฺพํ ตํ สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส อารทฺธวีริโย; ยาวตกํ อารทฺธวีริเยน ปตฺตพฺพํ ตํ สมฺปาปุเณยฺยฯ โส จสฺส ปญฺญวา; ยาวตกํ ปญฺญวตา ปตฺตพฺพํ ตํ สมฺปาปุเณยฺยฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ราชกุมาร, อปิ นุ โส ปุริโส ตว สนฺติเก หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺยา”ติ? “เอกเมเกนาปิ, ภเนฺต, องฺเคน สมนฺนาคโต โส ปุริโส มม สนฺติเก หตฺถารูฬฺหํ องฺกุสคยฺหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺย, โก ปน วาโท ปญฺจหงฺเคหี”ติ! “เอวเมว โข, ราชกุมาร, ปญฺจิมานิ ปธานิยงฺคานิฯ กตมานิ ปญฺจ? อิธ, ราชกุมาร, ภิกฺขุ สโทฺธ โหติ; สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา

เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติ; อปฺปาพาโธ โหติ อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมาย; อสโฐ โหติ อมายาวี ยถาภูตํ อตฺตานํ อาวิกตฺตา สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ ; อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย, ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุ; ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ อิมานิ โข, ราชกุมาร, ปญฺจ ปธานิยงฺคานิฯ

๓๔๕. ‘‘อิเมหิ , ราชกุมาร, ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย สตฺต วสฺสานิฯ ติฏฺฐนฺตุ, ราชกุมาร, สตฺต วสฺสานิฯ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย ฉพฺพสฺสานิ… ปญฺจ วสฺสานิ… จตฺตาริ วสฺสานิ… ตีณิ วสฺสานิ… เทฺว วสฺสานิ… เอกํ วสฺสํฯ ติฏฺฐตุ, ราชกุมาร, เอกํ วสฺสํฯ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย สตฺต มาสานิฯ ติฏฺฐนฺตุ, ราชกุมาร, สตฺต มาสานิฯ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย ฉ มาสานิ… ปญฺจ มาสานิ… จตฺตาริ มาสานิ… ตีณิ มาสานิ… เทฺว มาสานิ… เอกํ มาสํ… อฑฺฒมาสํฯ ติฏฺฐตุ, ราชกุมาร, อฑฺฒมาโสฯ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย สตฺต รตฺตินฺทิวานิฯ ติฏฺฐนฺตุ, ราชกุมาร, สตฺต รตฺตินฺทิวานิฯ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย ฉ รตฺตินฺทิวานิ… ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ… จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ… ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ… เทฺว รตฺตินฺทิวานิ… เอกํ รตฺตินฺทิวํฯ ติฏฺฐตุ, ราชกุมาร, เอโก รตฺตินฺทิโวฯ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน สายมนุสิฏฺโฐ ปาโต วิเสสํ อธิคมิสฺสติ, ปาตมนุสิฏฺโฐ สายํ วิเสสํ อธิคมิสฺสตี’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อโห พุทฺโธ, อโห ธมฺโม, อโห ธมฺมสฺส สฺวากฺขาตตา! ยตฺร หิ นาม สายมนุสิฏฺโฐ ปาโต วิเสสํ อธิคมิสฺสติ, ปาตมนุสิฏฺโฐ สายํ วิเสสํ อธิคมิสฺสตี’’ติ!

๓๔๖. เอวํ วุตฺเต, สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว โพธึ ราชกุมารํ เอตทโวจ – ‘‘เอวเมว ปนายํ ภวํ โพธิ – ‘อโห พุทฺโธ, อโห ธมฺโม, อโห ธมฺมสฺส สฺวากฺขาตตา’ติ จ วเทติ [วเทสิ (สี.), ปเวเทติ (สฺยา. กํ.)]; อถ จ ปน น ตํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉติ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจา’’ติฯ ‘‘มา เหวํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, อวจ; มา เหวํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, อวจฯ สมฺมุขา เมตํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, อยฺยาย สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ’’ฯ ‘‘เอกมิทํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ อถ โข เม อยฺยา กุจฺฉิมตี เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เม อยฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘โย เม อยํ, ภนฺเต, กุจฺฉิคโต กุมารโก วา กุมาริกา วา โส ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉติ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุ

สงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ ตํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’นฺติฯ เอกมิทํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, สมยํ ภควา อิเธว ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเยฯ อถ โข มํ ธาติ อเงฺกน หริตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข มํ ธาติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘อยํ , ภเนฺต, โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉติ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ ตํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’นฺติฯ เอสาหํ, สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, ตติยกมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

โพธิราชกุมารสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. องฺคุลิมาลสุตฺตํ

๓๔๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามेฯ เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส วิชิเต โจโร องฺคุลิมาโล นาม โหติ ลุทฺโท โลหิตปาณิ หตปหเต นิวิโฎฺฐ อทยาปโนฺน ปาณภูเตสุฯ เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตาฯ โส มนุเสฺส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน โจโร องฺคุลิมาโล เตนทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชิฯ อทฺทสาสุํ โข โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน ภควนฺตํ เยน โจโร องฺคุลิมาโล เตนทฺธานมคฺคปฏิปนฺนํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘มา, สมณ, เอตํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิฯ เอตสฺมิํ, สมณ, มเคฺค โจโร องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณิ หตปหเต นิวิโฎฺฐ อทยาปโนฺน ปาณภูเตสุฯ เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตาฯ โส มนุเสฺส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติฯ เอตญฺหิ, สมณ, มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ติํสมฺปิ ปุริสา จตฺตารีสมฺปิ ปุริสา ปญฺญาสมฺปิ ปุริสา สงฺกริตฺวา สงฺกริตฺวา [สํหริตฺวา สํหริตฺวา (สี. ปี.), สงฺคริตฺวา (สฺยา. กํ.)] ปฏิปชฺชนฺติฯ เตปิ โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺตี’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, ภควา ตุณฺหีภูโต อคมาสิฯ ทุติยมฺปิ โข โคปาลกา...เป.... ตติยมฺปิ โข โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘มา, สมณ, เอตํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ, เอตสฺมิํ สมณ มเคฺค โจโร องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณิ หตปหเต นิวิโฎฺฐ อทยาปโนฺน ปาณภูเตสุ, เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตาฯ โส มนุเสฺส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติฯ เอตญฺหิ สมณ มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ติํสมฺปิ ปุริสา จตฺตารีสมฺปิ ปุริสา ปญฺญาสมฺปิ ปุริสา สงฺกริตฺวา สงฺกริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติฯ เตปิ โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺตี’’ติฯ

๓๔๘. อถ โข ภควา ตุณฺหีภูโต อคมาสิฯ อทฺทสา โข โจโร องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! อิมญฺหิ มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ติํสมฺปิ ปุริสา จตฺตารีสมฺปิ ปุริสา ปญฺญาสมฺปิ ปุริสา สงฺกริตฺวา สงฺกริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติฯ เตปิ มม หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺติฯ อถ จ ปนายํ สมโณ เอโก อทุติโย ปสยฺห มเญฺญ อาคจฺฉติฯ ยํนูนาหํ อิมํ สมณํ ชีวิตา โวโรเปยฺย’’นฺติฯ อถ โข โจโร องฺคุลิมาโล อสิจมฺมํ คเหตฺวา ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา ภควนฺตํ ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อนุพนฺธิฯ อถ โข ภควา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ [อภิสงฺขาเรสิ (สฺยา. กํ. ก.)] ยถา โจโร องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ ปกติยา คจฺฉนฺตํ สพฺพถาเมน คจฺฉโนฺต น สกฺโกติ สมฺปาปุณิตุํฯ อถ โข โจรสฺส องฺคุลิมา

ลสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! อหญฺหิ ปุเพฺพ หตฺถิมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ, อสฺสมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ, รถมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ, มิคมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ; อถ จ ปนาหํ อิมํ สมณํ ปกติยา คจฺฉนฺตํ สพฺพถาเมน คจฺฉนฺโต น สกฺโกมิ สมฺปาปุณิตุ’’นฺติ! ฐิโตว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ติฏฺฐ, ติฏฺฐ, สมณา’’ติฯ ‘‘ฐิโต อหํ, องฺคุลิมาล, ตฺวญฺจ ติฏฺฐา’’ติฯ อถ โข โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อิเม โข สมณา สกฺยปุตฺติยา สจฺจวาทิโน สจฺจปฏิญฺญาฯ อถ ปนายํ สมโณ คจฺฉํ เยวาห – ‘ฐิโต อหํ, องฺคุลิมาล, ตฺวญฺจ ติฏฺฐา’ติฯ ยํนูนาหํ อิมํ สมณํ ปุจฺเฉยฺย’’นฺติฯ

๓๔๙. อถ โข โจโร องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

‘‘คจฺฉํ วเทสิ สมณ ฐิโตมฺหิ,
มมญฺจ พฺรูสิ ฐิตมฏฺฐิโตติ;
ปุจฺฉามิ ตํ สมณ เอตมตฺถํ,
กถํ ฐิโต ตฺวํ อหมฏฺฐิโตมฺหี’’ติฯ

‘‘ฐิโต อหํ องฺคุลิมาล สพฺพทา,
สเพฺพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ;
ตฺวญฺจ ปาเณสุ อสญฺญโตสิ,
ตสฺมา ฐิโตหํ ตุวมฏฺฐิโตสี’’ติฯ

‘‘จิรสฺสํ วต เม มหิโต มเหสี,
มหาวนํ ปาปุณิ สจฺจวาที [มหาวนํ สมโณยํ ปจฺจุปาทิ (สี.), มหาวนํ สมณ ปจฺจุปาทิ (สฺยา. กํ.)];
โสหํ จริสฺสามิ ปหาย ปาปํ [โสหํ จิรสฺสาปิ ปหาสฺสํ ปาปํ (สี.), โสหํ จริสฺสามิ ปชหิสฺสํ ปาปํ (สฺยา. กํ.)],
สุตฺวาน คาถํ ตว ธมฺมยุตฺตํ’’ฯ

อิเตฺวว โจโร อสิมาวุธญฺจ,
โสเพฺภ ปปาเต นรเก อกิริ;
อวนฺทิ โจโร สุคตสฺส ปาเท,
ตเตฺถว นํ ปพฺพชฺชํ อยาจิฯ

พุโทฺธ จ โข การุณิโก มเหสิ,
โย สตฺถา โลกสฺส สเทวกสฺส;
‘ตเมหิ ภิกฺขู’ติ ตทา อโวจ,
เอเสว ตสฺส อหุ ภิกฺขุภาโวติฯ

๓๕๐. อถ โข ภควา อายสฺมตา องฺคุลิมาเลน ปจฺฉาสมเณน เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อเนฺตปุรทฺวาเร มหาชนกาโย สนฺนิปติตฺวา อุจฺจาสทฺโท มหาสทฺโท โหติ – ‘‘โจโร เต, เทว, วิชิเต องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณิ หตปหเต นิวิโฏฺฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุฯ เตน คา

มาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตาฯ โส มนุเสฺส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติฯ ตํ เทโว ปฏิเสเธตู’’ติฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปญฺจมตฺตเหิ อสฺสสเตหิ สาวตฺถิยา นิกฺขมิ ทิวา ทิวสฺสฯ เยน อาราโม เตน ปาวิสิฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กิํ นุ เต, มหาราช, ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร กุปิโต เวสาลิกา วา ลิจฺฉวี อเญฺญ วา ปฏิราชาโน’’ติ? ‘‘น โข เม, ภเนฺต, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร กุปิโต, นาปิ เวสาลิกา ลิจฺฉวี, นาปิ อเญฺญ ปฏิราชาโนฯ โจโร เม, ภเนฺต, วิชิเต องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณิ หตปหเต นิวิโฏฺฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุฯ เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตาฯ โส มนุเสฺส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติฯ ตาหํ, ภเนฺต, ปฏิเสธิสฺสามี’’ติฯ ‘‘สเจ ปน ตฺวํ, มหาราช, องฺคุลิมาลํ ปเสฺสยฺยาสิ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตํ, วิรตํ ปาณาติปาตา, วิรตํ อทินฺนาทานา, วิรตํ มุสาวาทา, เอกภตฺติกํ, พฺรหฺมจาริํ, สีลวนฺตํ, กลฺยาณธมฺมํ, กินฺติ นํ กเรยฺยาสี’’ติ? ‘‘อภิวาเทยฺยาม วา, ภเนฺต, ปจฺจุเฎฺฐยฺยาม วา อาสเนน วา นิมเนฺตยฺยาม, อภินิมเนฺตยฺยาม วา นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ธมฺมิกํ วา อสฺส รกฺขาวรณคุตฺติํ สํวิทเหยฺยามฯ กุโต ปนสฺส, ภเนฺต, ทุสฺสีลสฺส ปาปธมฺมสฺส เอวรูโป สีลสํยโม ภวิสฺสตี’’ติ?

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติฯ อถ โข ภควา ทกฺขิณํ พาหุํ ปคฺคเหตฺวา ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ เอตทโวจ – ‘‘เอโส, มหาราช, องฺคุลิมาโล’’ติฯ อถ โข รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อหุเทว ภยํ, อหุ ฉมฺภิตตฺตํ, อหุ โลมหํโสฯ อถ โข ภควา ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ ภีตํ สํวิคฺคํ โลมหฎฺฐชาตํ วิทิตฺวา ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ เอตทโวจ – ‘‘มา ภายิ, มหาราช, นตฺถิ เต อิโต ภย’’นฺติฯ อถ โข รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ยํ อโหสิ ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา โส ปฏิปฺปสฺสมฺภิฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เยนายสฺมา องฺคุลิมาโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ องฺคุลิมาลํ เอตทโวจ – ‘‘อโยฺย โน, ภเนฺต, องฺคุลิมาโล’’ติ? ‘‘เอวํ, มหาราชา’’ติฯ ‘‘กถํโคโตฺต อยฺยสฺส ปิตา, กถํโคตฺตา มาตา’’ติ? ‘‘คโคฺค โข, มหาราช, ปิตา, มนฺตาณี มาตา’’ติฯ ‘‘อภิรมตุ, ภเนฺต, อโยฺย คโคฺค มนฺตาณิปุโตฺตฯ อหมยฺยสฺส คคฺคสฺส มนฺตาณิปุตฺตสฺส อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน’’นฺติฯ

๓๕๑. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา องฺคุลิมาโล อารญฺญิโก โหติ ปิณฺฑปาติโก ปํสุกูลิโก เตจีวริโกฯ อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ เอตทโวจ – ‘‘อลํ, มหาราช, ปริปุณฺณํ เม จีวร’’นฺติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภเนฺต, อพฺภุตํ, ภเนฺต! ยาวญฺจิทํ, ภเนฺต, ภควา อทนฺตานํ ทเมตา, อสนฺตานํ สเมตา, อปรินิพฺพุตานํ ปรินิพฺพาเปตาฯ ยญฺหิ มยํ, ภเนฺต, นาสกฺขิมฺหา ทเณฺฑนปิ สเตฺถนปิ ทเมตุํ โส ภควตา อทเณฺฑน อสเตฺถเนว [อสเตฺถน (สฺยา. กํ.)] ทโนฺตฯ หนฺท จ ทานิ [หนฺท ทานิ (สฺยา. กํ. ปี.)] มยํ, ภเนฺต, คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา’’ติฯ ‘‘ยสฺสทานิ, มหาราช, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล สาวตฺถิยํ สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน อญฺญตรํ อิตฺถึ มูฬฺหคพฺภํ วิฆาตคพฺภํ [วิสาตคพฺภํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)]ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – ''กิลิสฺสนฺติ วต, โภ, สตฺตา; กิลิสฺสนฺติ วต, โภ, สตฺตา''ติ! อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิธาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึฯ อทฺทสํ โข อหํ, ภนฺเต, สาวตฺถิยํ สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน อญฺญตรํ อิตฺถึ มูฬฺหคพฺภํ วิฆาตคพฺภํ''ฯ ทิสฺวาน มยฺหํ เอตทโหสิ – ''กิลิสฺสนฺติ วต , โภ, สตฺตา; กิลิสฺสนฺติ วต, โภ, สตฺตา''ติ!

''เตน หิ ตฺวํ, องฺคุลิมาล, เยน สา อิตฺถี เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อิตฺถึ เอวํ วเทหิ – 'ยโตหํ, ภคินิ, ชาโต [ภคินิ ชาติยา ชาโต (สี.)] นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สเจฺจน โสตฺถิ เต โหตุ, โสตฺถิ คพฺภสฺสา'''ติฯ

''โส หิ นูน เม, ภนฺเต, สมฺปชานมุสาวาโท ภวิสฺสติฯ มยา หิ, ภนฺเต, พหู สญฺจิจฺจ ปาณา ชีวิตา โวโรปิตา''ติฯ ''เตน หิ ตฺวํ, องฺคุลิมาล, เยน สา อิตฺถี เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อิตฺถึ เอวํ วเทหิ – 'ยโตหํ, ภคินิ, อริยาย ชาติยา ชาโต, นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สเจฺจน โสตฺถิ เต โหตุ, โสตฺถิ คพฺภสฺสา'''ติฯ

''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน สา อิตฺถี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อิตฺถึ เอตทโวจ – ''ยโตหํ, ภคินิ, อริยาย ชาติยา ชาโต, นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สเจฺจน โสตฺถิ เต โหตุ, โสตฺถิ คพฺภสฺสา''ติฯ อถ ขฺวาสฺสา อิตฺถิยา โสตฺถิ อโหสิ, โสตฺถิ คพฺภสฺสฯ

อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ 'ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา'ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา องฺคุลิมาโล อรหตํ อโหสิฯ

๓๕๒. อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ เตน โข ปน สมเยน อเญฺญนปิ เลฑฺฑุ ขิตฺโต อายสฺมโต องฺคุลิมาลสฺส กาเย นิปตติ, อเญฺญนปิ ทณฺโฑ ขิตฺโต อายสฺมโต องฺคุลิมาลสฺส กาเย นิปตติ, อเญฺญนปิ สกฺขรา ขิตฺตา อายสฺมโต องฺคุลิมาลสฺส กาเย นิปตติฯ อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภินฺเนน สีเสน, โลหิเตน คฬนฺเตน, ภินฺเนน ปตฺเตน, วิปฺผาลิตาย สงฺฆาฏิยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ องฺคุลิมาลํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ องฺคุลิมาลํ เอตทโวจ – ''อธิวาเสหิ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, อธิวาเสหิ ตฺวํ, พฺราหฺมณฯ ยสฺส โข ตฺวํ, พฺราหฺมณ, กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ นิรเย ปเจฺจยฺยาสิ ตสฺส ตฺวํ, พฺราหฺมณ, กมฺมสฺส วิปากํ ทิเฏฺฐว ธมฺเม ปฏิสํเวเทสี''ติฯ อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล รโหคโต ปฏิสลฺลีโน วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวทิ; ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''โย ปุเพฺพว [โย จ ปุเพฺพ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปมชฺชิตฺวา, ปจฺฉา โส นปฺปมชฺชติ;

โสมํ [โส อิมํ (สี.)] โลกํ ปภาเสติ, อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมาฯ

‘‘ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ, กุสเลน ปิธียติ [ปิถียติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)];
โสมํ โลกํ ปภาเสติ, อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมาฯ

‘‘โย หเว ทหโร ภิกฺขุ, ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน;
โสมํ โลกํ ปภาเสติ, อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมาฯ

‘‘ทิสา หิ เม ธมฺมกถํ สุณนฺตุ,
ทิสา หิ เม ยุญฺชนฺตุ พุทฺธสาสเน;
ทิสา หิ เม เต มนุชา ภชนฺตุ,
เย ธมฺมเมวาทปยนฺติ สนฺโตฯ

‘‘ทิสา หิ เม ขนฺติวาทานํ, อวิโรธปฺปสํสีนํ;
สุณนฺตุ ธมฺมํ กาเลน, ตญฺจ อนุวิธียนฺตุฯ

‘‘น หิ ชาตุ โส มมํ หึเส, อญฺญํ วา ปน กิญฺจิ นํ [กญฺจิ นํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), กญฺจนํ (?)];
ปปฺปุยฺย ปรมํ สนฺตึ, รเกฺขยฺย ตสถาวเรฯ

‘‘อุทกญฺหิ นยนฺติ เนตฺติกา, อุสุการา นมยนฺติ [ทมยนฺติ (ก.)] เตชนํ;
ทารุํ นมยนฺติ ตจฺฉกา, อตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺฑิตาฯ

‘‘ทเณฺฑเนเก ทมยนฺติ, องฺกุเสหิ กสาหิ จ;
อทเณฺฑน อสเตฺถน, อหํ ทนฺโตมฺหิ ตาทินาฯ

‘‘อหึสโกติ เม นามํ, หึสกสฺส ปุเร สโต;
อชฺชาหํ สจฺจนาโมมฺหิ, น นํ หึสามิ กิญฺจิ นํ [กญฺจิ นํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), กญฺจนํ (?)]ฯ

‘‘โจโร อหํ ปุเร อาสึ, องฺคุลิมาโลติ วิสฺสุโต;
วุยฺหมาโน มโหเฆน, พุทฺธํ สรณมาคมํฯ

‘‘โลหิตปาณิ ปุเร อาสึ, องฺคุลิมาโลติ วิสฺสุโต;
สรณคมนํ ปสฺส, ภวเนตฺติ สมูหตาฯ

‘‘ตาทิสํ กมฺมํ กตฺวาน, พหุํ ทุคฺคติคามินํ;
ผุโฎฺฐ กมฺมวิปาเกน, อณโณ ภุญฺชามิ โภชนํฯ

‘‘ปมาทมนุยุญฺชนฺติ, พาลา ทุเมฺมธิโน ชนา;
อปฺปมาทญฺจ เมธาวี, ธนํ เสฎฺฐํว รกฺขติฯ

‘‘มา ปมาทมนุยุเญฺชถ, มา กามรติ สนฺถวํ;
อปฺปมโตฺต หิ ฌายโนฺต, ปโปฺปติ วิปุลํ [ปรมํ (ก.)] สุขํฯ

‘‘สฺวาคตํ [สาคตํ (สี. ปี.)] นาปคตํ [นาม สคตํ (ก.)], นยิทํ ทุมฺมนฺติตํ มม;

สํวิภเตฺตสุ [สุวิภเตฺตสุ (สฺยา. กํ.), สวิภเตฺตสุ (สี. ก.), ปฏิภเตฺตสุ (ปี.)] ธเมฺมสุ, ยํ เสฏฺฐํ ตทุปาคมํฯ

‘‘สฺวาคตํ นาปคตํ, นยิทํ ทุมฺมนฺติตํ มม;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺตนฺตฺติฯ

องฺคุลิมาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปิยชาติกสุตฺตํ

๓๕๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส คหปติสฺส เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลงฺกโต โหติฯ ตสฺส กาลํกิริยาย เนว กมฺมนฺตา ปฏิภนฺติ น ภตฺตํ ปฏิภาติฯ โส อาฬาหนํ คนฺตฺวา กนฺทติ – ‘‘กหํ, เอกปุตฺตก, กหํ, เอกปุตฺตกา’’ติ! อถ โข โส คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ คหปตึ ภควา เอตทโวจ – ‘‘น โข เต, คหปติ, สเก จิตฺเต ฐิตสฺส อินฺทฺริยานิ, อตฺถิ เต อินฺทฺริยานํ อญฺญถตฺต’’นฺติฯ ‘‘กิญฺหิ เม, ภนฺเต, อินฺทฺริยานํ นาญฺญถตฺตํ ภวิสฺสติ; มยฺหญฺหิ, ภนฺเต, เอกปุโตฺต ปิโย มนาโป กาลงฺกโตฯ ตสฺส กาลํกิริยาย เนว กมฺมนฺตา ปฏิภนฺติ, น ภตฺตํ ปฏิภาติฯ โสหํ อาฬาหนํ คนฺตฺวา กนฺทามิ – ‘กหํ, เอกปุตฺตก, กหํ, เอกปุตฺตกา’’’ติ! ‘‘เอวเมตํ, คหปติ, เอวเมตํ, คหปติ [เอวเมตํ คหปติ (ปี. สกิเทว), เอวเมว (สี. สกิเทว)]! ปิยชาติกา หิ, คหปติ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’’ติฯ ‘‘กสฺส โข [กิสฺส นุ โข (สี.)] นาเมตํ, ภนฺเต, เอวํ ภวิสฺสติ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติ? ปิยชาติกา หิ โข, ภนฺเต, อานนฺทโสมนสฺสา ปิยปฺปภวิกา’’ติฯ อถ โข โส คหปติ ภควโต ภาสิตํ อนภินนฺทิตฺวา ปฏิโกฺกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

๓๕๔. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อกฺขธุตฺตา ภควโต อวิทูเร อเกฺขหิ ทิพฺพนฺติฯ อถ โข โส คหปติ เยน เต อกฺขธุตฺตา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อกฺขธุเตฺต เอตทโวจ – ‘‘อิธาหํ, โภโนฺต, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มํ, โภโนฺต, สมโณ โคตโม เอตทโวจ – ‘น โข เต, คหปติ, สเก จิตฺเต ฐิตสฺส อินฺทฺริยานิ, อตฺถิ เต อินฺทฺริยานํ อญฺญถตฺต’นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, อหํ, โภโนฺต, สมณํ โคตมํ เอตทโวจํ – ‘กิญฺหิ เม, ภนฺเต, อินฺทฺริยานํ นาญฺญถตฺตํ ภวิสฺสติ; มยฺหญฺหิ, ภนฺเต, เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลงฺกโตฯ ตสฺส กาลํกิริยาย เนว กมฺมนฺตา ปฏิภนฺติ, น ภตฺตํ ปฏิภาติ ฯ โสหํ อาฬาหนํ คนฺตฺวา กนฺทามิ – กหํ, เอกปุตฺตก, กหํ, เอกปุตฺตกา’ติ! ‘เอวเมตํ, คหปติ, เอวเมตํ, คหปติ! ปิยชาติกา หิ, คหปติ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติฯ ‘กสฺส โข นาเมตํ, ภนฺเต, เอวํ ภวิสฺสติ – ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา? ปิยชาติกา หิ โข, ภนฺเต, อานนฺทโสมนสฺสา ปิยปฺปภวิกา’ติฯ อถ ขฺวาหํ, โภโนฺต, สมณสฺส โคตมสฺส ภาสิตํ อนภินนฺทิตฺวา ปฏิโกฺกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิ’’นฺติฯ ‘‘เอวเมตํ, คหปติ, เอวเมตํ, คหปติ! ปิยชาติกา หิ, คหปติ, อานนฺทโสมนสฺสา ปิยปฺปภวิกา’’ติ ฯ อถ โข โส คหปติ ‘‘สเมติ เม อกฺขธุเตฺตหี’’ติ ปกฺกามิฯ อถ โข อิทํ กถาวตฺถุ อนุปุเพฺพน ราชนฺเตปุรํ ปาวิสิฯ

๓๕๕. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล มลฺลิกํ เทวึ อามเนฺตสิ – ‘‘อิทํ เต, มลฺลิเก, สมเณน โคตเมน ภาสิตํ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’’’ติฯ ‘‘ส

เจตํ, มหาราช, ภควตา ภาสิตํ, เอวเมต’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว ปนายํ มลฺลิกา ยญฺญเทว สมโณ โค ตโม ภาสติ ตํ ตเทวสฺส อพฺภนุโมทติ’’ฯ ‘‘สเจตํ, มหาราช, ภควตา ภาสิตํ เอวเมตนฺติฯ เสยฺยถาปิ นาม, ยญฺญเทว อาจริโย อเนฺตวาสิสฺส ภาสติ ตํ ตเทวสฺส อเนฺตวาสี อพฺภนุโมทติ – ‘เอวเมตํ, อาจริย, เอวเมตํ, อาจริยา’’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข ตฺวํ, มลฺลิเก, ยญฺญเทว สมโณ โคตโม ภาสติ ตํ ตเทวสฺส อพฺภนุโมทสิ’’ฯ ‘‘สเจตํ, มหาราช , ภควตา ภาสิตํ เอวเมต’’นฺติฯ ‘‘จรปิ, เร มลฺลิเก, วินสฺสา’’ติฯ อถ โข มลฺลิกา เทวี นาฬิชงฺฆํ พฺราหฺมณํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฎฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – ‘มลฺลิกา, ภเนฺต, เทวี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฎฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – ‘ภาสิตา นุ โข, ภเนฺต, ภควตา เอสา วาจา – ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติ ฯ ยถา เต ภควา พฺยากโรติ ตํ สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา มม อาโรเจยฺยาสิฯ น หิ ตถาคตา วิตถํ ภณนฺตี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภตี’’ติ โข นาฬิชโงฺฆ พฺราหฺมโณ มลฺลิกาย เทวิยา ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข นาฬิชโงฺฆ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มลฺลิกา, โภ โคตม, เทวี โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ; อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฎฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ – ‘ภาสิตา นุ โข, ภเนฺต, ภควตา เอสา วาจา – ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’’’ติฯ

๓๕๖. ‘‘เอวเมตํ, พฺราหฺมณ, เอวเมตํ, พฺราหฺมณ! ปิยชาติกา หิ, พฺราหฺมณ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกาติฯ ตทมินาเปตํ, พฺราหฺมณ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกาฯ ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตริสฺสา อิตฺถิยา มาตา กาลมกาสิฯ สา ตสฺสา กาลกิริยาย อุมฺมตฺติกา ขิตฺตจิตฺตา รถิกาย รถิกํ [รถิยาย รถิยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สิงฺฆาฎเกน สิงฺฆาฎกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถ [อทฺทสถ (สี. ปี.)], อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถา’ติ? อิมินาปิ โข เอตํ, พฺราหฺมณ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกาติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ , พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตริสฺสา อิตฺถิยา ปิตา กาลมกาสิ… ภาตา กาลมกาสิ… ภคินี กาลมกาสิ… ปุโตฺต กาลมกาสิ… ธีตา กาลมกาสิ… สามิโก กาลมกาสิฯ สา ตสฺส กาลกิริยาย อุมฺมตฺติกา ขิตฺตจิตฺตา รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฎเกน สิงฺฆาฎกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม สามิกํ อทฺทสฺสถ, อปิ เม สามิกํ อทฺทสฺสถา’ติ? อิมินาปิ โข เอตํ, พฺราหฺมณ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกาติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ , พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส มาตา กาลมกาสิฯ โส ตสฺสา กาลกิริยาย อุมฺมตฺตโก ขิตฺตจิโตฺต รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฎเกน สิงฺฆาฎกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถ, อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถา’ติ ? อิมินาปิ โข เอตํ, พฺราหฺมณ , ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกาติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส ปิตา กาลมกาสิ… ภาตา กาลมกาสิ… ภคินี กาลมกาสิ… ปุโตฺต กาลมกาสิ… ธีตา กาลมกาสิ… ปชาปติ กา

ลมกาสิ ฯ โส ตสฺสา กาลกิริยาย อุมฺมตฺตโก ขิตฺตจิตฺโต รถิกาย รถิกํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม ปชาปตึ อทฺทสฺสถ, อปิ เม ปชาปตึ อทฺทสฺสถา’ติ? อิมินาปิ โข เอตํ, พฺราหฺมณ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกาติฯ

“ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรา อิตฺถี ญาติกุลํ อคมาสิฯ ตสฺสา เต ญาตกา สามิกํ [สามิกา (สี.)] อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญสฺส ทาตุกามาฯ สา จ ตํ น อิจฺฉติฯ อถ โข สา อิตฺถี สามิกํ เอตทโวจ – ‘อิเม, มํ [มม (สฺยา. กํ. ปี.)], อยฺยปุตฺต, ญาตกา ตฺวํ [ตยา (สี.), ตํ (สฺยา. กํ. ปี.)] อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญสฺส ทาตุกามาฯ อหญฺจ ตํ น อิจฺฉามี’ติฯ อถ โข โส ปุริโส ตํ อิตฺถึ ทฺวิธา เฉตฺวา อตฺตานํ อุปฺผาเลสิ [อุปฺปาเฏสิ (สี. ปี.), โอผาเรสิ (ก.)] – ‘อุโภ เปจฺจ ภวิสฺสามา’ติฯ อิมินาปิ โข เอตํ, พฺราหฺมณ, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา”ติฯ

๓๕๗. อถ โข นาฬิชงฺโฆ พฺราหฺมโณ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน มลฺลิกา เทวี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ยาวตโก อโหสิ ภควตา สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ มลฺลิกาย เทวิยา อาโรเจสิฯ อถ โข มลฺลิกา เทวี เยน ราชา ปเสนทิ โกสโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ เอตทโวจ – “ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ปิยา เต วชิรี กุมารี”ติ? “เอวํ, มลฺลิเก, ปิยา เม วชิรี กุมารี”ติฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, วชิริยา เต กุมาริยา วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “วชิริยา เม, มลฺลิเก, กุมาริยา วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ปิยา เต วาสภา ขตฺติยา”ติ? “เอวํ, มลฺลิเก, ปิยา เม วาสภา ขตฺติยา”ติฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, วาสภาย เต ขตฺติยาย วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “วาสภาย เม, มลฺลิเก, ขตฺติยาย วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ปิโย เต วิฏฏูโภ [วิฑูฑโภ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เสนาปตี”ติ? “เอวํ , มลฺลิเก, ปิโย เม วิฏฏูโภ เสนาปตี”ติฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, วิฏฏูภสฺส เต เสนาปติสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “วิฏฏูภสฺส เม, มลฺลิเก, เสนาปติสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ , กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ปิยา เต อห”นฺติ? “เอวํ, มลฺลิเก, ปิยา เมสิ ตฺว”นฺติฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, มยฺหํ เต วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “ตุยฺหญฺหิ เม, มลฺลิเก, วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภคว

ตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺข โทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, ปิยา เต กาสิโกสลา”ติ? “เอวํ, มลฺลิเก, ปิยา เม กาสิโกสลาฯ กาสิโกสลานํ, มลฺลิเก, อานุภาเวน กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภม, มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรมา”ติฯ “ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, กาสิโกสลานํ เต วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปเชฺชยฺยุํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “กาสิโกสลานญฺหิ, มลฺลิเก , วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา”ติ? “อิทํ โข ตํ, มหาราช, เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สนฺธาย ภาสิตํ – ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภวิกา’”ติฯ

“อจฺฉริยํ, มลฺลิเก, อพฺภุตํ, มลฺลิเก! ยาวญฺจ โส ภควา ปญฺญาย อติวิชฺฌ มเญฺญ [ปฏิวิชฺฌ ปญฺญาย (ก.)] ปสฺสติฯ เอหิ, มลฺลิเก, อาจเมหี”ติ [อาจาเมหีติ (สี. ปี.)]ฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ – “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส, นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส, นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา”ติฯ

ปิยชาติกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. พาหิติกสุตฺตํ

๓๕๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเมฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุปาสาโท เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล เอกปุณฺฑรีกํ นาคํ อภิรุหิตฺวา สาวตฺถิยา นิยฺยาติ ทิวา ทิวสฺสฯ อทฺทสา โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน สิริวฑฺฒํ มหามตฺตํ อามเนฺตสิ – “อายสฺมา โน เอโส, สมฺม สิริวฑฺฒ, อานโนฺท”ติ ฯ “เอวํ, มหาราช, อายสฺมา เอโส อานโนฺท”ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามเนฺตสิ – “เอหิ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทาหิ – ‘ราชา, ภเนฺต, ปเสนทิ โกสโล อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตี’ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – ‘สเจ กิร, ภเนฺต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส น กิญฺจิ อจฺจายิกํ กรณียํ, อาคเมตุ กิร, ภเนฺต, อายสฺมา อานโนฺท มุหุตฺตํ อนุกมฺปํ อุปาทายา’”ติฯ “เอวํ, เทวา”ติ โข โส ปุริโส รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “ราชา, ภเนฺต, ปเสนทิ โกสโล อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ; เอวญฺจ วเทติ – ‘สเจ กิร, ภเนฺต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส น กิญฺจิ อจฺจายิกํ กรณียํ, อาคเมตุ กิร, ภเนฺต, อายสฺมา อานโนฺท มุหุตฺตํ อนุกมฺปํ อุปาทายา’”ติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อานโนฺท ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ยาวติกา นาคสฺส ภูมิ นาเคน คนฺตฺวา นาคา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “สเจ, ภเนฺต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส น กิญฺจิ อจฺจายิกํ กรณียํ ,

สาธุ, ภนฺเต, อายสฺมา อานนฺโท เยน อจิรวติยา นทิยา ตีรํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา''ติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท ตุณฺหีภาเวนฯ

๓๕๙. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน อจิรวติยา นทิยา ตีรํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ยาวติกา นาคสฺส ภูมิ นาเคน คนฺตฺวา นาคา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ''อิธ, ภนฺเต, อายสฺมา อานนฺโท หตฺถตฺถเร นิสีทตู''ติฯ ''อลํ, มหาราชฯ นิสีท ตฺวํ; นิสิโนฺน อหํ สเก อาสเน''ติฯ นิสีทิ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ''กึ นุ โข, ภนฺเต อานนฺท, โส ภควา ตถารูปํ กายสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวาสฺส กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหี''ติ [พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ (สพฺพตฺถ) อฏฺฐกถา ฏีกา โอโลเกตพฺพา]? ''น โข, มหาราช, โส ภควา ตถารูปํ กายสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวาสฺส กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี''ติฯ

''กึ ปน, ภนฺเต อานนฺท, โส ภควา ตถารูปํ วจีสมาจารํ...เป.... มโนสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวาสฺส มโนสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหี''ติ [พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ (สพฺพตฺถ) อฏฺฐกถา ฏีกา โอโลเกตพฺพา]? ''น โข, มหาราช, โส ภควา ตถารูปํ มโนสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวาสฺส มโนสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี''ติฯ

''อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยญฺหิ มยํ, ภนฺเต, นาสกฺขิมฺหา ปเญฺหน ปริปูเรตุํ ตํ, ภนฺเต, อายสฺมตา อานเนฺทน ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน ปริปูริตํฯ เย เต, ภนฺเต, พาลา อพฺยตฺตา อนนุวิจฺจ อปริโยคาเหตฺวา ปเรสํ วณฺณํ วา อวณฺณํ วา ภาสนฺติ, น มยํ ตํ สารโต ปจฺจาคจฺฉาม; เย ปน [เย จ โข (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เต, ภนฺเต , ปณฺฑิตา วิยตฺตา [พฺยตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เมธาวิโน อนุวิจฺจ ปริโยคาเหตฺวา ปเรสํ วณฺณํ วา อวณฺณํ วา ภาสนฺติ, มยํ ตํ สารโต ปจฺจาคจฺฉาม''ฯ

๓๖๐. ''กตโม ปน, ภนฺเต อานนฺท, กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี''ติ? ''โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร อกุสโล''ฯ

''กตโม ปน, ภนฺเต, กายสมาจาโร อกุสโล''? ''โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร สาวโชฺช''ฯ

''กตโม ปน, ภนฺเต, กายสมาจาโร สาวโชฺช''? ''โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร สพฺยาพโชฺฌ'' [สพฺยาปโชฺฌ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), สพฺยาปโชฺช (ก.)]ฯ

''กตโม ปน, ภนฺเต, กายสมาจาโร สพฺยาพโชฺฌ''? ''โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก''ฯ

''กตโม ปน, ภนฺเต, กายสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก''? ''โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ ตสฺส อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ; เอวรูโป โข, มหาราช, กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี''ติฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต อานนฺท, วจีสมาจาโร…เป…. มโนสมาจาโร โอปารโมฺภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี’’ติ? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร อกุสโล’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, มโนสมาจาโร อกุสโล’’? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร สาวโชฺช’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, มโนสมาจาโร สาวโชฺช’’? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร สพฺยาพโชฺฌ’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, มโนสมาจาโร สพฺยาพโชฺฌ’’? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, มโนสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก’’? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ ตสฺส อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ; เอวรูโป โข, มหาราช, มโนสมาจาโร โอปารโมฺภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี’’ติฯ

‘‘กิํ นุ โข, ภเนฺต อานนฺท, โส ภควา สเพฺพสํเยว อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ วเณฺณตี’’ติ? ‘‘สพฺพากุสลธมฺมปหีโน โข, มหาราช, ตถาคโต กุสลธมฺมสมนฺนาคโต’’ติฯ

๓๖๑. ‘‘กตโม ปน, ภเนฺต อานนฺท, กายสมาจาโร อโนปารโมฺภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี’’ติ? ‘‘โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร กุสโล’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, กายสมาจาโร กุสโล’’? ‘‘โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร อนวโชฺช’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, กายสมาจาโร อนวโชฺช’’? ‘‘โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร อพฺยาพโชฺฌ’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, กายสมาจาโร อพฺยาพโชฺฌ’’? ‘‘โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร สุขวิปาโก’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, กายสมาจาโร สุขวิปาโก’’?

‘‘โย โข, มหาราช, กายสมาจาโร เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ ตสฺส อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ; เอวรูโป โข, มหาราช, กายสมาจาโร อโนปารโมฺภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี’’ติฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต อานนฺท, วจีสมาจาโร…เป…. มโนสมาจาโร อโนปารโมฺภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี’’ติ? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร กุสโล’’ฯ

‘‘กตโม ปน, ภเนฺต, มโนสมาจาโร กุสโล’’? ‘‘โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร อนวโชฺช’’ฯ

“กตโม ปน, ภนฺเต, มโนสมาจาโร อนวโชฺช”? “โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร อพฺยาพโชฺฌ”ฯ

“กตโม ปน, ภนฺเต, มโนสมาจาโร อพฺยาพโชฺฌ”? “โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร สุขวิปาโก”ฯ

“กตโม ปน, ภนฺเต, มโนสมาจาโร สุขวิปาโก”? “โย โข, มหาราช, มโนสมาจาโร เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติฯ ตสฺส อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติฯ เอวรูโป โข, มหาราช, มโนสมาจาโร อโนปารโมฺภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหี”ติฯ

“กึ ปน, ภนฺเต อานนฺท, โส ภควา สเพฺพสํเยว กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทํ วณฺเณตี”ติ? “สพฺพากุสลธมฺมปหีโน โข, มหาราช, ตถาคโต กุสลธมฺมสมนฺนาคโต”ติฯ

๓๖๒. “อจฺฉริยํ , ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาว สุภาสิตํ จิทํ [สุภาสิตมิทํ (สี.)], ภนฺเต, อายสฺมตา อานเนฺทนฯ อิมินา จ มยํ, ภนฺเต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิเตน อตฺตมนาภิรทฺธาฯ เอวํ อตฺตมนาภิรทฺธา จ มยํ , ภนฺเต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิเตนฯ สเจ, ภนฺเต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส หตฺถิรตนํ กเปฺปยฺย, หตฺถิรตนมฺปิ มยํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ทเทยฺยามฯ สเจ, ภนฺเต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส อสฺสรตนํ กเปฺปยฺย, อสฺสรตนมฺปิ มยํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ทเทยฺยามฯ สเจ, ภนฺเต, อายสฺมโต อานนฺทสฺส คามวรํ กเปฺปยฺย, คามวรมฺปิ มยํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ทเทยฺยามฯ อปิ จ, ภนฺเต, มยเมฺปตํ [มยเมว ตํ (สี.), มยมฺปเนตํ (สฺยา. กํ.)] ชานาม – ‘เนตํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส กปฺปตี’ติฯ อยํ เม, ภนฺเต, พาหิติกา รญฺญา มาคเธน อชาตสตฺตุนา เวเทหิปุเตฺตน วตฺถนาฬิยา [ฉตฺตนาฬิยา (สฺยา. กํ. ปี.)] ปกฺขิปิตฺวา ปหิตา โสฬสสมา อายาเมน, อฎฺฐสมา วิตฺถาเรน ฯ ตํ, ภนฺเต, อายสฺมา อานโนฺท ปฎิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติฯ “อลํ, มหาราช, ปริปุณฺณํ เม ติจีวร”นฺติฯ

“อยํ , ภนฺเต, อจิรวตี นที ทิฎฺฐา อายสฺมตา เจว อานเนฺทน อเมฺหหิ จฯ ยทา อุปริปพฺพเต มหาเมโฆ อภิปฺปวุโฎฺฐ โหติ, อถายํ อจิรวตี นที อุภโต กูลานิ สํวิสฺสนฺทนฺตี คจฺฉติ; เอวเมว โข, ภนฺเต, อายสฺมา อานโนฺท อิมาย พาหิติกาย อตฺตโน ติจีวรํ กริสฺสติฯ ยํ ปนายสฺมโต อานนฺทสฺส ปุราณํ ติจีวรํ ตํ สพฺรหฺมจารีหิ สํวิภชิสฺสติฯ เอวายํ อมฺหากํ ทกฺขิณา สํวิสฺสนฺทนฺตี มเญฺญ คมิสฺสติฯ ปฎิคฺคณฺหาตุ, ภนฺเต, อายสฺมา อานโนฺท พาหิติก”นฺติฯ ปฎิคฺคเหสิ โข อายสฺมา อานโนฺท พาหิติกํฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “หนฺท จ ทานิ มยํ, ภนฺเต อานนฺท, คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา”ติฯ “ยสฺสทานิ ตฺวํ, มหาราช, กาลํ มญฺญสี”ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

๓๖๓. อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อจิรปกฺกนฺตสฺส รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ยาวตโก อโหสิ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิฯ ตญฺจ พาหิติกํ ภควโต ปาทาสิฯ อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

“ลาภา, ภิกฺขเว, รโญฺ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, สุลทฺธลาภา, ภิกฺขเว, รโญฺ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส; ยํ ราชา ปเสนทิ โกสโล ลภติ อานนฺทํ ทสฺสนาย, ลภติ ปยิรุปาสนายา”ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

พาหิติกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. ธมฺมเจติยสุตฺตํ

๓๖๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ เมทาฬุปํ [เมตฬุปํ (สี.), เมทฬุมฺปํ (ปี.)] นาม สกฺยานํ นิคโมฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล นครกํ อนุปฺปโตฺต โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ทีฆํ การายนํ อามเนฺตสิ – “โยเชหิ, สมฺม การายน, ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ, อุยฺยานภูมึ คจฺฉาม สุภูมึ ทสฺสนายา”ติ [สุภูมิทสฺสนายาติ (ที. นิ. ๒.๔๓)]ฯ “เอวํ, เทวา”ติ โข ทีโฆ การายโน รโญฺ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา รโญฺ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิเวเทสิ – “ยุตฺตานิ โข เต, เทว, ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิฯ ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสี”ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ นครกมฺหา นิยฺยาสิ มหจฺจา ราชานุภาเวนฯ เยน อาราโม เตน ปายาสิฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว อารามํ ปาวิสิฯ อทฺทสา โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อาราเม ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน รุกฺขมูลานิ ปาสาทิกานิ ปสาทนียานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ [มนุสฺสราหเสยฺยกานิ (สี. ปี.)] ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํเยว อารพฺภ สติ อุทปาทิ – “อิมานิ โข ตานิ รุกฺขมูลานิ ปาสาทิกานิ ปสาทนียานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ, ยตฺถ สุทํ มยํ ตํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสาม อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ”นฺติฯ

๓๖๕. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ทีฆํ การายนํ อามเนฺตสิ – “อิมานิ โข, สมฺม การายน, ตานิ รุกฺขมูลานิ ปาสาทิกานิ ปสาทนียานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ, ยตฺถ สุทํ มยํ ตํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสาม อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ กหํ นุ โข, สมฺม การายน, เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ”ติ? “อตฺถิ, มหาราช, เมทาฬุปํ นาม สกฺยานํ นิคโมฯ ตตฺถ โส ภควา เอตรหิ วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ”ติฯ “กีวทูเร [กีวทูโร (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปน, สมฺม การายน , นครกมฺหา เมทาฬุปํ นาม สกฺยานํ นิคโม โหตี”ติ? “น ทูเร, มหาราช; ตีณิ โยชนานิ; สกฺกา ทิวสาวเสเสน คนฺตุ”นฺติฯ “เตน หิ, สมฺม การายน, โยเชหิ ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ, คมิสฺสาม มยํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ”นฺติฯ “เอวํ, เทวา”ติ โข ทีโฆ การายโน รโญฺ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา รโญฺ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิเวเทสิ – “ยุตฺตานิ โข เต, เทว, ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิฯ ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสี”ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภทฺรํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภเทฺรหิ ภเทฺรหิ ยาเนหิ นครกมฺหา เยน เมทาฬุปํ นาม สกฺยานํ นิคโม เตน ปายาสิฯ เตเนว ทิวสาวเสเสน เมทาฬุปํ นาม สกฺยานํ นิคมํ สมฺปาปุณิฯ เยน อาราโม เตน ปายาสิฯ ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปโจฺจโรหิตฺวา ปตฺติโกว อารามํ ปาวิสิฯ

๓๖๖. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู อโพฺภกาเส จงฺกมนฺติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – “กหํ นุ โข,

ภเนฺต, เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ? ทสฺสนกามา หิ มยํ ตํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ''นฺติฯ ''เอโส, มหาราช, วิหาโร สํวุตทฺวาโรฯ เตน อปฺปสโทฺท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาฬินฺทํ ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกเฏหิฯ วิวริสฺสติ ภควา เต ทฺวาร''นฺติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ตเตฺถว ขคฺคญฺจ อุณฺหีสญฺจ ทีฆสฺส การายนสฺส ปาทาสิฯ อถ โข ทีฆสฺส การายนสฺส เอตทโหสิ – ''รหายติ โข ทานิ ราชา [มหาราชา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อิเธว [เตนิเธว (สี.)] ทานิ มยา ฐาตพฺพ''นฺติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เยน โส วิหาโร สํวุตทฺวาโร เตน อปฺปสโทฺท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาฬินฺทํ ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกเฏสิฯ วิวริ ภควา ทฺวารํฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล วิหารํ ปวิสิตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควโต ปาทานิ มุเขน จ ปริจุมฺพติ, ปาณีหิ จ ปริสมฺพาหติ, นามญฺจ สาเวติ – ''ราชาหํ, ภเนฺต, ปเสนทิ โกสโล; ราชาหํ, ภเนฺต, ปเสนทิ โกสโล''ติฯ

๓๖๗. ''กึ ปน ตฺวํ, มหาราช, อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน อิมสฺมึ สรีเร เอวรูปํ ปรมนิปจฺจการํ กโรสิ, มิตฺตูปหารํ [จิตฺตูปหารํ (สี.)] อุปทํเสสี''ติ? ''อตฺถิ โข เม, ภเนฺต, ภควติ ธมฺมนฺวโย – 'โหติ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ'ติฯ อิธาหํ, ภเนฺต, ปสฺสามิ เอเก สมณพฺราหฺมเณ ปริยนฺตกตํ พฺรหฺมจริยํ จรเนฺต ทสปิ วสฺสานิ, วีสมฺปิ วสฺสานิ, ตึสมฺปิ วสฺสานิ, จตฺตารีสมฺปิ วสฺสานิฯ เต อปเรน สมเยน สุนฺหาตา สุวิลิตฺตา กปฺปิตเกสมสฺสู ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคีภูตา ปริจาเรนฺติฯ อิธ ปนาหํ, ภเนฺต, ภิกฺขู ปสฺสามิ ยาวชีวํ อาปาณโกฏิกํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรเนฺตฯ น โข ปนาหํ, ภเนฺต, อิโต พหิทฺธา อญฺญํ เอวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ สมนุปสฺสามิฯ อยมฺปิ โข เม, ภเนฺต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – 'สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ''ติฯ

๓๖๘. ''ปุน จปรํ, ภเนฺต, ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตโยปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ , ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติฯ อิธ ปนาหํ, ภเนฺต, ภิกฺขู ปสฺสามิ สมเคฺค สโมฺมทมาเน อวิวทมาเน ขีโรทกีภูเต อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสเนฺต วิหรเนฺตฯ น โข ปนาหํ, ภเนฺต, อิโต พหิทฺธา อญฺญํ เอวํ สมคฺคํ ปริสํ สมนุปสฺสามิฯ อยมฺปิ โข เม, ภเนฺต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – 'สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ'ติฯ

๓๖๙. ''ปุน จปราหํ, ภเนฺต, อาราเมน อารามํ, อุยฺยาเนน อุยฺยานํ อนุจงฺกมามิ อนุวิจรามิฯ โสหํ ตตฺถ ปสฺสามิ เอเก สมณพฺราหฺมเณ กิเส ลูเข ทุพฺพเณฺณ อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาเต ธมนิสนฺถตคเตฺต, น วิย มเญฺญ จกฺขุํ พนฺธเนฺต ชนสฺส ทสฺสนายฯ ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, เอตทโหสิ – 'อทฺธา อิเม อายสฺมโนฺต อนภิรตา วา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ, อตฺถิ วา เตสํ กิญฺจิ ปาปํ กมฺมํ กตํ ปฏิจฺฉนฺนํ; ตถา หิ อิเม อายสฺมโนฺต กิสา ลูขา ทุพฺพณฺณา อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา ธมนิสนฺถตคตฺตา, น วิย มเญฺญ จกฺขุํ พนฺธนฺติ ชนสฺส ทสฺสนายา'ติฯ ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ – 'กึ นุ โข ตุเมฺห อายสฺมโนฺต กิสา ลูขา ทุพฺพณฺณา อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา ธมนิสนฺถตคตฺตา, น วิย มเญฺญ จกฺขุํ พนฺธถ ชนสฺส ทสฺสนายา'ติ? เต เอวมาหํสุ – 'พนฺธุกโรโค โน [ปณฺฑุกโรคิโน (ก.)], มหาราชา'ติฯ อิธ ปนาหํ, ภเนฺต, ภิกฺขู ปสฺสามิ หฏฺฐปหเฏฺฐ อุทคฺคุทเคฺค อภิรตรูเป ปีณินฺทฺริเย [ปีณิตินฺทฺริเย (สี. ปี.)] อโปฺปสฺสุเกฺก ปนฺนโลเม ปรทตฺตวุเตฺต มิคภูเตน เจตสา วิหรเนฺตฯ ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, เอตทโหสิ – 'อทฺธา อิเม

อายสฺมนฺต ตสฺส ภควโต สาสเน อุฬารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ ชานนฺติ; ตถา หิ อิเม อายสฺมนฺต หฏฺฐปหฏฺฐา อุทคฺคุทคฺคา อภิรตรูปา ปีณินฺทฺริยา อปฺโปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทตฺตวุตฺตา มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺตี’ติฯ อยมฺปิ โข เม, ภนฺเต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – ‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ’ติฯ

๓๗๐. ‘‘ปุน จปราหํ, ภนฺเต, ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต; ปโหมิ ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ, ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ, ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺพาเชตุํ ฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อฑฺฑกรเณ นิสินฺนสฺส อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตนฺติฯ โสหํ น ลภามิ – ‘มา เม โภนฺโต อฑฺฑกรเณ นิสินฺนสฺส อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตถ [โอปาเตนฺตุ (สี.) อุปริเสลสุตฺเต ปน ‘‘โอปาเตถา’’ติเยว ทิสฺสติ], กถาปริโยสานํ เม โภนฺโต อาคเมนฺตู’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตนฺติฯ อิธ ปนาหํ, ภนฺเต, ภิกฺขู ปสฺสามิ; ยสฺมิํ สมเย ภควา อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติ, เนว ตสฺมิํ สมเย ภควโต สาวกานํ ขิปิตสทฺโท วา โหติ อุกฺกาสิตสทฺโท วาฯ ภูตปุพฺพํ, ภนฺเต, ภควา อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติฯ ตตฺรญฺญตโร ภควโต สาวโก อุกฺกาสิฯ ตเมนํ อญฺญตโร สพฺรหฺมจารี ชณฺณุเกน ฆฏฺเฏสิ – ‘อปฺปสทฺโท อายสฺมา โหตุ, มายสฺมา สทฺทมกาสิ; สตฺถา โน ภควา ธมฺมํ เทเสตี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภนฺเต, เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! อทณฺเฑน วต กิร, โภ, อสตฺเถน เอวํ สุวินีตา ปริสา ภวิสฺสตี’ติ! น โข ปนาหํ, ภนฺเต, อิโต พหิทฺธา อญฺญํ เอวํ สุวินีตํ ปริสํ สมนุปสฺสามิฯ อยมฺปิ โข เม, ภนฺเต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – ‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ’ติฯ

๓๗๑. ‘‘ปุน จปราหํ, ภนฺเต, ปสฺสามิ อิเธกจฺเจ ขตฺติยปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเปฯ เต ภินฺทนฺตา [โวภินฺทนฺตา (สี.)] มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตี’ติฯ เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ – ‘อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสามฯ เอวํ เจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสาม; เอวํ เจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมฺปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามา’ติฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฏ’ติฯ เต เยน ภควา เตนุปสงฺกมนฺติฯ เต ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ ฯ เต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุโต วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ? อญฺญทตฺถุ ภควโต สาวกา สมฺปชฺชนฺติฯ อยมฺปิ โข เม, ภนฺเต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – ‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ’ติฯ

๓๗๒. ‘‘ปุน จปราหํ, ภนฺเต, ปสฺสามิ อิเธกจฺเจ พฺราหฺมณปณฺฑิเต…เป.… คหปติปณฺฑิเต…เป.… สมณปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเปฯ เต ภินฺทนฺตา มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตี’ติฯ เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ – ‘อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสามฯ เอวํ เจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสาม; เอวํ เจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมฺปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามา’ติฯ เต สุณนฺติ – ‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฏ’ติฯ เต เยน ภควา เตนุปสงฺกมนฺติฯ เต ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ เต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุโต วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ? อญฺญทตฺถุ ภควนฺตํเยว โอกาสํ ยาจนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายฯ เต ภควา ปพฺพาเชติฯ เต ตถาปพฺพชิตา สมานา เอกา วูปกฏฺฐา อปฺปมตฺตา อาตาปิ

โน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติฯ เต เอวมาหํสุ – 'มนํ วต, โภ, อนสฺสาม; มนํ วต, โภ, ปนสฺสาม'ฯ มยญฺหิ ปุเพฺพ อสฺสมณาว สมานา สมณามฺหาติ ปฏิชานิมฺหา, อพฺราหฺมณาว สมานา พฺราหฺมณามฺหาติ ปฏิชานิมฺหา, อนรหโนฺตว สมานา อรหนฺตามฺหาติ ปฏิชานิมฺหาฯ 'อิทานิ โขมฺห สมณา, อิทานิ โขมฺห พฺราหฺมณา, อิทานิ โขมฺห อรหโนฺต'ติฯ อยมฺปิ โข เม, ภเนฺต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – 'สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ'ติฯ

๓๗๓. ''ปุน จปราหํ, ภเนฺต, อิเม อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย มมภตฺตา มมยานา, อหํ เนสํ ชีวิกาย [ชีวิตสฺส (สี.), ชีวิกํ (สี. อฏฺฐ.), ชีวิตํ (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] ทาตา, ยสสฺส อาหตฺตา; อถ จ ปน โน ตถา มยิ นิปจฺจการํ กโรนฺติ ยถา ภควติฯ ภูตปุพฺพาหํ, ภเนฺต, เสนํ อพฺภุยฺยาโต สมาโน อิเม จ อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย วีมํสมาโน อญฺญตรสฺมิํ สมฺพาเธ อาวสเถ วาสํ อุปคจฺฉิํฯ อถ โข, ภเนฺต, อิเม อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย พหุเทว รตฺติํ ธมฺมิยา กถาย วีตินาเมตฺวา, ยโต อโหสิ ภควา [อโสฺสสุํ โข ภควนฺตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ตโต สีสํ กตฺวา มํ ปาทโต กริตฺวา นิปชฺชิํสุฯ ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, เอตทโหสิ – 'อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! อิเม อิสิทตฺตปุราณา ถปตโย มมภตฺตา มมยานา, อหํ เนสํ ชีวิกาย ทาตา, ยสสฺส อาหตฺตา; อถ จ ปน โน ตถา มยิ นิปจฺจการํ กโรนฺติ ยถา ภควติฯ อทฺธา อิเม อายสฺมโนฺต ตสฺส ภควโต สาสเน อุฬารํ ปุเพฺพนาปรํ วิเสสํ ชานนฺตี'ติฯ อยมฺปิ โข เม, ภเนฺต, ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ – 'สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ'ติฯ

๓๗๔. ''ปุน จปรํ, ภเนฺต, ภควาปิ ขตฺติโย, อหมฺปิ ขตฺติโย; ภควาปิ โกสโล, อหมฺปิ โกสโล; ภควาปิ อาสีติโก, อหมฺปิ อาสีติโกฯ ยมฺปิ, ภเนฺต, ภควาปิ ขตฺติโย อหมฺปิ ขตฺติโย, ภควาปิ โกสโล อหมฺปิ โกสโล, ภควาปิ อาสีติโก อหมฺปิ อาสีติโก; อิมินาวารหาเมวาหํ [อิมินาปาหํ (ก.)], ภเนฺต, ภควติ ปรมนิปจฺจการํ กาตุํ, มิตฺตูปหารํ อุปทํเสตุํฯ หนฺท, จ ทานิ มยํ, ภเนฺต, คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา''ติฯ ''ยสฺสทานิ ตฺวํ, มหาราช, กาลํ มญฺญสี''ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺตสฺส รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''เอโส, ภิกฺขเว, ราชา ปเสนทิ โกสโล ธมฺมเจติยานิ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกโนฺตฯ อุคฺคณฺหถ, ภิกฺขเว, ธมฺมเจติยานิ; ปริยาปุณาถ, ภิกฺขเว , ธมฺมเจติยานิ; ธาเรถ, ภิกฺขเว, ธมฺมเจติยานิฯ อตฺถสํหิตานิ, ภิกฺขเว, ธมฺมเจติยานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานี''ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

ธมฺมเจติยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. กณฺณกตฺถลสุตฺตํ

๓๗๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุญฺญายํ [อุชุญฺญายํ (สี. ปี.), อุทญฺญายํ (สฺยา. กํ.)] วิหรติ กณฺณกตฺถเล มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล อุรุญฺญํ อนุปฺปโตฺต โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามเนฺตสิ – ''เอหิ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส, เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – 'ราชา, ภเนฺต, ปเสนทิ โกสโล ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ

ตี’ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – ‘อชฺช กิร, ภนฺเต, ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข โส ปุริโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ราชา, ภนฺเต, ปเสนทิ โกสโล ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ – ‘อชฺช กิร ภนฺเต, ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’’ติฯ อโสฺสสุํ โข โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี – ‘‘อชฺช กิร ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’ติฯ อถ โข โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ ภตฺตาภิหาเร อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ‘‘เตน หิ, มหาราช, อมฺหากมฺปิ วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – ‘โสมา จ, ภนฺเต, ภคินี สกุลา จ ภคินี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’’’ติฯ

๓๗๖. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โสมา จ, ภนฺเต, ภคินี สกุลา จ ภคินี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ [วนฺทนฺติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’’ติ [ปุจฺฉนฺตีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ‘‘กิํ ปน, มหาราช, โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี อญฺญํ ทูตํ นาลตฺถุ’’นฺติ? ‘‘อโสฺสสุํ โข, ภนฺเต, โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี – ‘อชฺช กิร ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’ติฯ อถ โข, ภนฺเต, โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี มํ ภตฺตาภิหาเร อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ‘เตน หิ, มหาราช, อมฺหากมฺปิ วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’’’ติฯ ‘‘สุขินิโย โหนฺตุ ตา, มหาราช, โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี’’ติฯ

๓๗๗. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, ภนฺเต, สมโณ โคตโม เอวมาห – ‘นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’ติฯ เย เต, ภนฺเต, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม เอวมาห – นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’ติ; กจฺจิ เต, ภนฺเต, ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตี’’ติ? ‘‘เย เต, มหาราช, เอวมาหํสุ – ‘สมโณ โคตโม เอวมาห – นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’ติ; น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มํ เต อสตา อภูเตนา’’ติฯ

๓๗๘. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล วิฏูฏภํ เสนาปติํ อามนฺเตสิ – ‘‘โก นุ โข, เสนาปติ, อิมํ กถาวตฺถุํ ราชนฺเตปุเร อพฺภุทาหาสี’’ติ? ‘‘สญฺชโย, มหาราช, พฺราหฺมโณ อากาสโคตฺโต’’ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ , อมฺโภ ปุริส, มม วจเนน สญฺชยํ พฺราหฺมณํ อากาสโคตฺตํ อามนฺเตหิ – ‘ราชา ตํ, ภนฺเต, ปเสนทิ โกสโล อามนฺเตตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, เทวา’’ติ โข โส ปุริโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน สญฺชโย พฺราหฺมโณ อากาสโคตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สญฺชยํ พฺราหฺมณํ อากาส

โคตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ราชา ตํ, ภนฺเต, ปเสนทิ โกสโล อามเนฺตตี’’ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สิยา นุ โข, ภนฺเต, ภควตา อญฺญเทว กิญฺจิ สนฺธาย ภาสิตํ, ตญฺจ ชโน อญฺญถาปิ ปจฺจาคเจฺฉยฺย [ปจฺจาคเจฺฉยฺยาติ, อภิชานามิ มหาราช วาจํ ภาสิตาติ (สี.)]ฯ ยถา กถํ ปน, ภนฺเต, ภควา อภิชานาติ วาจํ ภาสิตา’’ติ? ‘‘เอวํ โข อหํ, มหาราช, อภิชานามิ วาจํ ภาสิตา – ‘นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย สกิเทว สพฺพํ ญสฺสติ, สพฺพํ ทกฺขิติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’’ติฯ ‘‘เหตุรูปํ, ภนฺเต, ภควา อาห; สเหตุรูปํ, ภนฺเต, ภควา อาห – ‘นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา โย สกิเทว สพฺพํ ญสฺสติ, สพฺพํ ทกฺขิติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’’ติฯ ‘‘จตฺตาโรเม, ภนฺเต, วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทาฯ อิเมสํ นุ โข, ภนฺเต, จตุนฺนํ วณฺณานํ สิยา วิเสโส สิยา นานากรณ’’นฺติ? ‘‘จตฺตาโรเม, มหาราช, วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทาฯ อิเมสํ โข, มหาราช, จตุนฺนํ วณฺณานํ เทฺว วณฺณา อคฺคมกฺขายนฺติ – ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ – ยทิทํ อภิวาทนปจฺจุฎฺฐานอญฺชลิกมฺมสามีจิกมฺมานี’’ติ [สามิจิกมฺมานนฺติ (สี.)]ฯ ‘‘นาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ ทิฎฺฐธมฺมิกํ ปุจฺฉามิ; สมฺปรายิกาหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ ปุจฺฉามิฯ จตฺตาโรเม, ภนฺเต, วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทาฯ อิเมสํ นุ โข, ภนฺเต, จตุนฺนํ วณฺณานํ สิยา วิเสโส สิยา นานากรณ’’นฺติ?

๓๗๙. ‘‘ปญฺจิมานิ, มหาราช, ปธานิยงฺคานิฯ กตมานิ ปญฺจ? อิธ, มหาราช, ภิกฺขุ สทฺโธ โหติ, สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติ; อปฺปาพาโธ โหติ อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมาย; อสโฐ โหติ อมายาวี ยถาภูตํ อตฺตานํ อาวิกตฺตา สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ; อารทฺธวีริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย, ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุ; ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิเพฺพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยา – อิมานิ โข, มหาราช, ปญฺจ ปธานิยงฺคานิฯ จตฺตาโรเม, มหาราช, วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทาฯ เต จสฺสุ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยเงฺคหิ สมนฺนาคตา ; เอตฺถ ปน เนสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ ‘‘จตฺตาโรเม, ภนฺเต, วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทา ฯ เต จสฺสุ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยเงฺคหิ สมนฺนาคตา; เอตฺถ ปน เนสํ, ภนฺเต, สิยา วิเสโส สิยา นานากรณ’’นฺติ? ‘‘เอตฺถ โข เนสาหํ, มหาราช, ปธานเวมตฺตตํ วทามิฯ เสยฺยถาปิสฺสุ, มหาราช, เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา, เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา อทนฺตา อวินีตาฯ ตํ กึ มญฺญสิ, มหาราช, เย เต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา, อปิ นุ เต ทนฺตาว ทนฺตการณํ คเจฺฉยฺยุํ, ทนฺตาว ทนฺตภูมึ สมฺปาปุเณยฺยุ’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เย ปน เต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา อทนฺตา อวินีตา, อปิ นุ เต อทนฺตาว ทนฺตการณํ คเจฺฉยฺยุํ, อทนฺตาว ทนฺตภูมึ สมฺปาปุเณยฺยุํ, เสยฺยถาปิ เต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวเมว โข, มหาราช, ยํ ตํ สเทฺธน ปตฺตพฺพํ อปฺปาพาเธน อสเฐน อมายาวินา อารทฺธวีริเยน ปญฺญวตา ตํ วต [ตํ ตถา โส (ก.)] อสฺสทฺโธ พหฺวาพาโธ สโฐ มายาวี กุสีโต ทุปฺปโญฺญ ปาปุณิสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ

๓๘๐. ‘‘เหตุรูปํ, ภนฺเต, ภควา อาห; สเหตุรูปํ, ภนฺเต, ภควา อาหฯ จตฺตาโรเม, ภนฺเต, วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา , สุทฺทาฯ เต จสฺสุ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยเงฺคหิ สมนฺนาคตา เต จสฺสุ สมฺมปฺปธานา; เอตฺถ ปน เนสํ, ภนฺเต, สิยา วิเสโส สิยา นานากรณ’’นฺติ? ‘‘เอตฺถ โข [เอตฺถ โข ปน (สี.)] เนสาหํ, มหาราช, น กิญฺจิ นานากรณํ วทามิ – ยทิทํ วิมุตฺติ

ยา วิมุตฺติํฯ เสยฺยถาปิ, มหาราช, ปุริโส สุกฺขํ สากกฏฺฐํ อาทาย อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺย ; อถาปโร ปุริโส สุกฺขํ สาลกฏฺฐํ อาทาย อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺย; อถาปโร ปุริโส สุกฺขํ อมฺพกฏฺฐํ อาทาย อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺย; อถาปโร ปุริโส สุกฺขํ อุทุมฺพรกฏฺฐํ อาทาย อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, มหาราช, สิยา นุ โข เตสํ อคฺคีนํ นานาทารุโต อภินิพฺพตฺตานํ กิญฺจิ นานากรณํ อจฺจิยา วา อจฺจิํ, วเณฺณน วา วณฺณํ, อาภาย วา อาภ''นฺติ? ''โน เหตํ, ภเนฺต''ฯ ''เอวเมว โข, มหาราช, ยํ ตํ เตชํ วีริยา นิมฺมถิตํ ปธานาภินิพฺพตฺตํ [วิริยํ นิปฺผรติ, ตํ ปจฺฉาภินิพฺพตฺตํ (สี.)], นาหํ ตตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ วทามิ – ยทิทํ วิมุตฺติยา วิมุตฺติ''นฺติฯ ''เหตุรูปํ, ภเนฺต, ภควา อาห; สเหตุรูปํ, ภเนฺต, ภควา อาหฯ กิํ ปน, ภเนฺต, อตฺถิ เทวา''ติ? ''กิํ ปน ตฺวํ, มหาราช, เอวํ วเทสิ – 'กิํ ปน, ภเนฺต, อตฺถิ เทวา'''ติ? ''ยทิ วา เต, ภเนฺต, เทวา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ ยทิ วา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ''? ''เย เต, มหาราช, เทวา สพฺยาพชฺฌา เต เทวา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ, เย เต เทวา อพฺยาพชฺฌา เต เทวา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺต''นฺติฯ

๓๘๑. เอวํ วุเตฺต, วิฑูฑโภ เสนาปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เย เต, ภเนฺต, เทวา สพฺยาพชฺฌา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ เต เทวา, เย เต เทวา อพฺยาพชฺฌา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ เต เทเว ตมฺหา ฐานา จาเวสฺสนฺติ วา ปพฺพาเชสฺสนฺติ วา''ติ?

อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – ''อยํ โข วิฑูฑโภ เสนาปติ รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปุโตฺต; อหํ ภควโต ปุโตฺตฯ อยํ โข กาโล ยํ ปุโตฺต ปุเตฺตน มเนฺตยฺยา''ติฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท วิฑูฑภํ เสนาปติํ อามเนฺตสิ – ''เตน หิ, เสนาปติ, ตํ เยเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ; ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, เสนาปติ, ยาวตา รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส วิชิตํ ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ปโหติ ตตฺถ ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุํ วา ปพฺพาเชตุํ วา''ติ? ''ยาวตา, โภ, รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส วิชิตํ ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ปโหติ ตตฺถ ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุํ วา ปพฺพาเชตุํ วา''ติฯ

''ตํ กิํ มญฺญสิ, เสนาปติ, ยาวตา รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อวิชิตํ ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล น อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ตตฺถ ปโหติ ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุํ วา ปพฺพาเชตุํ วา''ติ? ''ยาวตา, โภ, รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อวิชิตํ ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล น อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, น ตตฺถ ปโหติ ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุํ วา ปพฺพาเชตุํ วา''ติฯ

''ตํ กิํ มญฺญสิ, เสนาปติ, สุตา เต เทวา ตาวติํสา''ติ? ''เอวํ, โภฯ สุตา เม เทวา ตาวติํสาฯ อิธาปิ โภตา รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน สุตา เทวา ตาวติํสา''ติฯ ''ตํ กิํ มญฺญสิ, เสนาปติ, ปโหติ ราชา ปเสนทิ โกสโล เทเว ตาวติํเส ตมฺหา ฐานา จาเวตุํ วา ปพฺพาเชตุํ วา''ติ? ''ทสฺสนมฺปิ, โภ, ราชา ปเสนทิ โกสโล เทเว ตาวติํเส นปฺปโหติ, กุโต ปน ตมฺหา ฐานา จาเวสฺสติ วา ปพฺพาเชสฺสติ วา''ติ? ''เอวเมว โข, เสนาปติ, เย เต เทวา สพฺยาพชฺฌา อาคนฺตา

โร อิตฺถตฺตํ เต เทวา, เย เต เทวา อพฺยาพชฺฌา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ เต เทเว ทสฺสนายปิ นปฺปโหนฺติ; กุโต ปน ตมฺหา ฐานา จาเวสฺสนฺติ วา ปพฺพาเชสฺสนฺติ วา''ติ?

๓๘๒. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''โกนาโม อยํ, ภนฺเต, ภิกฺขู''ติ? ''อานนฺโท นาม, มหาราชา''ติฯ ''อานนฺโท วต, โภ, อานนฺทรูโป วต, โภ! เหตุรูปํ, ภนฺเต , อายสฺมา อานนฺโท อาห; สเหตุรูปํ, ภนฺเต, อายสฺมา อานนฺโท อาหฯ กึ ปน, ภนฺเต, อตฺถิ พฺรหฺมา''ติ? ''กึ ปน ตฺวํ, มหาราช, เอวํ วเทสิ – 'กึ ปน, ภนฺเต, อตฺถิ พฺรหฺมา'''ติ? ''ยทิ วา โส, ภนฺเต, พฺรหฺมา อาคนฺตา อิตฺถตฺตํ, ยทิ วา อนาคนฺตา อิตฺถตฺต''นฺติ? ''โย โส, มหาราช, พฺรหฺมา สพฺยาพโชฺฌ โส พฺรหฺมา อาคนฺตา อิตฺถตฺตํ, โย โส พฺรหฺมา อพฺยาพโชฺฌ โส พฺรหฺมา อนาคนฺตา อิตฺถตฺต''นฺติฯ อถ โข อญฺญตโร ปุริโส ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ เอตทโวจ – ''สญฺชโย, มหาราช, พฺราหฺมโณ อากาสโคโตฺต อาคโต''ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล สญฺชยํ พฺราหฺมณํ อากาสโคตฺตํ เอตทโวจ – ''โก นุ โข, พฺราหฺมณ, อิมํ กถาวตฺถุํ ราชเนฺตปุเร อพฺภุทาหาสี''ติ? ''วิฎฺฎูโภ, มหาราช, เสนาปตี''ติฯ วิฎฺฎูโภ เสนาปติ เอวมาห – ''สญฺชโย, มหาราช, พฺราหฺมโณ อากาสโคโตฺต''ติฯ อถ โข อญฺญตโร ปุริโส ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ เอตทโวจ – ''ยานกาโล, มหาราชา''ติฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''สพฺพญฺญุตํ มยํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, สพฺพญฺญุตํ ภควา พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนาฯ จาตุวณฺณิสุทฺธึ มยํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, จาตุวณฺณิสุทฺธึ ภควา พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนาฯ อธิเทเว มยํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, อธิเทเว ภควา พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนาฯ อธิพฺรหฺมานํ มยํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, อธิพฺรหฺมานํ ภควา พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนาฯ ยํ ยเทว จ มยํ ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา ตํ ตเทว ภควา พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนาฯ หนฺท, จ ทานิ มยํ, ภนฺเต, คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา''ติฯ ''ยสฺสทานิ ตฺวํ, มหาราช, กาลํ มญฺญสี''ติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามีติฯ

กณฺณกตฺถลสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ทสมํฯ

ราชวโคฺค นิฎฺฐิโต จตุโตฺถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ฆฎิกาโร รฎฺฐปาโล, มฆเทโว มธุริยํ;
โพธิ องฺคุลิมาโล จ, ปิยชาตํ พาหิติกํ;
ธมฺมเจติยสุตฺตญฺจ, ทสมํ กณฺณกตฺถลํฯ

๕. พฺราหฺมณวโคฺค

๑. พฺรหฺมายุสุตฺตํ

๓๘๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา วิเทเหสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิฯ เตน โข ปน สมเยน พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ มิถิลายํ ปฏิวสติ ชิโณฺณ วุโฑฺฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต, วีสวสฺสสติโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ [เพทานํ (ก.)] ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยฯ อโสฺสสิ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ – ‘‘สมโณ ขลุ โภ, โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต วิเทเหสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ ปญฺจมเตฺตหิ ภิกฺขุสเตหิฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควาติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณิํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’’ติฯ

๓๘๔. เตน โข ปน สมเยน พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส อุตฺตโร นาม มาณโว อเนฺตวาสี โหติ ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุตฺตรํ มาณวํ อามเนฺตสิ – ‘‘อยํ, ตาต อุตฺตร, สมโณ โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต วิเทเหสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ ปญฺจมเตฺตหิ ภิกฺขุสเตหิฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ…เป.… สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’ติฯ เอหิ ตฺวํ, ตาต อุตฺตร, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ ชานาหิ ยทิ วา ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สนฺตํเยว สโทฺท อพฺภุคฺคโต, ยทิ วา โน ตถา; ยทิ วา โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, ยทิ วา น ตาทิโสฯ ตถา มยํ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ เวทิสฺสามา’’ติฯ ‘‘ยถา กถํ ปนาหํ, โภ, ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ชานิสฺสามิ ยทิ วา ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สนฺตํเยว สโทฺท อพฺภุคฺคโต, ยทิ วา โน ตถา; ยทิ วา โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, ยทิ วา น ตาทิโส’’ติฯ ‘‘อาคตานิ โข, ตาต อุตฺตร, อมฺหากํ มเนฺตสุ ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺวเยว คติโย ภวนฺติ อนญฺญา ฯ สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ, ราชา โหติ จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรโนฺต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวริยปฺปโตฺต สตฺตรตนสมนฺนาคโตฯ ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ, เสยฺยถิทํ – จกฺกรตนํ, หตฺถิรตนํ, อสฺสรตนํ, มณิรตนํ, อิตฺถิรตนํ, คหปติรตนํ, ปริณายกรตนเมว สตฺตมํฯ ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา ปรเสนปฺปมทฺทนาฯ โส อิมํ ปถวิํ สาครปริยนฺตํ อทเณฺฑน อสเตฺถน ธเมฺมน [ธเมฺมน สเมน (ก.)] อภิวิชิย อชฺฌาวสติฯ สเจ โข ปน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก วิวฎฺฏจฺฉโทฯ อหํ โข ปน, ตาต อุตฺตร, มนฺตานํ ทาตา; ตฺวํ มนฺตานํ ปฏิคฺคเหตา’’ติฯ

๓๘๕. ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข อุตฺตโร มาณโว พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฎฺฐายาสนา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา วิเทเหสุ เยน ภควา เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อุตฺตโร

มาณโว ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ สมเนฺนสิฯ อทฺทสา โข อุตฺตโร มาณโว ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – "ปสฺสติ โข เม อยํ อุตฺตโร มาณโว ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ , เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จา"ติฯ อถ โข ภควา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ ยถา อทฺทส อุตฺตโร มาณโว ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํฯ อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ [ปริมสิ (สี. ก.)]; อุโภปิ นาสิกโสตานิ [นาสิกาโสตานิ (สี.)] อนุมสิ ปฏิมสิ; เกวลมฺปิ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิฯ อถ โข อุตฺตรสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ – "สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิฯ ยํนูนาหํ สมณํ โคตมํ อนุพเนฺธยฺยํ, อิริยาปถมสฺส ปเสฺสยฺย"นฺติฯ อถ โข อุตฺตโร มาณโว สตฺตมาสานิ ภควนฺตํ อนุพนฺธิ ฉายาว อนปายินี [อนุปายินี (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ

๓๘๖. อถ โข อุตฺตโร มาณโว สตฺตนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน วิเทเหสุ เยน มิถิลา เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน มิถิลา เยน พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อุตฺตรํ มาณวํ พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ เอตทโวจ – "กจฺจิ, ตาต อุตฺตร, ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สนฺตํเยว สโทฺท อพฺภุคฺคโต , โน อญฺญถา? กจฺจิ ปน โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, โน อญฺญาทิโส"ติ? "ตถา สนฺตํเยว, โภ, ตํ ภวนฺตํ โคตมํ สโทฺท อพฺภุคฺคโต, โน อญฺญถา; ตาทิโสว [ตาทิโสว โภ (สี. ปี.), ตาทิโส จ โข (สฺยา. กํ. ก.)] โส ภวํ โคตโม, โน อญฺญาทิโสฯ สมนฺนาคโต จ [สมนฺนาคโต จ โภ (สพฺพตฺถ)] โส ภวํ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิฯ

"สุปฺปติฎฺฐิตปาโท โข ปน ภวํ โคตโม; อิทมฺปิ ตสฺส โภโต โคตมสฺส มหาปุริสสฺส มหาปุริสลกฺขณํ ภวติฯ

"เหฎฺฐา โข ปน ตสฺส โภโต โคตมสฺส ปาทตเลสุ จกฺกานิ ชาตานิ สหสฺสารานิ สเนมิกานิ สนาภิกานิ สพฺพาการปริปูรานิ...

"อายตปณฺหิ โข ปน โส ภวํ โคตโม...

"ทีฆงฺคุลิ โข ปน โส ภวํ โคตโม...

"มุทุตลุนหตฺถปาโท โข ปน โส ภวํ โคตโม...

"ชาลหตฺถปาโท โข ปน โส ภวํ โคตโม...

"อุสฺสงฺขปาโท โข ปน โส ภวํ โคตโม...

"เอณิชโงฺฆ โข ปน โส ภวํ โคตโม...

"ฐิตโก โข ปน โส ภวํ โคตโม อโนนมโนฺต อุโภหิ ปาณิตเลหิ ชณฺณุกานิ ปริมสติ ปริมชฺชติ...

"โกโสหิตวตฺถคุโยฺห โข ปน โส ภวํ โคตโม...

‘‘สุวณฺณวโณฺณ โข ปน โส ภวํ โคตโม กญฺจนสนฺนิภตฺตโจ…

‘‘สุขุมจฺฉวิ โข ปน โส ภวํ โคตโมฯ สุขุมตฺตา ฉวิยา รโชชลฺลํ กาเย น อุปลิมฺปติ…

‘‘เอเกกโลโม โข ปน โส ภวํ โคตโม; เอเกกานิ โลมานิ โลมกูเปสุ ชาตานิ…

‘‘อุทฺธคฺคโลโม โข ปน โส ภวํ โคตโม; อุทฺธคฺคานิ โลมานิ ชาตานิ นีลานิ อญฺชนวณฺณานิ กุณฺฑลาวฏฺฏานิ ทกฺขิณาวฏฺฏกชาตานิ…

‘‘พฺรหฺมุชุคโตฺต โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘สตฺตุสฺสโท โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘สีหปุพฺพทฺธกาโย โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘จิตนฺตรํโส โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘นิโคฺรธปริมณฺฑโล โข ปน โส ภวํ โคตโม; ยาวตกฺวสฺส กาโย ตาวตกฺวสฺส พฺยาโม, ยาวตกฺวสฺส พฺยาโม ตาวตกฺวสฺส กาโย…

‘‘สมวฏฺฏกฺขโนฺธ โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘รสคฺคสคฺคี โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘สีหหนุ โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘จตฺตาลีสทโนฺต โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘สมทโนฺต โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘อวิรฬทโนฺต โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘สุสุกฺกทาโฐ โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘ปหูตชิโวฺห โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘พฺรหฺมสฺสโร โข ปน โส ภวํ โคตโม กรวิกภาณี…

‘‘อภินีลเนโตฺต โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘โคปขุโม โข ปน โส ภวํ โคตโม…

‘‘อุณฺณา โข ปนสฺส โภโต โคตมสฺส ภมุกนฺตเร ชาตา โอทาตา มุทุตูลสนฺนิภา…

‘‘อุณฺหีสสีโส โข ปน โส ภวํ โคตโม; อิทมฺปิ ตสฺส โภโต โคตมสฺส มหาปุริสสฺส มหาปุริสลกฺขณํ ภวติฯ

“อิเมหิ โข, โภ, โส ภวํ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโตฯ

๓๘๗. “คจฺฉนฺโต โข ปน โส ภวํ โคตโม ทกฺขิเณเนว ปาเทน ปฐมํ ปกฺกมติฯ โส นาติทูเร ปาทํ อุทฺธรติ, นาจฺจาสนฺเน ปาทํ นิกฺขิปติ; โส นาติสีฆํ คจฺฉติ, นาติสณิกํ คจฺฉติ; น จ อทฺทุเวน อทฺทุวํ สงฺฆฏฺเฏนฺโต คจฺฉติ, น จ โคปฺผเกน โคปฺผกํ สงฺฆฏฺเฏนฺโต คจฺฉติฯ โส คจฺฉนฺโต น สตฺถึ อุนฺนาเมติ, น สตฺถึ โอนาเมติ; น สตฺถึ สนฺนาเมติ, น สตฺถึ วินาเมติฯ คจฺฉโต โข ปน ตสฺส โภโต โคตมสฺส อธรกาโยว [อฑฺฒกาโยว (ก.), อารทฺธกาโยว (สฺยา. กํ.)] อิญฺชติ, น จ กายพเลน คจฺฉติฯ อปโลเกนฺโต โข ปน โส ภวํ โคตโม สพฺพกาเยเนว อปโลเกติ; โส น อุทฺธํ อุโลฺลเกติ, น อโธ โอโลเกติ; น จ วิเปกฺขมาโน คจฺฉติ, ยุคมตฺตญฺจ เปกฺขติ; ตโต จสฺส อุตฺตริ อนาวฏํ ญาณทสฺสนํ ภวติฯ โส อนฺตรฆรํ ปวิสนฺโต น กายํ อุนฺนาเมติ , น กายํ โอนาเมติ; น กายํ สนฺนาเมติ, น กายํ วินาเมติฯ โส นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน อาสนสฺส ปริวตฺตติ, น จ ปาณินา อาลมฺพิตฺวา อาสเน นิสีทติ, น จ อาสนสฺมึ กายํ ปกฺขิปติฯ โส อนฺตรฆเร นิสินฺโน สมาโน น หตฺถกุกฺกุจฺจํ อาปชฺชติ, น ปาทกุกฺกุจฺจํ อาปชฺชติ; น อทฺทุเวน อทฺทุวํ อาโรเปตฺวา นิสีทติ; น จ โคปฺผเกน โคปฺผกํ อาโรเปตฺวา นิสีทติ; น จ ปาณินา หนุกํ อุปทหิตฺวา [อุปาทิยิตฺวา (สี. ปี.)] นิสีทติฯ โส อนฺตรฆเร นิสินฺโน สมาโน น ฉมฺภติ น กมฺปติ น เวธติ น ปริตสฺสติฯ โส อฉมฺภี อกมฺปี อเวธี อปริตสฺสี วิคตโลมหํโสฯ วิเวกวตฺโต จ โส ภวํ โคตโม อนฺตรฆเร นิสินฺโน โหติฯ โส ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต น ปตฺตํ อุนฺนาเมติ, น ปตฺตํ โอนาเมติ; น ปตฺตํ สนฺนาเมติ, น ปตฺตํ วินาเมติฯ โส ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหาติ นาติโถกํ นาติพหุํฯ โส น ขุลุขุลุการกํ [พุลุพุลุการกํ (สี.)] ปตฺตํ โธวติ, น สมฺปริวตฺตกํ ปตฺตํ โธวติ, น ปตฺตํ ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา หตฺเถ โธวติ; หตฺเถสุ โธเตสุ ปตฺโต โธโต โหติ, ปตฺเต โธเต หตฺถา โธตา โหนฺติฯ โส ปตฺโตทกํ ฉฑฺฑติ นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน, น จ วิจฺฉฑฺฑยมาโนฯ โส โอทนํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต น ปตฺตํ อุนฺนาเมติ, น ปตฺตํ โอนาเมติ; น ปตฺตํ สนฺนาเมติ, น ปตฺตํ วินาเมติฯ โส โอทนํ ปฏิคฺคณฺหาติ นาติโถกํ นาติพหุํฯ พฺยญฺชนํ โข ปน ภวํ โคตโม พฺยญฺชนมตฺตาย อาหาเรติ, น จ พฺยญฺชเนน อาโลปํ อตินาเมติฯ ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ โข ภวํ โคตโม มุเข อาโลปํ สมฺปริวตฺเตตฺวา อชฺโฌหรติ; น จสฺส กาจิ โอทนมิญฺชา อสมฺภินฺนา กายํ ปวิสติ, น จสฺส กาจิ โอทนมิญฺชา มุเข อวสิฏฺฐา โหติ; อถาปรํ อาโลปํ อุปนาเมติฯ รสปฏิสํเวที โข ปน โส ภวํ โคตโม อาหารํ อาหาเรติ, โน จ รสราคปฏิสํเวทีฯ

“อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ [อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต (ก.)] โข ปน โส ภวํ โคตโม อาหารํ อาหาเรติ – เนว ทวาย, น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย, วิหิํสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย – ‘อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา’ติ ฯ โส ภุตฺตาวี ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต น ปตฺตํ อุนฺนาเมติ, น ปตฺตํ โอนาเมติ; น ปตฺตํ สนฺนาเมติ, น ปตฺตํ วินาเมติฯ โส ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหาติ นาติโถกํ นาติพหุํฯ โส น ขุลุขุลุการกํ ปตฺตํ โธวติ, น สมฺปริวตฺตกํ ปตฺตํ โธวติ, น ปตฺตํ ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา หตฺเถ โธวติ; หตฺเถสุ โธเตสุ ปตฺโต โธโต โหติ, ปตฺเต โธเต หตฺถา โธตา โหนฺติฯ โส ปตฺโตทกํ ฉฑฺฑติ นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน, น จ วิจฺฉฑฺฑยมาโนฯ โส ภุตฺตาวี น ปตฺตํ ภูมิยํ นิกฺขิปติ นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน, น จ อนตฺถิโก ปตฺเตน โหติ, น จ อติเวลานุรกฺขี ปตฺตสฺมิํฯ โส ภุตฺตาวี มุหุตฺตํ ตุณฺหี นิสีทติ, น จ อนุโมทนสฺส กาลมตินาเมติฯ โส ภุตฺตาวี อนุโมทติ, น ตํ ภตฺตํ ครหติ, น อญฺญํ ภตฺตํ ปฏิกงฺขติ; อญฺญทตฺถุ ธมฺมิยา กถาย ตํ ปริสํ สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ โส ตํ ปริสํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมติฯ โส นาติสีฆํ คจฺฉติ, นาติสณิกํ คจฺฉติ, น จ มุจฺจิตุกาโม คจฺฉติ; น จ ตสฺส โภโต โคตมสฺส กาเย จีวรํ อจฺ

จุกฺกฏฺฐํ โหติ น จ อโจฺจกฺกฏฺฐํ, น จ กายสฺมึ อลฺลีนํ น จ กายสฺมา อปกฏฺฐํ; น จ ตสฺส โภโต โคตมสฺส กายมฺหา วาโต จีวรํ อปวหติ; น จ ตสฺส โภโต โคตมสฺส กาเย รโชชลฺลํ อุปลิมฺปติ ฯ โส อารามคโต นิสีทติ ปญฺญเตฺต อาสเนฯ นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลติ; น จ โส ภวํ โคตโม ปาทมณฺฑนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ โส ปาเท ปกฺขาเลตฺวา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส เนว อตฺตพฺยาพาธาย เจเตติ, น ปรพฺยาพาธาย เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย เจเตติ; อตฺตหิตปรหิตอุภยหิตสพฺพโลกหิตเมว โส ภวํ โคตโม จิเนฺตโนฺต นิสิโนฺน โหติฯ โส อารามคโต ปริสติ ธมฺมํ เทเสติ, น ตํ ปริสํ อุสฺสาเทติ, น ตํ ปริสํ อปสาเทติ; อญฺญทตฺถุ ธมฺมิยา กถาย ตํ ปริสํ สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุเตฺตเชติ สมฺปหํเสติฯ

“อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต โข ปนสฺส โภโต โคตมสฺส มุขโต โฆโส นิจฺฉรติ – วิสฺสโฎฺฐ จ, วิเญฺญโยฺย จ, มญฺชุ จ, สวนีโย จ, พินฺทุ จ, อวิสารี จ, คมฺภีโร จ, นินฺนาที จฯ ยถาปริสํ โข ปน โส ภวํ โคตโม สเรน วิญฺญาเปติ, น จสฺส พหิทฺธา ปริสาย โฆโส นิจฺฉรติฯ เต เตน โภตา โคตเมน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุเตฺตชิตา สมฺปหํสิตา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมนฺติ อวโลกยมานาเยว [อปโลกยมานาเยว (สี. ก.)] อวิชหิตตฺตา [อวิชหนฺตาภาเวน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ อทฺทสาม โข มยํ, โภ, ตํ ภวนฺตํ โคตมํ คจฺฉนฺตํ, อทฺทสาม ฐิตํ, อทฺทสาม อนฺตรฆรํ ปวิสนฺตํ, อทฺทสาม อนฺตรฆเร นิสินฺนํ ตุณฺหีภูตํ, อทฺทสาม อนฺตรฆเร ภุญฺชนฺตํ, อทฺทสาม ภุตฺตาวึ นิสินฺนํ ตุณฺหีภูตํ, อทฺทสาม ภุตฺตาวึ อนุโมทนฺตํ, อทฺทสาม อารามํ คจฺฉนฺตํ, อทฺทสาม อารามคตํ นิสินฺนํ ตุณฺหีภูตํ, อทฺทสาม อารามคตํ ปริสติ ธมฺมํ เทเสนฺตํฯ เอทิโส จ เอทิโส จ โส ภวํ โคตโม, ตโต จ ภิโยฺย”ติฯ

๓๘๘. เอวํ วุเตฺต, พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนติ –

“นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

“นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

“นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา”ติฯ

“อเปฺปว นาม มยํ กทาจิ กรหจิ เตน โภตา โคตเมน สมาคเจฺฉยฺยาม? อเปฺปว นาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโป”ติ!

๓๘๙. อถ โข ภควา วิเทเหสุ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน มิถิลา ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวมฺพวเนฯ อโสฺสสุํ โข มิถิเลยฺยกา [เมถิเลยฺยกา (สี. ปี.)] พฺราหฺมณคหปติกา – “สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต วิเทเหสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ ปญฺจมเตฺตหิ ภิกฺขุสเตหิ มิถิลํ อนุปฺปโตฺต, มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวมฺพวเนฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควาติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ ฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’”ติฯ

อถ โข มิถิเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อเปฺปกเจฺจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุ, สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อเปฺปกเจฺจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ

๓๙๐. อโสฺสสิ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ – ‘‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต มิถิลํ อนุปฺปโตฺต, มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวมฺพวเน’’ติฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ สมฺพหุเลหิ สาวเกหิ สทฺธึ เยน มฆเทวมฺพวนํ เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข พฺรหฺมายุโน พฺราหฺมณสฺส อวิทูเร อมฺพวนสฺส เอตทโหสิ – ‘‘น โข เมตํ ปติรูปํ โยหํ ปุเพฺพ อปฺปฏิสํวิทิโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺย’’นฺติฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อญฺญตรํ มาณวกํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, มาณวก, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน สมณํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฎฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – ‘พฺรหฺมายุ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ ภวนฺตํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฎฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – ‘พฺรหฺมายุ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ ชิโณฺณ วุโฑฺฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต, วีสวสฺสสติโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฎภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยฯ ยาวตา, โภ, พฺราหฺมณคหปติกา มิถิลายํ ปฎิวสนฺติ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ – ยทิทํ โภเคหิ; พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ – ยทิทํ มเนฺตหิ; พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ – ยทิทํ อายุนา เจว ยสสา จฯ โส โภโต โคตมสฺส ทสฺสนกาโม’’’ติฯ

‘‘เอวํ , โภ’’ติ โข โส มาณวโก พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฎิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฎฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส มาณวโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺรหฺมายุ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ ภวนฺตํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฎฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ – ‘พฺรหฺมายุ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ ชิโณฺณ วุโฑฺฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต, วีสวสฺสสติโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฎภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยฯ ยาวตา, โภ, พฺราหฺมณคหปติกา มิถิลายํ ปฎิวสนฺติ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ – ยทิทํ โภเคหิ; พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ – ยทิทํ มเนฺตหิ; พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ – ยทิทํ อายุนา เจว ยสสา จฯ โส โภโต โคตมสฺส ทสฺสนกาโม’’’ติฯ ‘‘ยสฺสทานิ, มาณว, พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ กาลํ มญฺญตี’’ติฯ อถ โข โส มาณวโก เยน พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘กตาวกาโส โขมฺหิ ภวตา สมเณน โคตเมนฯ ยสฺสทานิ ภวํ กาลํ มญฺญตี’’ติฯ

๓๙๑. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข สา ปริสา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน โอรมิย [โอรมตฺถ (สฺยา. กํ. ปี.), โอรมถ, โอรมติ (ก.), อถ นํ (สี.), โอรมิยาติ ปน ตฺวาปจฺจยนฺตตถสํวณฺณนานุรูปํ วิโสธิตปทํ] โอกาสมกาสิ ยถา ตํ ญาตสฺส ยสสฺสิโนฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ตํ ปริสํ เอตทโวจ – ‘‘อลํ, โภ! นิสีทถ ตุเมฺห สเก อาสเนฯ อิธาหํ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติเก นิสีทิสฺสามี’’ติฯ

อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ สมเนฺนสิฯ อทฺทสา โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

“เย เม ทฺวตฺตึสาติ สุตา, มหาปุริสลกฺขณา;
ทุเว เตสํ น ปสฺสามิ, โภโต กายสฺมึ โคตมฯ

“กจฺจิ โกโสหิตํ โภโต, วตฺถคุยฺหํ นรุตฺตม;
นารีสมานสวฺหยา, กจฺจิ ชิวฺหา น ทสฺสกา [นารีสหนาม สวฺหยา, กจฺจิ ชิวฺหา นรสฺสิกา; (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

“กจฺจิ ปหูตชิโวฺหสิ, ยถา ตํ ชานิยามเส;
นิเนฺนามเยตํ ปหูตํ, กงฺขํ วินย โน อิเสฯ

“ทิฏฺฐธมฺมหิตตฺถาย, สมฺปรายสุขาย จ;
กตาวกาสา ปุจฺฉาม, ยํ กิญฺจิ อภิปตฺถิต”นฺติฯ

๓๙๒. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – “ปสฺสติ โข เม อยํ พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จา”ติ ฯ อถ โข ภควา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ ยถา อทฺทส พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํฯ อถ โข ภควา ชิวฺหํ นิเนฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ; อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ; เกวลมฺปิ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิฯ อถ โข ภควา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ ปจฺจภาสิ –

“เย เต ทฺวตฺตึสาติ สุตา, มหาปุริสลกฺขณา;
สเพฺพ เต มม กายสฺมึ, มา เต [มา โว (ก.)] กงฺขาหุ พฺราหฺมณฯ

“อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ;
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม, ตสฺมา พุโทฺธสฺมิ พฺราหฺมณฯ

“ทิฏฺฐธมฺมหิตตฺถาย , สมฺปรายสุขาย จ;
กตาวกาโส ปุจฺฉสฺสุ, ยํ กิญฺจิ อภิปตฺถิต”นฺติฯ

๓๙๓. อถ โข พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – “กตาวกาโส โขมฺหิ สมเณน โคตเมนฯ กึ นุ โข อหํ สมณํ โคตมํ ปุเจฺฉยฺยํ – ‘ทิฏฺฐธมฺมิกํ วา อตฺถํ สมฺปรายิกํ วา’”ติฯ อถ โข พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – “กุสโล โข อหํ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ อตฺถานํฯ อเญฺญปิ มํ ทิฏฺฐธมฺมิกํ อตฺถํ ปุจฺฉนฺติฯ ยํนูนาหํ สมณํ โคตมํ สมฺปรายิกเยว อตฺถํ ปุเจฺฉยฺย”นฺติฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

“กถํ โข พฺราหฺมโณ โหติ, กถํ ภวติ เวทคู;

เตวิโชฺช โภ กถํ โหติ, โสตฺถิโย กินฺติ วุจฺจติฯ

‘‘อรหํ โภ กถํ โหติ, กถํ ภวติ เกวลี;
มุนิ จ โภ กถํ โหติ, พุโทฺธ กินฺติ ปวุจฺจตี’’ติฯ

๓๙๔. อถ โข ภควา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ ปจฺจภาสิ –

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ โย เวทิ, สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ;
อโถ ชาติกฺขยํ ปโตฺต, อภิญฺญา โวสิโต มุนิฯ

‘‘จิตฺตํ วิสุทฺธํ ชานาติ, มุตฺตํ ราเคหิ สพฺพโส;
ปหีนชาติมรโณ, พฺรหฺมจริยสฺส เกวลี;
ปารคู สพฺพธมฺมานํ, พุโทฺธ ตาที ปวุจฺจตี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควโต ปาทานิ มุเขน จ ปริจุมฺพติ, ปาณีหิ จ ปริสมฺพาหติ, นามญฺจ สาเวติ – ‘‘พฺรหฺมายุ อหํ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ; พฺรหฺมายุ อหํ, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ’’ติฯ อถ โข สา ปริสา อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา อโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! ยตฺร หิ นามายํ พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ญาโต ยสสฺสี เอวรูปํ ปรมนิปจฺจการํ กริสฺสตี’’ติฯ อถ โข ภควา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘อลํ, พฺราหฺมณ, อุฎฺฐห นิสีท ตฺวํ สเก อาสเน ยโต เต มยิ จิตฺตํ ปสนฺน’’นฺติฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุฎฺฐหิตฺวา สเก อาสเน นิสีทิฯ

๓๙๕. อถ โข ภควา พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส อนุปุพฺพิํ กถํ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ, สีลกถํ, สคฺคกถํ; กามานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสํ เนกฺขเมฺม อานิสํสํ ปกาเสสิฯ ยทา ภควา อญฺญาสิ พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ กลฺลจิตฺตํ มุทุจิตฺตํ วินีวรณจิตฺตํ อุทคฺคจิตฺตํ ปสนฺนจิตฺตํ, อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา ตํ ปกาเสสิ – ทุกฺขํ, สมุทยํ, นิโรธํ, มคฺคํฯ เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธํ วตฺถํ อปคตกาฬกํ สมฺมเทว รชนํ ปฎิคฺคเณฺหยฺย, เอวเมว พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส ตสฺมิํเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ทิฎฺฐธโมฺม ปตฺตธโมฺม วิทิตธโมฺม ปริโยคาฬฺหธโมฺม ติณฺณวิจิกิโจฺฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปโตฺต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุสาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฎิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ – เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตํฯ อธิวาเสตุ จ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฎิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, โภ โคตม, นิฎฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน

สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน วิเทเหสุ จาริกํ ปกฺกามิฯ อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต กาลมกาสิฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''พฺรหฺมายุ, ภนฺเต, พฺราหฺมโณ กาลงฺกโตฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย''ติ? ''ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ปจฺจปาทิ ธมฺมสฺสานุธมฺมํ, น จ มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิฯ พฺรหฺมายุ, ภิกฺขเว, พฺราหฺมโณ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ, ตตฺถ ปรินิพฺพายี, อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา''ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

พฺรหฺมายุสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปฐมํฯ

๒. เสลสุตฺตํ

๓๙๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ เยน อาปณํ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโม ตทวสริฯ อโสฺสสิ โข เกณิโย ชฏิโล – ''สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺคุตฺตราเปสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ อาปณํ อนุปฺปตฺโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี'''ติฯ

อถ โข เกณิโย ชฏิโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฏิลํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ ฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภควา เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ – ''มหา โข, เกณิย, ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ, ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺน''ติฯ ทุติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กิญฺจาปิ โข, โภ โคตม, มหา ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺน; อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ – ''มหา โข, เกณิย, ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ, ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺน''ติฯ ตติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กิญฺจาปิ โข, โภ โคตม, มหา ภิกฺขุสโงฺฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสโนฺน; อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติ ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน สโก อสฺสโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มิตฺตามจฺเจ ญาติสาโลหิเต อามนฺเตสิ – ''สุณนฺตุ เม โภโนฺต, มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา; สมโณ เม โคตโม นิมนฺติโต สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฯ เยน เม กายเวยฺยาวฏิกํ [กายเวยาวฏฺฏิกํ (สี. สฺยา. กํ.), กายเวยฺยาวติกํ (ก.)] กเรยฺยาถา''ติฯ ''เอวํ, โภ''ติ

โข เกณิยสฺส ชฏิลสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา เกณิยสฺส ชฏิลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อเปฺปก เจฺจ อุทฺธนานิ ขณนฺติ, อเปฺปกเจฺจ กฏฺฐานิ ผาเลนฺติ, อเปฺปกเจฺจ ภาชนานิ โธวนฺติ, อเปฺปก เจฺจ อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปนฺติ, อเปฺปกเจฺจ อาสนานิ ปญฺญเปนฺติฯ เกณิโย ปน ชฏิโล สามํ เยว มณฺฑลมาลํ ปฏิยาเทติฯ

๓๙๗. เตน โข ปน สมเยน เสโล พฺราหฺมโณ อาปเณ ปฏิวสติ ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ , ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหา ปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ตีณิ จ มาณวกสตานิ มเนฺต วาเจติฯ เตน โข ปน สมเยน เกณิโย ชฏิโล เสเล พฺราหฺมเณ อภิปฺปสโนฺน โหติฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ มาณวกสเตหิ ปริวุโต ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข เสโล พฺราหฺมโณ เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสเม อเปฺปกเจฺจ อุทฺธนานิ ขณเนฺต, อเปฺปกเจฺจ กฏฺฐานิ ผาเลเนฺต, อเปฺปกเจฺจ ภาชนานิ โธวเนฺต, อเปฺปกเจฺจ อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปเนฺต, อเปฺปกเจฺจ อาสนานิ ปญฺญเปเนฺต, เกณิยํ ปน ชฏิลํ สามํเยว มณฺฑลมาลํ ปฏิยาเทนฺตํฯ ทิสฺวาน เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ – ''กิํ นุ โภโต เกณิยสฺส อาวาโห วา ภวิสฺสติ วิวาโห วา ภวิสฺสติ มหายโญฺญ วา ปจฺจุปฏฺฐิโต, ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธิํ พลกาเยนา''ติ? ''น เม, โภ เสล, อาวาโห ภวิสฺสติ นปิ วิวาโห ภวิสฺสติ นปิ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธิํ พลกาเยน; อปิ จ โข เม มหายโญฺญ ปจฺจุปฏฺฐิโตฯ อตฺถิ, โภ, สมโณ โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺคุตฺตราเปสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ อาปณํ อนุปฺปโตฺตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา'ติฯ โส เม นิมนฺติโต สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสเงฺฆนา''ติฯ

''พุโทฺธติ – โภ เกณิย, วเทสิ''?

''พุโทฺธติ – โภ เสล, วทามิ''ฯ

''พุโทฺธติ – โภ เกณิย, วเทสิ''?

''พุโทฺธติ – โภ เสล, วทามี''ติฯ

๓๙๘. อถ โข เสลสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – ''โฆโสปิ โข เอโส ทุลฺลโภ โลกสฺมิํ – ยทิทํ 'พุโทฺธ'ติ [ยทิทํ พุโทฺธ พุโทฺธติ (ก.)]ฯ อาคตานิ โข ปนมฺหากํ มเนฺตสุ ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺวเยว คติโย ภวนฺติ อนญฺญาฯ สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ, ราชา โหติ จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรโนฺต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวริยปฺปโตฺต สตฺตรตนสมนฺนาคโตฯ ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ, เสยฺยถิทํ – จกฺกรตนํ, หตฺถิรตนํ, อสฺสรตนํ, มณิรตนํ, อิตฺถิรตนํ, คหปติรตนํ, ปริณายกรตนเมว สตฺตมํฯ ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา ปรเสนปฺปมทฺทนาฯ โส อิมํ ปถวิํ สาครปริยนฺตํ อทเณฺฑน อสเตฺถน ธเมฺมน อภิวิชิย อชฺฌาวสติฯ สเจ ปน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุโทฺธ โลเก วิวฏฺฏจฺฉโท''ฯ

''กหํ ปน, โภ เกณิย, เอตรหิ โส ภวํ โคตโม วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ''ติ? เอวํ วุเตฺต, เกณิโย ชฏิโล ทกฺขิณํ พาหุํ ปคฺคเหตฺวา เสลํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ''เยเนสา, โภ เสล, นีล

วนราชี’’ติฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ มาณวกสเตหิ สทฺธิํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ เต มาณวเก อามเนฺตสิ – ‘‘อปฺปสทฺทา โภโนฺต อาคจฺฉนฺตุ ปเท ปทํ [ปาเท ปาทํ (สี.)] นิกฺขิปนฺตา; ทุราสทา [ทูรสทฺทา (ก.)] หิ เต ภควโนฺต สีหาว เอกจราฯ ยทา จาหํ, โภ, สมเณน โคตเมน สทฺธิํ มเนฺตยฺยํ, มา เม โภโนฺต อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตถฯ กถาปริโยสานํ เม ภวโนฺต อาคเมนฺตู’’ติฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณานิ สมเนฺนสิฯ

อทฺทสา โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘ปสฺสติ โข เม อยํ เสโล พฺราหฺมโณ ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จา’’ติฯ อถ โข ภควา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ, ยถา อทฺทส เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํฯ อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ; อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ; เกวลมฺปิ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิฯ อถ โข เสลสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – ‘‘สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขเณหิ ปริปุเณฺณหิ, โน อปริปุเณฺณหิ; โน จ โข นํ ชานามิ พุโทฺธ วา โน วาฯ สุตํ โข ปน เมตํ พฺราหฺมณานํ วุทฺธานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ – ‘เย เต ภวนฺติ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา เต สเก วเณฺณ ภญฺญมาเน อตฺตานํ ปาตุกโรนฺตี’ติฯ ยํนูนาหํ สมณํ โคตมํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถเวยฺย’’นฺติฯ

๓๙๙. อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถวิ –

‘‘ปริปุณฺณกาโย สุรุจิ, สุชาโต จารุทสฺสโน;
สุวณฺณวโณฺณสิ ภควา, สุสุกฺกทาโฐสิ วีริยวา [วิริยวา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

‘‘นรสฺส หิ สุชาตสฺส, เย ภวนฺติ วิยญฺชนา;
สเพฺพ เต ตว กายสฺมิํ, มหาปุริสลกฺขณาฯ

‘‘ปสนฺนเนโตฺต สุมุโข, พฺรหา [พฺรหฺมา (สฺยา. กํ. ก.)] อุชุ ปตาปวา;
มเชฺฌ สมณสงฺฆสฺส, อาทิโจฺจว วิโรจสิฯ

‘‘กลฺยาณทสฺสโน ภิกฺขุ, กญฺจนสนฺนิภตฺตโจ;
กิํ เต สมณภาเวน, เอวํ อุตฺตมวณฺณิโนฯ

‘‘ราชา อรหสิ ภวิตุํ, จกฺกวตฺตี รเถสโภ;
จาตุรโนฺต วิชิตาวี, ชมฺพุสณฺฑสฺส [ชมฺพุมณฺฑสฺส (ก.)] อิสฺสโรฯ

‘‘ขตฺติยา โภคิราชาโน, อนุยนฺตา [อนุยุตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภวนฺตุ เต;
ราชาภิราชา มนุชิโนฺท, รชฺชํ กาเรหิ โคตม’’ฯ

‘‘ราชาหมสฺมิ เสลาติ, ธมฺมราชา อนุตฺตโร;
ธเมฺมน จกฺกํ วเตฺตมิ, จกฺกํ อปฺปฏิวตฺติยํ’’ฯ

“สมฺพุโทฺธ ปฏิชานาสิ, ธมฺมราชา อนุตฺตโร;
‘ธเมฺมน จกฺกํ วเตฺตมิ’, อิติ ภาสสิ โคตมฯ

“โก นุ เสนาปติ โภโต, สาวโก สตฺถุรนฺวโย;
โก เต ตมนุวเตฺตติ, ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ”ฯ

“มยา ปวตฺติตํ จกฺกํ, (เสลาติ ภควา ธมฺมจกฺกํ อนุตฺตรํ;
สาริปุโตฺต อนุวเตฺตติ, อนุชาโต ตถาคตํฯ

“อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ;
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม, ตสฺมา พุโทฺธสฺมิ พฺราหฺมณฯ

“วินยสฺสุ มยิ กงฺขํ, อธิมุจฺจสฺสุ พฺราหฺมณ;
ทุลฺลภํ ทสฺสนํ โหติ, สมฺพุทฺธานํ อภิณฺหโสฯ

“เยสํ เว ทุลฺลโภ โลเก, ปาตุภาโว อภิณฺหโส;
โสหํ พฺราหฺมณ สมฺพุโทฺธ, สลฺลกโตฺต อนุตฺตโรฯ

“พฺรหฺมภูโต อติตุโล, มารเสนปฺปมทฺทโน;
สพฺพามิเตฺต วสี กตฺวา, โมทามิ อกุโตภโย”ฯ

“อิมํ โภโนฺต นิสาเมถ, ยถา ภาสติ จกฺขุมา;
สลฺลกโตฺต มหาวีโร, สีโหว นทตี วเนฯ

“พฺรหฺมภูตํ อติตุลํ, มารเสนปฺปมทฺทนํ;
โก ทิสฺวา นปฺปสีเทยฺย, อปิ กณฺหาภิชาติโกฯ

“โย มํ อิจฺฉติ อเนฺวตุ, โย วา นิจฺฉติ คจฺฉตุ;
อิธาหํ ปพฺพชิสฺสามิ, วรปญฺญสฺส สนฺติเก”ฯ

“เอตเญฺจ [เอวเญฺจ (สฺยา. กํ.)] รุจฺจติ โภโต, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ [สมฺมาสมฺพุทฺธสาสเน (กตฺถจิ สุตฺตนิปาเต)];
มยมฺปิ ปพฺพชิสฺสาม, วรปญฺญสฺส สนฺติเก”ฯ

“พฺราหฺมณา ติสตา อิเม, ยาจนฺติ ปญฺชลีกตา;
พฺรหฺมจริยํ จริสฺสาม, ภควา ตว สนฺติเก”ฯ

“สฺวากฺขาตํ พฺรหฺมจริยํ, (เสลาติ ภควา สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ;
ยตฺถ อโมฆา ปพฺพชฺชา, อปฺปมตฺตสฺส สิกฺขโต”ติฯ

อลตฺถ โข เสโล พฺราหฺมโณ สปริโส ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ

๔๐๐. อถ โข เกณิโย ชฏิโล ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อสฺสเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – “กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต”นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺ

กมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ, สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฏิลํ ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ –

“อคฺคิหุตฺตมุขา ยญฺญา, สาวิตฺตี ฉนฺทโส มุขํ;
ราชา มุขํ มนุสฺสานํ, นทีนํ สาคโร มุขํฯ

“นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท, อาทิจฺโจ ตปตํ มุขํ;
ปุญฺญํ อากงฺขมานานํ, สงฺโฆ เว ยชตํ มุข”นฺติฯ

อถ โข ภควา เกณิยํ ชฏิลํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข อายสฺมา เสโล สปริโส เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา เสโล สปริโส อรหตํ อโหสิฯ อถ โข อายสฺมา เสโล สปริโส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

“ยํ ตํ สรณมาคมฺม, อิโต อฏฺฐมิ จกฺขุมา;
สตฺตรตฺเตน [อนุตฺตเรน (ก.)] ภควา, ทนฺตมฺห ตว สาสเนฯ

“ตุวํ พุทฺโธ ตุวํ สตฺถา, ตุวํ มาราภิภู มุนิ;
ตุวํ อนุสเย เฉตฺวา, ติณฺโณ ตาเรสิมํ ปชํฯ

“อุปธี เต สมติกฺกนฺตา, อาสวา เต ปทาลิตา;
สีโหว อนุปาทาโน, ปหีนภยเภรโวฯ

“ภิกฺขโว ติสตา อิเม, ติฏฺฐนฺติ ปญฺชลีกตา;
ปาเท วีร ปสาเรหิ, นาคา วนฺทนฺตุ สตฺถุโน”ติฯ

เสลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุติยํฯ

๓. อสฺสลายนสุตฺตํ

๔๐๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเมฯ เตน โข ปน สมเยน นานาเวรชฺชกานํ พฺราหฺมณานํ ปญฺจมตฺตานิ พฺราหฺมณสตานิ สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข เตสํ พฺราหฺมณานํ เอตทโหสิ – “อยํ โข สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญเปติฯ โก นุ โข ปโหติ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุ”นฺติ? เตน โข ปน สมเยน อสฺสลายโน นาม มาณโว สาวตฺถิยํ ปฏิวสติ ทหโร, วุตฺตสิโร, โสฬสวสฺสุทฺเทสิโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยฯ อถ โข เตสํ พฺราหฺมณานํ เอตทโหสิ – “อยํ โข อสฺสลายโน มาณโว สาวตฺถิยํ ปฏิวสติ ทหโร,

วุตฺตสิโร, โสฬสวสฺสุเทฺทสิโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู…เป…. อนวโยฯ โส โข ปโหติ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุ''นฺติฯ

อถ โข เต พฺราหฺมณา เยน อสฺสลายโน มาณโว เตนุปงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจุํ – ''อยํ, โภ อสฺสลายน , สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญเปติฯ เอตุ ภวํ อสฺสลายโน สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตู''ติ [ปฏิมเนฺตตุนฺติ (ปี. ก.)]ฯ

เอวํ วุเตฺต, อสฺสลายโน มาณโว เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ – ''สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ธมฺมวาที; ธมฺมวาทิโน จ ปน ทุปฺปฏิมนฺติยา ภวนฺติฯ นาหํ สโกฺกมิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุ''นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข เต พฺราหฺมณา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจุํ – ''อยํ, โภ อสฺสลายน, สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญเปติฯ เอตุ ภวํ อสฺสลายโน สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุ [ปฏิมเนฺตตุํ (สี. ปี. ก.)]ฯ จริตํ โข ปน โภตา อสฺสลายเนน ปริพฺพาชก''นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข อสฺสลายโน มาณโว เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ – ''สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ธมฺมวาที; ธมฺมวาทิโน จ ปน ทุปฺปฏิมนฺติยา ภวนฺติ ฯ นาหํ สโกฺกมิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุ''นฺติฯ ตติยมฺปิ โข เต พฺราหฺมณา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจุํ – ''อยํ, โภ อสฺสลายน, สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญเปติฯ เอตุ ภวํ อสฺสลายโน สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุ [ปฏิมเนฺตตุํ (สี. ปี. ก.)]ฯ จริตํ โข ปน โภตา อสฺสลายเนน ปริพฺพาชกํฯ มา ภวํ อสฺสลายโน อยุทฺธปราชิตํ ปราชยี''ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อสฺสลายโน มาณโว เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ – ''อทฺธา โข อหํ ภวโนฺต น ลภามิฯ สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ธมฺมวาที; ธมฺมวาทิโน จ ปน ทุปฺปฏิมนฺติยา ภวนฺติฯ นาหํ สโกฺกมิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุนฺติฯ อปิ จาหํ ภวนฺตานํ วจเนน คมิสฺสามี''ติฯ

๔๐๒. อถ โข อสฺสลายโน มาณโว มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อสฺสลายโน มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''พฺราหฺมณา, โภ โคตม, เอวมาหํสุ – 'พฺราหฺมโณว เสโฎฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมโณว สุโกฺก วโณฺณ, กโณฺห อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมโณว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา'ติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา''ติ? ''ทิสฺสนฺติ [ทิสฺสเนฺต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โข ปน, อสฺสลายน, พฺราหฺมณานํ พฺราหฺมณิโย อุตุนิโยปิ คพฺภินิโยปิ วิชายมานาปิ ปายมานาปิฯ เต จ พฺราหฺมณิโยนิชาว สมานา เอวมาหํสุ – 'พฺราหฺมโณว เสโฎฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมโณว สุโกฺก วโณฺณ, กโณฺห อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมณาว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา'''ติฯ ''กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – 'พฺราหฺมโณว เสโฎฺฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา'''ติฯ

๔๐๓. ''ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, สุตํ เต – 'โยนกโมฺพเชสุ อเญฺญสุ จ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ เทฺวว วณฺณา – อโยฺย เจว ทาโส จ; อโยฺย หุตฺวา ทาโส โหติ, ทาโส หุตฺวา อโยฺย โหตี'''ติ ? ''เอวํ, โภ, สุตํ ตํ เม – 'โยนกโมฺพเชสุ อเญฺญสุ จ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ เทฺวว วณฺณา – อโยฺย เจว ทาโส จ; อโยฺย หุตฺวา ทาโส โหติ, ทาโส หุตฺวา อโยฺย โหตี'''ติฯ ''เอตฺถ, อสฺสลายน, พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ – 'พฺ

ราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติ? ‘‘กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๔๐๔. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, ขตฺติโยว นุ โข ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, โน พฺราหฺมโณ? เวสฺโสว นุ โข…เป…. สุทฺโทว นุ โข ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, โน พฺราหฺมโณ’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตมฯ ขตฺติโยปิ หิ, โภ โคตม, ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺยฯ พฺราหฺมโณปิ หิ, โภ โคตม…เป…. เวสฺโสปิ หิ, โภ โคตม…เป…. สุทฺโทปิ หิ, โภ โคตม…เป…. สพฺเพปิ หิ, โภ โคตม, จตฺตาโร วณฺณา ปาณาติปาติโน อทินฺนาทายิโน กาเมสุมิจฺฉาจาริโน มุสาวาทิโน ปิสุณวาจา ผรุสวาจา สมฺผปฺปลาปิโน อภิชฺฌาลู พฺยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺยุ’’นฺติฯ ‘‘เอตฺถ, อสฺสลายน, พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติ? ‘‘กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๔๐๕. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, พฺราหฺมโณว นุ โข ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต มุสาวาทา ปฏิวิรโต ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, โน [โน จ (ก.)] ขตฺติโย โน เวสฺส, โน สุทฺโท’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม! ขตฺติโยปิ หิ, โภ โคตม, ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต มุสาวาทา ปฏิวิรโต ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยฯ พฺราหฺมโณปิ หิ, โภ โคตม…เป…. เวสฺสปิ หิ, โภ โคตม…เป…. สุทฺทปิ หิ, โภ โคตม…เป…. สเพฺพปิ หิ, โภ โคตม, จตฺตาโร วณฺณา ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา มุสาวาทา ปฏิวิรตา ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตา ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรตา สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา อนภิชฺฌาลู อพฺยาปนฺนจิตฺตา สมฺมาทิฏฺฐี กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยุ’’นฺติฯ ‘‘เอตฺถ, อสฺสลายน , พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติ? ‘‘กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๔๐๖. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, พฺราหฺมโณว นุ โข ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุํ, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส โน สุทฺโท’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม! ขตฺติโยปิ หิ, โภ โคตม, ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุํ; พฺราหฺมโณปิ หิ, โภ โคตม… เวสฺโสปิ หิ , โภ โคตม… สุทฺโทปิ หิ, โภ โคตม… สพฺเพปิ หิ, โภ โคตม,

จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุ’’นฺติฯ ‘‘เอตฺถ, อสฺสลายน, พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติ? ‘‘กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๔๐๗. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, พฺราหฺมโณว นุ โข ปโหติ โสตฺติสินานึ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส, โน สุทฺโท’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม! ขตฺติโยปิ หิ, โภ โคตม, ปโหติ โสตฺติสินานึ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, พฺราหฺมโณปิ หิ, โภ โคตม… เวสฺโสปิ หิ, โภ โคตม… สุทฺโทปิ หิ, โภ โคตม… สพฺเพปิ หิ, โภ โคตม, จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ โสตฺติสินานึ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุ’’นฺติฯ ‘‘เอตฺถ, อสฺสลายน, พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติ? ‘‘กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๔๐๘. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, อิธ ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต นานาชจฺจานํ ปุริสานํ ปุริสสตํ สนฺนิปาเตยฺย – ‘อายนฺตุ โภนฺโต เย ตตฺถ ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺนา, สากสฺส วา สาลสฺส วา [อุปฺปนฺนา สาลสฺส วา (สี. ปี.)] สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย, อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตุฯ อายนฺตุ ปน โภนฺโต เย ตตฺถ จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวนกุลา [เวณกุลา (สี. ปี.), เวณุกุลา (สฺยา. กํ.)] รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺนา, สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย, อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตู’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, โย เอวํ นุ โข โส [โย จ นุ โข (สฺยา. กํ. ก.)] ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺเนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต, โส เอว นุ ขฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว [จ (สี. ปี.)] วณฺณวา [วณฺณิมา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)] จ ปภสฺสโร จ, เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุํ; โย ปน โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวนกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺเนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต สฺวาสฺส อคฺคิ น เจว อจฺจิมา น จ วณฺณวา น จ ปภสฺสโร, น จ เตน สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ’’นฺติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม! โยปิ หิ โส [โย โส (สี. ปี.)], โภ โคตม, ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺเนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต สฺวาสฺส [โส จสฺส (สี. ปี.), โสปิสฺส (สฺยา. กํ.)] อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ, เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุํ; โยปิ โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวนกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺเนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต, สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ, เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุํฯ สโพฺพปิ หิ, โภ โคตม, อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ, สเพฺพนปิ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ’’นฺติฯ ‘‘เอตฺถ, อสฺสลายน, พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมโณว สุกฺโก วณฺโณ,

กโณฺห อโญฺญ วโณฺณ; พฺราหฺมณาว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา’’’ติ? ‘‘กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วโณฺณ, หีโน อโญฺญ วโณฺณ…เป…. พฺรหฺมทายาทา’’’ติฯ

๔๐๙. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, อิธ ขตฺติยกุมาโร พฺราหฺมณกญฺญาย สทฺธึ สํวาสํ กเปฺปยฺย, เตสํ สํวาสมนฺวาย ปุโตฺต ชาเยถ; โย โส ขตฺติยกุมาเรน พฺราหฺมณกญฺญาย ปุโตฺต อุปฺปโนฺน, สิยา โส มาตุปิ สทิโส ปิตุปิ สทิโส, ‘ขตฺติโย’ติปิ วตฺตโพฺพ ‘พฺราหฺมโณ’ติปิ วตฺตโพฺพ’’ติ? ‘‘โย โส, โภ โคตม, ขตฺติยกุมาเรน พฺราหฺมณกญฺญาย ปุโตฺต อุปฺปโนฺน, สิยา โส มาตุปิ สทิโส ปิตุปิ สทิโส, ‘ขตฺติโย’ติปิ วตฺตโพฺพ ‘พฺราหฺมโณ’ติปิ วตฺตโพฺพ’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, อิธ พฺราหฺมณกุมาโร ขตฺติยกญฺญาย สทฺธึ สํวาสํ กเปฺปยฺย, เตสํ สํวาสมนฺวาย ปุโตฺต ชาเยถ; โย โส พฺราหฺมณกุมาเรน ขตฺติยกญฺญาย ปุโตฺต อุปฺปโนฺน, สิยา โส มาตุปิ สทิโส ปิตุปิ สทิโส, ‘ขตฺติโย’ติปิ วตฺตโพฺพ ‘พฺราหฺมโณ’ติปิ วตฺตโพฺพ’’ติ? ‘‘โย โส, โภ โคตม, พฺราหฺมณกุมาเรน ขตฺติยกญฺญาย ปุโตฺต อุปฺปโนฺน, สิยา โส มาตุปิ สทิโส ปิตุปิ สทิโส, ‘ขตฺติโย’ติปิ วตฺตโพฺพ ‘พฺราหฺมโณ’ติปิ วตฺตโพฺพ’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน อิธ วฬวํ คทฺรเภน สมฺปโยเชยฺยุํ [สํโยเชยฺย (ก.)], เตสํ สมฺปโยคมนฺวาย กิโสโร ชาเยถ; โย โส วฬวาย คทฺรเภน กิโสโร อุปฺปโนฺน, สิยา โส มาตุปิ สทิโส ปิตุปิ สทิโส, ‘อโสฺส’ติปิ วตฺตโพฺพ ‘คทฺรโภ’ติปิ วตฺตโพฺพ’’ติ? ‘‘กุณฺฑญฺหิ โส [เวกุรญฺชาย หิ โส (สี. ปี.), โส กุมารณฺฑุปิ โส (สฺยา. กํ.), เวกุลโช หิ โส (?)], โภ โคตม, อสฺสตโร โหติฯ อิทํ หิสฺส , โภ โคตม, นานากรณํ ปสฺสามิ; อมุตฺร จ ปเนสานํ น กิญฺจิ นานากรณํ ปสฺสามี’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, อิธาสฺสุ เทฺว มาณวกา ภาตโร สอุทริยา, เอโก อชฺฌายโก อุปนีโต เอโก อนชฺฌายโก อนุปนีโตฯ กเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุํ สเทฺธ วา ถาลิปาเก วา ยเญฺญ วา ปาหุเน วา’’ติ? ‘‘โย โส, โภ โคตม, มาณวโก อชฺฌายโก อุปนีโต ตเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุํ สเทฺธ วา ถาลิปาเก วา ยเญฺญ วา ปาหุเน วาฯ กิญฺหิ, โภ โคตม, อนชฺฌายเก อนุปนีเต ทินฺนํ มหปฺผลํ ภวิสฺสตี’’ติ?

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, อสฺสลายน, อิธาสฺสุ เทฺว มาณวกา ภาตโร สอุทริยา, เอโก อชฺฌายโก อุปนีโต ทุสฺสีโล ปาปธโมฺม, เอโก อนชฺฌายโก อนุปนีโต สีลวา กลฺยาณธโมฺมฯ กเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุํ สเทฺธ วา ถาลิปาเก วา ยเญฺญ วา ปาหุเน วา’’ติ? ‘‘โย โส, โภ โคตม, มาณวโก อนชฺฌายโก อนุปนีโต สีลวา กลฺยาณธโมฺม ตเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุํ สเทฺธ วา ถาลิปาเก วา ยเญฺญ วา ปาหุเน วาฯ กิญฺหิ, โภ โคตม, ทุสฺสีเล ปาปธเมฺม ทินฺนํ มหปฺผลํ ภวิสฺสตี’’ติ?

‘‘ปุเพฺพ โข ตฺวํ, อสฺสลายน, ชาตึ อคมาสิ; ชาตึ คนฺตฺวา มเนฺต อคมาสิ; มเนฺต คนฺตฺวา ตเป อคมาสิ; ตเป คนฺตฺวา [มเนฺต คนฺตฺวา ตเมตํ ตฺวํ (สี. ปี.), มเนฺต คนฺตฺวา ตเมว ฐเปตฺวา (สฺยา. กํ.)] จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปจฺจาคโต, ยมหํ ปญฺญเปมี’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, อสฺสลายโน มาณโว ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขโนฺธ อโธมุโข ปชฺฌายโนฺต อปฺปฏิภาโน นิสีทิฯ

๔๑๐. อถ โข ภควา อสฺสลายนํ มาณวํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภานํ วิทิตฺวา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจ – ‘‘ภูตปุพฺพํ, อสฺสลายน, สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ อรญฺญายตเน ปณฺณกุฏีสุ สมฺมนฺตานํ [วสนฺตานํ (สี.)] เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ – ‘พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’ติฯ อโสฺสสิ โข , อสฺสลายน, อสิโต เทวโล อิสิ – ‘สตฺตนฺนํ กิร พฺราหฺมณิสีนํ อรญฺญายตเน ปณฺณกุฏีสุ สมฺมนฺตานํ เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ…เป.… พฺรหฺมทายาทา’ติฯ อถ โข, อสฺสลายน, อสิโต เทวโล อิสิ เกสมสฺสุํ กปฺเปตฺวา มญฺชิฏฺฐวณฺณานิ ทุสฺสานิ นิวาเสตฺวา ปฏลิโย [อฏลิโย (สี. ปี.), อคลิโย (สฺยา. กํ.)] อุปาหนา อารุหิตฺวา ชาตรูปมยํ ทณฺฑํ คเหตฺวา สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ ปตฺถณฺฑิเล ปาตุรโหสิฯ อถ โข, อสฺสลายน, อสิโต เทวโล อิสิ สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ ปตฺถณฺฑิเล จงฺกมมาโน เอวมาห – ‘หนฺท, โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คตา [คนฺตา (สฺยา. กํ. ก.)]; หนฺท, โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คตา’ติ? อถ โข, อสฺสลายน, สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ เอตทโหสิ – ‘โก นายํ คามณฺฑลรูโป วิย สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ ปตฺถณฺฑิเล จงฺกมมาโน เอวมาห – ‘หนฺท, โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คตา; หนฺท, โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คตาติ? หนฺท, นํ อภิสปามา’ติฯ อถ โข, อสฺสลายน, สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ อภิสปึสุ – ‘ภสฺมา, วสล [วสลี (ปี.), วสลิ (ก.), จปลี (สฺยา. กํ.)], โหหิ; ภสฺมา, วสล, โหหี’ติ [ภสฺมา วสล โหหีติ อภิสปวจนํ สี. ปี. โปตฺถเกสุ สกิเทว อาคตํ]ฯ ยถา ยถา โข, อสฺสลายน, สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ อภิสปึสุ ตถา ตถา อสิโต เทวโล อิสิ อภิรูปตโร เจว โหติ ทสฺสนียตโร จ ปาสาทิกตโร จฯ อถ โข, อสฺสลายน, สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ เอตทโหสิ – ‘โมฆํ วต โน ตโป, อผลํ พฺรหฺมจริยํฯ มยญฺหิ ปุพฺเพ ยํ อภิสปาม – ภสฺมา, วสล, โหหิ; ภสฺมา, วสล, โหหีติ ภสฺมาว ภวติ เอกโจฺจฯ อิมํ ปน มยํ ยถา ยถา อภิสปาม ตถา ตถา อภิรูปตโร เจว โหติ ทสฺสนียตโร จ ปาสาทิกตโร จา’ติฯ ‘น ภวนฺตานํ โมฆํ ตโป, นาผลํ พฺรหฺมจริยํฯ อิงฺฆ ภวนฺโต, โย มยิ มโนปโทโส ตํ ปชหถา’ติฯ ‘โย ภวติ มโนปโทโส ตํ ปชหามฯ โก นุ ภวํ โหตี’ติ? ‘สุโต นุ ภวตํ – อสิโต เทวโล อิสี’ติ? ‘เอวํ, โภ’ฯ ‘โส ขฺวาหํ, โภ, โหมี’ติฯ อถ โข, อสฺสลายน, สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ อภิวาเทตุํ อุปกฺกมึสุฯ

๔๑๑. ‘‘อถ โข, อสฺสลายน, อสิโต เทวโล อิสิ สตฺต พฺราหฺมณิสโย เอตทโวจ – ‘สุตํ เมตํ, โภ, สตฺตนฺนํ กิร พฺราหฺมณิสีนํ อรญฺญายตเน ปณฺณกุฏีสุ สมฺมนฺตานํ เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ – พฺราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมโณว สุกฺโก วณฺโณ , กโณฺห อญฺโญ วณฺโณ; พฺราหฺมณาว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา; พฺราหฺมณาว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทา’ติฯ ‘เอวํ, โภ’ฯ

‘‘‘ชานนฺติ ปน โภนฺโต – ยา ชนิกา มาตา [ชนิมาตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] พฺราหฺมณํเยว อคมาสิ, โน อพฺราหฺมณ’นฺติ? ‘โน หิทํ, โภ’ฯ

‘‘‘ชานนฺติ ปน โภนฺโต – ยา ชนิกามาตุ [ชนิมาตุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มาตา ยาว สตฺตมา มาตุมาตามหยุคา พฺราหฺมณํเยว อคมาสิ, โน อพฺราหฺมณ’นฺติ? ‘โน หิทํ, โภ’ฯ

‘‘‘ชานนฺติ ปน โภนฺโต – โย ชนโก ปิตา [ชนิปิตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] พฺราหฺมณึเยว อคมาสิ, โน อพฺราหฺมณิ’นฺติ? ‘โน หิทํ, โภ’ฯ

‘‘‘ชานนฺติ ปน โภนฺโต – โย ชนกปิตุ [ชนิปิตุ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปิตา ยาว สตฺตมา ปิตุปิตามหยุคา พฺราหฺมณึเยว อคมาสิ, โน อพฺราหฺมณิ’นฺติ? ‘โน หิทํ, โภ’ฯ

‘‘‘ชานนฺติ ปน โภโนฺต – ยถา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตี’ติ [น มยํ ชานาม โภ ยถา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตีติฯ ยถา กถํ ปน โภ คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตีติฯ (ก.)]? ‘ชานาม มยํ, โภ – ยถา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหติ [น มยํ ชานาม โภ ยถา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตีติฯ ยถา กถํ ปน โภ คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตีติฯ (ก.)]ฯ อิธ มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ; เอวํ ติณฺณํ สนฺนิปาตา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตี’ติฯ

‘‘‘ชานนฺติ ปน โภโนฺต – ตคฺฆ [ยเคฺฆ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], โส คนฺธพฺโพ ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวโสฺส วา สุโทฺท วา’ติ? ‘น มยํ, โภ, ชานาม – ตคฺฆ โส คนฺธพฺโพ ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวโสฺส วา สุโทฺท วา’ติฯ ‘เอวํ สเนฺต, โภ, ชานาถ – เก ตุเมฺห โหถา’ติ? ‘เอวํ สเนฺต, โภ , น มยํ ชานาม – เก มยํ โหมา’ติฯ เต หิ นาม, อสฺสลายน, สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิเตน เทวเลน อิสินา สเก ชาติวาเท สมนุยุญฺชียมานา สมนุคฺคาหียมานา สมนุภาสียมานา น สมฺปายิสฺสนฺติ; กิํ ปน ตฺวํ เอตรหิ มยา สกสฺมิํ ชาติวาเท สมนุยุญฺชียมาโน สมนุคฺคาหียมาโน สมนุภาสียมาโน สมฺปายิสฺสสิ, เยสํ ตฺวํ สาจริยโก น ปุโณฺณ ทพฺพิคาโห’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อสฺสลายโน มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

อสฺสลายนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ตติยํฯ

๔. โฆฏมุขสุตฺตํ

๔๑๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา อุเทโน พาราณสิยํ วิหรติ เขมิยมฺพวเนฯ เตน โข ปน สมเยน โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ พาราณสิํ อนุปฺปโตฺต โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน เขมิยมฺพวนํ เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุเทโน อโพฺภกาเส จงฺกมติฯ อถ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ เยนายสฺมา อุเทโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อุเทเนน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา อายสฺมนฺตํ อุเทนํ จงฺกมนฺตํ อนุจงฺกมมาโน เอวมาห – ‘‘อโมฺภ สมณ, ‘นตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช’ [ปริพฺพาโช (สี. ปี.)] – เอวํ เม เอตฺถ โหติฯ ตญฺจ โข ภวนฺตรูปานํ วา อทสฺสนา, โย วา ปเนตฺถ ธโมฺม’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา อุเทโน จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ โฆฏมุโขปิ โข พฺราหฺมโณ จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตํ โข โฆฏมุขํ พฺราหฺมณํ อายสฺมา อุเทโน เอตทโวจ – ‘‘สํวิชฺชนฺติ [สํวิชฺชเนฺต (พหูสุ)] โข, พฺราหฺมณ, อาสนานิฯ สเจ อากงฺขสิ, นิสีทา’’ติฯ ‘‘เอตเทว โข ปน มยํ โภโต อุเทนสฺส อาคมยมานา (น) นิสีทามฯ กถญฺหิ นาม มาทิโส ปุเพฺพ อนิมนฺติโต อาสเน นิสีทิตพฺพํ มเญฺญยฺยา’’ติ? อถ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อุเทนํ เอตทโวจ – ‘‘อโมฺภ สมณ, ‘นตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช’ – เอวํ เม เอตฺถ โหติฯ ตญฺจ โข ภวนฺตรูปานํ วา อทสฺสนา, โย วา ปเนตฺถ ธโมฺม’’ติฯ ‘‘สเจ โข ปน เม ตฺวํ, พฺราหฺมณ, อนุเญฺญยฺยํ อนุชาเนยฺยาสิ, ปฏิโกฺกสิตพฺพญฺจ ปฏิโกฺกเสยฺยาสิ; ยสฺส จ ปน เม ภาสิตสฺส อตฺถํ น ชาเนยฺยาสิ, มมํเยว ตตฺถ อุตฺตริ ปฏิปุเจฺฉยฺยาสิ – ‘อิทํ, โภ อุเทน, กถํ, อิมสฺส กฺวโตฺถ’ติ? เอวํ กตฺวา สิยา โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป’’ติฯ ‘‘อนุเญฺญยฺยํ ขฺวาหํ โภโต อุเทนสฺส อนุชานิสฺสามิ, ปฏิโกฺกสิตพฺพญฺจ ปฏิโกฺกสิ

สฺสามิ; ยสฺส จ ปนาหํ โภโต อุเทนสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ น ชานิสฺสามิ, ภวนฺตํเยว ตตฺถ อุเทนํ อุตฺตริ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ – 'อิทํ, โภ อุเทน, กถํ, อิมสฺส กฺวตฺถ'ติ? เอวํ กตฺวา โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโป''ติฯ

๔๑๓. ''จตฺตาโรเม, พฺราหฺมณ, ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ กตเม จตฺตาโร? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ปรนฺตโป โหติ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ อิธ ปน, พฺราหฺมณ , เอกโจฺจ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป โหติ นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ อิเมสํ, พฺราหฺมณ, จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ กตโม เต ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตี''ติ?

''ยฺวายํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต อยํ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ; โยปายํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ; โยปายํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ; โย จ โข อยํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ อยเมว เม ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตี''ติฯ

''กสฺมา ปน เต, พฺราหฺมณ, อิเม ตโย ปุคฺคลา จิตฺตํ นาราเธนฺตี''ติ? ''ยฺวายํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อตฺตานํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โยปายํ , โภ อุเทน, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส ปรํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โยปายํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติฯ โย จ โข อยํ, โภ อุเทน, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ, โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ เนว อาตาเปติ น ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตี''ติฯ

๔๑๔. ''เทฺวมา, พฺราหฺมณ, ปริสาฯ กตมา เทฺว? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกจฺจา ปริสา สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปริเยสติ, ทาสิทาสํ ปริเยสติ, เขตฺตวตฺถุํ ปริเยสติ, ชาตรูปรชตํ ปริเยสติฯ

''อิธ ปน, พฺราหฺมณ, เอกจฺจา ปริสา อสารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปหาย, ทาสิทาสํ ปหาย, เขตฺตวตฺถุํ ปหาย, ชาตรูปรชตํ ปหาย, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาฯ สฺวายํ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ อิธ กตมํ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคลํ กตมาย ปริสาย พหุลํ สมนุปสฺสสิ – ยา จายํ ปริสา สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปริเยสติ ทาสิทาสํ

ปริเยสติ เขตฺตวตฺถุํ ปริเยสติ ชาตรูปรชตํ ปริเยสติ, ยา จายํ ปริสา อสารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปหาย ทาสิทาสํ ปหาย เขตฺตวตฺถุํ ปหาย ชาตรูปรชตํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา’’ติ?

‘‘ยฺวายํ , โภ อุเทน, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ; อิมาหํ ปุคฺคลํ ยายํ ปริสา อสารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปหาย ทาสิทาสํ ปหาย เขตฺตวตฺถุํ ปหาย ชาตรูปรชตํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา อิมิสฺสํ ปริสายํ พหุลํ สมนุปสฺสามี’’ติฯ

‘‘อิทาเนว โข ปน เต, พฺราหฺมณ, ภาสิตํ – ‘มยํ เอวํ อาชานาม – อโภ สมณ, นตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช, เอวํ เม เอตฺถ โหติฯ ตญฺจ โข ภวนฺตรูปานํ วา อทสฺสนา, โย วา ปเนตฺถ ธมฺโม’’’ติฯ ‘‘อทฺธา เมสา, โภ อุเทน, สานุคฺคหา วาจา ภาสิตาฯ ‘อตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช’ – เอวํ เม เอตฺถ โหติฯ เอวญฺจ ปน มํ ภวํ อุเทโน ธาเรตุฯ เย จ เม โภตา อุเทเนน จตฺตาโร ปุคฺคลา สํขิเตฺตน วุตฺตา วิตฺถาเรน อวิภตฺตา, สาธุ เม ภวํ, อุเทโน อิเม จตฺตาโร ปุคฺคเล วิตฺถาเรน วิภชตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา’’ติฯ ‘‘เตน หิ, พฺราหฺมณ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ อายสฺมโต อุเทนสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อายสฺมา อุเทโน เอตทโวจ –

๔๑๕. ‘‘กตโม จ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกโจฺจ ปุคฺคโล อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร หตฺถาปเลขโน นเอหิภทฺทนฺติโก นติฏฺฐภทฺทนฺติโก, นาภิหฏํ น อุทฺทิสฺสกตํ น นิมนฺตนํ สาทิยติฯ โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโฬปิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มุสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย , น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉํ น มํสํ, น สุรํ น เมรยํ น ถุโสทกํ ปิวติฯ โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก…เป.… สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก; เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ…เป.… สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ; เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ…เป.… สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ – อิติ เอวรูปํ อทฺธมาสิกํ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติฯ โส สากภกฺโข วา โหติ, สามากภกฺโข วา โหติ, นีวารภกฺโข วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ , หฏภกฺโข วา โหติ, กณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชีฯ โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินมฺปิ ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, วากจีรมฺปิ ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาฬกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุลูกปกฺขมฺปิ ธาเรติ; เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต , อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิโตฺต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กเปฺปติ; สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ – อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติฯ อยํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

๔๑๖. ‘‘กตโม จ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกจฺโจ ปุคฺคโล โอรพฺภิโก โหติ สูกริโก สากุณิโก มาควิโก ลุทฺโท มจฺฉฆาตโก โจโร โจรฆาตโก โคฆาตโก พนฺธนาคาริโก – เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ กุรูรกมฺมนฺตาฯ อยํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

๔๑๗. ‘‘กตโม จ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต? อิธ, พฺราหฺมณ, เอกจฺโจ ปุคฺคโล ราชา วา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต, พฺราหฺมโณ วา มหาสาโลฯ โส ปุรตฺถิเมน นครสฺส นวํ สนฺถาคารํ การาเปตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา ขราชินํ นิวาเสตฺวา สปฺปิเตเลน กายํ อพฺภญฺชิตฺวา มควิสาเณน ปิฏฺฐึ กณฺฑุวมาโน นวํ สนฺถาคารํ ปวิสติ สทฺธึ มเหสิยา พฺราหฺมเณน จ ปุโรหิเตนฯ โส ตตฺถ อนนฺตรหิตาย ภูมิยา หริตุปลิตฺตาย เสยฺยํ กปฺเปติฯ เอกิสฺสาย คาวิยา สรูปวจฺฉาย ยํ เอกสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน ราชา ยาเปติ, ยํ ทุติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน มเหสี ยาเปติ, ยํ ตติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน พฺราหฺมโณ ปุโรหิโต ยาเปติ, ยํ จตุตฺถสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ เตน อคฺคึ ชุหติ, อวเสเสน วจฺฉโก ยาเปติฯ โส เอวมาห – ‘เอตฺตกา อุสภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา วจฺฉตรา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา วจฺฉตริโย หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อชา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย’, เอตฺตกา อุรพฺภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อสฺสา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา รุกฺขา ฉิชฺชนฺตุ ยูปตฺถาย, เอตฺตกา ทพฺภา ลูยนฺตุ พริหิสตฺถายา’ติฯ เยปิสฺส เต โหนฺติ ‘ทาสา’ติ วา ‘เปสฺสา’ติ วา ‘กมฺมกรา’ติ วา เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา รุทมานา ปริกมฺมานิ กโรนฺติฯ อยํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต , ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ

๔๑๘. ‘‘กตโม จ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ? อิธ, พฺราหฺมณ, ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺจาชาโตฯ โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติฯ โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รโชปโถ อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย, อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย, เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทโณฺฑ นิหิตสโตฺถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติฯ

‘‘อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขีฯ อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ

‘‘อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมาฯ

‘‘มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ

‘‘ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ; อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

‘‘ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติฯ ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ

‘‘สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสํหิตํฯ

‘‘โส พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ ฯ เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนาฯ นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติฯ มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติฯ อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติฯ ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ ทาสิทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ หตฺถิควสฺสวฬวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติฯ ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติฯ กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติฯ ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติฯ อุโกฺกฏนวญฺจนนิกติสาจิโยคา ปฏิวิรโต โหติฯ เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติฯ

‘‘โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน, กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติฯ เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ สปตฺตภาโรว เฑติ, เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน, กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตนฯ โส เยน เยเนว ปกฺกมติ สมาทาเยว ปกฺกมติฯ โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

๔๑๙. ‘‘โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี ฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อพฺยาเสกสุขํ ปฏิสํเวเทติฯ

‘‘โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต

ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติฯ

“โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, (อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต,) [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๙๖] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา, อุชุํ กายํ ปณิธาย, ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ; พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ; ถินมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ; อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ; วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถํกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติฯ

“โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ , ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา, ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา, อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

๔๒๐. “โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาลีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ, อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป – ‘อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ; ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฺปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโน’ติฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา…เป.… อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา , เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา…เป.… อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ วิมุตฺตสฺมิํ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ ปชานาติฯ

“อยํ วุจฺจติ, พฺราหฺมณ, ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโตฯ โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิเฏฺฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีตีภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตี’’ติฯ

๔๒๑. เอวํ วุตฺเต, โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อุเทนํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตํ, โภ อุเทน, อภิกฺกนฺตํ, โภ อุเทน! เสยฺยถาปิ, โภ อุเทน, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ – เอวเมวํ โภตา อุเทเนน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ อุเทนํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ อุเทโน ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ “มา โข มํ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, สรณํ อคมาสิฯ ตเมว ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาหิ ยมหํ สรณํ คโต’’ติฯ “กหํ ปน, โภ อุเทน, เอตรหิ โส ภวํ โคตโม วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ’’ติ? “ปรินิพฺพุโต โข, พฺราหฺมณ, เอตรหิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ’’ติฯ

“สเจปิ [สเจ หิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มยํ, โภ อุเทน, สุเณยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสสุ โยชเนสุ, ทสปิ มยํ โยชนานิ คเจฺฉยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ สเจปิ [สเจ (สี. ปี.), สเจ หิ (สฺยา. กํ.)] มยํ, โภ อุเทน, สุเณยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ วีสติยา โยชเนสุ... ติํสาย โยชเนสุ... จตฺตารีสาย โยชเนสุ... ปญฺญาสาย โยชเนสุ, ปญฺญาสมฺปิ มยํ โยชนานิ คเจฺฉยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ โยชนสเต เจปิ [โยชนสเตปิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มยํ , โภ อุเทน, สุเณยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ, โยชนสตมฺปิ มยํ คเจฺฉยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํฯ

“ยโต จ โข, โภ อุเทน, ปรินิพฺพุโต โส ภวํ โคตโม, ปรินิพฺพุตมฺปิ มยํ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ อุเทโน ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตํฯ อตฺถิ จ เม, โภ อุเทน, องฺคราชา เทวสิกํ นิจฺจภิกฺขํ ททาติ , ตโต อหํ โภโต อุเทนสฺส เอกํ นิจฺจภิกฺขํ ททามี’’ติฯ “กิํ ปน เต, พฺราหฺมณ, องฺคราชา เทวสิกํ นิจฺจภิกฺขํ ททาตี’’ติ? “ปญฺจ, โภ อุเทน, กหาปณสตานี’’ติฯ “น โข โน, พฺราหฺมณ, กปฺปติ ชาตรูปรชตํ ปฏิคฺคเหตุ’’นฺติฯ “สเจ ตํ โภโต อุเทนสฺส น กปฺปติ วิหารํ โภโต อุเทนสฺส การาเปสฺสามี’’ติฯ “สเจ โข เม ตฺวํ, พฺราหฺมณ, วิหารํ, การาเปตุกาโม, ปาฏลิปุตฺเต สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสาลํ การาเปหี’’ติฯ “อิมินาปาหํ โภโต อุเทนสฺส ภิโยฺยโสมตฺตาย อตฺตมโน อภิรทฺโธ ยํ มํ ภวํ อุเทโน สเงฺฆ ทาเน สมาทเปติฯ เอสาหํ, โภ อุเทน, เอติสฺสา จ นิจฺจภิกฺขาย อปราย จ นิจฺจภิกฺขาย ปาฏลิปุตฺเต สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสาลํ การาเปสฺสามี’’ติฯ อถ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ เอติสฺสา จ นิจฺจภิกฺขาย อปราย จ นิจฺจภิกฺขาย ปาฏลิปุตฺเต สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสาลํ การาเปสิฯ สา เอตรหิ ‘โฆฏมุขี’ติ วุจฺจตีติฯ

โฆฏมุขสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํฯ

๕. จงฺกีสุตฺตํ

๔๒๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน โอปาสาทํ นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเนฯ เตน โข ปน สมเยน จงฺกี พฺราหฺมโณ โอปาสาทํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํฯ อโสฺสสุํ โข โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา – ‘‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต, โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเนฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ

๔๒๓. อถ โข โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา โอปาสาทา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูตา อุตฺตเรนมุขา คจฺฉนฺติ เยน เทววนํ สาลวนํฯ เตน โข ปน สมเยน จงฺกี พฺราหฺมโณ อุปริปาสาเท ทิวาเสยฺยํ อุปคโตฯ อทฺทสา โข จงฺกี พฺราหฺมโณ โอปาสาทเก พฺราหฺมณคหปติเก โอปาสาทา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูเต อุตฺตเรน มุขํ เยน เทววนํ สาลวนํ เตนุปสงฺกมเนฺตฯ ทิสฺวา ขตฺตํ อามเนฺตสิ – ‘‘กึ นุ โข, โภ ขเตฺต, โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา โอปาสาทา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆี คณีภูตา อุตฺตเรนมุขา คจฺฉนฺติ เยน เทววนํ สาลวน’’นฺติ? ‘‘อตฺถิ, โภ จงฺกี, สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต, โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเนฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ ตเมเต ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย คจฺฉนฺตี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, โภ ขเตฺต, เยน โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา โอปาสาทเก พฺราหฺมณคหปติเก เอวํ วเทหิ – ‘จงฺกี, โภ, พฺราหฺมโณ เอวมาห – อาคเมนฺตุ กิร โภโนฺต, จงฺกีปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข โส ขตฺโต จงฺกิสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โอปาสาทเก พฺราหฺมณคหปติเก เอตทโวจ – ‘‘จงฺกี, โภ, พฺราหฺมโณ เอวมาห – ‘อาคเมนฺตุ กิร โภโนฺต, จงฺกีปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’’ติฯ

๔๒๔. เตน โข ปน สมเยน นานาเวรชฺชกานํ พฺราหฺมณานํ ปญฺจมตฺตานิ พฺราหฺมณสตานิ โอปาสาเท ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อโสฺสสุํ โข เต พฺราหฺมณา – ‘‘จงฺกี กิร พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’ติฯ อถ โข เต พฺราหฺมณา เยน จงฺกี พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา จงฺกึ พฺราหฺมณํ เอตทโวจุํ – ‘‘สจฺจํ กิร ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตี’’ติ? ‘‘เอวํ โข เม, โภ, โหติ – ‘อหํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามี’’’ติฯ ‘‘มา ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิฯ น อรหติ ภวํ จงฺกี สมณํ

โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; สมโณเตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ จงฺกึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ภวญฺหิ จงฺกี อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทนฯ ยมฺปิ ภวํ จงฺกี อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, อิมินาปเงฺคน น อรหติ ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; สมโณเตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ จงฺกึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ภวญฺหิ จงฺกี อโฑฺฒ มหทฺธโน มหาโภโค…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี [พฺรหฺมวจฺจสี (สี. ปี.)] อขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี สีลวา วุทฺธสีลี วุทฺธสีเลน สมนฺนาคโต…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี พหูนํ อาจริยปาจริโย, ตีณิ มาณวกสตานิ มเนฺต วาเจติ…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต…เป.… ภวญฺหิ จงฺกี โอปาสาทํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํฯ ยมฺปิ ภวํ จงฺกี โอปาสาทํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ, อิมินาปเงฺคน น อรหติ ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; สมโณเตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ จงฺกึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ

๔๒๕. เอวํ วุเตฺต, จงฺกี พฺราหฺมโณ เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ – ‘‘เตน หิ, โภ, มมปิ สุณาถ, ยถา มยเมว อรหาม ตํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; นเตฺวว อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทนฯ ยมฺปิ, โภ, สมโณ โคตโม อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, อิมินาปเงฺคน น อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ [เอตฺถ ที. นิ. ๑.๓๐๔ อญฺญมฺปิ คุณปทํ ทิสฺสติ]ฯ สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ปหูตํ หิรญฺญสุวณฺณํ โอหาย ปพฺพชิโต ภูมิคตญฺจ เวหาสฏฺฐญฺจ…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ทหโรว สมาโน ยุวา สุสุกาฬเกโส ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สีลวา อริยสีลี กุสลสีลี กุสเลน สีเลน สมนฺนาคโต…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคลาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม พหูนํ อาจริยปาจริโย…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ขีณกามราโค วิคตจาปโลฺล…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม กมฺมวาที กิริยวาที อปาปปุเรกฺขาโร พฺรหฺมญฺญาย ปชาย…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโต อสมฺภินฺนา ขตฺติยกุลา…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม อฑฺฒา กุลา ปพฺพชิโต มหทฺธนา มหาโภคา…เป.… สมณํ ขลุ, โภ, โคตมํ ติโรรฏฺฐา ติโรชนปทา สํปุจฺฉิตุํ อาคจฺฉนฺติ…เป.… สมณํ ขลุ, โภ, โคตมํ อเนกานิ เทวตาสหสฺสานิ ปาเณหิ สรณํ คตานิ…เป.… สมณํ ขลุ, โภ, โคตมํ

เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติ…เป. … สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต…เป.… [เอตฺถาปิ ที. นิ. ๑.๓๐๔ อญฺญานิปิ คุณปทานิ ทิสฺสนฺติ] สมณํ ขลุ, โภ, โคตมํ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สปุตฺตทาโร ปาเณหิ สรณํ คโต…เป.… สมณํ ขลุ, โภ, โคตมํ ราชา ปเสนทิ โกสโล สปุตฺตทาโร ปาเณหิ สรณํ คโต…เป.… สมณํ ขลุ, โภ, โคตมํ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ สปุตฺตทาโร ปาเณหิ สรณํ คโต…เป.… สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเนฯ เย โข เต สมณา วา พฺราหฺมณา วา อมฺหากํ คามเขตฺตํ อาคจฺฉนฺติ, อติถี โน เต โหนฺติฯ อติถี โข ปนเมฺหหิ สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพาฯ ยมฺปิ สมโณ โคตโม โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเน, อติถิมฺหากํ สมโณ โคตโมฯ อติถิ โข ปนเมฺหหิ สกฺกาตโพฺพ ครุกาตโพฺพ มาเนตโพฺพ ปูเชตโพฺพฯ อิมินาปงฺเคน น อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ เอตฺตเก โข อหํ, โภ, ตสฺส โภโต โคตมสฺส วณฺเณ ปริยาปุณามิ, โน จ โข โส ภวํ โคตโม เอตฺตกวโณฺณ; อปริมาณวโณฺณ หิ โส ภวํ โคตโมฯ เอกเมเกนปิ เตน [เอกเมเกนปิ โภ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] องฺเคน สมนฺนาคโต น อรหติ, โส, ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ; อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺติฯ เตน หิ, โภ, สเพฺพว มยํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามา’’ติฯ

๔๒๖. อถ โข จงฺกี พฺราหฺมโณ มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา วุเทฺธหิ วุเทฺธหิ พฺราหฺมเณหิ สทฺธึ กิญฺจิ กิญฺจิ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา นิสิโนฺน โหติฯ เตน โข ปน สมเยน กาปฏิโก [กาปฐิโก (สี. ปี.), กาปทิโก (สฺยา. กํ.)] นาม มาณโว ทหโร วุตฺตสิโร โสฬสวสฺสุเทฺทสิโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ, ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย ตสฺสํ ปริสายํ นิสิโนฺน โหติฯ โส วุทฺธานํ วุทฺธานํ พฺราหฺมณานํ ภควตา สทฺธึ มนฺตยมานานํ อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตติฯ อถ โข ภควา กาปฏิกํ มาณวํ อปสาเทติ – ‘‘มายสฺมา ภารทฺวาโช วุทฺธานํ วุทฺธานํ พฺราหฺมณานํ มนฺตยมานานํ อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตตุฯ กถาปริโยสานํ อายสฺมา ภารทฺวาโช อาคเมตู’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, จงฺกี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มา ภวํ โคตโม กาปฏิกํ มาณวํ อปสาเทสิฯ กุลปุโตฺต จ กาปฏิโก มาณโว, พหุสฺสุโต จ กาปฏิโก มาณโว, ปณฺฑิโต จ กาปฏิโก มาณโว, กลฺยาณวากฺกรโณ จ กาปฏิโก มาณโว, ปโหติ จ กาปฏิโก มาณโว โภตา โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมเนฺตตุ’’นฺติฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – ‘‘อทฺธา โข กาปฏิกสฺส [เอตทโหสิ ‘‘กาปฏิกสฺส (ก.)] มาณวสฺส เตวิชฺชเก ปาวจเน กถา [กถํ (สี. ก.), กถํ (สฺยา. กํ. ปี.)] ภวิสฺสติฯ ตถา หิ นํ พฺราหฺมณา สํปุเรกฺขโรนฺตี’’ติฯ อถ โข กาปฏิกสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ยทา เม สมโณ โคตโม จกฺขุํ อุปสํหริสฺสติ, อถาหํ สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามี’’ติฯ อถ โข ภควา กาปฏิกสฺส มาณวสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เยน กาปฏิโก มาณโว เตน จกฺขูนิ อุปสํหาสิฯ

๔๒๗. อถ โข กาปฏิกสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ – ‘‘สมนฺนาหรติ โข มํ สมโณ โคตโมฯ ยนฺนูนาหํ สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุเจฺฉยฺย’’นฺติฯ อถ โข กาปฏิโก มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยทิทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณานํ โปราณํ มนฺตปทํ อิติหิติหปรมฺปราย ปิฏกสมฺปทาย, ตตฺถ จ พฺราหฺมณา เอกํเสน นิฏฺฐํ คจฺฉนฺติ – ‘อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’นฺติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมา

หา’’ติ? ‘‘กึ ปน, ภารทฺวาช, อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ โย เอวมาห – ‘อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิฯ อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’’’นฺติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘กึ ปน, ภารทฺวาช, อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ , เอกาจริยปาจริโยปิ, ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคาปิ, โย เอวมาห – ‘อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิฯ อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’’’นฺติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘กึ ปน, ภารทฺวาช, เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ เสยฺยถิทํ – อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิโตฺต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ, เตปิ เอวมาหํสุ – ‘มยเมตํ ชานาม, มยเมตํ ปสฺสามฯ อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’’’นฺติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

‘‘อิติ กิร, ภารทฺวาช, นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ โย เอวมาห – ‘อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิฯ อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’นฺติ; นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริยปาจริโยปิ, ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคาปิ, โย เอวมาห – ‘อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิฯ อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’นฺติ; เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ เสยฺยถิทํ – อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิโตฺต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ, เตปิ น เอวมาหํสุ – ‘มยเมตํ ชานาม, มยเมตํ ปสฺสามฯ อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’นฺติฯ

๔๒๘. ‘‘เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, อนฺธเวณิ ปรมฺปราสํสตฺตา ปุริโมปิ น ปสฺสติ มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ; เอวเมว โข, ภารทฺวาช, อนฺธเวณูปมํ มเญฺญ พฺราหฺมณานํ ภาสิตํ สมฺปชฺชติ – ปุริโมปิ น ปสฺสติ มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติฯ ตํ กึ มญฺญสิ, ภารทฺวาช , นนุ เอวํ สเนฺต พฺราหฺมณานํ อมูลิกา สทฺธา สมฺปชฺชตี’’ติ? ‘‘น เขฺวตฺถ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา สทฺธาเยว ปยิรุปาสนฺติ, อนุสฺสวาเปตฺถ พฺราหฺมณา ปยิรุปาสนฺตี’’ติฯ ‘‘ปุเพฺพว โข ตฺวํ, ภารทฺวาช, สทฺธํ อคมาสิ, อนุสฺสวํ อิทานิ วเทสิฯ ปญฺจ โข อิเม, ภารทฺวาช, ธมฺมา ทิเฏฺฐว ธเมฺม เทฺวธา วิปากาฯ กตเม ปญฺจ? สทฺธา, รุจิ, อนุสฺสโว, อาการปริวิตโกฺก, ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติ – อิเม โข, ภารทฺวาช , ปญฺจ ธมฺมา ทิเฏฺฐว ธเมฺม เทฺวธา วิปากาฯ อปิ จ, ภารทฺวาช, สุสทฺทหิตํเยว โหติ, ตญฺจ โหติ ริตฺตํ ตุจฺฉํ มุสา; โน เจปิ สุสทฺทหิตํ โหติ, ตญฺจ โหติ ภูตํ ตจฺฉํ อนญฺญถาฯ อปิ จ, ภารทฺวาช , สุรุจิตํเยว โหติ…เป.… สฺวานุสฺสุตํเยว โหติ…เป.… สุปริวิตกฺกิตํเยว โหติ…เป.… สุนิชฺฌายิตํเยว โหติ, ตญฺจ โหติ ริตฺตํ ตุจฺฉํ มุสา; โน เจปิ สุนิชฺฌายิตํ โหติ, ตญฺจ โหติ ภูตํ ตจฺฉํ อนญฺญถาฯ สจฺจมนุรกฺขตา, ภารทฺวาช, วิญฺญุนา ปุริเสน นาลเมตฺถ เอกํเสน นิฏฺฐํ คนฺตุํ – ‘อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’’’นฺติฯ

๔๒๙. ‘‘กิตฺตาวตา ปน, โภ โคตม, สจฺจานุรกฺขณา โหติ, กิตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ? สจฺจานุรกฺขณํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘สทฺธา เจปิ, ภารทฺวาช, ปุริสสฺส โหติ; ‘เอวํ เม สทฺธา’ติ – อิติ วทํ สจฺจมนุรกฺขติ [เอวเมว สิชฺฌตีติ อิติ วา, ตํ สจฺจมนุรกฺขติ (ก.)], นเตฺวว ตาว เอกํเสน นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’นฺติ ( ) [(เอตฺตาวตา โข ภารทฺวาช สจฺจานุรกฺขณา โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุรกฺขณํ ปญฺญาเปม, นเตฺวว ตาว สจฺจานุโพโธ โหติ) (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ รุจิ เจปิ, ภารทฺวาช, ปุริสสฺส โหติ…เป.… อนุสฺสโว เจปิ, ภารทฺวาช, ปุริสสฺส โหติ…เป.… อาการปริวิตโกฺก เจปิ, ภารทฺวาช, ปุริสสฺส โหติ…เป.… ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติ เจปิ, ภารทฺวาช, ปุริสสฺส โหติ; ‘เอวํ เม ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺตี’ติ – อิติ วทํ สจฺจมนุรกฺขติ, นเตฺวว ตาว เอกํเสน นิฏฺฐํ คจฺฉติ – ‘อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญ’นฺ

ติฯ เอตฺตาวตา โข, ภารทฺวาช, สจฺจานุรกฺขณา โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุรกฺขณํ ปญฺญเปม; น เตฺวว ตาว สจฺจานุโพโธ โหตี’’ติฯ

๔๓๐. ‘‘เอตฺตาวตา, โภ โคตม, สจฺจานุรกฺขณา โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุรกฺขณํ เปกฺขามฯ กิตฺตาวตา ปน, โภ โคตม, สจฺจานุโพโธ โหติ, กิตฺตาวตา สจฺจมนุพุชฺฌติ? สจฺจานุโพธํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘อิธ [อิธ กิร (สฺยา. กํ. ก.)], ภารทฺวาช, ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติฯ ตเมนํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อุปสงฺกมิตฺวา ตีสุ ธมฺเมสุ สมนฺเนสติ – โลภนีเยสุ ธมฺเมสุ, โทสนีเยสุ ธมฺเมสุ, โมหนีเยสุ ธมฺเมสุฯ อตฺถิ นุ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โลภนียา ธมฺมา ยถารูเปหิ โลภนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย – ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย – ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตทตฺถาย สมาทเปยฺย ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – ‘นตฺถิ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โลภนียา ธมฺมา ยถารูเปหิ โลภนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย – ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย – ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตทตฺถาย สมาทเปยฺย ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย [ทุกฺขายาติ (สพฺพตฺถ)]ฯ ตถารูโป [ตถา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โข ปนิมสฺสายสฺมโต กายสมาจาโร ตถารูโป [ตถา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วจีสมาจาโร ยถา ตํ อลุทฺธสฺสฯ ยํ โข ปน อยมายสฺมา ธมฺมํ เทเสติ, คมฺภีโร โส ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย; น โส ธมฺโม สุเทสิโย ลุทฺเธนา’’’ติฯ

๔๓๑. ‘‘ยโต นํ สมนฺเนสมาโน วิสุทฺธํ โลภนีเยหิ ธมฺเมหิ สมนุปสฺสติ ตโต นํ อุตฺตริ สมนฺเนสติ โทสนีเยสุ ธมฺเมสุฯ อตฺถิ นุ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โทสนียา ธมฺมา ยถารูเปหิ โทสนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย – ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย – ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตทตฺถาย สมาทเปยฺย ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – ‘นตฺถิ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โทสนียา ธมฺมา ยถารูเปหิ โทสนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย – ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย – ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตทตฺถาย สมาทเปยฺย ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ ตถารูโป โข ปนิมสฺสายสฺมโต กายสมาจาโร ตถารูโป วจีสมาจาโร ยถา ตํ อทุฏฺฐสฺสฯ ยํ โข ปน อยมายสฺมา ธมฺมํ เทเสติ, คมฺภีโร โส ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย; น โส ธมฺโม สุเทสิโย ทุฏฺเฐนา’’’ติฯ

๔๓๒. ‘‘ยโต นํ สมนฺเนสมาโน วิสุทฺธํ โทสนีเยหิ ธมฺเมหิ สมนุปสฺสติ , ตโต นํ อุตฺตริ สมนฺเนสติ โมหนีเยสุ ธมฺเมสุฯ อตฺถิ นุ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โมหนียา ธมฺมา ยถารูเปหิ โมหนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย – ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย – ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตทตฺถาย สมาทเปยฺย ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ? ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ – ‘นตฺถิ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โมหนียา ธมฺมา ยถารูเปหิ โมหนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย – ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย – ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตทตฺถาย สมาทเปยฺย ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ ตถารูโป โข ปนิมสฺสายสฺมโต กายสมาจาโร ตถารูโป วจีสมาจาโร ยถา ตํ อมูฬฺหสฺสฯ ยํ โข ปน อยมายสฺมา ธมฺมํ เทเสติ, คมฺภีโร โส ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย; น โส ธมฺโม สุเทสิโย มูเฬฺหนา’’’ติฯ

‘‘ยโต นํ สมเนฺนสมาโน วิสุทฺธํ โมหนีเยหิ ธเมฺมหิ สมนุปสฺสติ ; อถ ตมฺหิ สทฺธํ นิเวเสติ, สทฺธาชาโต อุปสงฺกมติ, อุปสงฺกมนฺโต ปยิรุปาสติ, ปยิรุปาสนฺโต โสตํ โอทหติ, โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ, สุตฺวา ธมฺมํ ธาเรติ, ธตานํ [ธาริตานํ (ก.)] ธมฺมานํ อตฺถํ อุปปริกฺขติ, อตฺถํ อุปปริกฺขโต ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ, ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา สติ ฉนฺโท ชายติ, ฉนฺทชาโต อุสฺสหติ, อุสฺสหิตฺวา ตุเลติ, ตุลยิตฺวา ปทหติ, ปหิตตฺโต สมาโน กาเยน เจว ปรมสจฺจํ สจฺฉิกโรติ ปญฺญาย จ นํ อติวิชฺฌ ปสฺสติฯ เอตฺตาวตา โข, ภารทฺวาช, สจฺจานุโพโธ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุพุชฺฌติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุโพธํ ปญฺญเปม; น เตฺวว ตาว สจฺจานุปฺปตฺติ โหตี’’ติฯ

๔๓๓. ‘‘เอตฺตาวตฺตา, โภ โคตม, สจฺจานุโพโธ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุพุชฺฌติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุโพธํ เปกฺขามฯ กิตฺตาวตา ปน, โภ โคตม, สจฺจานุปฺปตฺติ โหติ, กิตฺตาวตา สจฺจมนุปาปุณาติ? สจฺจานุปฺปตฺตึ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘เตสํเย , ภารทฺวาช, ธมฺมานํ อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ สจฺจานุปฺปตฺติ โหติฯ เอตฺตาวตา โข, ภารทฺวาช, สจฺจานุปฺปตฺติ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุปาปุณาติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุปฺปตฺตึ ปญฺญเปมา’’ติฯ

๔๓๔. ‘‘เอตฺตาวตา, โภ โคตม, สจฺจานุปฺปตฺติ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุปาปุณาติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุปฺปตฺตึ เปกฺขามฯ สจฺจานุปฺปตฺติยา ปน, โภ โคตม, กตโม ธโมฺม พหุกาโร? สจฺจานุปฺปตฺติยา พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘สจฺจานุปฺปตฺติยา โข, ภารทฺวาช, ปธานํ พหุการํฯ โน เจตํ ปทเหยฺย, นยิทํ สจฺจมนุปาปุเณยฺยฯ ยสฺมา จ โข ปทหติ ตสฺมา สจฺจมนุปาปุณาติฯ ตสฺมา สจฺจานุปฺปตฺติยา ปธานํ พหุการ’’นฺติฯ

‘‘ปธานสฺส ปน, โภ โคตม, กตโม ธโมฺม พหุกาโร? ปธานสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ปธานสฺส โข, ภารทฺวาช, ตุลนา พหุการาฯ โน เจตํ ตุเลยฺย, นยิทํ ปทเหยฺยฯ ยสฺมา จ โข ตุเลติ ตสฺมา ปทหติฯ ตสฺมา ปธานสฺส ตุลนา พหุการา’’ติฯ

‘‘ตุลนาย ปน, โภ โคตม, กตโม ธโมฺม พหุกาโร? ตุลนาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ตุลนาย โข, ภารทฺวาช, อุสฺสาโห พหุกาโรฯ โน เจตํ อุสฺสเหยฺย, นยิทํ ตุเลยฺยฯ ยสฺมา จ โข อุสฺสหติ ตสฺมา ตุเลติฯ ตสฺมา ตุลนาย อุสฺสาโห พหุกาโร’’ติฯ

‘‘อุสฺสาหสฺส ปน, โภ โคตม, กตโม ธโมฺม พหุกาโร? อุสฺสาหสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘อุสฺสาหสฺส โข, ภารทฺวาช, ฉนฺโท พหุกาโรฯ โน เจตํ ฉนฺโท ชาเยถ, นยิทํ อุสฺสเหยฺยฯ ยสฺมา จ โข ฉนฺโท ชายติ ตสฺมา อุสฺสหติฯ ตสฺมา อุสฺสาหสฺส ฉนฺโท พหุกาโร’’ติฯ

‘‘ฉนฺทสฺส ปน, โภ โคตม, กตโม ธโมฺม พหุกาโร ? ฉนฺทสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ฉนฺทสฺส โข, ภารทฺวาช, ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติ พหุการาฯ โน เจเต ธมฺมา นิชฺฌานํ ขเมยฺยุํ, นยิทํ ฉนฺโท ชาเยถฯ ยสฺมา จ โข ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ ตสฺมา ฉนฺโท ชายติฯ ตสฺมา ฉนฺทสฺส ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติ พหุการา’’ติฯ

‘‘ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา ปน, โภ โคตม, กตโม ธโมฺม พหุกาโร? ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา โข, ภารทฺวาช, อตฺถูปปริกฺขา พหุการาฯ โน เจตํ อตฺถํ อุปปริเกฺขยฺย, นยิทํ ธมฺมา นิชฺฌานํ ขเมยฺยุํฯ ยสฺมา จ โข

อตฺถํ อุปปริกฺขติ ตสฺมา ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติฯ ตสฺมา ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถูปปริกฺขา พหุการา’’ติฯ

‘‘อตฺถูปปริกฺขาย ปน, โภ โคตม, กตโม ธมฺโม พหุกาโร? อตฺถูปปริกฺขาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘อตฺถูปปริกฺขาย โข, ภารทฺวาช, ธมฺมธารณา พหุการาฯ โน เจตํ ธมฺมํ ธาเรยฺย, นยิทํ อตฺถํ อุปปริเกฺขยฺยฯ ยสฺมา จ โข ธมฺมํ ธาเรติ ตสฺมา อตฺถํ อุปปริกฺขติฯ ตสฺมา อตฺถูปปริกฺขาย ธมฺมธารณา พหุการา’’ติฯ

‘‘ธมฺมธารณาย ปน, โภ โคตม, กตโม ธมฺโม พหุกาโร? ธมฺมธารณาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ธมฺมธารณาย โข, ภารทฺวาช, ธมฺมสฺสวนํ พหุการํฯ โน เจตํ ธมฺมํ สุเณยฺย, นยิทํ ธมฺมํ ธาเรยฺยฯ ยสฺมา จ โข ธมฺมํ สุณาติ ตสฺมา ธมฺมํ ธาเรติฯ ตสฺมา ธมฺมธารณาย ธมฺมสฺสวนํ พหุการ’’นฺติฯ

‘‘ธมฺมสฺสวนสฺส ปน, โภ โคตม, กตโม ธมฺโม พหุกาโร? ธมฺมสฺสวนสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติ ฯ ‘‘ธมฺมสฺสวนสฺส โข, ภารทฺวาช, โสตาวธานํ พหุการํ ฯ โน เจตํ โสตํ โอทเหยฺย, นยิทํ ธมฺมํ สุเณยฺยฯ ยสฺมา จ โข โสตํ โอทหติ ตสฺมา ธมฺมํ สุณาติฯ ตสฺมา ธมฺมสฺสวนสฺส โสตาวธานํ พหุการ’’นฺติฯ

‘‘โสตาวธานสฺส ปน, โภ โคตม, กตโม ธมฺโม พหุกาโร? โสตาวธานสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘โสตาวธานสฺส โข, ภารทฺวาช, ปยิรุปาสนา พหุการาฯ โน เจตํ ปยิรุปาเสยฺย, นยิทํ โสตํ โอทเหยฺยฯ ยสฺมา จ โข ปยิรุปาสติ ตสฺมา โสตํ โอทหติฯ ตสฺมา โสตาวธานสฺส ปยิรุปาสนา พหุการา’’ติฯ

‘‘ปยิรุปาสนาย ปน, โภ โคตม, กตโม ธมฺโม พหุกาโร? ปยิรุปาสนาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ปยิรุปาสนาย โข, ภารทฺวาช, อุปสงฺกมนํ พหุการํฯ โน เจตํ อุปสงฺกเมยฺย, นยิทํ ปยิรุปาเสยฺยฯ ยสฺมา จ โข อุปสงฺกมติ ตสฺมา ปยิรุปาสติฯ ตสฺมา ปยิรุปาสนาย อุปสงฺกมนํ พหุการ’’นฺติฯ

‘‘อุปสงฺกมนสฺส ปน, โภ โคตม, กตโม ธมฺโม พหุกาโร? อุปสงฺกมนสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘อุปสงฺกมนสฺส โข, ภารทฺวาช, สทฺธา พหุการาฯ โน เจตํ สทฺธา ชาเยถ, นยิทํ อุปสงฺกเมยฺยฯ ยสฺมา จ โข สทฺธา ชายติ ตสฺมา อุปสงฺกมติฯ ตสฺมา อุปสงฺกมนสฺส สทฺธา พหุการา’’ติฯ

๔๓๕. ‘‘สจฺจานุรกฺขณํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ อปุจฺฉิมฺห, สจฺจานุรกฺขณํ ภวํ โคตโม พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ เตน จมฺห อตฺตมนาฯ สจฺจานุโพธํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ อปุจฺฉิมฺห, สจฺจานุโพธํ ภวํ โคตโม พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ เตน จมฺห อตฺตมนาฯ สจฺจานุปฺปตฺตึ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ อปุจฺฉิมฺห, สจฺจานุปฺปตฺตึ ภวํ โคตโม พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ เตน จมฺห อตฺตมนา ฯ สจฺจานุปฺปตฺติยา พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ อปุจฺฉิมฺห, สจฺจานุปฺปตฺติยา พหุการํ ธมฺมํ ภวํ โคตโม พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ เตน จมฺห อตฺตมนาฯ ยํยเทว จ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ อปุจฺฉิมฺห ตํตเทว ภวํ โคตโม พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ เตน จมฺห อตฺตมนาฯ มยญฺหิ, โภ โคตม, ปุเพฺพ เอวํ ชานาม – ‘เก จ มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา, เก จ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร’ติ? อชเนสิ วต เม ภวํ โคตโม สมเณสุ สมณเปมํ, สมเณสุ สมณปสาทํ,

สมเณสุ สมณคารวํฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

จงฺกีสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ปญฺจมํฯ

๖. เอสุการีสุตฺตํ

๔๓๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข เอสุการี พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เอสุการี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺราหฺมณา, โภ โคตม, จตโสฺส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺติ – พฺราหฺมณสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, ขตฺติยสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, เวสฺสสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, สุทฺทสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ – ‘พฺราหฺมโณ วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺย, ขตฺติโย วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺย, เวโสฺส วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺย, สุโทฺท วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺยา’ติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ – ‘ขตฺติโย วา ขตฺติยํ ปริจเรยฺย, เวโสฺส วา ขตฺติยํ ปริจเรยฺย, สุโทฺท วา ขตฺติยํ ปริจเรยฺยา’ติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ – ‘เวโสฺส วา เวสฺสํ ปริจเรยฺย, สุโทฺท วา เวสฺสํ ปริจเรยฺยา’ติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ ฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ – ‘สุโทฺทว สุทฺทํ ปริจเรยฺยฯ โก ปนโญฺญ สุทฺทํ ปริจริสฺสตี’ติ? อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติฯ พฺราหฺมณา, โภ โคตม, อิมา จตโสฺส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา’’ติ?

๔๓๗. ‘‘กิํ ปน, พฺราหฺมณ, สโพฺพ โลโก พฺราหฺมณานํ เอตทพฺภนุชานาติ – ‘อิมา จตโสฺส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺตู’’’ติ [ปญฺญเปนฺตีติ (สี. ก.)]? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ปุริโส ทลิโทฺท [ทฬิโทฺท (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อสฺสโก อนาฬฺหิโยฯ ตสฺส อกามสฺส พิลํ โอลเคฺคยฺยุํ – ‘อิทํ เต, อโมฺภ ปุริส, มํสํ ขาทิตพฺพํ, มูลญฺจ อนุปฺปทาตพฺพ’นฺติฯ เอวเมว โข, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมณา อปฺปฏิญฺญาย เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ, อถ จ ปนิมา จตโสฺส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺติฯ นาหํ, พฺราหฺมณ, ‘สพฺพํ ปริจริตพฺพ’นฺติ วทามิ; นาหํ, พฺราหฺมณ, ‘สพฺพํ น ปริจริตพฺพ’นฺติ วทามิฯ ยํ หิสฺส, พฺราหฺมณ, ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสโยฺย, นาหํ ตํ ‘ปริจริตพฺพ’นฺติ วทามิ; ยญฺจ ขฺวาสฺส, พฺราหฺมณ, ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสโยฺย อสฺส น ปาปิโย ตมหํ ‘ปริจริตพฺพ’นฺติ วทามิฯ ขตฺติยํ เจปิ, พฺราหฺมณ, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสโยฺย, ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสโยฺย อสฺส น ปาปิโย; กเมตฺถ ปริจเรยฺยาสี’ติ, ขตฺติโยปิ หิ, พฺราหฺมณ , สมฺมา พฺยากรมาโน เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘ยญฺหิ เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสโยฺย, นาหํ ตํ ปริจเรยฺยํ; ยญฺจ โข เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสโยฺย อสฺส น ปาปิโย ตมหํ ปริจเรยฺย’นฺติฯ พฺราหฺมณํ เจปิ, พฺราหฺมณ…เป.… เวสฺสํ เจปิ, พฺราหฺมณ…เป.… สุทฺทํ เจปิ, พฺราหฺมณ, เอวํ ปุเจฺฉยฺยุํ – ‘ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสโยฺย, ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสโยฺย อสฺส น ปาปิโย; กเมตฺถ ปริจเรยฺยาสี’ติ, สุโทฺทปิ หิ, พฺราหฺมณ, สมฺมา พฺยากรมาโน เอวํ พฺยากเรยฺย – ‘ยญฺหิ เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสโยฺย, นาหํ ตํ ปริจเรยฺยํ; ยญฺจ โข เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสโยฺย อสฺส น ปาปิโย ตมหํ ปริจเร

ยฺย’นฺติฯ นาหํ, พฺราหฺมณ, ‘อุจฺจากุลีนตา เสยฺยํโส’ติ วทามิ, น ปนาหํ, พฺราหฺมณ, ‘อุจฺจากุลีนตา ปาปิยํโส’ติ วทามิ; นาหํ, พฺราหฺมณ, ‘อุฬารวณฺณตา เสยฺยํโส’ติ วทามิ, น ปนาหํ, พฺราหฺมณ, ‘อุฬารวณฺณตา ปาปิยํโส’ติ วทามิ; นาหํ, พฺราหฺมณ, ‘อุฬารโภคตา เสยฺยํโส’ติ วทามิ, น ปนาหํ, พฺราหฺมณ, ‘อุฬารโภคตา ปาปิยํโส’ติ วทามิฯ

๔๓๘. ‘‘อุจฺจากุลีโนปิ หิ, พฺราหฺมณ, อิเธกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปิสุณาวาโจ โหติ, ผรุสาวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติ, อภิชฺฌาลุ โหติ , พฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติฯ ตสฺมา ‘น อุจฺจากุลีนตา เสยฺยํโส’ติ วทามิฯ อุจฺจากุลีโนปิ หิ, พฺราหฺมณ, อิเธกโจฺจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติฯ ตสฺมา ‘น อุจฺจากุลีนตา ปาปิยํโส’ติ วทามิฯ

๔๓๙. ‘‘อุฬารวโณฺณปิ หิ, พฺราหฺมณ…เป.… อุฬารโภโคปิ หิ, พฺราหฺมณ, อิเธกโจฺจ ปาณาติปาตี โหติ…เป.… มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติฯ ตสฺมา ‘น อุฬารโภคตา เสยฺยํโส’ติ วทามิฯ อุฬารโภโคปิ หิ, พฺราหฺมณ, อิเธกโจฺจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป.… สมฺมาทิฏฺฐิ โหติฯ ตสฺมา ‘น อุฬารโภคตา ปาปิยํโส’ติ วทามิฯ นาหํ, พฺราหฺมณ, ‘สพฺพํ ปริจริตพฺพ’นฺติ วทามิ, น ปนาหํ, พฺราหฺมณ, ‘สพฺพํ น ปริจริตพฺพ’นฺติ วทามิฯ ยํ หิสฺส, พฺราหฺมณ, ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ สทฺธา วฑฺฒติ, สีลํ วฑฺฒติ, สุตํ วฑฺฒติ, จาโค วฑฺฒติ, **ปญฺญา วฑฺฒติ,** ตมหํ ‘ปริจริตพฺพ’นฺติ (วทามิฯ ยํ หิสฺส, พฺราหฺมณ, ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ น สทฺธา วฑฺฒติ, น สีลํ วฑฺฒติ, น สุตํ วฑฺฒติ, น จาโค วฑฺฒติ, น ปญฺญา วฑฺฒติ, นาหํ ตํ ‘ปริจริตพฺพ’นฺติ) [( ) เอตฺถนฺตเร ปาโฐ สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ] วทามี’’ติฯ

๔๔๐. เอวํ วุเตฺต, เอสุการี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺราหฺมณา, โภ โคตม, จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺติ – พฺราหฺมณสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ, ขตฺติยสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ, เวสฺสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ, สุทฺทสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ ภิกฺขาจริยํ; ภิกฺขาจริยญฺจ ปน พฺราหฺมโณ สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ โคโปว อทินฺนํ อาทิยมาโนติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ ธนุกลาปํ; ธนุกลาปญฺจ ปน ขตฺติโย สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ โคโปว อทินฺนํ อาทิยมาโนติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ กสิโครกฺขํ; กสิโครกฺขญฺจ ปน เวโสฺส สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ โคโปว อทินฺนํ อาทิยมาโนติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติฯ ตตฺริทํ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ อสิตพฺยาภงฺคิํ; อสิตพฺยาภงฺคิญฺจ ปน สุโทฺท สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ โคโปว อทินฺนํ อาทิยมาโนติฯ อิทํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติฯ พฺราหฺมณา, โภ โคตม, อิมานิ จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา’’ติ?

๔๔๑. ‘‘กิํ ปน, พฺราหฺมณ, สโพฺพ โลโก พฺราหฺมณานํ เอตทพฺภนุชานาติ – ‘อิมานิ จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺตู’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ปุริโส ทลิโทฺท

อสฺสโก อนาฬฺหิโยฯ ตสฺส อกามสฺส พิลํ โอลเคฺคยฺยุํ – ‘อิทํ เต, อโมฺภ ปุริส, มํสํ ขาทิตพฺพํ, มูลญฺจ อนุปฺปทาตพฺพ’นฺติฯ เอวเมว โข, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมณา อปฺปฏิญฺญาย เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ, อถ จ ปนิมานิ จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺติฯ อริยํ โข อหํ, พฺราหฺมณ, โลกุตฺตรํ ธมฺมํ ปุริสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปมิฯ โปราณํ โข ปนสฺส มาตาเปตฺติกํ กุลวํสํ อนุสฺสรโต ยตฺถ ยเตฺถว อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ขตฺติยกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘ขตฺติโย’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; พฺราหฺมณกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘พฺราหฺมโณ’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; เวสฺสกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘เวโสฺส’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; สุทฺทกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘สุโทฺท’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ยํยเทว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ กฏฺฐญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ ‘กฏฺฐคฺคิ’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; สกลิกญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ ‘สกลิกคฺคิ’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; ติณญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ ‘ติณคฺคิ’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; โคมยญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ ‘โคมยคฺคิ’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ เอวเมว โข อหํ, พฺราหฺมณ, อริยํ โลกุตฺตรํ ธมฺมํ ปุริสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปมิฯ โปราณํ โข ปนสฺส มาตาเปตฺติกํ กุลวํสํ อนุสฺสรโต ยตฺถ ยเตฺถว อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

‘‘ขตฺติยกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘ขตฺติโย’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; พฺราหฺมณกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘พฺราหฺมโณ’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; เวสฺสกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘เวโสฺส’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; สุทฺทกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘สุโทฺท’เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

‘‘ขตฺติยกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘พฺราหฺมณกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป.… สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘เวสฺสกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป.… สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘สุทฺทกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป.… สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๔๔๒. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมโณว นุ โข ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุํ, โน ขตฺติโย โน เวโสฺส โน สุโทฺท’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตมฯ ขตฺติโยปิ หิ, โภ โคตม, ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุํ; พฺราหฺมโณปิ หิ, โภ โคตม… เวโสฺสปิ หิ, โภ โคตม… สุโทฺทปิ หิ, โภ โคตม… สเพฺพปิ หิ, โภ โคตม, จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุ’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข,

พฺราหฺมณ, ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘พฺราหฺมณกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ… เวสฺสกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ… สุทฺทกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๔๔๓. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, พฺราหฺมโณว นุ โข ปโหติ โสตฺติสินานิํ อาทาย นทิํ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, โน ขตฺติโย โน เวโสฺส โน สุโทฺท’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตม ฯ ขตฺติโยปิ หิ, โภ โคตม, ปโหติ โสตฺติสินานิํ อาทาย นทิํ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ; พฺราหฺมโณปิ หิ, โภ โคตม… เวโสฺสปิ หิ, โภ โคตม … สุโทฺทปิ หิ, โภ โคตม… สเพฺพปิ หิ, โภ โคตม, จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ โสตฺติสินานิํ อาทาย นทิํ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุ’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข, พฺราหฺมณ, ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

‘‘พฺราหฺมณกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ… เวสฺสกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ… สุทฺทกุลา เจปิ , พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ…เป…. สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ

๔๔๔. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, อิธ ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิโตฺต นานาชจฺจานํ ปุริสานํ ปุริสสตํ สนฺนิปาเตยฺย – ‘อายนฺตุ โภโนฺต เย ตตฺถ ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺนา สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณิํ อาทาย อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตุ; อายนฺตุ ปน โภโนฺต เย ตตฺถ จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวนกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺนา สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณิํ อาทาย อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตู’’’ติ?

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, โย เอวํ นุ โข โส ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปเนฺนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณิํ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพโตฺต เตโช ปาตุกโต โส เอว นุ ขฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุํ; โย ปน โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวนกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปเนฺนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณิํ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพโตฺต เตโช ปาตุกโต สฺวาสฺส อคฺคิ น เจว อจฺจิมา น จ วณฺณวา น จ ปภสฺสโร น จ เตน สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ’’นฺติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตมฯ โยปิ หิ โส, โภ โคตม, ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปเนฺนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณิํ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพโตฺต เตโช ปาตุกโต สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุํ; โยปิ โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวนกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปเนฺนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณิํ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพโตฺต เตโช ปาตุกโต สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ

เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุํฯ สโพฺพปิ หิ, โภ โคตม, อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จ สเพฺพนปิ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ''นฺติฯ

''เอวเมว โข, พฺราหฺมณ, ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ...เป.... สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ พฺราหฺมณกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ... เวสฺสกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ... สุทฺทกุลา เจปิ, พฺราหฺมณ, อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิโตฺต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสล''นฺติฯ

เอวํ วุเตฺต, เอสุการี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม...เป.... อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ

เอสุการีสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ฉฏฺฐํฯ

๗. ธนญฺชานิสุตฺตํ

๔๔๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต ทกฺขิณาคิริสฺมิํ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ราชคเห วสฺสํวุโฏฺฐ [วสฺสํวุโตฺถ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เยน ทกฺขิณาคิริ เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุเตฺตน สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ ภิกฺขุํ อายสฺมา สาริปุโตฺต เอตทโวจ – ''กจฺจาวุโส, ภควา อโรโค จ พลวา จา''ติ? ''อโรโค จาวุโส, ภควา พลวา จา''ติฯ ''กจฺจิ ปนาวุโส, ภิกฺขุสโงฺฆ อโรโค จ พลวา จา''ติ? ''ภิกฺขุสโงฺฆปิ โข, อาวุโส, อโรโค จ พลวา จา''ติฯ ''เอตฺถ, อาวุโส, ตณฺฑุลปาลิทฺวาราย ธนญฺชานิ [ธานญฺชานิ (สี. ปี.)] นาม พฺราหฺมโณ อตฺถิฯ กจฺจาวุโส , ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อโรโค จ พลวา จา''ติ? ''ธนญฺชานิปิ โข, อาวุโส, พฺราหฺมโณ อโรโค จ พลวา จา''ติฯ ''กจฺจิ ปนาวุโส, ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อปฺปมโตฺต''ติ? ''กุโต ปนาวุโส, ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส อปฺปมาโท? ธนญฺชานิ, อาวุโส, พฺราหฺมโณ ราชานํ นิสฺสาย พฺราหฺมณคหปติเก วิลุมฺปติ, พฺราหฺมณคหปติเก นิสฺสาย ราชานํ วิลุมฺปติ ฯ ยาปิสฺส ภริยา สทฺธา สทฺธกุลา อานีตา สาปิ กาลงฺกตา; อญฺญาสฺส ภริยา อสฺสทฺธา อสฺสทฺธกุลา อานีตา''ฯ ''ทุสฺสุตํ วตาวุโส, อสฺสุมฺห, ทุสฺสุตํ วตาวุโส, อสฺสุมฺห; เยมยํ ธนญฺชานิํ พฺราหฺมณํ ปมตฺตํ อสฺสุมฺหฯ อเปฺปว จ นาม มยํ กทาจิ กรหจิ ธนญฺชานินา พฺราหฺมเณน สทฺธิํ สมาคเจฺฉยฺยาม, อเปฺปว นาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโป''ติ?

๔๔๖. อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ทกฺขิณาคิริสฺมิํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ อายสฺมา สาริปุโตฺต ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ ฯ เตน โข ปน สมเยน ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ พหินคเร คาโว โคเฏฺฐ ทุหาเปติฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต เยน ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน เยนายสฺมา สาริ

ปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิโต, โภ สาริปุตฺต, ปโย, ปียตํ ตาว ภตฺตสฺส กาโล ภวิสฺสตี’’ติฯ ‘‘อลํ, พฺราหฺมณฯ กตํ เม อชฺช ภตฺตกิจฺจํฯ อมุกสฺมึ เม รุกฺขมูเล ทิวาวิหาโร ภวิสฺสติฯ ตตฺถ อาคเจฺฉยฺยาสี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส เยนายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุเตฺตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ อายสฺมา สาริปุโตฺต เอตทโวจ – ‘‘กจฺจาสิ, ธนญฺชานิ, อปฺปมโตฺต’’ติ? ‘‘กุโต, โภ สาริปุตฺต, อมฺหากํ อปฺปมาโท เยสํ โน มาตาปิตโร โปเสตพฺพา, ปุตฺตทาโร โปเสตโพฺพ, ทาสกมฺมกรา โปเสตพฺพา, มิตฺตามจฺจานํ มิตฺตามจฺจกรณียํ กาตพฺพํ, ญาติสาโลหิตานํ ญาติสาโลหิตกรณียํ กาตพฺพํ, อติถีนํ อติถิกรณียํ กาตพฺพํ, ปุพฺพเปตานํ ปุพฺพเปตกรณียํ กาตพฺพํ, เทวตานํ เทวตากรณียํ กาตพฺพํ, รโญฺญ ราชกรณียํ กาตพฺพํ, อยมฺปิ กาโย ปีเณตโพฺพ พฺรูเหตโพฺพ’’ติ?

๔๔๗. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ , มาตาปิตโร วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, ปุตฺตทาโร วา ปนสฺส ลเภยฺย ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, ทาสกมฺมกรโปริสา วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ มิตฺตามจฺจานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข มิตฺตามจฺจานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, มิตฺตามจฺจา วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ ญาติสาโลหิตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข ญาติสาโลหิตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, ญาติสาโลหิตา วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ อติถีนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข อติถีนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, อติถี วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ ปุพฺพเปตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข ปุพฺพเปตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, ปุพฺพเปตา วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ เทวตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข เทวตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, เทวตา วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ รโญฺญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข รโญฺญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, ราชา วา ปนสฺส ลเภยฺย ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, อิเธกโจฺจ กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกเฑฺฒยฺยุํฯ ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลา’ติ, ปเร วา ปนสฺส ลเภยฺยุํ ‘เอโส โข กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลา’’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ สาริปุตฺตฯ อถ โข นํ วิกฺกนฺทนฺตํเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุํ’’ฯ

๔๔๘. ‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา มาตาปิตูนํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, มาตาปิตูนํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา มาตาปิตโร เจว โปเสตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ปุตฺตทารสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, ปุตฺตทารสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยา

สมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา เยหิ สกฺกา ปุตฺตทารเญฺจว โปเสตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ทาสกมฺมกรโปริเส เจว โปเสตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา มิตฺตามจฺจานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา มิตฺตามจฺจานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ , โภ สาริปุตฺต, มิตฺตามจฺจานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, มิตฺตามจฺจานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา มิตฺตามจฺจานเญฺจว มิตฺตามจฺจกรณียํ กาตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา ญาติสาโลหิตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ญาติสาโลหิตานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, ญาติสาโลหิตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, ญาติสาโลหิตานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ญาติสาโลหิตานเญฺจว ญาติสาโลหิตกรณียํ กาตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา อติถีนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา อติถีนํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, อติถีนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, อติถีนํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา อติถีนเญฺจว อติถิกรณียํ กาตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา ปุพฺพเปตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ปุพฺพเปตานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, ปุพฺพเปตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, ปุพฺพเปตานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ , โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ปุพฺพเปตานเญฺจว ปุพฺพเปตกรณียํ กาตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา เทวตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา เทวตานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย’’ติ? ‘‘โย หิ, โภ สาริปุตฺต, เทวตานํ เหตุ อ

ธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, เทวตานํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสโยฺย ฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย''ติฯ ''อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา เทวตานเญฺจว เทวตากรณียํ กาตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

''ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา รโญฺญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา รโญฺญ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย''ติ? ''โย หิ, โภ สาริปุตฺต, รโญฺญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, รโญฺญ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย''ติฯ ''อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา รโญฺญ เจว ราชกรณียํ กาตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุํฯ

''ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, โย วา กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส; กตมํ เสโยฺย''ติ? ''โย หิ, โภ สาริปุตฺต, กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสโยฺย; โย จ โข, โภ สาริปุตฺต, กายสฺส ปีณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสโยฺยฯ อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ, โภ สาริปุตฺต, ธมฺมจริยาสมจริยา เสโยฺย''ติฯ ''อตฺถิ โข, ธนญฺชานิ, อเญฺญสํ เหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา , เยหิ สกฺกา กายเญฺจว ปีเณตุํ พฺรูเหตุํ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุํ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิตุ''นฺติฯ

๔๔๙. อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อปเรน สมเยน อาพาธิโก อโหสิ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อญฺญตรํ ปุริสํ อามเนฺตสิ – ''เอหิ ตฺวํ, อโมฺภ ปุริส , เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ – 'ธนญฺชานิ, ภเนฺต, พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี'ติฯ เยน จายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทาหิ – 'ธนญฺชานิ, ภเนฺต, พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตี'ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – 'สาธุ กิร, ภเนฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต เยน ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา'''ติฯ ''เอวํ , ภเนฺต''ติ โข โส ปุริโส ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ปุริโส ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ธนญฺชานิ, ภเนฺต, พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี''ติฯ เยน จายสฺมา สาริปุโตฺต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ''ธนญฺชานิ, ภเนฺต, พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ – 'สาธุ กิร, ภเนฺต, อายสฺมา สาริปุโตฺต เยน ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา'''ติฯ อธิวาเสสิ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ตุณฺหีภาเวนฯ

๔๕๐. อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ธนญฺชานิํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ''กจฺจิ เต, ธนญฺชานิ, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ? กจฺ

จิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ, โน อภิกฺกมนฺติ? ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ , โน อภิกฺกโม’’ติ? ‘‘น เม, โภ สาริปุตฺต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติฯ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, โภ สาริปุตฺต , พลวา ปุริโส ติเณฺหน สิขเรน มุทฺธนิ [มุทฺธานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อภิมเตฺถยฺย; เอวเมว โข , โภ สาริปุตฺต, อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ จ อูหนนฺติฯ น เม, โภ สาริปุตฺต, ขมนียํ, น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติฯ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, โภ สาริปุตฺต, พลวา ปุริโส ทเฬฺหน วรตฺตกฺขเณฺฑน [วรตฺตพนฺธเนน (สี. ปี.)] สีเส สีสเวฐํ ทเทยฺย; เอวเมว โข, โภ สาริปุตฺต, อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนาฯ น เม, โภ สาริปุตฺต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติฯ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, โภ สาริปุตฺต, ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา ติเณฺหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉิํ ปริกเนฺตยฺย; เอวเมว โข, โภ สาริปุตฺต, อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉิํ ปริกนฺตนฺติฯ น เม, โภ สาริปุตฺต, ขมนียํ, น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติฯ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ เสยฺยถาปิ, โภ สาริปุตฺต, เทฺว พลวโนฺต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ; เอวเมว โข, โภ สาริปุตฺต, อธิมโตฺต กายสฺมิํ ฑาโหฯ น เม, โภ สาริปุตฺต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติฯ อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ , โน ปฏิกฺกโม’’ติฯ

๔๕๑. ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – นิรโย วา ติรจฺฉานโยนิ วา’’ติ? ‘‘นิรยา, โภ สาริปุตฺต, ติรจฺฉานโยนิ เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – ติรจฺฉานโยนิ วา เปตฺติวิสโย วา’’ติ? ‘‘ติรจฺฉานโยนิยา, โภ สาริปุตฺต, เปตฺติวิสโย เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – เปตฺติวิสโย วา มนุสฺสา วา’’ติ? ‘‘เปตฺติวิสยา, โภ สาริปุตฺต, มนุสฺสา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ , กตมํ เสโยฺย – มนุสฺสา วา จาตุมหาราชิกา [จาตุมฺมหาราชิกา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา เทวา’’ติ? ‘‘มนุเสฺสหิ , โภ สาริปุตฺต, จาตุมหาราชิกา เทวา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – จาตุมหาราชิกา วา เทวา ตาวติํสา วา เทวา’’ติ? ‘‘จาตุมหาราชิเกหิ, โภ สาริปุตฺต, เทเวหิ ตาวติํสา เทวา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – ตาวติํสา วา เทวา ยามา วา เทวา’’ติ? ‘‘ตาวติํเสหิ, โภ สาริปุตฺต, เทเวหิ ยามา เทวา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – ยามา วา เทวา ตุสิตา วา เทวา’’ติ? ‘‘ยาเมหิ, โภ สาริปุตฺต, เทเวหิ ตุสิตา เทวา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – ตุสิตา วา เทวา นิมฺมานรตี วา เทวา’’ติ? ‘‘ตุสิเตหิ, โภ สาริปุตฺต, เทเวหิ นิมฺมานรตี เทวา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย – นิมฺมานรตี วา เทวา ปรนิมฺมิตวสวตฺตี วา เทวา’’ติ? ‘‘นิมฺมานรตีหิ , โภ สาริปุตฺต, เทเวหิ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา เสโยฺย’’ติฯ ‘‘ตํ กิํ มญฺญสิ, ธนญฺชานิ, กตมํ เสโยฺย ปรนิมฺมิตวสวตฺตี วา เทวา พฺรหฺมโลโก วา’’ติ? ‘‘‘พฺรหฺมโลโก’ติ [ภวํ สาริปุโตฺต อาหาติ, กตมํ สาริปุโตฺต อาห พฺรหฺมโลโกติฯ (ก.)] – ภวํ สาริปุโตฺต อาห; ‘พฺรหฺมโลโก’ติ – ภวํ สาริปุโตฺต อาหา’’ติ [ภวํ สาริปุโตฺต อาหาติ, กตมํ สาริปุโตฺต อาห พฺรหฺมโลโกติฯ (ก.)]ฯ

อถ โข อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อิเม โข พฺราหฺมณา พฺรหฺมโลกาธิมุตฺตาฯ ยํนูนาหํ ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสยฺย’’นฺติฯ ‘‘พฺรหฺมานํ เต, ธนญฺชานิ, สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสสฺสามิ; ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อายสฺมา สาริปุโตฺต เอตทโวจ – ‘‘กตโม จ, ธนญฺชานิ, พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มโคฺค? อิธ, ธนญฺชานิ, ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ;

อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ อยํ โข, ธนญฺชานิ, พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มโคฺค''ฯ

๔๕๒. ''ปุน จปรํ, ธนญฺชานิ, ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา...เป.... มุทิตาสหคเตน เจตสา... อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติฯ อยํ โข, ธนญฺชานิ, พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มโคฺค''ติฯ เตน หิ, โภ สาริปุตฺต, มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ – 'ธนญฺชานิ , ภนฺเต, พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี'ติฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ สติ อุตฺตริกรณีเย หีเน พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต สาริปุตฺเต กาลมกาสิ, พฺรหฺมโลกญฺจ อุปปชฺชิฯ

๔๕๓. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''เอโส, ภิกฺขเว, สาริปุโตฺต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ สติ อุตฺตริกรณีเย หีเน พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโต''ติฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ธนญฺชานิ, ภนฺเต, พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี''ติฯ ''กึ ปน ตฺวํ สาริปุตฺต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ สติ อุตฺตริกรณีเย หีเน พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกโนฺต''ติ? ''มยฺหํ โข, ภนฺเต, เอวํ อโหสิ – 'อิเม โข พฺราหฺมณา พฺรหฺมโลกาธิมุตฺตา, ยํนูนาหํ ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสยฺย'นฺติฯ ''กาลงฺกโตจ [กาลงฺกโตว (สฺยา. กํ. ก.)], สาริปุตฺต, ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ, พฺรหฺมโลกญฺจ อุปปโนฺน''ติฯ

ธนญฺชานิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สตฺตมํฯ

๘. วาเสฏฺฐสุตฺตํ

๔๕๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล [อิจฺฉานงฺกเล (สี. ปี.)] วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสเณฺฑฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลา อิจฺฉานงฺคเล ปฏิวสนฺติ, เสยฺยถิทํ – จงฺกี พฺราหฺมโณ, ตารุกฺโข พฺราหฺมโณ, โปกฺขรสาติ พฺราหฺมโณ, ชาณุโสฺสณิ [ชาณุโสฺสณี (ปี.), ชาณุโสณี (ก.)] พฺราหฺมโณ, โตเทยฺโย พฺราหฺมโณ, อเญฺญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลาฯ อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชานํ มาณวานํ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมนฺตานํ อนุวิจรนฺตานํ [อนุจงฺกมมานานํ อนุวิจรมานานํ (สี. ปี.)] อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ''กถํ, โภ, พฺราหฺมโณ โหตี''ติ? ภารทฺวาโช มาณโว เอวมาห – ''ยโต โข, โภ, อุภโต สุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิโตฺต อนุปกฺกุโฏฺฐ ชาติวาเทน – เอตฺตาวตา โข, โภ, พฺราหฺมโณ โหตี''ติฯ วาเสโฏฺฐ มาณโว เอวมาห – ''ยโต โข, โภ, สีลวา จ โหติ วตฺตสมฺปโนฺน [วตสมฺปโนฺน (ปี.)] จ – เอตฺตาวตา โข, โภ, พฺราหฺมโณ โหตี''ติฯ เนว โข อสกฺขิ ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐํ มาณวํ สญฺญาเปตุํ, น ปน อสกฺขิ วาเสโฏฺฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ สญฺญาเปตุํฯ อถ โข วาเสโฏฺฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ อามนฺเตสิ – ''อยํ โข, โภ ภารทฺวาช, สมโณ โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสเณฺฑฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชา

จรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ อายาม, โภ ภารทฺวาช, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสามฯ ยถา โน สมโณ โคตโม พฺยากริสฺสติ ตถา นํ ธาเรสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐสฺส มาณวสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ

๔๕๕. อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชา มาณวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วาเสโฏฺฐ มาณโว ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

‘‘อนุญฺญาตปฏิญฺญาตา, เตวิชฺชา มยมสฺมุโภ;
อหํ โปกฺขรสาติสฺส, ตารุกฺขสฺสายํ มาณโวฯ

‘‘เตวิชฺชานํ ยทกฺขาตํ, ตตฺร เกวลิโนสฺมเส;
ปทกสฺมา เวยฺยากรณา [โน พฺยากรณา (สฺยา. กํ. ก.)], ชเปฺป อาจริยสาทิสา;
เตสํ โน ชาติวาทสฺมึ, วิวาโท อตฺถิ โคตมฯ

‘‘ชาติยา พฺราหฺมโณ โหติ, ภารทฺวาโช อิติ ภาสติ;
อหญฺจ กมฺมุนา [กมฺมนา (สี. ปี.)] พฺรูมิ, เอวํ ชานาหิ จกฺขุมฯ

‘‘เต น สโกฺกม ญาเปตุํ [สญฺญตฺตุํ (ปี.), สญฺญาเปตุํ (ก.)], อญฺญมญฺญํ มยํ อุโภ;
ภวนฺตํ ปุฎฺฐุมาคมา, สมฺพุทฺธํ อิติ วิสฺสุตํฯ

‘‘จนฺทํ ยถา ขยาตีตํ, เปจฺจ ปญฺชลิกา ชนา;
วนฺทมานา นมสฺสนฺติ, โลกสฺมึ โคตมํฯ

‘‘จกฺขุํ โลเก สมุปฺปนฺนํ, มยํ ปุจฺฉาม โคตมํ;
ชาติยา พฺราหฺมโณ โหติ, อุทาหุ ภวติ กมฺมุนา [กมฺมนา (สี. ปี.)];
อชานตํ โน ปพฺรูหิ, ยถา ชาเนมุ พฺราหฺมณ’’นฺติฯ

๔๕๖. ‘‘เตสํ โว อหํ พฺยกฺขิสฺสํ, (วาเสฏฺฐาติ ภควา)
อนุปุพฺพํ ยถาตถํ;
ชาติวิภงฺคํ ปาณานํ, อญฺญมญฺญาหิ ชาติโยฯ

‘‘ติณรุเกฺขปิ ชานาถ, น จาปิ ปฏิชานเร;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

‘‘ตโต กีเฏ ปฏเงฺค จ, ยาว กุนฺถกิปิลฺลิเก;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

‘‘จตุปฺปเทปิ ชานาถ, ขุทฺทเก จ มหลฺลเก;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

‘‘ปาทุทเรปิ ชานาถ, อุรเค ทีฆปิฏฺฐิเก;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

‘‘ตโต มเจฺฉปิ ชานาถ, อุทเก วาริโคจเร;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

‘‘ตโต ปกฺขีปิ ชานาถ, ปตฺตยาเน วิหงฺคเม;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

‘‘ยถา เอตาสุ ชาตีสุ, ลิงฺคํ ชาติมยํ ปุถุ;
เอวํ นตฺถิ มนุสฺเสสุ, ลิงฺคํ ชาติมยํ ปุถุฯ

‘‘น เกเสหิ น สีเสหิ, น กณฺเณหิ น อกฺขีหิ;
น มุเขน น นาสาย, น โอเฏฺฐหิ ภมูหิ วาฯ

‘‘น คีวาย น อํเสหิ, น อุทเรน น ปิฏฺฐิยา;
น โสณิยา น อุรสา, น สมฺพาเธ น เมถุเน [น สมฺพาธา น เมถุนา (ก.)]ฯ

‘‘น หตฺถหิ น ปาเทหิ, นงฺคุลีหิ นเขหิ วา;
น ชงฺฆาหิ น อูรูหิ, น วเณฺณน สเรน วา;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เนว, ยถา อญฺญาสุ ชาติสุฯ

๔๕๗. ‘‘ปจฺจตฺตญฺจ สรีเรสุ [ปจฺจตฺตํ สสรีเรสุ (สี. ปี.)], มนุสฺเสสฺวตํ น วิชฺชติ;
โวการญฺจ มนุสฺเสสุ, สมญฺญาย ปวุจฺจติฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, โครกฺขํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, กสฺสโก โส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, ปุถุสิปฺเปน ชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, สิปฺปิโก โส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, โวหารํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, วาณิโช โส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, ปรเปสฺเสน ชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, เปสฺสโก [เปสฺสิโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, อทินฺนํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, โจโร เอโส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, อิสฺสตฺถํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, โยธาชีโว น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, โปโรหิเจฺจน ชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, ยาชโก โส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, คามํ รฏฺฐญฺจ ภุญฺชติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, ราชา เอโส น พฺราหฺมโณฯ

‘‘น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ, โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ;
โภวาทิ [โภวาที (สฺยา. กํ.)] นาม โส โหติ, สเจ โหติ สกิญฺจโน;
อกิญฺจนํ อนาทานํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๔๕๘. ‘‘สพฺพสํโยชนํ เฉตฺวา, โย เว น ปริตสฺสติ;
สงฺคาติคํ วิสํยุตฺตํ [วิสญฺญุตฺตํ (ก.)], ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘เฉตฺวา นทฺธึ [นทฺธิํ (สี. ปี.)] วรตฺตญฺจ, สนฺทานํ สหนุกฺกมํ;
อุกฺขิตฺตปลิฆํ พุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘อโกฺกสํ วธพนฺธญฺจ, อทุฏฺโฐ โย ติติกฺขติ;
ขนฺตีพลํ พลานีกํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘อโกฺกธนํ วตวนฺตํ, สีลวนฺตํ อนุสฺสทํ;
ทนฺตํ อนฺติมสารีรํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘วาริโปกฺขรปเตฺตว, อารเคฺคริว สาสโป;
โย น ลิมฺปติ กาเมสุ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ, อิเธว ขยมตฺตโน;
ปนฺนภารํ วิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘คมฺภีรปญฺญํ เมธาวิํ, มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ;
อุตฺตมตฺถมนุปฺปตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘อสํสฏฺฐํ คหเฏฺฐหิ, อนาคาเรหิ จูภยํ;
อโนกสาริมปฺปิจฺฉํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘นิธาย ทณฺฑํ ภูเตสุ, ตเสสุ ถาวเรสุ จ;
โย น หนฺติ น ฆาเตติ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘อวิรุทฺธํ วิรุเทฺธสุ, อตฺตทเณฺฑสุ นิพฺพุตํ;
สาทาเนสุ อนาทานํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘ยสฺส ราโค จ โทโส จ, มาโน มโกฺข จ โอหิโต;
สาสโปริว อารคฺคา, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๔๕๙. ‘‘อกกฺกสํ วิญฺญาปนิํ, คิรํ สจฺจํ อุทีรเย;
ยาย นาภิสเชฺช กิญฺจิ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘โย จ ทีฆํ ว รสฺสํ วา, อณุํ ถูลํ สุภาสุภํ;
โลเก อทินฺนํ นาเทติ [นาทิยติ (สี. ปี.)], ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ, อสฺมิํ โลเก ปรมฺหิ จ;
นิราสาสํ [นิราสยํ (สี. ปี.)] วิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ, อญฺญาย อกถํกถึ;
อมโตคธํ อนุปฺปตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘โยธปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ, อุโภ สงฺคํ อุปจฺจคา;
อโสกํ วิรชํ สุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘จนฺทํ ว วิมลํ สุทฺธํ, วิปฺปสนฺนํ อนาวิลํ;
นนฺทีภวปริกฺขีณํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘โย อิมํ ปลิปถํ ทุคฺคํ, สํสารํ โมหมจฺจคา;
ติโณฺณ ปารงฺคโต ฌายี, อเนโช อกถํกถี;
อนุปาทาย นิพฺพุโต, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘โยธกาเม ปหนฺตฺวาน [ปหตฺวาน (สี.)], อนาคาโร ปริพฺพเช;
กามภวปริกฺขีณํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘โยธตณฺหํ ปหนฺตฺวาน, อนาคาโร ปริพฺพเช;
ตณฺหาภวปริกฺขีณํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘หิตฺวา มานุสกํ โยคํ, ทิพฺพํ โยคํ อุปจฺจคา;
สพฺพโยควิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘หิตฺวา รติญฺจ อรตึ, สีตีภูตํ นิรูปธึ;
สพฺพโลกาภิภุํ วีรํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘จุตึ โย เวทิ สตฺตานํ, อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส;
อสตฺตํ สุคตํ พุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘ยสฺส คตึ น ชานนฺติ, เทวา คนฺธพฺพมานุสา;
ขีณาสวํ อรหนฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ, มเชฺฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ;
อกิญฺจนํ อนาทานํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘อุสภํ ปวรํ วีรํ, มเหสึ วิชิตาวินํ;
อเนชํ นฺหาตกํ [นหาตกํ (สี. ปี.)] พุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ โย เวทิ, สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ;
อโถ ชาติกฺขยํ ปโตฺต, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๙๖๐. ‘‘สมญฺญา เหสา โลกสฺมึ, นามโคตฺตํ ปกปฺปิตํ;
สมฺมุจฺจา สมุทาคตํ, ตตฺถ ตตฺถ ปกปฺปิตํฯ

‘‘ทีฆรตฺตานุสยิตํ, ทิฏฺฐิคตมชานตํ;

อชานนฺตา โน [อชานนฺตา โนติ อชานนฺตา เอว (ฏีกา)] ปพฺรุนฺติ [ปพฺรูวนฺติ (สี. ปี.)], ชาติยา โหติ พฺราหฺมโณฯ

“น ชจฺจา พฺราหฺมโณ [วสโล (สฺยา. กํ. ก.)] โหติ, น ชจฺจา โหติ อพฺราหฺมโณ [พฺราหฺมโณ (สฺยา. กํ. ก.)];
กมฺมุนา พฺราหฺมโณ [วสโล (สฺยา. กํ. ก.)] โหติ, กมฺมุนา โหติ อพฺราหฺมโณ [พฺราหฺมโณ (สฺยา. กํ. ก.)]ฯ

“กสฺสโก กมฺมุนา โหติ, สิปฺปิโก โหติ กมฺมุนา;
วาณิโช กมฺมุนา โหติ, เปสฺสโก โหติ กมฺมุนาฯ

“โจโรปิ กมฺมุนา โหติ, โยธาชีโวปิ กมฺมุนา;
ยาชโก กมฺมุนา โหติ, ราชาปิ โหติ กมฺมุนาฯ

“เอวเมตํ ยถาภูตํ, กมฺมํ ปสฺสนฺติ ปณฺฑิตา;
ปฏิจฺจสมุปฺปาททสฺสา, กมฺมวิปากโกวิทาฯ

“กมฺมุนา วตฺตติ โลโก, กมฺมุนา วตฺตติ ปชา;
กมฺมนิพนฺธนา สตฺตา, รถสฺสาณีว ยายโตฯ

“ตเปน พฺรหฺมจริเยน, สํยเมน ทเมน จ;
เอเตน พฺราหฺมโณ โหติ, เอตํ พฺราหฺมณมุตฺตมํฯ

“ตีหิ วิชฺชาหิ สมฺปนฺโน, สนฺโต ขีณปุนพฺภโว;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, พฺรหฺมา สกฺโก วิชานต”นฺติฯ

๔๖๑. เอวํ วุตฺเต, วาเสฏฺฐภารทฺวาชา มาณวา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – “อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ – เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คเต”ติฯ

วาเสฏฺฐสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อฏฺฐมํฯ

๙. สุภสุตฺตํ

๔๖๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต สาวตฺถิยํ ปฏิวสติ อญฺญตรสฺส คหปติสฺส นิเวสเน เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ยสฺส คหปติสฺส นิเวสเน ปฏิวสติ ตํ คหปตึ เอตทโวจ – “สุตํ เมตํ, คหปติ – ‘อวิวิตฺตา สาวตฺถี อรหนฺเตหี’ติฯ กํ นุ ขฺวชฺช สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปยิรุปาเสยฺยามา”ติ? “อยํ, ภนฺเต, ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเมฯ ตํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ ปยิรุปาสสฺสู”ติฯ อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ตสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา

สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘พฺราหฺมณา, โภ โคตม, เอวมาหํสุ – ‘คหฏฺโฐ อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํ, น ปพฺพชิโต อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสล’นฺติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา’’ติ?

๔๖๓. ‘‘วิภชฺชวาโท โข อหเมตฺถ, มาณว; นาหเมตฺถ เอกํสวาโทฯ คิหิสฺส วาหํ, มาณว, ปพฺพชิตสฺส วา มิจฺฉาปฏิปตฺตึ น วณฺณมิฯ คิหี วา หิ , มาณว, ปพฺพชิโต วา มิจฺฉาปฏิปนฺโน มิจฺฉาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ น อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํฯ คิหิสฺส วาหํ, มาณว, ปพฺพชิตสฺส วา สมฺมาปฏิปตฺตึ วณฺณมิฯ คิหี วา หิ, มาณว, ปพฺพชิโต วา สมฺมาปฏิปนฺโน สมฺมาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสล’’นฺติฯ

‘‘พฺราหฺมณา, โภ โคตม, เอวมาหํสุ – ‘มหฏฺฐมิทํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ ฆราวาสกมฺมฏฺฐานํ มหปฺผลํ โหติ; อปฺปฏฺฐมิทํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ ปพฺพชฺชา กมฺมฏฺฐานํ อปฺปผลํ โหตี’ติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา’’ติฯ

‘‘เอตฺถาปิ โข อหํ, มาณว, วิภชฺชวาโท; นาหเมตฺถ เอกํสวาโทฯ อตฺถิ, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติ; อตฺถิ, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ; อตฺถิ, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติ; อตฺถิ, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติฯ กตมญฺจ, มาณว , กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติ? กสิ โข, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติฯ กตมญฺจ, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ? กสิเยว โข, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติฯ กตมญฺจ, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติ? วณิชฺชา โข, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติฯ กตมญฺจ มาณว, กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ? วณิชฺชาเยว โข, มาณว, กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติฯ

๔๖๔. ‘‘เสยฺยถาปิ, มาณว, กสิ กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติ; เอวเมว โข, มาณว, ฆราวาสกมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, กสิเยว กมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ; เอวเมว โข, มาณว, ฆราวาสกมฺมฏฺฐานํ มหฏฺฐํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, วณิชฺชา กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติ; เอวเมว โข, มาณว, ปพฺพชฺชา กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ วิปชฺชมานํ อปฺปผลํ โหติฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, วณิชฺชาเยว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ; เอวเมว โข , มาณว, ปพฺพชฺชา กมฺมฏฺฐานํ อปฺปฏฺฐํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหตี’’ติฯ

“พฺราหฺมณา , โภ โคตม, ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายา’’ติฯ “เย เต, มาณว, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนาย – สเจ เต อครุ – สาธุ เต ปญฺจ ธมฺเม อิมสฺมึ ปริสติ ภาสสฺสู’’ติฯ “น โข เม, โภ โคตม, ครุ ยตฺถสฺสุ ภวโนฺต วา นิสิโนฺน ภวนฺตรูโป วา’’ติ [นิสินฺนา ภวนฺตรูปา วาติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ “เตน หิ, มาณว, ภาสสฺสู’’ติฯ “สจฺจํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ปฐมํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายฯ ตปํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ทุติยํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายฯ พฺรหฺมจริยํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ตติยํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายฯ อเชฺฌนํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา จตุตฺถํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายฯ จาคํ โข, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ปญฺจมํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายฯ พฺราหฺมณา, โภ โคตม, อิเม ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย, กุสลสฺส อาราธนายาติฯ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหา’’ติ?

๔๖๕. “กึ ปน, มาณว, อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ โย เอวมาห – ‘อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมี’’’ติ? “โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ “กึ ปน, มาณว, อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริยปาจริโยปิ ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคาปิ โย เอวมาห – ‘อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมี’’’ติ? “โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ “กึ ปน, มาณว, เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ, เสยฺยถิทํ – อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิโตฺต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ, เตปิ เอวมาหํสุ – ‘มยํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมา’’’ติ? “โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

“อิติ กิร, มาณว, นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ โย เอวมาห – ‘อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมี’ติ; นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริยปาจริโยปิ ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคาปิ โย เอวมาห – ‘อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมี’ติ; เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ, เสยฺยถิทํ – อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิโตฺต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุฯ เตปิ น เอวมาหํสุ – ‘มยํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมา’ติฯ

“เสยฺยถาปิ, มาณว, อนฺธเวณิ ปรมฺปราสํสตฺตา ปุริโมปิ น ปสฺสติ มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ; เอวเมว โข, มาณว, อนฺธเวณูปมํ มเญฺญ พฺราหฺมณานํ ภาสิตํ สมฺปชฺชติ – ปุริโมปิ น ปสฺสติ มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสตี’’ติฯ

๔๖๖. เอวํ วุเตฺต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุโตฺต ภควตา อนฺธเวณูปเมน วุจฺจมาโน กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตํเยว ขุํเสโนฺต ภควนฺตํเยว วเมฺภโนฺต ภควนฺตํเยว วทมาโน – ‘สมโณ โคตโม ปาปิโต ภวิสฺสตี’ติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “พฺราหฺมโณ, โภ โคตม, โปกฺขรสาติ โอปมโญฺญ สุภควนิโก เอวมาห – ‘เอวเมว ปนิเธกเจฺจ [ปนิเมเก (สพฺพตฺถ)] สมณพฺราหฺมณา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ปฏิชานนฺติฯ เตสมิทํ ภาสิตํ หสฺสกํเยว สมฺปชฺช

ติ, นามกํเยว สมฺปชฺชติ, ริตฺตกํเยว สมฺปชฺชติ, ตุจฺฉกํเยว สมฺปชฺชติฯ กถญฺหิ นาม มนุสฺสภูโต อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชตี'''ติ?

''กึ ปน, มาณว, พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺญ สุภควนิโก สเพฺพสํเยว สมณพฺราหฺมณานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาตี''ติ? ''สกายปิ หิ, โภ โคตม, ปุณฺณิกาย ทาสิยา พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺญ สุภควนิโก เจตสา เจโต ปริจฺจ น ปชานาติ, กุโต ปน สเพฺพสํเยว สมณพฺราหฺมณานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานิสฺสตี''ติ?

''เสยฺยถาปิ, มาณว, ชจฺจโนฺธ ปุริโส น ปเสฺสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย มญฺชิฏฺฐกานิ รูปานิ, น ปเสฺสยฺย สมวิสมํ, น ปเสฺสยฺย ตารกรูปานิ, น ปเสฺสยฺย จนฺทิมสูริเยฯ โส เอวํ วเทยฺย – 'นตฺถิ กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, นตฺถิ กณฺหสุกฺกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; นตฺถิ นีลกานิ รูปานิ, นตฺถิ นีลกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; นตฺถิ ปีตกานิ รูปานิ, นตฺถิ ปีตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; นตฺถิ โลหิตกานิ รูปานิ, นตฺถิ โลหิตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; นตฺถิ มญฺชิฏฺฐกานิ รูปานิ, นตฺถิ มญฺชิฏฺฐกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; นตฺถิ สมวิสมํ, นตฺถิ สมวิสมสฺส ทสฺสาวี; นตฺถิ ตารกรูปานิ, นตฺถิ ตารกรูปานํ ทสฺสาวี; นตฺถิ จนฺทิมสูริยา, นตฺถิ จนฺทิมสูริยานํ ทสฺสาวีฯ อหเมตํ น ชานามิ, อหเมตํ น ปสฺสามิ; ตสฺมา ตํ นตฺถี'ติฯ สมฺมา นุ โข โส, มาณว, วทมาโน วเทยฺยา''ติ?

''โน หิทํ, โภ โคตมฯ อตฺถิ กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, อตฺถิ กณฺหสุกฺกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; อตฺถิ นีลกานิ รูปานิ, อตฺถิ นีลกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; อตฺถิ ปีตกานิ รูปานิ, อตฺถิ ปีตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; อตฺถิ โลหิตกานิ รูปานิ, อตฺถิ โลหิตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; อตฺถิ มญฺชิฏฺฐกานิ รูปานิ, อตฺถิ มญฺชิฏฺฐกานํ รูปานํ ทสฺสาวี; อตฺถิ สมวิสมํ, อตฺถิ สมวิสมสฺส ทสฺสาวี; อตฺถิ ตารกรูปานิ, อตฺถิ ตารกรูปานํ ทสฺสาวี ; อตฺถิ จนฺทิมสูริยา, อตฺถิ จนฺทิมสูริยานํ ทสฺสาวีฯ 'อหเมตํ น ชานามิ, อหเมตํ น ปสฺสามิ; ตสฺมา ตํ นตฺถี'ติ; น หิ โส, โภ โคตม, สมฺมา วทมาโน วเทยฺยา''ติฯ

''เอวเมว โข, มาณว, พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺญ สุภควนิโก อโนฺธ อจกฺขุโกฯ โส วต อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติ''ฯ

๔๖๗. ''ตํ กึ มญฺญสิ, มาณว, เย เต โกสลกา พฺราหฺมณมหาสาลา, เสยฺยถิทํ – จงฺกี พฺราหฺมโณ ตารุกฺโข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ พฺราหฺมโณ ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ ปิตา จ [วา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เต โตเทโยฺย, กตมา เนสํ เสโยฺย [เสยฺยา (สฺยา. กํ.)], ยํ วา เต สมฺมุจฺจา [สมฺมุสา (สี. ปี.)] วาจํ ภาเสยฺยุํ ยํ วา อสมฺมุจฺจา''ติ? ''สมฺมุจฺจา, โภ โคตม''ฯ

''กตมา เนสํ เสโยฺย, ยํ วา เต มนฺตา วาจํ ภาเสยฺยุํ ยํ วา อมนฺตา''ติ? ''มนฺตา, โภ โคตม''ฯ

''กตมา เนสํ เสโยฺย, ยํ วา เต ปฏิสงฺขาย วาจํ ภาเสยฺยุํ ยํ วา อปฺปฏิสงฺขายา''ติ? ''ปฏิสงฺขาย, โภ โคตม''ฯ

''กตมา เนสํ เสโยฺย, ยํ วา เต อตฺถสํหิตํ วาจํ ภาเสยฺยุํ ยํ วา อนตฺถสํหิต''นฺติ? ''อตฺถสํหิตํ, โภ โคตม''ฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มาณว, ยทิ เอวํ สเนฺต, พฺราหฺมเณน โปกฺขรสาตินา โอปมเญฺญน สุภควนิเกน สมฺมุจฺจา วาจา ภาสิตา อสมฺมุจฺจา’’ติ [อสมฺมุสา วาติ (ปี.) เอวมิตรปญฺหตฺตเยปิ วา สเทฺทน สห ทิสฺสติ]? ‘‘อสมฺมุจฺจา, โภ โคตม’’ฯ

‘‘มนฺตา วาจา ภาสิตา อมนฺตา วา’’ติ? ‘‘อมนฺตา, โภ โคตม’’ฯ

‘‘ปฏิสงฺขาย วาจา ภาสิตา อปฺปฏิสงฺขายา’’ติ? ‘‘อปฺปฏิสงฺขาย, โภ โคตม’’ฯ

‘‘อตฺถสํหิตา วาจา ภาสิตา อนตฺถสํหิตา’’ติ? ‘‘อนตฺถสํหิตา, โภ โคตม’’ฯ

‘‘ปญฺจ โข อิเม, มาณว, นีวรณาฯ กตเม ปญฺจ? กามจฺฉนฺทนีวรณํ, พฺยาปาทนีวรณํ, ถีนมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ, วิจิกิจฺฉานีวรณํ – อิเม โข, มาณว, ปญฺจ นีวรณาฯ อิเมหิ โข มาณว, ปญฺจหิ นีวรเณหิ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมโญฺญ สุภควนิโก อาวุโต นิวุโต โอผุโฏ [โอวุโต (สี.), โอผุโต (สฺยา. กํ. ปี.)] ปริโยนโทฺธฯ โส วต อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

๔๖๘. ‘‘ปญฺจ โข อิเม, มาณว, กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิญฺญยฺยา สทฺทา…เป.… ฆานวิญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหา วิญฺญยฺยา รสา… กายวิญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา – อิเม โข, มาณว, ปญฺจ กามคุณาฯ อิเมหิ โข, มาณว, ปญฺจหิ กามคุเณหิ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมโญฺญ สุภควนิโก คถิโต มุจฺฉิโต อโชฺฌปโนฺน อนาทีนวทสฺสาวี อนิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติฯ โส วต อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ญสฺสติ วา ทกฺขติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ – เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มาณว, ยํ วา ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ อคฺคึ ชาเลยฺย ยํ วา นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ อคฺคึ ชาเลยฺย, กตโม นุ ขฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จา’’ติ? ‘‘สเจ ตํ, โภ โคตม, ฐานํ นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ อคฺคึ ชาเลตุํ, สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณวา จ ปภสฺสโร จา’’ติฯ ‘‘อฏฺฐานํ โข เอตํ, มาณว, อนวกาโส ยํ นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ อคฺคึ ชาเลยฺย อญฺญตฺร อิทฺธิมตาฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ ตถูปมาหํ, มาณว, อิมํ ปีตึ วทามิ ยายํ ปีติ ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทาโน [นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ (สี. ปี. ก.)] อคฺคิ ชลติ ตถูปมาหํ, มาณว , อิมํ ปีตึ วทามิ ยายํ ปีติ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิฯ

‘‘กตมา จ, มาณว, ปีติ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิ? อิธ, มาณว, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, มาณว, ปีติ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิฯ ปุน จปรํ, มาณว, ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อยมฺปิ โข, มาณว, ปีติ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหิฯ

๔๖๙. ‘‘เย เต, มาณว, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, กตเมตฺถ [กเมตฺถ (ก. สี. สฺยา. กํ. ปี.)] พฺราหฺมณา ธมฺมํ มหปฺผลตรํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนายา’’ติ? ‘‘เยเม, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม

ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, จาคเมตฺถ พฺราหฺมณา ธมฺมํ มหปฺผลตรํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนายา''ติฯ

''ตํ กิ มญฺญสิ, มาณว, อิธ อญฺญตรสฺส พฺราหฺมณสฺส มหายญฺโญ ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺสฯ อถ เทฺว พฺราหฺมณา อาคเจฺฉยฺยุํ – 'อิตฺถนฺนามสฺส พฺราหฺมณสฺส มหายญฺญํ อนุภวิสฺสามา'ติฯ ตเตฺรกสฺส [ตเตฺถกสฺส (ปี.)] พฺราหฺมณสฺส เอวมสฺส – 'อโห วต! อหเมว ลเภยฺยํ ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, น อโญฺญ พฺราหฺมโณ ลเภยฺย ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑ'นฺติฯ ฐานํ โข ปเนตํ, มาณว , วิชฺชติ ยํ อโญฺญ พฺราหฺมโณ ลเภยฺย ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, น โส พฺราหฺมโณ ลเภยฺย ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํฯ 'อโญฺญ พฺราหฺมโณ ลภติ ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, นาหํ ลภามิ ภตฺตเคฺค อคฺคาสนํ อโคฺคทกํ อคฺคปิณฺฑ'นฺติ – อิติ โส กุปิโต โหติ อนตฺตมโนฯ อิมสฺส ปน, มาณว, พฺราหฺมณา กิํ วิปากํ ปญฺญเปนฺตี''ติ? ''น เขฺวตฺถ, โภ โคตม, พฺราหฺมณา เอวํ ทานํ เทนฺติ – 'อิมินา ปโร กุปิโต โหตุ อนตฺตมโน'ติฯ อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา อนุกมฺปาชาติกํเยว [อนุกมฺปชาติกํเยว (สฺยา. กํ. ก.)] ทานํ เทนฺตี''ติฯ ''เอวํ สเนฺต, โข, มาณว, พฺราหฺมณานํ อิทํ ฉฏฺฐํ ปุญฺญกิริยวตฺถุ โหติ – ยทิทํ อนุกมฺปาชาติก''นฺติฯ ''เอวํ สเนฺต, โภ โคตม, พฺราหฺมณานํ อิทํ ฉฏฺฐํ ปุญฺญกิริยวตฺถุ โหติ – ยทิทํ อนุกมฺปาชาติก''นฺติฯ

''เย เต, มาณว, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, อิเม ตฺวํ ปญฺจ ธเมฺม กตฺถ พหุลํ สมนุปสฺสสิ – คหเฏฺฐสุ วา ปพฺพชิเตสุ วา''ติ? ''เยเม, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, อิมาหํ ปญฺจ ธเมฺม ปพฺพชิเตสุ พหุลํ สมนุปสฺสามิ อปฺปํ คหเฏฺฐสุฯ คหโฏฺฐ หิ, โภ โคตม, มหโฏฺฐ มหากิโจฺจ มหาธิกรโณ มหาสมารโมฺภ, น สตตํ สมิตํ สจฺจวาที โหติ; ปพฺพชิโต โข ปน, โภ โคตม, อปฺปโฏฺฐ อปฺปกิโจฺจ อปฺปาธิกรโณ อปฺปสมารโมฺภ, สตตํ สมิตํ สจฺจวาที โหติฯ คหโฏฺฐ หิ, โภ โคตม, มหโฏฺฐ มหากิโจฺจ มหาธิกรโณ มหาสมารโมฺภ น สตตํ สมิตํ ตปสฺสี โหติ... พฺรหฺมจารี โหติ... สชฺฌายพหุโล โหติ... จาคพหุโล โหติ; ปพฺพชิโต โข ปน, โภ โคตม, อปฺปโฏฺฐ อปฺปกิโจฺจ อปฺปาธิกรโณ อปฺปสมารโมฺภ สตตํ สมิตํ ตปสฺสี โหติ... พฺรหฺมจารี โหติ... สชฺฌายพหุโล โหติ... จาคพหุโล โหติฯ เยเม, โภ โคตม, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, อิมาหํ ปญฺจ ธเมฺม ปพฺพชิเตสุ พหุลํ สมนุปสฺสามิ อปฺปํ คหเฏฺฐสู''ติฯ

''เย เต, มาณว, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย จิตฺตสฺสาหํ เอเต ปริกฺขาเร วทามิ – ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ ตสฺส ภาวนายฯ อิธ, มาณว, ภิกฺขุ สจฺจวาที โหติฯ โส 'สจฺจวาทีมฺหี'ติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ยํ ตํ กุสลูปสํหิตํ ปาโมชฺชํ, จิตฺตสฺสาหํ เอตํ ปริกฺขารํ วทามิ – ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ ตสฺส ภาวนายฯ อิธ, มาณว, ภิกฺขุ ตปสฺสี โหติ...เป.... พฺรหฺมจารี โหติ...เป.... สชฺฌายพหุโล โหติ...เป.... จาคพหุโล โหติฯ โส 'จาคพหุโลมฺหี'ติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ยํ ตํ กุสลูปสํหิตํ ปาโมชฺชํ, จิตฺตสฺสาหํ เอตํ ปริกฺขารํ วทามิ – ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ ตสฺส ภาวนายฯ เย เต มาณว, พฺราหฺมณา, ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, จิตฺตสฺสาหํ เอเต ปริกฺขาเร วทามิ – ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ ตสฺส ภาวนายา''ติฯ

๔๗๐. เอวํ วุตฺเต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุตํ เมตํ, โภ โคตม – ‘สมโณ โคตโม พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ ชานาตี’’’ติฯ

‘‘ตํ กึ มญฺญสิ, มาณว, อาสเนฺน อิโต นฬการคาโม, น ยิโต ทูเร นฬการคาโม’’ติ?

‘‘เอวํ, โภ, อาสเนฺน อิโต นฬการคาโม , น ยิโต ทูเร นฬการคาโม’’ติฯ

‘‘ตํ, กึ มญฺญสิ มาณว, อิธสฺส ปุริโส นฬการคาเม ชาตวโทฺธ [ชาตวโฑฺฒ (สฺยา. กํ. ก.)]; ตเมนํ นฬการคามโต ตาวเทว อวสฏํ [อปสกฺกํ (สฺยา. กํ. ก.)] นฬการคามสฺส มคฺคํ ปุจฺเฉยฺยุํ; สิยา นุ โข, มาณว, ตสฺส ปุริสสฺส นฬการคาเม ชาตวทฺธสฺส นฬการคามสฺส มคฺคํ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตํ วา วิตฺถายิตตฺตํ วา’’ติ?

‘‘โน หิทํ, โภ โคตม’’ฯ

‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’?

‘‘อมุ หิ, โภ โคตม, ปุริโส นฬการคาเม ชาตวโทฺธฯ ตสฺส สพฺพาเนว นฬการคามสฺส มคฺคานิ สุวิทิตานี’’ติฯ ‘‘สิยา นุ โข, มาณว, ตสฺส ปุริสสฺส นฬการคาเม ชาตวทฺธสฺส นฬการคามสฺส มคฺคํ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตํ วา วิตฺถายิตตฺตํ วาติ, น เตฺวว ตถาคตสฺส พฺรหฺมโลกํ วา พฺรหฺมโลกคามินึ วา ปฏิปทํ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตํ วา วิตฺถายิตตฺตํ วาฯ พฺรหฺมานญฺจาหํ, มาณว, ปชานามิ พฺรหฺมโลกญฺจ พฺรหฺมโลกคามินิญฺจ ปฏิปทํ; ยถาปฏิปโนฺน จ พฺรหฺมโลกํ อุปปโนฺน ตญฺจ ปชานามี’’ติ ฯ

‘‘สุตํ เมตํ, โภ โคตม – ‘สมโณ โคตโม พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสตี’ติฯ สาธุ เม ภวํ โคตโม พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสตู’’ติฯ

‘‘เตน หิ, มาณว, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ โภ’’ติ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๔๗๑. ‘‘กตโม จ, มาณว, พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มโคฺค? อิธ, มาณว, ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรติฯ เอวํ ภาวิตาย โข, มาณว, เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จาตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย [เอวเมว โข มาณว เอวํ ภาวิตาย เมตฺตาย (สี. สฺยา. กํ. ปี. ที. นิ. ๑.๕๕๖) ตถาปิ อิธ ปาโฐเยว อุปมาย สํสนฺทิยมาโน ปริปุโณฺณ วิย ทิสฺสติ]; เอวเมว โข, มาณว…เป.… เอวํ ภาวิตาย โข, มาณว, เมตฺตาย [เอวเมว โข มาณว เอวํ ภาวิตาย เมตฺตาย (สี. สฺยา. กํ. ปี. ที. นิ. ๑.๕๕๖) ตถาปิ อิธ ปาโฐเยว อุปมาย สํสนฺทิยมาโน ปริปุโณฺณ วิย ทิสฺสติ] เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติฯ อยมฺปิ โข, มาณว, พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มโคฺคฯ ‘‘ปุน จปรํ, มาณว, ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา…เป.… มุทิตาสหคเตน เจตสา…เป.… อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ; อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาพเชฺฌน ผริตฺวา วิหรติฯ เอวํ ภาวิตาย โข, มาณว, อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ น ตํ ตตฺราว

สิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติฯ เสยฺยถาปิ, มาณว, พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จาตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข, มาณว…เป…. เอวํ ภาวิตาย โข, มาณว, อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติฯ อยมฺปิ โข, มาณว, พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มโคฺค''ติฯ

๔๗๒. เอวํ วุตฺเต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ – เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตํฯ หนฺท, จ ทานิ มยํ, โภ โคตม, คจฺฉาม; พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา''ติฯ ''ยสฺสทานิ ตฺวํ, มาณว, กาลํ มญฺญสี''ติฯ อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

เตน โข ปน สมเยน ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสเตน วฬวาภิรเถน [วฬภีรเถน (สี.)] สาวตฺถิยา นิยฺยาติ ทิวา ทิวสฺสฯ อทฺทสา โข ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ สุภํ มาณวํ โตเทยฺยปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน สุภํ มาณวํ โตเทยฺยปุตฺตํ เอตทโวจ – ''หนฺท, กุโต นุ ภวํ ภารทฺวาโช อาคจฺฉติ ทิวา ทิวสฺสา''ติ? ''อิโต หิ โข อหํ, โภ , อาคจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกา''ติฯ ''ตํ กิํ มญฺญสิ, ภวํ ภารทฺวาโช, สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ปณฺฑิโต มเญฺญติ''? ''โก จาหํ, โภ, โก จ สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชานิสฺสามิ? โสปิ นูนสฺส ตาทิโสว โย สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชาเนยฺยา''ติฯ ''อุฬาราย ขลุ, ภวํ ภารทฺวาโช, สมณํ โคตมํ ปสํสาย ปสํสตี''ติฯ ''โก จาหํ, โภ, โก จ สมณํ โคตมํ ปสํสิสฺสามิ? ปสตฺถปสโตฺถว โส ภวํ โคตโม เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานํฯ เย จิเม, โภ, พฺราหฺมณา ปญฺจ ธเมฺม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย; จิตฺตเสฺสเต สมโณ โคตโม ปริกฺขาเร วเทติ – ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาพชฺฌํ ตสฺส ภาวนายา''ติฯ

เอวํ วุเตฺต, ชาณุโสฺสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสตา วฬวาภิรถา โอโรหิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา อุทานํ อุทาเนสิ – ''ลาภา รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, สุลทฺธลาภา รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ยสฺส วิชิเต ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ''ติฯ

สุภสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นวมํฯ

๑๐. สงฺคารวสุตฺตํ

๔๗๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํฯ เตน โข ปน สมเยน ธนญฺชานี [ธานญฺชานี (สี. ปี.)] นาม พฺราหฺมณี จญฺจลิกเปฺป [มณฺฑลกเปฺป (สี.), ปจฺจลกเปฺป (สฺยา. กํ.), จณฺฑลกเปฺป (ปี.)] ปฏิวสติ อภิปฺปสนฺนา พุเทฺธ จ ธเมฺม จ สเงฺฆ จฯ อถ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี อุปกฺขลิตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ – ''นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา''ติ ฯ

เตน โข ปน สมเยน สงฺคารโว นาม มาณโว จณฺจลิกเปฺป ปฏิวสติ ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ , ปทโก, เวยฺยากรโณ, โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโยฯ อโสฺสสิ โข สงฺคารโว มาณโว ธนญฺชานิยา พฺราหฺมณิยา เอวํ วาจํ ภาสมานายฯ สุตฺวา ธนญฺชานึ พฺราหฺมณึ เอตทโวจ – ‘‘อวภูตาว อยํ [อวภูตา จยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ธนญฺชานี พฺราหฺมณี, ปรภูตาว อยํ [ปราภูตา จยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ธนญฺชานี พฺราหฺมณี, วิชฺชมานานํ (เตวิชฺชานํ) [( ) สี. สฺยา. กํ. ปี. โปตฺถเกสุ นตฺถิ] พฺราหฺมณานํ, อถ จ ปน ตสฺส มุณฺฑกสฺส สมณกสฺส วณฺณํ ภาสิสฺสตี’’ติ [ภาสตีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี)]ฯ ‘‘น หิ ปน ตฺวํ, ตาต ภทฺรมุข, ตสฺส ภควโต สีลปญฺญาณํ ชานาสิฯ สเจ ตฺวํ, ตาต ภทฺรมุข, ตสฺส ภควโต สีลปญฺญาณํ ชาเนยฺยาสิ, น ตฺวํ, ตาต ภทฺรมุข, ตํ ภควนฺตํ อโกฺกสิตพฺพํ ปริภาสิตพฺพํ มเญฺญยฺยาสี’’ติฯ ‘‘เตน หิ, โภติ, ยทา สมโณ โคตโม จณฺจลิกปฺปํ อนุปฺปโตฺต โหติ อถ เม อาโรเจยฺยาสี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภทฺรมุขา’’ติ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี สงฺคารวสฺส มาณวสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ

อถ โข ภควา โกสเลสุ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน จณฺจลิกปฺปํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา จณฺจลิกเปฺป วิหรติ โตเทยฺยานํ พฺราหฺมณานํ อมฺพวเนฯ อโสฺสสิ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี – ‘‘ภควา กิร จณฺจลิกปฺปํ อนุปฺปโตฺต, จณฺจลิกเปฺป วิหรติ โตเทยฺยานํ พฺราหฺมณานํ อมฺพวเน’’ติฯ อถ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี เยน สงฺคารโว มาณโว เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา สงฺคารวํ มาณวํ เอตทโวจ – ‘‘อยํ, ตาต ภทฺรมุข, โส ภควา จณฺจลิกปฺปํ อนุปฺปโตฺต, จณฺจลิกเปฺป วิหรติ โตเทยฺยานํ พฺราหฺมณานํ อมฺพวเนฯ ยสฺสทานิ, ตาต ภทฺรมุข, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ

๔๗๔. ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข สงฺคารโว มาณโว ธนญฺชานิยา พฺราหฺมณิยา ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สงฺคารโว มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สนฺติ โข, โภ โคตม, เอเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติฯ ตตฺร, โภ โคตม, เย เต สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เตสํ ภวํ โคตโม กตโม’’ติ? ‘‘ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตานํ, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺตานมฺปิ โข อหํ, ภารทฺวาช, เวมตฺตํ วทามิฯ สนฺติ, ภารทฺวาช, เอเก สมณพฺราหฺมณา อนุสฺสวิกาฯ เต อนุสฺสเวน ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ; เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณา เตวิชฺชาฯ สนฺติ ปน, ภารทฺวาช, เอเก สมณพฺราหฺมณา เกวลํ สทฺธามตฺตเกน ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ; เสยฺยถาปิ ตกฺกี วีมํสีฯ สนฺติ, ภารทฺวาช, เอเก สมณพฺราหฺมณา ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ สามํเยว ธมฺมํ อภิญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติฯ ตตฺร, ภารทฺวาช, เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ สามํเยว ธมฺมํ อภิญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เตสาหมสฺมิฯ ตทมินาเปตํ, ภารทฺวาช, ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ สามํเยว ธมฺมํ อภิญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา, อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เตสาหมสฺมิฯ

๔๗๕. ‘‘อิธ เม, ภารทฺวาช, ปุเพฺพว สโมฺพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตเสฺสว สโต เอตทโหสิ – ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อโพฺภกาโส ปพฺพชฺชาฯ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติฯ โส โข

อหํ, ภารทฺวาช, อปเรน สมเยน ทหโรว สมาโน สุสุกาฬเกโส ภเทฺรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส กาลาม, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุตฺต, ภารทฺวาช, อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมาฯ ตาทิโส อยํ ธมฺโม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ‘ญาณวาทญฺจ วทามิ, เถรวาทญฺจ ชานามิ, ปสฺสามี’ติ จ ปฏิชานามิ, อหเญฺจว อเญฺญ จฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ; อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตี’ติฯ

“อถ ขฺวาหํ, ภารทฺวาช, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ? เอวํ วุตฺต, ภารทฺวาช, อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ วีริยํ…เป.… สติ… สมาธิ… ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญาฯ ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ อาฬาโร กาลาโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึฯ อถ ขฺวาหํ, ภารทฺวาช, เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ – ‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส กาลาม, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ? ‘เอตฺตาวตา โข อหํ, อาวุโส, อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมี’ติฯ ‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ ‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสามฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ; ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ ตมหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิฯ อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตมหํ ธมฺมํ ชานามิ ฯ อิติ ยาทิโส อหํ ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ ตาทิโส อหํฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, อุโภว สนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามา’ติฯ อิติ โข, ภารทฺวาช, อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน อตฺตโน อนฺเตวาสึ มํ สมานํ อตฺตนา สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึฯ

๔๗๖. “โส โข อหํ, ภารทฺวาช, กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน เยน อุทโก รามปุตฺโต เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘อิจฺฉามหํ, อาวุโส [ปสฺส ม. นิ. ๑.๒๗๘ ปาสราสิสุตฺต], อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุ’นฺติฯ เอวํ วุตฺต, ภารทฺวาช, อุทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ – ‘วิหรตายสฺมาฯ ตาทิโส อยํ ธมฺโม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยา’ติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ตาวตเกเนว โอฏฺฐปห

ตมเตฺตน ลปิตลาปนมเตฺตน ‘ญาณวาทญฺจ วทามิ, เถรวาทญฺจ ชานามิ, ปสฺสามี’ติ จ ปฏิชานามิ, อหเญฺจว อเญฺญ จ ฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ; อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหาสี’ติฯ อถ ขฺวาหํ, ภารทฺวาช, เยน อุทโก รามปุโตฺต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘กิตฺตาวตา โน, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสี’ติ? เอวํ วุเตฺต, ภารทฺวาช, อุทโก รามปุโตฺต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘น โข รามเสฺสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหํปตฺถิ สทฺธา; น โข รามเสฺสว อโหสิ วีริยํ…เป…. สติ… สมาธิ… ปญฺญา, มยฺหํปตฺถิ ปญฺญาฯ ยํนูนาหํ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, นจิรเสฺสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

‘‘อถ ขฺวาหํ, ภารทฺวาช, เยน อุทโก รามปุโตฺต เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ – ‘เอตฺตาวตา โน, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติ? ‘เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสี’ติฯ ‘อหมฺปิ โข, อาวุโส, เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามี’ติฯ ‘ลาภา โน, อาวุโส, สุลทฺธํ โน, อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจาริํ ปสฺสามฯ อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ ตํ ตุวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ; ยํ ตุวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิฯ อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ ตํ ตุวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ยํ ตุวํ ธมฺมํ ชานาสิ ตํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิฯ อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ ตาทิโส ตุวํ, ยาทิโส ตุวํ ตาทิโส ราโม อโหสิฯ เอหิ ทานิ, อาวุโส, ตุวํ อิมํ คณํ ปริหรา’ติฯ อิติ โข, ภารทฺวาช, อุทโก รามปุโตฺต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฎฺฐาเน มํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘นายํ ธโมฺม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยา’ติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมิํฯ

๔๗๗. ‘‘โส โข อหํ, ภารทฺวาช, กิํกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน อุรุเวฬา เสนานิคโม ตทวสริํฯ ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ, ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑํ, นทิญฺจ สนฺทนฺติํ เสตกํ สุปติตฺถํ รมณียํ, สมนฺตา จ โคจรคามํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘รมณีโย วต, โภ, ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสโณฺฑ, นที จ สนฺทติ เสตกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโมฯ อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายา’ติ ฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ตเตฺถว นิสีทิํ – ‘อลมิทํ ปธานายา’ติฯ อปิสฺสุ มํ, ภารทฺวาช, ติโสฺส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, อลฺลํ กฎฺฐํ สเสฺนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุตฺตรารณิํ อาทาย – ‘อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, ภารทฺวาช, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฎฺฐํ สเสฺนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณิํ อาทาย อภิมเนฺถโนฺต อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตมฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อทุญฺหิ, โภ โคตม, อลฺลํ กฎฺฐํ สเสฺนหํ, ตญฺจ ปน อุทเก นิกฺขิตฺตํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภารทฺวาช, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา

กาเยน เจว จิเตฺตน จ กาเมหิ อวูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺปหีโน โหติ น สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน จปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, ภารทฺวาช, ปฐมา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๔๗๘. ‘‘อปราปิ โข มํ, ภารทฺวาช, ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุตฺตรารณิํ อาทาย – ‘อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, ภารทฺวาช, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณิํ อาทาย อภิมเนฺถโนฺต อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย เตโช ปาตุกเรยฺยา’’ติ? ‘‘โน หิทํ, โภ โคตมฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อทุญฺหิ, โภ โคตม, อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, กิญฺจาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภารทฺวาช, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิเตฺตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺปหีโน โหติ น สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, ภารทฺวาช, ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๔๗๙. ‘‘อปราปิ โข มํ, ภารทฺวาช, ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํฯ อถ ปุริโส อาคเจฺฉยฺย อุตฺตรารณิํ อาทาย – ‘อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามี’ติฯ ตํ กิํ มญฺญสิ, ภารทฺวาช, อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณิํ อาทาย อภิมเนฺถโนฺต อคฺคิํ อภินิพฺพเตฺตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยา’’ติ? ‘‘เอวํ โภ โคตมฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อทุญฺหิ, โภ โคตม, สุกฺขํ กฏฺฐํ โกฬาปํ, ตญฺจ ปน อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺต’’นฺติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภารทฺวาช, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิเตฺตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห โส จ อชฺฌตฺตํ สุปฺปหีโน โหติ สุปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพาว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สโมฺพธายฯ อยํ โข มํ, ภารทฺวาช, ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ อิมา โข มํ, ภารทฺวาช, ติโสฺส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุเพฺพ อสฺสุตปุพฺพาฯ

๔๘๐. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคเณฺหยฺยํ อภินิปฺปีเฬยฺยํ อภิสนฺตาเปยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหามิ อภินิปฺปีเฬมิ อภิสนฺตาเปมิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา

จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเหตฺวา ขนฺเธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคเณฺหยฺย อภินิปฺปีเฬยฺย อภิสนฺตาเปยฺย, เอวเมว โข เม, ภารทฺวาช, ทเนฺตภิทนฺตมาธาย, ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ, เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กเจฺฉหิ เสทา มุจฺจนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ภารทฺวาช, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา; สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

๔๘๑. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขมนฺตานํ อธิมโตฺต สโทฺท โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม กมฺมารคคฺคริยา ธมมานาย อธิมโตฺต สโทฺท โหติ, เอวเมว โข เม, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขมนฺตานํ อธิมโตฺต สโทฺท โหติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ภารทฺวาช, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา; สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ อูหนนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, พลวา ปุริโส, ติเณฺหน สิขเรน มุทฺธนิ อภิมเตฺถยฺย, เอวเมว โข เม, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ อูหนนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ภารทฺวาช, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ , อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา; สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติฯ เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, พลวา ปุริโส ทเฬฺหน วรตฺตกฺขเณฺฑน สีเส สีสเวฐํ ทเทยฺย, เอวเมว โข, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ภารทฺวาช, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา; สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธิํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉิํ ปริกนฺตนฺติฯ เสยฺยถาปิ , ภารทฺวาช, ทโกฺข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา ติเณฺหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉิํ ปริกเนฺตยฺย, เอวเมว โข เม, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุเทฺธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉิํ ปริกนฺตนฺติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ภารทฺวาช, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา; สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺย’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติฯ เสยฺยถาปิ, ภารทฺวาช, เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ, เอวเมว โข เม, ภารทฺวาช, มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติฯ อารทฺธํ โข ปน เม, ภารทฺวาช, วีริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ, เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโตฯ อปิสฺสุ มํ, ภารทฺวาช, เทวตา ทิสฺวา เอวมาหํสุ – ‘กาลงฺกโต สมโณ โคตโม’ติฯ เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘น กาลงฺกโต สมโณ โคตโม, อปิ จ กาลงฺกโรตี’ติฯ เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ – ‘น กาลงฺกโต สมโณ โคตโม, นาปิ กาลงฺกโรติ; อรหํ สมโณ โคตโม, วิหาโรเตฺวว โส อรหโต เอวรูโป โหตี’ติฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺเชยฺย’นฺติฯ อถ โข มํ, ภารทฺวาช, เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ – ‘มา โข ตฺวํ, มาริส, สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺชิฯ สเจ โข ตฺวํ, มาริส, สพฺพโส อาหารุปเจฺฉทาย ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตสฺส เต มยํ ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อโชฺฌหาเรสฺสามฯ ตาย ตฺวํ ยาเปสฺสสี’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘อหเญฺจว โข ปน สพฺพโส อชชฺชิตํ ปฏิชาเนยฺยํ, อิมา จ เม เทวตา ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อโชฺฌหาเรยฺยุํ, ตาย จาหํ ยาเปยฺยํฯ ตํ มมสฺส มุสา’ติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ตา เทวตา ปจฺจาจิกฺขามิ, ‘หล’นฺติ วทามิฯ

‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘ยํนูนาหํ โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ ปสตํ ปสตํ , ยทิ วา มุคฺคยูสํ, ยทิ วา กุลตฺถยูสํ, ยทิ วา กฬายยูสํ, ยทิ วา หเรณุกยูส’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรสึ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ , ยทิ วา กุลตฺถยูสํ, ยทิ วา กฬายยูสํ, ยทิ วา หเรณุกยูสํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, โถกํ โถกํ อาหารํ อาหารยโต ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ, ยทิ วา กุลตฺถยูสํ, ยทิ วา กฬายยูสํ, ยทิ วา หเรณุกยูสํ, อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติฯ เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาฬปพฺพานิ วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย; เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย; เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุณฺณตาวนโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย; เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปานสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุฬิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย; เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย; เสยฺยถาปิ นาม ติตฺตกาลาพุ อามกจฺฉิโนฺน วาตาตเปน สํผุฏิโต โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุฏิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, ‘อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามี’ติ ปิฏฺฐิกณฺฏกํเยว ปริคฺคณฺหามิ, ‘ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามี’ติ อุทรจฺฉวึเยว ปริคฺคณฺหามิ; ยาวสฺสุ เม, ภารทฺวาช, อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช , ‘วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามี’ติ ตเตฺถว อวกุชฺช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตายฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, อิมเมว กายํ อสฺสาเสโนฺต ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชามิฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ อปิสฺสุ มํ, ภารทฺวาช, มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ – ‘กาโฬ สมโณ โคตโม’ติฯ เอกเจฺจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ – ‘น กาโฬ สมโณ โคตโม, สาโม สมโณ โคตโม’ติฯ เอกเจฺจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ

– ‘น กาโฬ สมโณ โคตโม นปิ สาโม, มงฺคุรจฺฉวิ สมโณ โคตโม’ติ; ยาวสฺสุ เม, ภารทฺวาช, ตาว ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต อุปหโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตายฯ

๔๘๒. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยิํสุ , เอตาวปรมํ, นยิโต ภิโยฺย; เยปิ หิ เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยิสฺสนฺติ, เอตาวปรมํ, นยิโต ภิโยฺย; เยปิ หิ เกจิ เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, เอตาวปรมํ, นยิโต ภิโยฺยฯ น โข ปนาหํ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรการิกาย อธิคจฺฉามิ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํฯ สิยา นุ โข อโญฺญ มโคฺค โพธายา’ติ ? ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘อภิชานามิ โข ปนาหํ ปิตุ สกฺกสฺส กมฺมเนฺต สีตาย ชมฺพุจฺฉายาย นิสิโนฺน วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตาฯ สิยา นุ โข เอโส มโคฺค โพธายา’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, สตานุสาริ วิญฺญาณํ อโหสิ – ‘เอเสว มโคฺค โพธายา’ติฯ ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘กิํ นุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ ยํ ตํ สุขํ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหี’ติ? ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘น โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ ยํ ตํ สุขํ อญฺญเตฺรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธเมฺมหี’ติฯ

๔๘๓. ‘‘ตสฺส มยฺหํ, ภารทฺวาช, เอตทโหสิ – ‘น โข ตํ สุกรํ สุขํ อธิคนฺตุํ เอวํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกาเยนฯ ยํนูนาหํ โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ โอทนกุมฺมาส’นฺติฯ โส โข อหํ, ภารทฺวาช, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรสิํ โอทนกุมฺมาสํฯ เตน โข ปน มํ, ภารทฺวาช, สมเยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ปจฺจุปฏฺฐิตา โหนฺติ – ‘ยํ โข สมโณ โคตโม ธมฺมํ อธิคมิสฺสติ ตํ โน อาโรเจสฺสตี’ติฯ ยโต โข อหํ, ภารทฺวาช, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรสิํ โอทนกุมฺมาสํ, อถ เม เต ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นิพฺพิชฺช ปกฺกมิํสุ – ‘พาหุลฺลิโก สมโณ โคตโม ปธานวิพฺภโนฺต อาวโตฺต พาหุลฺลายา’ติฯ

‘‘โส โข อหํ, ภารทฺวาช, โอฬาริกํ อาหารํ อาหาเรตฺวา พลํ คเหตฺวา วิวิเจฺจว กาเมหิ… เป…. ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ… ตติยํ ฌานํ… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสิํฯ

‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป…. อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรามิฯ อยํ โข เม, ภารทฺวาช, รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

๔๘๔. ‘‘โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสิํฯ โส ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานามิ…เป…. อยํ โข เม, ภารทฺวาช, รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปโนฺน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตฯ

“โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึฯ โส ‘อิทํ ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ; ‘อิเม อาสวา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรโธ’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึฯ ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิฯ ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสึฯ อยํ โข เม, ภารทฺวาช, รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา; ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน; ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต”ติฯ

๔๘๕. เอวํ วุตฺเต, สงฺคารโว มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อฏฺฐิตวตํ [อฏฺฐิต วต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โภโต โคตมสฺส ปธานํ อโหสิ, สปฺปุริสวตํ [สปฺปุริส วต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โภโต โคตมสฺส ปธานํ อโหสิ; ยถา ตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ กึ นุ โข, โภ โคตม, อตฺถิ เทวา”ติ [อธิเทวาติ (ก.) เอวํ สเพฺพสุ ‘อตฺถิ เทวา’ติปเทสุ]? “ฐานโส เมตํ [โข ปเนตํ (สฺยา. กํ. ก.)], ภารทฺวาช, วิทิตํ ยทิทํ – อธิเทวา”ติ [อตฺถิ เทวาติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), อติเทวาติ (?) เอวํ สเพฺพสุ ‘อธิเทวา’ติปเทสุ]ฯ “กึ นุ โข, โภ โคตม, ‘อตฺถิ เทวา’ติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘ฐานโส เมตํ, ภารทฺวาช , วิทิตํ ยทิทํ อธิเทวา’ติ วเทสิฯ นนุ, โภ โคตม, เอวํ สนฺเต ตุจฺฉา มุสา โหตี”ติ? “‘อตฺถิ เทวา’ติ, ภารทฺวาช, ปุฏฺโฐ สมาโน ‘อตฺถิ เทวา’ติ โย วเทยฺย, ‘ฐานโส เม วิทิตา’ติ [ฐานโส วิทิตา เม วิทิตาติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), ฐานโส เม วิทิตา อติเทวาติ (?)] โย วเทยฺย; อถ เขฺวตฺถ วิญฺญุนา ปุริเสน เอกํเสน นิฏฺฐํ คนฺตพฺพํ [คนฺตุํ (ก.), คนฺตุํ วา (สฺยา. กํ.)] ยทิทํ – ‘อตฺถิ เทวา’”ติฯ “กิสฺส ปน เม ภวํ โคตโม อาทิเกเนว น พฺยากาสี”ติ [โคตโม อาทิเกเนว พฺยากาสีติ (ก.), โคตโม อตฺถิ เทวาติ น พฺยากาสีติ (?)]? “อุจฺเจน สมฺมตํ โข เอตํ, ภารทฺวาช, โลกสฺมึ ยทิทํ – ‘อตฺถิ เทวา’”ติฯ

๔๘๖. เอวํ วุตฺเต, สงฺคารโว มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ – เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ

สงฺคารวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํฯ

พฺราหฺมณวโคฺค นิฏฺฐิโต ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

พฺรหฺมายุ เสลสฺสลายโน, โฆฏมุโข จ พฺราหฺมโณ;
จงฺกี เอสุ ธนญฺชานิ, วาเสโฏฺฐ สุภคารโวติฯ

อิทํ วคฺคานมุทฺทานํ –

วโคฺค คหปติ ภิกฺขุ, ปริพฺพาชกนามโก;
ราชวโคฺค พฺราหฺมโณติ, ปญฺจ มชฺฌิมอาคเมฯ

มชฺฌิมปณฺณาสกํ สมตฺตํฯ